T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ORTA ANADOLU TARIM HAVZASINDA FARKLI İŞLETME TİPLERİNİN VE BU İŞLETMELERDE ÜRETİLEN BİTKİSEL ÜRÜNLERİN REKABET ÜSTÜNLÜKLERİNİN TESPİTİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Zeynep KANAT

Aralık-2019

KONYA

Her Hakkı Saklıdır

ÖZET
DOKTORA TEZİ
ORTA ANADOLU TARIM HAVZASINDA FARKLI İŞLETME TİPLERİNİN VE BU İŞLETMELERDE ÜRETİLEN BİTKİSEL ÜRÜNLERİN REKABET ÜSTÜNLÜKLERİNİN TESPİTİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Zeynep KANAT

Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof.Dr.Yusuf ÇELİK
Yıl, 2019, 176 Sayfa
Jüri
Prof.Dr. Burhan ÖZKAN
Prof.Dr.Vedat CEYHAN
Prof.Dr. Yusuf ÇELİK
Prof.Dr.Zeki BAYRAMOĞLU
Prof.Dr. Süleyman SOYLU

Çalışmanın amacı, Orta Anadolu Tarım Havzasında ÇMVA sistemi işletme başarı kriterlerine göre işletme tiplerinin ve mutlak ve nisbi kar kriterine göre de bu işletmelerde üretilen ürünlerin rekabet üstünlüklerini belirlemektir. Çalışmanın ana materyali, Orta Anadolu Havzasında yer alan 7 ilin ilçelerini temsilen, gayeli örnekleme yöntemine göre belirlenen, 9 ilçesinde yapılan anketlerden elde edilmiştir. Anket sayısı, tabakalı örnekleme yöntemine göre %5 hata payı ile %99 güven sınırları içerisinde 292 olarak belirlenmiştir.

İşletme düzeyinde veriler ÇMVA sistemine göre, ürün maliyetleri ise üretim masrafları hesaplama yöntemine göre hesaplanıp, analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre örnek seçilen işletmelerin 4 işletme tipinde olduğu belirlenmiştir. Bunlar uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği, karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği ve uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipleridir. İncelenen işletme tipleri brüt kar, işletme net katma değeri ve net işletme aile geliri kriterleri açısından karşılaştırılmıştır. İşletme brüt karı, işletmeler ortalaması olarak uzmanlaşmış tarla bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde 180.040,01TL, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde 186.706,97TL, karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde 219.044,01 TL, uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde ise 136.514,42 TL'dir. Brüt kar oranı bu işletme tiplerinde sırasıyla %65,80, %78,80, %70,85 ve %74,23'dür. İşletme net katma değeri işletmeler ortalaması olarak, uzmanlaşmış tarla bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde 177.103,75TL, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde 174.093,75TL, karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde 206.647,10TL, uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde ise 120.277,75 TL'dır. İşletme net katma değer oranı bu işletme tiplerinde sırasıyla %64,72, %73,48, %66,84 ve %65,42'dir. İşletme aile geliri işletmeler ortalaması olarak, uzmanlaşmış tarla bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde 169.030,86 TL, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde 168.890,58TL, karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde 196.987,52 TL, uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde ise 120.016,26 TL olarak belirlenmiştir. İşletme net katma değer oranı bu işletme tiplerinde sırasıyla %64,72, %73,48, %66,84 ve %65,42'dir. Brüt kar, işletme net katma değeri ve işletme aile geliri kriterleri açısından rekabet üstünlüğü olan işletme tipinin uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmeleri olduğu tespit edilmiştir.

İşletme tiplerinde, üretilen ürünlerin mutlak ve nispi kar açışından rekabet üstünlükleri incelendiğinde, uzmanlaşmış tarla bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde buğday, ayçiçeği, mısır, şeker pancarı ve fasulyenin; uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde arpa, buğday, yonca, mısır ve şeker pancarının; karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde buğday, mısır, şeker pancarı ve yoncanın ve uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde ise arpa, buğday, elma, kayısı ve kirazın rekabet üstünlüğü olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: ÇMVA, Mutlak Kar, Nispi Kar, Tarımsal İşletme Tipi, Orta Anadolu Havzası.

ABSTRACT
Ph.D THESIS

DIFFERENT TYPES OF BUSINESS IN CENTRAL ANATOLIAN AGRICULTURAL BASIN AND RESEARCH ON DETERMINATION OF PLANT PRODUCTS PRODUCED IN THIS BUSINESS COMPETITIVE EDGE
Zeynep KANAT

The Graduate School of Natural and Applıed Scıence of Selçuk Unıversity
The Degree of Doctor In Agricultural Economics

Advisor: Prof.Dr. Yusuf ÇELİK

2019, 176 Pages

Jury
Prof.Dr. Burhan ÖZKAN
Prof.Dr.Vedat CEYHAN
Prof.Dr. Yusuf ÇELİK
Prof.Dr.Zeki BAYRAMOĞLU
Prof.Dr. Süleyman SOYLU

The aim of this study was to determine the competitive advantages of the types of farms according to the standart income results of FADN in Central Anatolia Agricultural Basin and the products produced in these typses of farms according to the net profit and relative profit criteria. The main material of the study was obtained from the questionnaires conducted in 9 districts which were representing 7 provinces according to purposive sampling method in Central Anatolia Basin. According to the stratified sampling method, the number of questionnaires was determined as 292 with a 5% error margin and 99% confidence limits.

At the farms level, the data were analyzed according to the FADN system and the product costs were analyzed according to the production costs calculation method. According to the results, it was determined that the selected enterprises were in 4 types. These were specialized field crops, specialized livestock, mixed crops-livestock, and specialized horticultural crops. The types of farms were compared in terms of gross farm income, farm net value added and farm family income. Gross farm income was 180.040,01TL in specialized field crop, 186.706,97TL in specialized livestock, 219.044,01 TL in mixed crops-livestock and 136,514,42 TL in specialized horticultural as average of farms. The gross farm income rate in these farm types was 65,80%, 78,80%, 70,85% and 74,23% respectively. Farm net value added was 177.103,75TL in specialized field crop, 174.093,75TL in specialized livestock, 206.647,10TL in mixed crops-livestock and 120.277,75 TL in specialized horticultural as average of farms. The farm net value added rate in these farm types was %64,72, %73,48, %66,84 and 65,42% respectively. Farm family income was determined as 169.030.86 TL in specialized field crop 168.890,58 TL in specialized livestock, 196.987.52 TL in mixed crops-livestock, and 120.016,26 TL in specialized horticultural as average of farms. The farm family income rate was 64,72%, 73,48%, 66,84% and 65,42% respectively. It was determined that the type of enterprise which has competitive advantage in terms of gross farm income, farm net value added and farm family income of the farms was specialized livestock farm type.

When the competitive advantages of the produced products in terms of net and relative profit are examined, it was observed that wheat, sunflower, corn and sugar beet in specialized field crop, barley, wheat, alfalfa, corn and sugar beet in specialized livestock, wheat, corn, sugar beet and alfalfa in mixed crops-livestock, barley, wheat, apple, apricot and cherry in the specialized horticultural were found to have competitive advantage.

Key Words: FADN, Net Profit, Relative Profit, Farm Type, Central Anatolia Basin.

ÖNSÖZ

Doktora çalışmamın tüm aşamalarında desteğini eksik etmeyen, tecrübeleri ve bilgi birikimiyle beni yönlendiren değerli hocam Prof. Dr. Yusuf ÇELİK'e en içten saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Doktora tez çalışmam boyunca önerileri ve yönlendirmeleriyle çalışmama destek veren değerli hocalarım Prof. Dr. Zeki BAYRAMOĞLU ve Prof. Dr. Süleyman SOYLU 'ya, tez savunması jüri üyeleri değerli hocalarım Prof. Dr. Burhan Özkan ve Prof. Dr. Vedat CEYHAN'a, yine bu süreçte manevi desteklerini eksik etmeyen ve beni yüreklendiren eşim Mesut KANAT, annem Gülderen EKER ve babam Adem EKER'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Zeynep KANAT

KONYA-2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **iii**

ABSTRACT ..... **iv**

ÖNSÖZ ..... **v**

İÇİNDEKİLER ..... **vi**

SİMGELER VE KISALTMALAR ..... **xii**

1. GİRİŞ **1**

1.1. Konunun Önemi 1
1.2. Tezin Amacı 3

2. KAYNAK ARAŞTIRMASI **5**

3. MATERYAL VE YÖNTEM **16**

3.1. Materyal 16
3.2. Yöntem 16
3.2.1. Örnek işletmelerin seçiminde uygulanan yöntem 16
3.2.2. Verilerin analizinde uygulanan yöntem 18

4. ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA GENEL BİLGİLER **31**

4.1. Konya ili 31
4.1.1. Konya ilinin iklim özellikleri 31
4.1.2. Konya ilinin bitkisel ve hayvansal üretim durumu 32
4.2. Ankara ili 33
4.2.1. Ankara ilinin iklim özellikleri 34
4.2.2. Ankara ilinin bitkisel ve hayvansal üretim durum 34
4.3. Eskişehir ili 36
4.3.1. Eskişehir ilinin iklim özellikleri 36
4.3.2.Eskişehir ilinin bitkisel ve hayvansal üretim durum 36
4.4. Afyonkarahisar ili 38
4.4.1. Afyonkarahisar ilinin iklim özellikleri 38
4.4.2.Afyonkarahisar ilinin bitkisel ve hayvansal üretim durum 38
4.5. Aksaray ili 40
4.5.1. Aksaray ilinin iklim özellikleri 40
4.5.2.Aksaray ilinin bitkisel ve hayvansal üretim durum 40
4.6.Niğde ili 42
4.6.1. Niğde ilinin iklim özellikleri 42
4.6.2.Niğde ilinin bitkisel ve hayvansal üretim durum 42
4.7.Karaman ili 43
4.7.1.Karaman ilinin iklim özellikleri 44
4.7.2.Karaman ilinin bitkisel ve hayvansal üretim durum 44

5. ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE TARTIŞMA **46**

5.1. İncelenen İşletmelerde İşletme Tiplerinin Belirlenmesi 46
5.2.İncelenen İşletmelerde Ekonomik Büyüklük Sınıfları 46
5.3. İncelenen İşletmelerin Demografik Yapısı 47
5.3.1. İncelenen işletmelerde nüfus varlığı 47
5.3.2. İncelenen işletmelerde işgücü varlığı 49
5.3.3. İncelenen işletmelerde nüfusun eğitim durumu 54
5.3.4. İncelenen işletmelerde arazi varlığı ve tasarruf durumu 55
5.3.5. İncelenen işletmelerde üretim deseni ve bitkisel üretim değeri 57
5.3.6. İncelenen işletmelerde hayvan varlığı ve hayvansal üretim değeri 66
5.3.7. İncelenen işletmelerde toplam üretim değeri 72
5.3.8. İncelenen işletmelerde özel masraflar 74
5.4. ÇMVA Sistemine Göre İşletmelerin Standart Faaliyet Sonuçları 82
5.4.1. Yapı boyutu ile ilgili özellikler 82
5.4.2. İncelenen işletmelerde tarım arazilerinin kullanım durumu 85
5.4.3. İncelenen işletmelerde canlı stok sayısı 87
5.5. İncelenen İşletmelerde Üretim Boyutu İle İlgili Özellikler 89
5.5.1. Toplam çıktı 89
5.5.2. İncelenen işletmelerde bitkisel üretim çıktısı 90
5.5.3. İncelenen işletmelerde hayvansal üretim çıktısı 93
5.6. İncelenen İşletmelerde Maliyet Yapısı 95
5.6.1. İncelenen işletmelerde girdi masrafları 95
5.6.2. İncelenen işletmelerde ara tüketim masrafları 96
5.6.3. İncelenen işletmelerde özel masraflar 98
5.6.3.1. İncelenen işletmelerde bitkisel üretim özel masrafları 99
5.6.3.2. İncelenen işletmelerde hayvansal üretim özel masrafları 103
5.6.4. İncelenen işletmelerde genel işletme masrafları 105
5.6.5. İncelenen işletmelerde amortisman masrafları 108
5.6.6. İncelenen işletmelerde dışsal masraflar 110
5.7. İncelenen İşletmelerde Bilanço 112
5.8. İncelenen İşletmelerde Gelir Tablosu 120
5.9. İncelenen İşletmelerde İşletme Tiplerinin Rekabet Üstünlükleri 124
5.10. İncelenen İşletmelerde Üretilen Ürünlerin Rekabet Üstünlükleri 138

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER 143

KAYNAKLAR 150

EKLER 154

ÖZGEÇMİŞ 175

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3. 1.	Anket yapılacak işletme sayılarının tabakalara dağılımı……	17
Çizelge 3.2	Hayvan varlığını HÜ'ne çevirmede kullanılan katsayılar……..	22
Çizelge 3.3.	Özel değişen masraflar……...	23
Çizelge 3.4.	İşletme masrafları……...	25
Çizelge 4.1.	Konya ili Tarım Alanları Dağılımı (ha)……....	32
Çizelge 4.2.	Konya ili büyükbaş hayvan sayısı (Baş)……	32
Çizelge 4.3.	Konya ili küçükbaş hayvan sayısı (Baş)……	33
Çizelge 4.4.	Konya ili hayvansal üretimi (ton)……..	33
Çizelge 4.5.	Ankara ili Tarım Alanları Dağılımı (ha)……	35
Çizelge 4.6.	Ankara ili büyükbaş hayvan sayısı (Baş)……...	35
Çizelge 4.7.	Ankara ili küçükbaş hayvan sayısı (Baş)..…….....	35
Çizelge 4.8.	Ankara ili hayvansal üretimi (ton)…….....	36
Çizelge 4.9.	Eskişehir ili tarım alanları dağılımı……	37
Çizelge 4.10.	Eskişehir ili büyükbaş hayvan sayısı (Baş)…….....	37
Çizelge 4.11.	Eskişehir ili küçükbaş hayvan sayısı (Baş)……	37
Çizelge 4.12.	Eskişehir ili hayvansal üretimi (ton)……..	38
Çizelge 4.13.	Afyonkarahisar ili tarım alanları dağılımı……..	39
Çizelge 4.14.	Afyonkarahisar ili büyükbaş hayvan sayısı (Baş)……..	39
Çizelge 4.15.	Afyonkarahisar ili küçükbaş hayvan sayısı (Baş)……..	39
Çizelge 4.16.	Afyonkarahisar ili hayvansal üretimi (ton)…….	40
Çizelge 4.17.	Aksaray ili tarım alanları dağılımı…….....	40
Çizelge 4.18.	Aksaray ili büyükbaş hayvan sayısı (Baş)……..	41
Çizelge 4.19.	Aksaray ili küçükbaş hayvan sayısı (Baş)……..	41
Çizelge 4.20.	Aksaray ili hayvansal üretimi (ton)……	41
Çizelge 4.21.	Niğde ili tarım alanları dağılımı…….....	42
Çizelge 4.22.	Niğde ili büyükbaş hayvan sayısı (Baş)…….....	43
Çizelge 4.23.	Niğde ili küçükbaş hayvan sayısı (Baş)…….....	43
Çizelge 4.24.	Niğde ili hayvansal üretimi (ton)……	43
Çizelge 4.25.	Karaman ili arım alanları dağılımı……	44
Çizelge 4.26.	Karaman ili büyükbaş hayvan sayısı (Baş)…….	44
Çizelge 4.27.	Karaman ili küçükbaş hayvan sayısı (Baş)…….	45
Çizelge 4.28.	Karaman ili hayvansal üretimi (ton)……...	45
Çizelge 5.1.	İncelenen işletmelerin işletme tiplerine göre dağılımları ……..	46
Çizelge 5.2.	İncelenen işletmelerin ekonomik büyüklük gruplarına göre dağılımı……...	47
Çizelge 5.3.	İncelenen işletmelerde nüfus varlığı……..	49
Çizelge 5.4.	İncelenen işletmelerde aile iş gücü varlığı (EİB)……...	51
Çizelge 5.5.	İncelenen işletmelerde işgücü kullanım dağılımı……...	53
Çizelge 5.6.	İncelenen işletmelerde nüfusun eğitim durumu…….....	55
Çizelge 5.7.	İncelenen işletmelerde arazi varlığı ve tasarruf durumu……	57
Çizelge 5.8.	İncelenen işletmelerde bitkisel ürün deseni (ha)……	58
Çizelge 5.9.	İncelenen işletmelerde bitkisel ürün deseni (%)…….	60
Çizelge 5.10.	İncelenen işletmelerde bitkisel üretim değeri (TL)……	63

Çizelge 5.11.	İncelenen işletmelerde bitkisel üretim değeri (%)……..	65
Çizelge 5.12.	İncelenen işletmelerde hayvan varlığı (Baş)……..	67
Çizelge 5.13.	İncelenen işletmelerde hayvan varlığı (HÜ)……..	69
Çizelge 5.14.	İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değeri (TL)……	70
Çizelge 5.15.	İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değeri (%)…….....	71
Çizelge 5.16.	İncelenen işletmelerde toplam üretim değeri (TL)…….....	74
Çizelge 5.17.	İncelenen işletmelerde bitkisel üretimde özel masraflar (TL)……	75
Çizelge 5.18.	İncelenen işletmelerde bitkisel üretimde özel masraflar (%)…….....	77
Çizelge 5.19.	İncelenen işletmelerde hayvansal üretimde özel masraflar (TL)……	79
Çizelge 5.20.	İncelenen işletmelerde hayvansal üretimde özel masraflar (%)….....	80
Çizelge 5.21.	İncelenen işletmelerde toplam özel masraflar (TL) ……...	81
Çizelge 5.22.	İncelenen işletmelerde ekonomik büyüklük grubuna göre 2016/2017 üretim dönemi, dönem sonu standart sonuçları……	82
Çizelge 5.23.	İncelenen işletmelerde 2016/2017 üretim dönemine ait yapı ve verimlilik boyutu…….....	85
Çizelge 5.24.	İncelenen işletmelerde tarım arazilerinin kullanım durumu……..	86
Çizelge 5.25.	İncelenen işletmelerde canlı stok varlığı……	88
Çizelge 4.26.	İncelenen işletmelerde elde edilen üretim değerleri (TL)……..	89
Çizelge 5.27	İncelenen işletmelerde bitkisel üretim değerleri…….	91
Çizelge 5.28.	İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değerleri (TL)…….....	93
Çizelge 5.29.	İncelenen işletmelerde girdi masrafları ve dağılımı (TL)……...	96
Çizelge 5.30.	İncelenen işletmelerde ara tüketim masrafları (TL)……...	98
Çizelge 5.31.	İncelenen işletmelerde özel masraflar (TL) ……...	99
Çizelge 5.32	İncelenen işletmelerde bitkisel üretimde özel masraflar (TL)……	101
Çizelge 5.33.	İncelenen işletmelerde bitkisel üretimde özel masraflar (%)…….	102
Çizelge 5.34.	İncelenen işletmelerde hayvansal üretimde özel masraflar (TL)……	104
Çizelge 5.35.	İncelenen işletmelerde hayvansal üretimde özel masraflar (%)…….	105
Çizelge 5.36.	İncelenen işletmelerde genel işletme masrafları (TL)……	106
Çizelge 5.37.	İncelenen işletmelerde genel işletme masrafları (%)……..	107
Çizelge 5.38.	İncelenen işletmelerde amortisman masrafları (TL)……..	108
Çizelge 5.39.	İncelenen işletmelerde amortisman masrafları (%)……	109
Çizelge 5.40.	İncelenen işletmelerde dışsal masraflar (TL)…….	110
Çizelge 5.41.	İncelenen işletmelerde dışsal masraflar (%)……...	112
Çizelge 5.42.	İncelenen uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi küçük işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları…….	113
Çizelge 5.43.	İncelenen uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi orta büyüklükteki işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları…...	113
Çizelge 5.44.	İncelenen uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi büyük işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları……..	114
Çizelge 5.45.	İncelenen uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi küçük işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları…….	115
Çizelge 5.46.	İncelenen uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi orta büyüklükteki işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları…...	115
Çizelge 5.47.	İncelenen uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi büyük işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları…….	116

Çizelge 5.48.	İncelenen karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi küçük işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları……..	116
Çizelge 5.49.	İncelenen karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi orta büyüklükteki 2015-2016 dönem sonu bilançoları……..	117
Çizelge 5.50.	İncelenen karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi büyük işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları……..	118
Çizelge 5.51.	İncelenen uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi küçük işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları……...	118
Çizelge 5.52	İncelenen uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi orta büyüklükteki işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları……...	119
Çizelge 5.53	İncelenen uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi büyük işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları……..	119
Çizelge 5.54.	İşletmeler ortalaması olarak işletmelerin 2015-2016 dönem sonu bilançoları……..	120
Çizelge 5.55.	İncelenen küçük işletme grubuna ait 2015-2016 dönem sonu gelir tablosu……	121
Çizelge 5.56.	İncelenen orta büyüklükteki işletme grubuna ait 2015-2016 dönem sonu gelir tablosu……...	122
Çizelge 5.57.	İncelenen büyük işletme grubuna ait 2015-2016 dönem sonu gelir tablosu…….	123
Çizelge 5.58.	İşletmeler ortalaması olarak 2015-2016 dönem sonu gelir tablosu…….	124
Çizelge 5.59.	İşletme tiplerinde rekabet üstünlüklerini değerlendirme kriterleri……..	125

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1.	ÇMVA masraflarının yapısı…….	19
Şekil 3.2.	Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sistemine göre tarım işletmelerinin gelir ve gider hesapları …….....	20
Şekil 5.1.	İşletme tipleri ortalamaları itibariyle hektara bitkisel üretim değerleri……	127
Şekil 5.2.	İşletme tipleri ortalamaları itibariyle hayvan ünitesi başına düşen hayvansal üretim değerleri……...	128
Şekil 5.3.	İşletme tipleri ortalamaları itibariyle hektara düşen bitkisel üretimde özel masraflar……...	130
Şekil 5.4.	İşletme tipleri ortalamaları itibariyle hayvan ünitesi başına düşen hayvansal üretimde özel masraflar……...	131
Şekil 5.5.	İşletme tipleri ortalamaları itibariyle işletmelerde kullanılan toplam girdi değeri karşılığı elde edilen toplam çıktı katsayısı……	133
Şekil 5.6.	İncelenen işletme tiplerinin sermaye devir hızları……	134
Şekil 5.7..	İncelenen işletmelerin brüt işletme karları……...	135
Şekil 5.8.	İncelenen işletmelerin işletme net katma değerleri……..	137
Şekil 5.9.	İncelenen işletmelerin net işletme aile gelirleri……	138
Şekil.5.10.	Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde nispi kar…...	139
Şekil.5.11.	Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde mutlak kar...	139
Şekil 5.12.	Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde nispi kar……	140
Şekil 5.13.	Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde mutlak kar……	140
Şekil 5.14.	Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde nispi kar…….	141
Şekil 5.15.	Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde mutlak kar…….....	141
Şekil 5.16	Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde mutlak kar…….....	142
Şekil 5.17.	Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde nispi kar…….....	142

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

AB	AB
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AİÜ	Aile İşgücü Ünitesi
BBHB	Büyükbaş Hayvan Birimi
BÜD	Bitkisel Üretim Değeri
C	Santigrat
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
ÇMVA	Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sistemi
da	Dekar Alan
E	Erkek
EBÜ	Ekonomik Büyüklük Ünitesi
EİB	Erkek İş Birimi
EİG	Erkek İş Günü
FADN	Farm Accountancy Data Network
GSÜD	Gayrisafi Üretim Değeri
ha	Hektar alan
HÜ	Hayvan Ünitesi
HÜD	Hayvansal Üretim Değeri
KDV	Katma Değer Vergisi
Kg	Kilogram
km	Kilometre
mm	Milimetre
m	Metre
TÇ	Toplam Çıktı
TL	Türk Lirası
YİÜ	Yıllık İşgücü Ünitesi

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Önemi

Türkiye; geniş tarım alanlarına, farklı iklim özelliklerine ve farklı toprak yapılarına sahiptir. Bu özelliği sayesinde Türkiye'de birçok ürünün yetiştirilebilmesi mümkün olmaktadır. Ancak artan nüfusun gıda ihtiyacının karşılanabilmesi için üretim ve verimliliğin optimum düzeyde gerçekleşmesi gerekmektedir. Üretim ve verimliliğin optimum düzeyde gerçekleşebilmesi ve ülke ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, birçok faktörün yanında kıt olan kaynakların etkin kullanılması, tarım işletmelerinin etkin ve optimum karla çalışabilmeleri, üretilen ürünlerde ihtisaslaşmaya gidilmesi gibi faktörlere bağlıdır. Ayrıca benzer iklim özellikleri gösteren bölgelerin ihtiyaçları doğrultusunda etkin ve sürdürülebilir tarım politikaları geliştirmek de ülke tarımı için büyük önem arz etmektedir.

Tarımsal ürünlerin kaynak kullanımında birbirleri ile olan ilişkilerinde, rakiplik, bağlı, yardımcı ve tamamlayıcılık ilişkileri söz konusu olmaktadır. Özellikle ürünler arası rakiplik durumu nedeniyle en uygun veya en karlı işletme tipinin ve nispi veya mutlak üstünlüğe sahip olan ürünlerin işletme bazında belirlenmesi, bölgelerde üretim faktörlerinin etkin kullanımı açısından önem arz etmektedir (Çelik, 2017). Öyle ki benzer ekolojik özelliklere sahip olan bölgelerde veya havzalarda üretilen çok fazla ürün çeşidinin bulunması ve bu bölgelerde karlı işletme tiplerinin ve rekabet üstünlüğü olan ürünlerin bilinmemesinden dolayı etkin tarım politikaları uygulanamamakta ve kaynaklar çoğunlukla etkin kullanılamamaktadır. Bu nedenle, kaynakları etkin kullanılabilmek ve bölgenin ihtiyacına uygun etkin tarım politikaları geliştirilebilmek için benzer ekolojik özellik gösteren bölgeler veya havzalar bazında karı maksimize eden işletme tiplerinin ve nispi üstünlüğe sahip olan ürünlerin belirlenmesi önem arz etmektedir.

Farklı işletme tiplerinin kaynak kullanımındaki etkinliği ölçek düzeyi, faktör-faktör kombinasyonu, faktör-ürün ve ürün-ürün ilişkisi boyutunda analiz edilmektedir. Farklı işletme tipleri düzeyinde faktörlerin etkinlik analizleri yapılırken, yapılan araştırma sonuçlarının karşılaştırılabilirliği aynı kriterlere göre belirlenmiş işletme tipleri düzeyinde mümkün olmaktadır. Fakat işletmelerin ürettikleri ürünlerde yoğunlaşma yönlerini ortaya koyan işletme tipi sınıflandırmaları standart olmayıp tarım ekonomisi literatürü veya ülkelerde ilgili kuruluşların sınıflandırma yaklaşımlarına göre farklılık arz etmektedir (Çelik, 2017).

AB'ne üye ülkelerde ÇMVA kapsamında, farklı bölgelerdeki tarım işletmelerinin ihtisaslaşma yönlerini ve dolayısıyla farklı işletme tiplerini belirlemek amacıyla Birlik düzeyinde çeşitli kurullar tarafından kullanılmak üzere işletme tiplerini belirleme metodu oluşturulmuştur. Farklı bölgelerdeki tarım işletmelerinin ihtisaslaşma yönlerini ortaya koyan bu işletme tipi sınıflandırması 7 Haziran 1985 tarih ve 85/377/EEC nolu komisyon kararı ile belirlenmiştir. Oluşturulan işletme tipleri AB'de bulunan her bir farklı işletme tipini kapsayacak kadar genişliktedir.

İşletmelerin sınıflandırılması, birlik düzeyinde işletmelerin karşılaştırılabilmesi, işletme etkinliklerinin ve uygulanan politikaların etkinliklerinin ölçülmesinde önemli bir kriterdir. Ayrıca işletmelerin sınıflandırılması sayesinde işletmelerin ihtisaslaşma yönünün tayin edilerek hangi bölgede hangi ürününün yetiştirilmesinin daha karlı olduğu tespit edilebilmektedir. Bu sayede AB üretim faktörlerinin daha etkin kullanılması adına kararlar alabilmekte ve üretici karını maksimize edebilecek politikalar uygulayabilmektedir.

Türkiye'de ise tarım işletmelerini birbiriyle mukayese ederek rasyonel çalışıp çalışmadıklarını belirlemek, üretilecek ürünlerden hangilerinin daha kârlı olduğunu tespit etmek, işletmelerin optimum kapasitede çalışmalarına yardımcı olmak, rantabiliteyi yükseltmek amacıyla maliyetin düşürülmesi için alınması gereken önlemleri belirlemek, işletme bütçesi, iş planı ve programlarının çıkarılmasında işletmeciye gerekli dokümanları ve esasları vermek, çeşitli yollarla ortaya çıkan zararın karşılanmasında sigorta şirketlerinin ödemelerini tespit etmek için maliyet hesaplamaları kullanılmaktadır (Kıral, 1970; Açil, 1977; Aras, 1988; Bursal ve Ercan, 1992; Karagölge, 2001). Maliyet hesaplamalarının belirtilen bu faydaları sağlayabilmesi ancak güvenilir veriler ile doğru analizler yapılması yolu ile mümkün olabilir. Türkiye'de birçok kurum ve kuruluşta maliyet hesaplamaları yapılmaktadır. Ancak maliyet hesaplamalarında kabul edilen ve uygulanan ortak bir alt yapının olmaması muhasebe hesaplamalarında heterojen bir yapının oluşması, muhasebe sonuçlarının işletmeler arasında karşılaştırılamaması gibi birçok aksaklığa neden olmasının yanında işletme analizi ve planlamasının yaygınlaşamamasına da neden olmaktadır. Bu aksaklıkların giderilebilmesi için bu bağlamda AB'nde geliştirilen tüm üye ülkeleri kapsayan, işletme düzeyinde veriler toplayan, kendine özgü örnekleme, veri toplama ve analiz metodolojisi olan Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sistemi heterojenliğin ortadan kaldırılması ve karşılaştırılabilir muhasebe sonuçları elde edilebilmesi bakımından geliştirilmiş bir muhasebe sistemdir (Peker, 2010; Çelik, 2017).

ÇMVA sisteminin işletmeler arasında karşılaştırmaya olanak sağlayan homojen yapısı sayesinde işletme tiplerine göre tarımsal ürünlerin kaynak kullanım etkinliklerini belirlemek mümkün olmaktadır.

Bu çalışma bölgesel çaplı çalışmaların, rasyonel, yönlendirici ve etkin tarım politikaları geliştirilmesine, üretim potansiyelinin belirlenmesine ve sağlıklı bir tarım envanteri hazırlanmasına zemin oluşturacağı düşüncesiyle havza bazlı olarak yürütülmüştür. Buradan yola çıkarak, Türkiye'nin en geniş tarım havzası olması, geniş ürün yelpazesine sahip olması ve birçok üründe destekleme alması ve işletme tiplerindeki çeşitlilik sebebiyle ülkemiz tarımında önemli bir yere sahip olan Orta Anadolu Tarım Havzası çalışma alanı olarak seçilmiştir. İşletme tipleri belirlenirken ÇMVA yaklaşımı esas alınmıştır. Çalışmada, Orta Anadolu Tarım Havzasında karlı işletme tiplerinin belirlenmesi ve her bir işletme tipinde yer alan ürünlerin mutlak ve nispi üstünlüklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

1.2. Tezin Amacı

Çalışmanın temel amacı, Orta Anadolu Tarım Havzasında ÇMVA sistemi işletme başarı kriterlerine göre işletme tiplerinin ve mutlak ve nisbi kar kriterine göre de bu işletmelerde üretilen ürünlerin rekabet üstünlüklerini belirlemektir. Bu temel amaçlara ulaşabilmek için işletmelerin ÇMVA sistemine göre yapısal, gelir, masraf ve finansal durumları analiz edilmiştir. Bu kapsamda işletmelerin incelenen önemli özellikleri aşağıda belirtilmiştir. Bunlar;

- İşletmelerin bitkisel üretim değerlerini belirlemek,
- İşletmelerin hayvansal üretim değerlerini belirlemek,
- Diğer gelirleri belirlemek,
- İşletmelerin toplam çıktılarını belirlemek,
- Özel masrafları belirlemek,
- İşletme giderlerini belirlemek,
- Ara tüketim masraflarını belirlemek,
- Cari sübvansiyonlar ve vergiler bakiyesini belirlemek,
- Brüt işletme gelirini belirlemek,
- Amortismanları belirlemek,
- İşletme net katma değerini belirlemek,
- İşletmelerin ödemiş oldukları ücretleri belirlemek,
- İşletmelerin ödemiş oldukları faizleri belirlemek,
- İşletmelerin ödedikleri kiraları belirlemek,

- Dışsal masrafları belirlemek,
- Yıllık İşgücü ünitesini belirlemek,
- Yatırımlarda sübvansiyonlar ve vergi bakiyesini belirlemek,
- İşletme aile gelirinin belirlemek,
- Aile işgücü ünitesini belirlemek,
- İşletme tiplerinin başarı ölçütlerini karşılaştırarak karını maksimize eden işletme tipini belirlemek.
- İşletme tipleri itibariyle yetiştirilen ürünlerin mutlak karının belirlenmesi,
- İşletme tipleri itibariyle yetiştirilen ürünlerin nispi karının belirlenmesi,
- İşletme tiplerinde öne çıkan bitkisel ürünlerin belirlenmesi şeklinde kurgulanmıştır.

2. KAYNAK ARAŞTIRMASI

Türkiye'de ve Dünya'da Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sistemi (ÇMVA) ile ilgili yapılmış çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Türkiye'de ÇMVA ile ilgili yapılan çalışmalar, çoğunlukla ÇMVA sisteminin tanımlanmasına, metodolojinin açıklanmasına ve il bazında ÇMVA sisteminin uygulanmasına yöneliktir.

Yurt dışında yapılan ÇMVA çalışmaları ise çoğunlukla sistemin uygulanmasına ve uygulama sonuçlarını ele almaya yöneliktir. Aşağıda konu ile ilgili yapılmış olan yerli ve yabancı çalışmalardan özetler verilmiştir.

Hill (1991), "The Calculation of Economic Indicators, Making Use of (FADN) Accountancy Data" adlı çalışmasında FADN sisteminde dikkate alınan gelir kriterinin tarihi süreç içinde değişimini ve 1980 yılı verilerine göre AB'ye üye 9 ülkede tarım işletmelerinin arazi, işgücü, kiracılık durumu, gayrisafi üretim değeri ve gelir gibi kriterler açısından dağılım durumlarını incelemiştir.

Hill (1991), AB'nde 1990/91 üretim döneminde, toplam 319.135 uzmanlaşmış tahıl işletmesini temsilen 3.748 örnek işletme faaliyet sonuçlarına göre tarımsal gelir durumu belirlenmiştir. Söz konusu uzmanlaşmış tahıl işletmelerinin ortalama ekonomik büyüklüğünün 18 EBÜ, ortalama yıllık işgücü ünitesinin (YİÜ) 1,06 olduğu belirlenmiştir. Ortalama işletme arazisi genişliğinin 39 hektar olduğu, bunun 15,8 hektarının kiracılıkla işletildiği, toplam arazinin ortalama 29,23 hektarında tahıl yetiştirildiği, uzmanlaşmış tahıl işletmelerinin toplam AB tarım işletmeleri sayısı içinde % 7,17 oranında pay aldığı tespit edilmiştir.

Çakır ve Işın (1994), "Avrupa Topluluğunda Tarım İşletmelerinin Sınıflandırılma Esasları ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi" adlı çalışmalarında, AB'nde tarım işletmelerinin sınıflandırılma esaslarına ilişkin metodoloji açıklanmış ve işletmelerin sınıflandırılmasının işleyiş mekanizması ve kurumsal yapısı hakkında bilgiler verilmiştir. Bu sistemin Türkiye tarımı açısından önemini de vurgulanmıştır.

Rehber (1994), "AT Tarım İşletmeleri Muhasebe Veri Ağı" adlı çalışmasında, AB Tarımsal Muhasebe Veri Ağı sisteminin yapısı ve işleyişi hakkında genel bilgiler vermiştir ve ayrıca FADN sistemine giren işletmelerin seçimi, kullanılan tarımsal gelir ölçütlerini tanımlamıştır.

Arslan (1996), "Türkiye Tarımında Tarımsal İşletmelerin Sınıflandırılması Konusunda Bir Deneme Çalışması" adlı çalışmasında, Avrupa Topluluğu'nda tarım işletmelerinin sınıflandırılması ve FADN sistemi hakkında detaylı bilgiler verdikten sonra, bu metodolojiyi Türkiye tarım işletmelerinin sınıflandırılmasına uyarlamıştır.

Çalışmada iki farklı kuruluştan elde edilen makro düzeydeki veriler kullanılmıştır. Standart brüt kârların hesaplanmasında, T.C. Ziraat Bankası'nın 1994 yılına ait il düzeyindeki ürün bütçeleri ve işletmelerin yapısal durumunu ortaya koymak için de TÜİK'in 1991 yılında yaptığı "Genel Tarım Sayımı Tarımsal İşletmeler (Hane halkı) Araştırması'ndan elde edilen veriler kullanılarak, 9 tarım bölgesi düzeyinde standart brüt kârlar hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre Türkiye'deki tarım işletmelerinin % 90,69'unun 4 EBÜ'nden küçük ekonomik büyüklük sınıfında yer aldığını belirlemiştir.

Kıral ve Tatlıdil (1996), "AB'nde Tarım İşletmelerinin Sınıflandırılması, Büyüklük ve Gelir İle Bazı Başarı Ölçütlerinin Saptanmasında Yeni Kavram ve Yaklaşımlar" adlı çalışmalarında, AB'nde tarımsal işletme tipolojileri hakkında detaylı bilgi vermişlerdir. Avrupa büyüklük birimine göre işletmelerin sınıflandırılması ve sınıflandırmada kullanılan başlıca kavramları açıklamışlardır. Sisteme uyum kapsamında Türkiye'nin de gecikmeden bu sistemleri ve genel kabul görmüş kavram ve yöntemleri inceleyerek kendi bünyesinde uygulamaya başlaması gerektiğini belirtmişlerdir. Böylece hem AB'ye entegrasyonun kolaylaşması ve hem de Türkiye'nin tarım politikalarının daha sağlıklı islemesi yönlerinden sistemin sağlıklı olacağını vurgulamışlardır.

Colson ve ark. (1998), "Using The Farm Accounts Data Network (FADN) to Identify the Structurely Characteristics and Economic Performance EU Cattle System**"** adlı çalışmaların da, 1991 yılı verilerine göre 12 AB ülkesindeki büyükbaş hayvancılığın ekonomik faaliyet sonuçlarını ve yapısal durumunu incelemişlerdir. Çalışmada, AB'de büyükbaş hayvan işletmelerinin ekonomik büyüklüklerinin ortalama 40 Büyük Baş Hayvan Birimi (BBHB) olduğu ve işletmelerin ortalama 37 hektar araziye sahip oldukları belirlenmiştir. Söz konusu büyük baş hayvan işletmelerinin sahip oldukları arazinin % 62'sinin yem bitkilerine tahsis edildiği tespit edilmiştir. Ayrıca AB'de işletmelerin, işletme tipi ve büyüklüğü bakımından önemli farklılıklar gösterdiğini tespit etmişlerdir.

Gündoğmuş (1998), Ankara İli Akyurt İlçesi Tarım İşletmelerinde Ekmeklik Buğday (Triticum aestivum L.) Üretiminin Fonksiyonel Analizi ve Üretim Maliyetinin Hesaplanması konulu çalışmasında, Akyurt ilçesi tarım işletmelerinde kuru şartlarda yapılan ekmeklik buğday üretim faaliyetinde kullanılan fiziki üretim girdilerinin miktarları ve birim üretim maliyetinin tespiti ile söz konusu faaliyetin fonksiyonel analizini yapmıştır. Çalışmanın sonucunda, incelenen işletmeler ortalamasında ekmeklik

buğday üretiminin 2,54 saat insan işgücüne, 1,23 saat traktör çeki gücüne talebinin bulunduğunu ve 1 kg ekmeklik buğday maliyetinin 2.903,1 TL olduğu saptamıştır.

Furesi ve ark. (1999) "Farm Efficiency Evaluation Through FADN Database" adlı çalışmalarında, 1994 yılı FADN verileri kapsamında İtalya'daki yaklaşık 1500 uzmanlaşmış koyun ve keçi işletmesi örneğinden sağlanan verileri analiz etmişlerdir. Çalışmalarında Güney İtalya bölgesindeki farklı üretim sistemlerinin ana ayırım karakteristiklerini belirlemişlerdir. Bölgedeki ıslah sisteminin yapısal, teknik ve ekonomik etkinliği konusunda gerekli verileri elde etmek açısından, FADN veri tabanının mevcudiyetinin önemini belirtmişlerdir.

Göktolga ve Karkacıer (1999), "FADN (Tarım Muhasebesi Veri Ağı) ve Konunun Türkiye Açısından Değerlendirilmesi" adlı çalışmasında, FADN tanıtılmış ve bu veri toplama sistemi Türkiye açısından değerlendirilmiştir. Bir ülkede doğru politikalar, doğru tahminler uygun çözümler ve bilimsel faaliyetler yürütmenin yolunun doğru verilere dayanacağının vurgulandığı çalışmada, Türkiye'de büyük ölçüde çiftlik kayıtlarının tutulmadığından bahsedilmiş ve çiftçi beyanlarına göre hazırlanan tarımsal verilerin gerçeği yansıtmasının tartışılabileceği ifade edilmiştir. Sonuç olarak Türkiye'de FADN tipi bir veri ağı sisteminin olmadığı ve Türkiye'nin bu tip bir veri ağı sistemine geçmesinin gereği vurgulanmıştır.

Gündoğmuş (2000), "Tarım İşletmelerinin AB Sistemine Göre Sınıflandırılması; Konya İli İhtisaslaşmış Tahıl İşletmeleri Örneği" adlı çalışmasında, FADN sisteminin genel yapısı ve metodolojisi incelenmiştir. Çalışmada daha ziyade işletmelerin ekonomik büyüklük gruplarının ve tipolojilerinin nasıl belirlendiği konusu üzerinde durulmuştur. Diğer taraftan FADN metodolojisi dikkate alınarak, Konya ilinde uzmanlaşmış tahıl işletmelerinin ekonomik faaliyet sonuçları değerlendirilmiştir. Araştırma sonucuna göre ildeki uzmanlaşmış tahıl işletmelerinin 4 farklı ekonomik büyüklük grubunda olduğu tespit edilmiştir. İncelenen işletmelerin %42,99'unun çok küçük, %34,58'inin küçük, %15,89'unun orta küçük ve %6,54'ünün ise orta büyük işletme grubunda yer aldığını belirtmiştir.

İnan ve ark. (2001), Hayvancılıkta kayıt tutmanın, Türkiye ekonomisine olası katkıları üzerinde durmuşlardır. Bu amaçla Trakya bölgesinde bulunan damızlık sığır işletmeleri birliğinin, dönem içi ve dönem sonu işlemleri, tek düzen muhasebe sistemine uygun olarak muhasebe kayıtlarına aktarılmıştır. Eserde işlemler, yevmiye defterine aktarılarak gelir tablosu ve bilanço düzenlenmiştir. Çalışmada tek düzen muhasebe sisteminin tarım işletmelerinde uygulanabileceği belirtilmiştir.

Özkan (2001), Türkiye ve ABD'deki tarım muhasebesi uygulamaları üzerinde durmuş, uluslararası tarım muhasebe standardının Türkiye'de uygulanabilirliğinden bahsetmiştir. Büyükbaş hayvancılık işletmelerinde maliyetlerin neler olduğu, bu maliyetlerin üretim faaliyetleri arasında nasıl dağıtılacağı ve tek düzen muhasebe sistemine göre nasıl muhasebeleştirileceğini belirtmiştir. Tek düzen muhasebe sisteminin tarım işletmeleri acısından bazı eksiklikler içermesine rağmen, uygulanabilir olduğunu ifade etmiştir.

Van Lierde (2001), "A New Methodology For Stratification And Weighting Of The Belgian Fadn" adlı çalışmalarında, FADN kapsamında belirlenen işletme tipolojisi ile ilgili Belçika'da yapılan revizyon çalışmasını incelemişlerdir. Yapılan revizyon çalışmasında amacın, FADN verilerinin sınıflaması ve ağırlığının ölçülmesinde daha düzenli, karmaşık olmayan ve daha az masrafla belirlenecek bir işletme tipoloji ve ağırlık metodolojisi geliştirmek ve yeni üye ülkelerde uygulamak olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda yapılan en önemli değişikliğin standart brüt kâra göre belirlenen işletme tipolojisinin üç yıllık değil beş yıllık veri setine göre hesaplanması gerektiği yönünde bir değişim vurgulanmıştır.

Rehber ve ark. (2002b), "Tarım İşletmeleri Muhasebe Veri Ağı Tanımlar ve Uygulama Rehberi" adlı çalışmasında FADN sisteminin genel yapısı ve AB ülkelerinde sistemin işleyişi hakkında detaylı metodolojik bilgi verilmiştir. Çalışmada, AB büyüklük birimleri, FADN sisteminde kaydedilen bilgiler ve verilerin toplanması konularında bilgiler yer almaktadır.

Rehber ve ark. (2002a), Bursa ilinde örnek tarım işletmelerinden elde edilen 1998 ve 1999 yıllarına ait anket verileriyle FADN sisteminin uygulanabilirliğini araştırmışlardır. Örneği oluşturan 72 tarım işletmesini AB tipolojisinde belirtilen 14 temel işletme tipine göre analiz etmişlerdir. Çalışmada, Türkiye'de doğrudan FADN sisteminin uygulanmasının oldukça güç olacağını vurgulamışlardır. Basit bir veri sistemi oluşturup, zamanla olgunlaştırarak daha sağlıklı bir bicimde FADN'ın uygulanmasına geçilebileceğini belirtmişlerdir.

Tipi (2002), Bursa ilinde FADN işletme tipolojisine uygun 72 örnek işletme tespit etmiş ve bunlardan elde edilen veriler kullanılarak analizler yapmıştır. Türkiye'de Saf Hasıla'nın, AB'nde İşletme Net Katma Değer'inin, Amerika Birleşik Devletleri'nde ise Net İşletme Gelirinin esas alındığını belirtmiştir. Çalışmada Türkiye'de standart bir yöntemin olmadığı, AB'de ve Amerika Birleşik Devletleri'nde kullanılan yöntemlerin ise belirli düzeylerde standart hale getirildiği vurgulanmıştır.

Keskin (2003), "AB'de Tarım İşletmelerinin Sınıflandırılması Türkiye'de Uygulanabilirliği" isimli çalışmasında, AB'de tarım işletmelerinin yapısı, FADN'a göre işletme büyüklüklerinin saptanması konularını ele almıştır. Türkiye'nin FADN'a uyumu konusunda genel bir değerlendirmede bulunmuştur. Bu değerlendirmeye göre; Türkiye'de tarımla ilgili çeşitli istatistikler olmasına karsın, işletme düzeyinde sermaye yapısı, tarımsal üretimde maliyet giderleri gibi işletmelerin ekonomik durumunu ortaya çıkaracak mikro düzeydeki verilerde eksikliklerin bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye'de tarım işletmelerinin büyük çoğunluğunu küçük ve parçalı arazi yapısına sahip, hayvansal ve bitkisel üretimin bir arada yapıldığı işletmelerin oluşturduğunu belirtmiştir. Bu işletmelerde muhasebe kaydının tutulmadığını, ancak benzer farklılıkların birliğe üye Portekiz, Yunanistan, İtalya ve İspanya gibi ülkelerde de geçerli olduğunu vurgulamıştır. Çalışmada, tarımsal faaliyetlerin gelişimini ve değişimini takip edebilmek, tarım politikalarına yon verebilmek acısından Türkiye'de FADN benzeri bir veri toplama ağına ihtiyaç duyulduğuna dikkat çekmiştir.

Civelek (2004), Temel ve tek düzen hesap planına göre maliyet muhasebe sistemi hakkında genel bilgilerin verildiği kitapta, maliyet çeşitlerinin neler olduğu, bunların hesaplarda ne şekilde yer alması gerektiği konuları üzerinde durmuşlardır.

Şen (2004) "Türkiye'nin AB Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi" adlı çalışmasında AB'de bölge kavramı, istatistiki bölge birimleri sınıflandırılması ve yapılan desteklerin bu bölgelere yönelik uygulamaları konularında incelemelerde bulunmuştur. Sen çalışmasında, AB'de yer alan bölgeleri, işlevlerine ve yapılarına göre; planlama bölgeleri, yönetim bölgeleri, sınır ötesi bölgeler, bağımsız bölgeler, türdeş bölgeler ve kutuplaşmış bölgeler olarak sınıflandırmıştır.

Topcu (2004), 'Erzurum İli Sığır Besiciliği İşletmelerinde Et Maliyeti ve Pazarlama Marjı Üzerine Bir Araştırma' konulu çalışmasında Erzurum ili sığır besiciliği işletmelerinde canlı ağırlık olarak et maliyeti ve pazarlama marjını analiz etmeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, 1 kg canlı ağırlık et maliyetini I. grup işletmelerde 2.800.000 TL, II. grup işletmelerde 2.840.000 TL ve III. grup işletmelerde 2.290.000 TL olarak hesaplamıştır. Pazarlama marjını ise I. ve III grup işletmelerde % 33,33 ve II. grup işletmelerde % 32,38 olarak belirlemiştir. Genel olarak sığır besiciliği işletmeleri için 1 kg canlı ağırlık et maliyetini 2.550.000 TL ve pazarlama marjını % 32,86 olarak ifade etmiştir.

Varol (2004), "Dünden Bugüne Ortak Tarım Politikası ve AB Tarımının Yönetim Yapısı" adlı çalışmasında FADN sisteminin AB'de işleyişi konusunda genel bilgiler vermektedir. Çalışmasının sonucunda; FADN sistemini, ortak tarım politikasının uygulanması için gerekli olan yapılar arasında göstermektedir.

Csajbok ve ark. (2005), "Effects of Management Information From FADN on Profitability of Dutch Potted-Plants Firms" adlı çalışmalarında, FADN veri ağına katılan üye ülkelerde, bu sistem kapsamında işletmelerin yapısal ve faaliyet sonuçları ile ilgili toplanan verilerin, rasyonel işletme yönetimine katkı sağladığını belirtmişlerdir. Ayrıca çalışmada, Hollanda'da FADN kapsamında üreticilere sağlanan işletme ile ilgili verilerin, işletmelerin kârlılığı üzerine etkisini analiz etmişlerdir. Sonuç olarak sağlanan bu verilerin, saksı bitkisi yetiştiren işletmelerde enerji kullanım etkinliği, materyal ve emek kullanımında ise tasarruf sağladığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan yapılan ekonometrik analizin sonucu bu verilerin saksı bitkisi yetiştiren işletmelerin kârlılıkları üzerinde, kısa dönemden ziyade uzun dönemde pozitif bir etki oluşturduğunu tespit etmişlerdir.

Demircan ve ark. (2005), 'Isparta İlinde Elma Üretim Maliyeti ve Gelirinin Belirlenmesi' konulu çalışmalarında, Isparta ilinde elma üretim maliyetini ve gelirini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda, üretim döneminde işletmelerde dekara kullanılan işgücünün ve makine çeki gücünü sırasıyla 103.61 ve 5.61 saat olduğunu saptanmışlardır. İncelenen işletmelerde dekara toplam tesis masrafını 1 361.44 TL ve üretim masrafını 776.98 TL olarak hesaplamışlardır. Elma üretiminde elde edilen brüt, net ve oransal karı ise sırasıyla 699.94 TL/da, 486.79 TL/da ve 1.63 olarak belirlemişlerdir.

Rad ve Yarşı (2005), 'Silifke İlçesi'nde Serada Domates Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Performansları ve Birim Ürün Maliyetleri' konulu çalışmalarında yılda bir ve iki kez domates yetiştiren plastik sera işletmelerinin ekonomik performansı ve üretim maliyetlerini saptamayı amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda, tek ürün yetiştiren işletmelerde dekara ortalama verimi 7.500 kg, çift ürün yetiştiren işletmelerde sonbahar dönemi üretiminde 7.500 kg ve ilkbahar dönemi üretiminde 9.000 kg olarak tespit etmişlerdir. Tek ürün yetiştiren işletmelerde bir kg domatesin ortalama maliyetini 768.688 TL, sonbahar dönemi üretiminde 594.351 TL ve ilkbahar dönemi üretiminde 431.416 TL olarak hesaplanmışlardır. İşletmelerde en önemli masraf unsurunu aile işgücü ücret karşılığı olduğunu belirtmiş ve bu masraf unsurunun, toplam üretim masrafları içerisinde tek ürün yetiştiren işletmelerde %31,43, sonbahar üretim

döneminde %25,76 ve ilkbahar üretim döneminde %29,58 pay aldığını vurgulamışlardır. Ayrıca çalışmada çift ürün yetiştiren işletmelerin, tek ürün yetiştiren işletmelere göre %226,6 daha fazla net kar elde ederlerken; sonbahar üretimi döneminde negatif net kar elde ettikleri ifade edilmiştir.

Altınkol (2006), AB Ortak Tarım Politikasına Yönelik Tarımsal Muhasebe Veri Ağı (FADN) İncelenmesi isimli çalışmasında standart sonuçlar hakkında bilgiler vermiştir.

Keskin ve Dellal (2006), AB'de küçükbaş Hayvan Yetiştiren İhtisaslaşmış İşletmeler ve Türkiye'nin Uyum Sürecindeki Durumu" adlı çalışmalarında, AB'de koyun ve keçi yetiştiren işletmelerin ekonomik işletme büyüklükleri (EBÜ) ve işletme gelirleri karşılaştırılmıştır. Ülke karşılaştırmaları tarımsal muhasebe veri ağı kapsamında değerlendirilen uzmanlaşmış işletmelerden toplanan bilgilere göre yapılmıştır. Türkiye'de küçükbaş hayvancılığının ekonomik büyüklük durumuna ilişkin durum ise Şanlıurfa ilindeki küçükbaş hayvancılıkta yoğunlaşmış işletmelerden anketle toplanan verilerden yararlanılarak ortaya konmuştur. Sonuç olarak incelenen işletmelerin % 34,25'inin çok küçük (<4 EBÜ), % 31,50'sinin küçük (4<8 EBÜ), % 27,40'ının ortalamanın altında (8<16 EBÜ), % 6,85'inin ise ortalamanın üstünde (16<40 EBÜ) olduğu tespit edilmiştir.

Külekçi (2006), "Erzurum İli Hayvancılık İşletmelerinin AB Muhasebe Sistemine Göre Sınıflandırılması ve Değerlendirilmesi; Karayazı, Tekman ve Çat İlçeleri Örneği" adlı çalışmalarında, Erzurum ili hayvancılık işletmelerinin AB tarımsal muhasebe veri sistemine göre ekonomik büyüklük grupları belirlenmiştir. Çalışmada Erzurum ilinde hayvancılık faaliyetinin yoğun olarak yapıldığı 3 ilçe ve bu ilçelere bağlı 25 köyde basit tesadüfi örnekleme yöntemine göre 121 işletmeden veri toplanmıştır. Sonuç olarak ildeki hayvancılık işletmelerinin 5 ekonomik büyüklük grubunda yer aldığını ve % 46,28'inin I. Grupta (<2 EBÜ), % 28,10'unun II. Grupta (2-4 EBÜ), % 14,05'inin III. Grupta (4-6 EBÜ), % 6,6'sının IV. Grupta (6-8 EBÜ) ve % 4,96'sının V. Grupta (8-12 EBÜ) yer aldığını tespit etmişlerdir.

Nazlı (2006), 'AB Tarım Muhasebesi Veri Ağı (FADN) Sistemi Çerçevesinde Türkiye'de Çiftçi Kayıt Sisteminin İncelenmesi' isimli çalışmasında, sistemin genel yapısı ve Türkiye'de uygulanmakta olan Çiftçi Kayıt Sisteminin (ÇKS) kapsamı hakkında bilgiler vermiştir. ÇKS ile FADN'ın benzeyen ve ayrılan noktaları ele alınarak, ileriki dönemlerde FADN sisteminin uygulanmasında ÇKS'den faydalanma olanakları üzerinde dürmüştür.

Popp ve Udovecz (2007), "REBÜlts of Hungarian FADN Farms" adlı çalışmasında, FADN sisteminde hesaplanan giderleri ayrı ayrı inceleyerek, Macaristan örneği çerçevesinde sistemin işleyişi konusunda çalışmalar yapmıştır. Macaristan FADN sisteminde, Tarım Ekonomisi Araştırma Enstitüsünün, sistem içerisinde muhasebe ofisleri ve Tarım ve Kırsal Kalkınma Bakanlığı arasında yer alan ve düzenleyici rol üstlenen bir birim olduğunu vurgulamıştır.

Çelik ve Direk (2008), "Konya ilinde havuç üretimi yapan tarım işletmelerinin AB tarımsal muhasebe veri ağı sistemine göre sınıflandırılması ve işletme başarı ölçütlerinin karşılaştırılması." Konulu çalışmalarında ÇMVA metodolojisine uygun olarak işletme sonuçlarını ortaya koymak amacıyla Konya ilinde havuç üreten işletmelerin faaliyet sonuçlarını değerlendirmişlerdir. Çalışmada, işletmelerin ortalama ekonomik büyüklüğü 74,4 EBÜ, işgücü varlığı ortalama 4,12 EİB, İşletmeler ortalaması olarak arazi varlığı 24,67 hektar olarak belirlenmiş olup toplam üretimin % 97,38'inin bitkisel üretim olduğunu belirlemişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre, işletme ölçeği büyüdükçe işletme karlılığının arttığını tespit etmişlerdir.

Peker (2010), 'Konya'da Yetiştirilen Tarla Ürünlerinde Rekabet Üstünlüklerinin Tespiti' konulu çalışmalarında tarımsal ürünlerin maliyet hesabı için, işletme analizine geçişi sağlayan ve aynı zamanda çiftçiler tarafından kullanımı kolay bir metodu Konya ilinde bitkisel üretimde uygulayarak mutlak ve nispi üstünlükleri ortaya koymayı amaçlamışlardır. Araştırmada, ekonomik kritere göre üstünlüklerin belirlenmesinde Amerika Birleşik Devletlerinde kullanılan Maliyet Hesaplama Sistemi veya tabloları tercih edilmiştir. Çalışma sonucuna göre, yörede doğal dengenin sağlanması veya sürdürülebilir tarımsal faaliyet için araştırmada belirlenen buğday, arpa, şeker pancarı, yonca, korunga, fiğ, patates, ayçiçeği ve mısır yetiştiriciliğinde destek ve teşviklerin sağlaması önerilmektedir.

Gündüz ve Dağdeviren (2011), 'Bafra İlçesinde Süt Maliyetinin Belirlenmesi ve Üretimi Etkileyen Faktörlerin Fonksiyonel Analizi' konulu çalışmalarında inek sütü üretim maliyetinin belirlenmesini ve üretimi etkileyen önemli faktörlerin fonksiyonel analizinin yapılmasını amaçlamışlardır. Bu amaçla yapılan çalışma sonucunda yörede süt maliyeti 0.61 TL/kg olarak hesaplanmıştır ve üretim masrafları içerisinde en yüksek payı yem masraflarının aldığı ifade edilmektedir. Çalışmada Cobb-Douglas üretim fonksiyonun analiz sonuçlarına göre, sağmal inek sayısı ve kesif yem kullanımının süt üretimini istatistiksel olarak önemli düzeyde etkilediklerini ifade etmişlerdir. Çalışma sonucunda üreticilerin birlikte hareket etme yeteneklerinin arttırılması ve

desteklemelerin devamının süt sığırcılığı faaliyetlerinin gelişimine katkı sağlayacağı ifade edilmektedir.

Çelik (2012), ‘FADN Sistemine Göre Standart Faaliyet Sonuçlarını Hesaplama Metodolojisi’ konulu çalışmasında AB ülkelerinde uygulanan ve Türkiye’de de pilot uygulamaları başlatılmış bulunan FADN (Farm Accountancy Data Network) muhasebe sistemine göre “standart sonuçların hesaplanma yöntemini incelemiştir. Yaptığı araştırma ve incelemeler sonucunda, FADN muhasebe sisteminin kendine özgü bir gelir, masraf ve standart sonuç hesaplama yöntemi olduğunu belirlemiştir.

Demir ve Kızıloğlu (2012), ‘Tortum-Uzundere Yöresinde Bulunan Alabalık İşletmelerinde Maliyet ve Karlılık Analiz’ konulu çalışmalarında Tortum-Uzundere yöresinde bulunan alabalık işletmelerinde üretim maliyetini hesaplamışlardır. Çalışma sonucunda, işletmeler ortalamasında 1 kilogram alabalığın üretim maliyetini 226.860 lira olarak belirlerlerken, bu maliyetin %57’sinin değişken, %43’ü sabit masraflardan kaynaklandığı ifade etmişlerdir. Yine işletmeler ortalamasında, 1 liralık masrafa karşılık 0.54 lira kar elde edildiğini, 1 liralık kar elde edilmesi için gereken masraf miktarının 1.84 lira olduğunu belirtmişlerdir.

Özkan ve Aydın (2012), ‘Türkiye`nin Farklı Bölgelerindeki Çeşitli Tarımsal Ürün Maliyetlerinin ve Etkileyen Unsurların Karşılaştırmalı Değerlendirmesi’ konulu çalışmalarında Türkiye’de Trakya, Orta Karadeniz Geçit Kuşağı, Orta Anadolu, Ege bölgeleri ile GAP bölgesindeki bazı bitkisel ürünlerin üretim maliyetlerini ve giderlerini ele alarak, karşılaştırmalı olarak değerlendirmişlerdir. Çalışmanın asıl materyalini Kırklareli, Tokat, Konya, Menemen, Şanlıurfa Toprak ve Su Kaynakları Araştırma Enstitülerinde yürütülen maliyet çalışmalarına dayalı yıllar itibariyle güncellenmiş veriler oluşturmuştur. Çalışma kapsamında buğday, şeker pancarı, ayçiçeği, mısır ve pamuk ürünleri değerlendirmeye alınmıştır. Bu ürünler için bölgeler veya yöreler için 2009-2010 yılları üretim maliyetleri incelenerek, farklılıklar ya da ayrışan noktalar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bölgeler arasındaki üretim maliyeti farklılıklarının nedenleri ve bunu yaratan unsurlar incelenerek çözüm ve öneriler getirilmiştir.

Peker ve Özer (2013), ‘Erzurum İlinde Yetiştirilebilecek Alternatif Yağ Bitkilerinin Ekonomik Analizi’ konulu çalışmalarında çiftçiler tarafından tarımı henüz yapılmayan, fakat ekolojik koşulların yetiştirilmesini mümkün kıldığı potansiyel yağ bitkileri (ayçiçeği, kolza ve soya) üretiminin deneme koşullarındaki kârlılık durumlarını belirlenmeye çalışmışlardır.

Çelik (2014), 'Türkiye'de Tarım İşletmelerinde Farklı Muhasebe Sistemlerine Göre Masraf ve Gelir Hesaplama Yöntemleri' konulu çalışmasında tarım işletmelerinin faaliyet sonuçlarını ortaya koymada uygulanan farklı muhasebe sistemlerinden Laur muhasebe sistemi, ÇMVA sistemi ve tek düzen muhasebe sistemine göre işletmelerin gelir ve masraf unsurlarının sınıflandırılma ve hesaplama yöntemlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın materyalini konu ile ilgili yapılmış çalışmalar oluşturmuştur. Araştırma sonuçlarına göre tarım işletmelerinin yıllık faaliyet sonuçlarını ortaya koymak amacıyla uygulanan farklı muhasebe sistemlerinde işletme gelir ve masraflarının farklı şekilde sınıflandırıldığı belirlenmiştir. Laur muhasebe sisteminde işletme başarı kriteri olarak brüt kar, saf hasıla, tarımsal gelir hesaplarının yapıldığı, ÇMVA sisteminde brüt işletme karı, işletme net katma değeri ve işletme aile gelirinin hesaplandığı ve Tek düzen muhasebe sisteminde ise brüt satış karı, faaliyet karı, olağan kar ve dönem karının hesaplandığı ifade edilmektedir.

Çelik ve ark. (2016), Konya ilinde bitkisel, bitkisel-hayvansal ve hayvansal üretimin farklı kombinasyonlarında üretim yapan tarımsal işletme tiplerinin karlılık analizlerini yaptıkları çalışmalarında Avrupa Birliği Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (ÇMVA) metoduna göre tanımlanan 9 genel işletme tipini esas almışlardır. Araştırma alanında 6 işletme tipi belirlenmiş olup, incelenen işletmelerin %75,51'inin uzmanlaşmış tarla bitkileri yetiştiriciliği, %9,60'ının karışık bitkisel ve hayvansal üretim işletmeleri, %8,59'ununbahçe bitkileri yetiştiriciliği (meyvecilik), %3,03'ünün uzmanlaşmış bahçe ürünleri yetiştiriciliği (sebze), %2,53'ünün uzmanlaşmış mera hayvancılığı (büyük ve küçükbaş hayvancılık), %0,76'sının ise karışık bitkisel üretim işletmeleri tipinde yer aldığını tespit etmişlerdir. Belirlenen işletme tiplerinde işletme arazisinin dekarına düşen gayrisafi hasıla, brüt kar, saf hasıla, tarımsa gelir ve net kar kriterleri karşılaştırıldığında, en yüksek performans sağlayan işletme tipinin uzmanlaşmış bahçe ürünleri (sebzecilik) ve bahçe bitkileri yetiştiriciliği (meyvecilik) işletme tipi olduğunu ortaya koymuşlardır. İşletme tiplerinde kullanılan sermayenin getirisi olarak, mali ve ekonomik rantabilite kriterlerine göre de uzmanlaşmış bahçe ürünleri (sebzecilik), uzmanlaşmış mera hayvancılığı (büyükbaş ve küçükbaş) ve bahçe bitkileri yetiştiriciliği (meyvecilik) işletme tiplerinin daha karlı olduğu belirlenmiştir. Konya'da genel olarak sebze, hayvancılık ve meyve üretimi yapan işletmelerin daha etkin olmasına rağmen, araştırma alanında oransal olarak bu işletmelerin az olması, işletmelerin arazi varlığı, arazinin sulu ve kuru olması, işgücü, sermaye, ulaşım ve pazar kısıtları gibi nedenlerden kaynaklandığını bildirmişlerdir.

Çelik (2017), "AB Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sistemi (Veri Toplama ve Analiz Yöntemi) adlı çalışmasında, ÇMVA sisteminin oluşturulma gerekçesi, Birlik düzeyinde veri toplanacak örnek işletmeleri belirleme metodu, bu kapsamda ülkelerin bölge, işletme tip ve ekonomik büyüklüklerini belirleme, örnek seçilen işletmelerden veri toplama, veri kalite kontrolleri ve elde edilen verilerden yararlanarak hesaplanan standart sonuçlar tanımlanmıştır.

Yapılan literatür araştırmalarında, ÇMVA sisteminin metodu ile ilgili yöntemlerin bir kısmının açıklanması, il ve ilçe bazında uygulanması gibi çalışmalara rastlanmıştır. Fakat yapılan çalışmalarda ÇMVA sistemi işletme analiz metodunun tüm yönlerinin dikkate alındığı kapsamlı çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı görülmüştür. Ayrıca ÇMVA sisteminin bölge ya da havza bazında daha geniş bir alanda uygulaması yapılmamıştır. Bu tez çalışmasında ÇMVA sisteminin daha geniş kapsamlı olarak işletme tipleri ve ölçek düzeyinde ekonomik büyüklüklerini de kapsayacak şekilde işletmelerin analiz edilmesi amaçlanmıştır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Çalışmada kullanılan veriler çalışma alanı olan Orta Anadolu Tarım Havzasında faaliyet gösteren tarım işletmeleri ile yüz yüze yapılan anketlerden elde edilmiştir. Anketler 2016 yılının Kasım ayında başlanmış olup 2017 yılının Mart ayında tamamlanmıştır. Veriler 2015-2016 üretim dönemini kapsamaktadır. Ayrıca konu ile ilgili daha önce yapılmış araştırma, inceleme, derleme ve ilgili istatistiki veriler de araştırmada kullanılmıştır.

3.2. Yöntem

3.2.1. Örnek işletmelerin seçiminde uygulanan yöntem

Orta Anadolu Tarım Havzası; geniş ürün yelpazesine sahiptir. Başta arpa, aspir, ayçiçeği, buğday, çavdar, kanola, kuru fasulye, mercimek, mısır, nohut, soya ve yulaf olmak üzere birçok üründe destekleme alması ve 7.171.254 ha alanı ile Türkiye'nin en geniş tarım alanına sahip olan tarım havzası olması nedeniyle ülkemiz tarımında önemli bir konuma sahiptir.

Orta Anadolu Tarım Havzasında yer alan 7 ilin her birinde bulunan tüm işletmelerle görüşmek, bütçe ve zaman kısıtı nedeniyle mümkün olmadığından, bölgeyi temsil edecek işletmelerle anket yapılması uygun görülmüştür. Bu amaçla anket yapılacak işletmelerin tespitinde, Orta Anadolu Tarım Havzasında yer alan 7 ilin Orta Anadolu Havzasında yer alan ilçelerini iklim, uygulanan tarım tekniği ve işletmelerin yapısal özelliklerini yansıtacak şekilde; Ankara ili için Polatlı, Eskişehir ili için Alpu, Konya ili için Çumra, Sarayönü ve Karapınar, Afyon ili için Emirdağ, Aksaray ili için Eskil, Niğde ili için Bor ve Karaman ili için Ayrancı ilçeleri, ilgili illerde Tarım ve Orman İl Müdürlüklerinde çalışan konu uzmanlarının görüşleri doğrultusunda gayeli örnekleme yöntemine göre belirlenmiştir.

Çalışmada tarım işletmelerinin faaliyet sonuçları işletme tipleri ve ekonomik büyüklüklerine göre belirlenmesi amaçlanmıştır. Örnekleme yapılırken ana popülasyonda yer alan işletmelerin tip ve ekonomik büyüklükleri bilinmediği için ve Orta Anadolu Havzasında tarım işletmelerinin tip ve büyüklüklerine etkili en önemli faktörün arazi olduğu varsayılarak arazi kriterine göre örnekleme yapılmıştır. Arazi varlığı kriterine göre, söz konusu ilçelerde bulunan işletmelerin varyasyon katsayısı

%75'den büyük (%88) bulunmuştur. Bu nedenle tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemine göre örnek sayısı aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanmıştır (Yamane, 1967).

$$n = \frac{\Sigma (Nh.Sh)^2}{N^2 D^2 + \Sigma Nh.S^2h} \qquad D^2 = d^2 / z^2$$

Formülde;

n: Örnek sayısı,

N: Popülasyondaki işletme sayısı,

Nh: h'ıncı tabakadaki işletme sayısı,

S^2h: h'ıncı tabakanın varyansı,

d: Populasyon ortalamasından izin verilen hata payı,

z: Hata oranına göre standart normal dağılım tablosundaki z değerini ifade etmektedir.

Örnek hacminin belirlenmesinde %5 hata payı ile %99 güven sınırları içerisinde çalışılmıştır.

Belirlenen örnek hacminin tabakalara dağıtılmasında NhSh*n/ Σ NhSh formülü kullanılmıştır. İşletme büyüklük tabaklarına göre anket yapılan işletme sayısı Çizelge 3.1'de verilmiştir.

Çizelge 3. 1. Anket yapılacak işletme sayılarının tabakalara dağılımı

İşletme Tabakaları	**Örnek Sayısı**
0-7,5 ha	45
7,6-25,0 ha	133
25,0-+ ha	114
Toplam	**292**

Araştırma popülasyonunu oluşturan işletmeler 0-7,5 ha, 7,6-25,0 ha, 25,0 ha ve üzeri olmak üzere 3 tabakaya ayrılmıştır. Yapılan tabakalamaya göre 0-7,5 ha arası araziye sahip olan işletmelerle 45, 7,6-25,0 ha arası araziye sahip olan işletmelerle 133 ve 25,0 ha ve üzeri araziye sahip olan işletmelerle 114 anket yapılması sonucuna ulaşılmıştır. Toplam anket sayısı ise %99 güven aralığında ve %5 hata ile 292 olarak belirlenmiştir. (Çizelge 3.1).

3.2.2. Verilerin analizinde uygulanan yöntem

Çalışmanın amacında belirtildiği gibi bu çalışmada, anketlerden elde edilen veriler doğrultusunda incelenen işletmelerin işletme tipleri ÇMVA esaslarına göre belirlenmiş ve ÇMVA başarı kriterleri esas alınarak hangi işletme tipinin rekabet üstünlüğü olduğu belirlenmiştir. Ayrıca her bir işletme tipinde, o işletme tipi içerisinde üretilen bitkisel ürünler arasında mutlak ve nisbi kar kriterine göre rekabet üstünlüğüne sahip olan ürünler saptanmıştır. Araştırmada işletme tipleri ve işletmelerin ekonomik büyüklükleri ve bu işletmelerde ÇMVA sistemine göre standart sonuçların hesaplanmasında uygulanan yöntemler aşağıda açıklanmaktadır.

3.2.2.1. İşletme tiplerinin belirlenmesinde uygulanan yöntem

ÇMVA sistemine göre bir işletmenin tipi belirlenirken, işletmenin Toplam Çıktısı baz alınmaktadır. Toplam Çıktı (TÇ); işletmede yer alan tarımsal faaliyetlerden elde edilen ürünlerin parasal tutarını ifade etmektedir. Bir faaliyetin TÇ'sı toplam işletme çıktısının 2/3'ü ve üzeri ise işletme o faaliyet ile ilgili uzmanlaşmış işletme olarak tanımlanır. Eğer işletmede yer alan faaliyetlerin TÇ'ya katkıları 2/3'ün altında ise işletme karma bitkisel veya hayvansal işletme olarak tanımlanmaktadır (Çelik, 2017).

AB ÇMVA sistemine göre işletme tipolojisi; 9 genel, 17 temel işletme tipini tanımlar ve ayrıca bu 17 temel tip 50 özel tipe ayrılır. Böylece işletme tipolojisi, birlikte bulunabilecek birçok farklı işletme tipini içine alacak şekilde, yeterince kapsamlı olarak düzenlenmiştir. Bu çalışmada, işletmelerin 9 genel işletme tip sınıflaması dikkate alınarak hangi işletme tipinin daha karlı çalıştığı belirlenmiştir. ÇMVA sisteminde tanımlanan 9 adet genel işletme tipleri; (Çelik, 2017).

-Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği

-Uzmanlaşmış sebze yetiştiriciliği

-Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği

-Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği (Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık)

-Uzmanlaşmış tahılla beslenen hayvancılık (kümes hayvancılığı)

-Karma bitkisel üretim işletmeleri

-Karma hayvancılık işletmeleri

-Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri

-Sınıflandırılamayan işletmeler olarak belirlenmiştir (Çelik ve Direk, 2008)

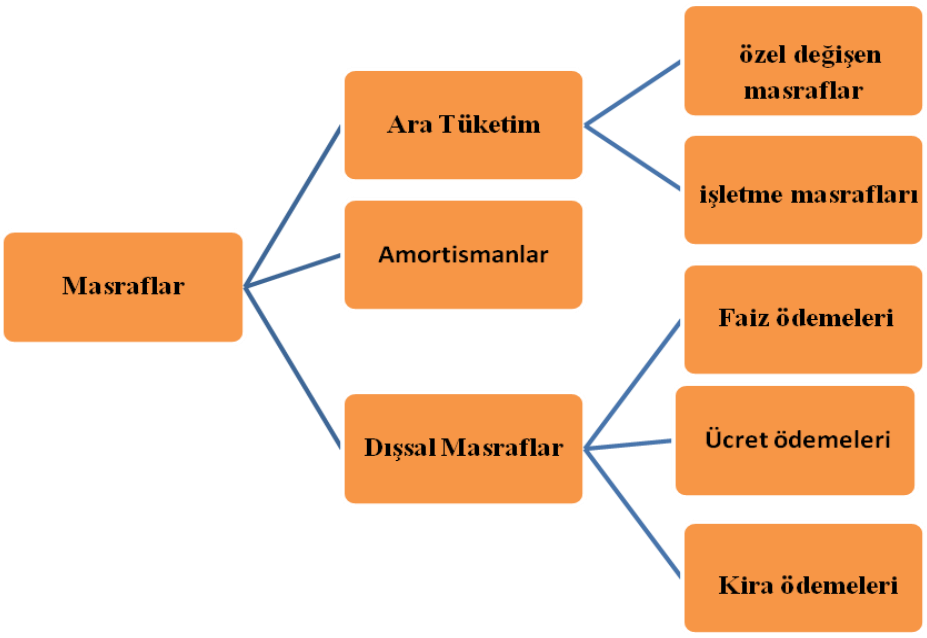
Söz konusu bu işletme tipi sınıflaması yaklaşımında Toplam Çıktı 'ya göre araştırma alanındaki işletmelerin tipolojileri belirlenmiş, hangi işletme tipindeki yani hangi ihtisaslaşma yönündeki işletmelerin daha karlı çalıştıkları ÇMVA sistemi standart sonuçları hesaplanarak tespit edilmiştir.

3.2.2.2. İşletme tiplerinin rekabet üstünlüklerinin belirlenmesinde uygulanan yöntem

İşletme tiplerinin rekabet üstünlüklerinin belirlenmesinde ÇMVA sisteminin standart sonuçlarından çıktılar, masraflar ve sermayeye dayalı olarak hesaplanan kriterler (BÜD/ha, HÜD/HÜ, Bitkisel Üretimde Özel Değişen Masraflar/ha, Hayvansal Üretimde Özel Değişen Masraflar/HÜ, Toplam Çıktı/ Toplam Girdi, Toplam Çıktı/Toplam Sermaye, Brüt İşletme Kar Oranı, İşletme Net Katma Değer Oranı, İşletme Aile Gelir Oranı) esas alınarak işletme tiplerinin rekabet üstünlükleri analiz edilmiştir.

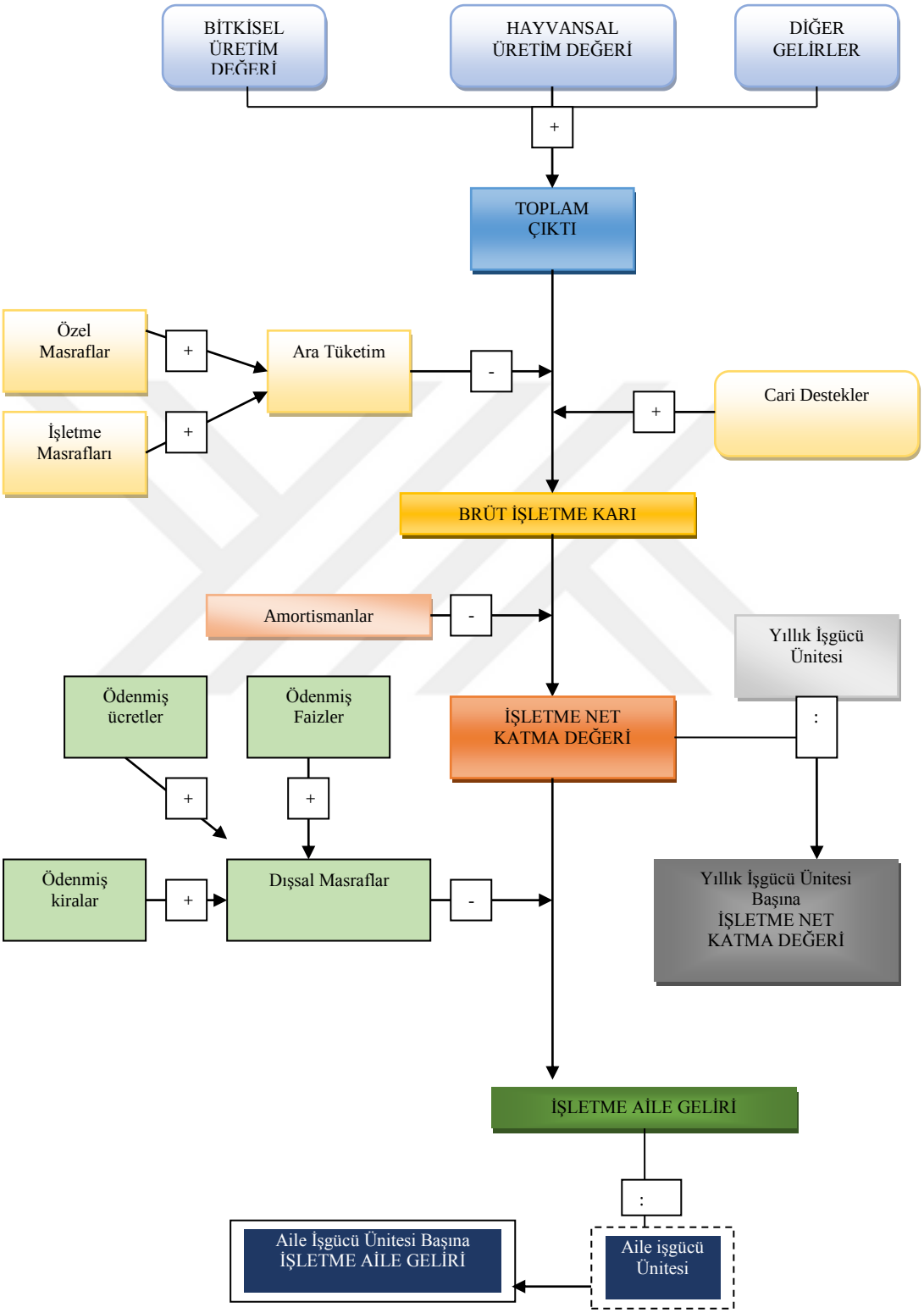
ÇMVA sisteminin standart sonuçları ve bu kapsamda gelir ve masraf hesaplama metodolojisi aşağıda detaylı olarak açıklanmıştır.

ÇMVA masrafları olarak özel değişen masraflar ve işletme masraflarının toplamından oluşan ara tüketim masrafları, ücret ödemeleri, faiz ödemeleri ve kira ödemelerinden oluşan dışsal masraflar ve amortisman masrafları hesaplanarak masraflar toplamı hesaplanmıştır (Şekil 4.1).

Şekil 3.1. ÇMVA masraflarının yapısı (Barkaszi ve ark., 2009).

ÇMVA sistemine göre hesaplanan temel gelir kriterleri ise; toplam çıktı, brüt işletme geliri, işletme net katma değeri ve işletme aile gelirinden oluşmaktadır (Şekil 3.2).

Şekil 3.2. Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sistemine göre tarım işletmelerinin gelir ve gider hesapları (Çelik, 2017)

a) **Toplam Çıktı:** Çalışmada toplam çıktı bitkisel üretim değeri, hayvansal üretim değeri ve diğer gelirler toplamından oluşmaktadır.

i. Bitkisel Üretim Değeri

Standart sonuçlarda üretim değerinin çeşitli öğeleri aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bitkisel üretim değeri; işletmede üretilen ürünlerin satışlarından, işletmede kullanılan, hane halkı tüketiminden ve sene sonu ile sene başı değer arasındaki farktan oluşmaktadır. Bitkisel üretim değerini oluşturan bu unsurların hesaplanma yöntemi aşağıda açıklanmıştır (Barkaszi ve ark., 2009; Çelik, 2017).

- **Satış:** Çalışmada hesap yılı içerisinde ürün satışlarından elde edilen tüm gelirler bu kaleme kaydedilmiştir. Hiçbir hibe, destek, pazarlama ve vergi indirimi dikkate alınmadan işletmede satılan ürünler bu kalemde hesaplanmıştır.
- **İşletme kullanımı:** Hesap yılı başında stoklarda bulunan ve/veya yıl boyunca üretilen ürünlerin işletmede kullanılanının değeri, çiftlik avlusu fiyatı esas alınarak hesaplanmıştır. İşletmede kullanılan yemler, tohum ve fideler bu kalemde yer almaktadır. Ancak pazarlanabilir bir üretim söz konusu olmadığı sürece hayvanlara yedirilen yem bu kalemde yer almamaktadır. Çalışmada bu unsurlar dikkate alınarak işletme kullanımı belirlenmiştir.
- **Hane halkı tüketimi:** İşletme sahibi tarafından tüketilen ürünlerin değeri ve iş gücü ve diğer mal ve hizmetler için ayni ödemede kullanılan ürünlerin değeri çiftlik avlusu fiyatları ile değerlendirilerek hane halkı tüketimi hesaplanmıştır.
- **Sene sonu stok değeri:** Hesap döneminin sonunda bitkisel ve hayvansal ürünlerin stok değerleri çiftlik avlusu fiyatlarıyla değerlendirilmiştir.
- **Sene başı stok değeri:** Hesap döneminin başında bitkisel ve hayvansal ürün stok değerleri mevcut çiftlik avlusu fiyatlarıyla değerlendirilmiştir. Buzağılar tarafından emilen süt işletme kullanımının dışında tutulmuş olup hayvan yemi olarak satın alınan yem bitkileri dönem sonu stok değerine dahil edilerek sene başı stok değeri hesaplanmıştır.

- **ii. Hayvansal Üretim Değeri**

Araştırmada mevcut sığır varlığı hayvan ünitesine (HÜ) çevrilerek hesaplanmıştır.

Çizelge 3.2. Hayvan varlığını HÜ'ne çevirmede kullanılan katsayılar

Hayvan Türü	**Katsayıları**
Besi danaları	0,8
1 yaşından küçük diğer sığırlar	0,4
1 yaşından 2 yaşından kadar küçük erkek sığırlar	0,4
1 yaşında 2 yaşından küçük dişi sığırlar	0,6
2 yaşında ve daha büyük erkek sığırlar	0,6
Damızlık düveler	1,0
Besi düveleri	0,5
Süt inekleri	0,5
Iskarta süt inekleri	1,0
Diğer inekler	0,8
Keçiler (Damızlık dişiler)	0,1
Diğer Keçiler	0,1
Dişi Koyunlar	0,1
Diğer Koyunlar	0,1

Kaynak:(Çelik, 2017)

Çalışmada hayvansal üretim değeri, hayvan varlığındaki değer artışları ile hayvansal ürün değeri toplamından hesaplanmıştır. Hayvansal üretim değerine hane halkı tüketimi ve işletmede kullanılan değer de dahil edilmiştir. Söz konusu hayvansal üretim değerini oluşturan unsurlar aşağıda açıklanmıştır (Çelik, 2017).

Hayvansal Üretim Değeri = hayvan satış gelirleri + hayvan varlığındaki değer artışı + hayvansal ürün değeri

Hayvan Satış Gelirleri = satışlar + işletme tüketimi – alımları.

Yukarıdaki formül sığır, koyun, keçi ve diğer hayvanlar için hesaplanmıştır.

Hayvan varlığındaki değer artışı=dönem sonu stok değeri- dönem başı stok değerindeki değişim.

Hayvansal üretimde dönem başı stok değeri, bir yıldan fazla süredir işletmede bulunan hayvanların hacim artışına karşılık gelen değer belirlenerek hesaplanmıştır (bir yaşın altındaki sığır, inek, keçi, koyun, damızlık dişi domuz). Ancak sadece orta ve uzun dönemde satılacak olan hayvanları etkileyen yıllık üretimin, kısa vadeli fiyat değişimlerini tahmin etmektedir.

Hayvansal ürün değeri= satış + hane halkı tüketim + işletme tüketimi + stoklar (dönem sonu stok değeri dönem başı stok değeri)

iii. Diğer Gelirler

Ekim için hazır olan kiralık arazi, nadasa bırakılan mera arazileri, kiralanan mera arazileri, orman ürünleri, sözleşmeli iş, dışarıdan ekipman kiralama, işletmenin

çalışması için gerekli olan likit alacak faizleri, turizm gelirleri ve önceki hesap yılıyla ilgili gelirler diğer gelirler kapsamında hesaplanmıştır.

b) Brüt İşletme Geliri: Brüt işletme geliri toplam çıktıdan ara tüketim masraflarının çıkarılması ve bu değere muhasebe yılında alınan desteklemelerin eklenmesi ile elde edilmiştir.

- **Ara tüketim masrafları:** Ara tüketim masrafları, toplam özel değişen masraflar ve üretimden kaynaklanan genel işletme giderleri dikkate alınarak hesaplanmıştır.

➢ **Özel Değişen Masraflar:** Özel değişen masraflar bitkisel üretimde özel değişen masraflar ve hayvansal üretimde özel değişen masraflar dikkate alınarak hesaplanmıştır (Çizelge 3.3).

Çizelge 3.3. Özel değişen masraflar

Bitkisel üretimde özel değişen masraflar	Tohum ve fide
	Gübreler ve toprak ıslah ediciler
	Bitki koruma ürünleri
	Diğer özel değişen bitkisel masraflar
Hayvansal üretimde özel değişen masraflar	Yem alımları
	İşletmede üretilen yemler
	Diğer özel hayvancılık masrafları

Kaynak:(Çelik ve Direk, 2008).

Bitkisel üretimde özel değişen masraflar hesaplanması aşağıda açıklanmaktadır.

Tohum ve fide satın alma: Soğanlar ve yumrular dahil olmak üzere satın alınan tüm tohum ve fideler bu kalemde hesaplanmıştır. Ayrıca tohumları işleme masrafı da bu başlık altında hesaplanmıştır (sınıflandırma ve ilaçlama).

İşletmede üretilen tohum ve fideler: İşletmede üretilen ve kullanılan tohum ve fideler bu kalemde yer hesaplanmıştır.

Gübreleme ve toprak ıslah ediciler: Kireç, kompost, turba ve gübre (işletmede üretilen gübre hariç) dahil olmak üzere tüm satın alınan gübre ve toprak iyileştiriciler bu kaleme dahil edilerek hesaplanmıştır.

- **Bitki koruma ürünleri:** Hastalık, zararlı ve kötü hava koşullarına karşı bitki ve ürünlerin korunmasında kullanılan bütün malzemeler bu kalemde hesaplanmıştır (böcek, mantar ilaçları, bitki ilaçları, zehirli yemler, korkuluklar, don v.b.).
- **Diğer özel ürün masrafları (çayır ve otlak dahil):** Diğer masraf başlıklarında ayrı bir kalemi bulunmayan bitkisel üretim ile doğrudan bağlantısı olan tüm masraflar bu kalemde hesaplanmış olup aşağıdaki masraf unsurlarını içermektedir(Çelik, 2017):

▪ Paketleme ve bağlama malzemeleri,
▪ İp ve halat

- Toprak analiz masrafları
- Bitkisel ürün rekabet masrafları
- Plastik kaplamalar (örneğin yetişmekte olan çilek için)
- Bitkisel ürünlerin işlenmesi ve korunması için kullanılan malzemeler
- İşletme dışı için üretilen ürünlerin piyasaya hazırlanması ve depolanması
- İşletmede üretilen bitkisel ürünlerin pazarlanması
- Satılabilir durumdaki bitkisel ürünlerin satın alınması için ödenen meblağlar
- Ara sıra işletmede işlenmiş ürünlerin alımları (İşletme üretimi için tamamlayıcı olan ürünler)
- Ürünlerin depolanması veya ambalajlanması için kısa vadeli bina kiralama

Hayvansal Üretimde Özel değişen masraflar ise aşağıdaki gibidir (Barkaszi ve ark., 2009; Çelik, 2017).

- **Yem alımları;** Yemlerin canlı bitki olarak satın alınma masrafının (ot ve yem bitkileri), ot ve saman alım masrafının ve mera kiralama masrafının toplanmasıyla elde edilmiştir.
- **İşletmede üretilen yemler:** Pazarlanabilir yem bitkilerinin değeri işletmede üretilen ve söz konusu bölgede yıl içerisinde pazarlanabilen ot ve saman değerini dikkate alınarak hesaplanmıştır.
- **Diğer özel değişen hayvancılık masrafları:** Bu çalışmada hayvancılık faaliyetleri ile doğrudan bağlantısı olan diğer özel değişen masraflar aşağıdaki kalemler dahilinde belirlenmiştir (Barkaszi ve ark., 2009; Çelik, 2017);
    - Veteriner ve damızlık ücretleri,
    - İlaçlar,
    - Suni tohumlama,
    - Kısırlaştırma,
    - Süt testleri,
    - Soy kütüğü aboneliği ve kayıt,
    - Hayvancılık ekipmanları temizleme ürünleri (süt sağım makineleri),
    - Ambalaj ve malzeme işleme,
    - At nalı, hayvansal ürünlerin pazar için pazarlanması ve depolama masraflarıdır.

➢ **İşletme Masrafları:** İşletme masrafları makine masrafları ve diğer işletme masraflarından oluşmaktadır (Çizelge3.4).

İşletme masrafları aşağıdaki unsurları kapsamaktadır (Barkaszi ve ark., 2009; Çelik, 2017).

Çizelge 3.4. İşletme masrafları

Makineler	Sözleşmeli iş
	Mevcut makine ve ekipman bakımı
	Motor yakıt ve yağları
	Araba giderleri
	Arazi ıslahı ve bina bakımı
	Elektrik
Diğer İşletme masrafları	Isınma yakıtları
	Su
	Sigorta
	Vergiler ve diğer ödenekler
	Diğer çiftçilik giderleri

Kaynak:(Çelik, 2017)

- **Alet- makine tamir bakım:** Alet ve makinelerin bakım ve onarım masraflarını, işletmede kullanılan küçük ekipmanlar, sera, lastikler, koruyucu giysiler, özel araç masraflarının toplanmasıyla elde edilmiştir.
- **Arazi ıslahı ve bina tamir bakımı:** Binaların (küçük onarım) ve arazi ıslahı unsurlarının bakım masraflarının (seralar ve bahçe çitleri dahildir) toplanması ile elde edilmiştir.
- **Elektrik:** İşletme işlerinde kullanılan elektrik tüketim bedelidir.
- **Su:** Sulama dahil tarım amaçlı tüm su tüketim maliyetinin ve şebeke bağlama maliyetinin toplanmasıyla hesaplanmıştır.
- **Sigorta:** İşletme risklerini kapsayan tüm sigorta masrafları bu kaleme dahil edilmiştir (yangın, sel, bitki ve hayvan kayıpları vb).

Diğer Genel İşletme Masrafları: Diğer genel işletme giderleri önceki başlıkların kapsamadığı tüm diğer işletme masraflarının toplanması ile elde edilmiştir (örneğin özel olmayan kısa vadeli arsa /bina kiraları, sekreterlik servisi, ofis giderleri, telefon ücretleri ve abonelik).

b) Brüt işletme geliri: Toplam çıktıdan ara tüketim masraflarının çıkarılmasıyla elde edilmiştir.

- **Amortisman:** Amortisman, işletmede bir muhasebe yılı içerisinde işletme sermayesine dahil sabit varlıkların yıpranmalarına karşılık ayrılan paydır. Bu çalışmada

sabit varlıkların değerine amortisman oranları uygulanarak amortismanlar hesaplanmıştır.

c)İşletme Net Katma Değeri: Çalışmada işletme net katma değeri brüt işletme gelirinden amortismanların çıkarılmasıyla elde edilmiştir. İşletme net katma değeri, işletmeciye ait olup olmadığına bakılmaksızın sabit üretim faktörlerinin (arazi, işgücü ve sermaye) karşılığını ifade etmektedir. İşletmelerde kullanılan üretim faktörleri aileye veya başka birine ait olduğuna bakılmaksızın karşılaştırılabilir (Rehber ve ark., 2002b)

d)İşletme Aile Geliri: İşletmeci ve ailesinin sahibi olduğu sabit üretim faktörlerinin (işgücü, arazi ve sermaye) karşılığını ve girişimci riskini (kâr veya zarar) ifade etmektedir (Rehber ve ark., 2002b).

Çalışmada işletme aile geliri, işletme net katma değerinden, ödenmiş kira, faiz ve işgücü ücretleri toplamından oluşan dışsal masrafların çıkarılması ile hesaplanmıştır.

- **Dışsal masraflar:** İşletmecinin mülkiyetinde olmayan girdilerin ücretidir. Aşağıdaki unsurları içermektedir (Çelik, 2017).

➢ **Ücret Ödemeleri:** yabancı işgücüne yapılan ödemeleri kapsamaktadır.

➢ **Kira masrafları**: Çalışmada kira masrafları, binalar ve arazi kiralarından oluşmaktadır.

➢ **Faiz ödemeleri:** İşletme ile ilgili olan faiz giderlerinden oluşmaktadır.

➢ **Yıllık İşgücü Ünitesi (YİÜ):** ÇMVA sisteminde işletmede tam zamanlı çalışan yetişkin bir işçinin yıllık 2200 saat çalışma süresi 1 işgücü ünitesi olarak tanımlanmaktadır. Buna göre çalışmada, işletmede çalışan işçilerin yıllık saat olarak çalışma süreleri 2200'e bölünerek ücret ödenen ve ücret ödenmeyen yıllık işgücü ünitesi belirlenmiştir.

➢ **İşletme Net Katma Değeri / Yıllık İşgücü Ünitesi (YİÜ):** Bu oran işletme net katma değerini tarımsal işgücü ünitesi başına düşen miktarını ifade etmektedir. Çalışmada bu formülle işletme net katma değerinin tarımsal işgücü ünitesi başına düşen miktarı hesaplanmıştır.

➢ **İşletme Aile Geliri / Aile İşgücü ünitesi (AİÜ):** Bu oran AİÜ başına ne kadar gelir elde edildiğini göstermektedir. Çalışmada AİÜ başına elde edilen gelir bahsi geçen formül ile hesaplanmıştır.

Bu çalışmada, yukarıda bahsi geçen toplam çıktı, işletme brüt karı, işletme net katma değeri ve işletme aile geliri kriterleri Orta Anadolu Tarım Havzasında yer alan işletme tiplerine göre ayrı ayrı hesaplanmış olup bu standart sonuçlara göre hangi işletme tipinin daha karlı ve dolayısıyla rekabet üstünlüğü olduğu belirlenmiştir.

3.2.2.3. Tarımsal ürünlerin ürün bazında rekabet üstünlüklerinin belirlenmesinde uygulanan yöntem

Çalışmada Orta Anadolu Tarım Havzasında yer alan her bir işletme tipi içerisinde üretilen bitkisel ürünler arasında rekabet üstünlüğüne sahip olan ürünlerin belirlenmesi amacıyla mutlak kar ve nispi kar kriterlerinden yararlanılmıştır. Mutlak ve nispi kar, belirlenen her bir işletme tipinde üretilen tarımsal ürünler için ayrı ayrı hesaplanmış olup en fazla mutlak ve nispi kara sahip olan yani ilgili işletme tipinde üretilen diğer bitkisel ürünlere göre rekabet üstünlüğüne sahip olan beş ürün belirlenmiştir. Bu sayede Orta Anadolu Tarım Havzasında yer alan farklı işletme tiplerindeki ürünlerin rekabet üstünlükleri ortaya konmuştur.

Sonuç olarak işletmede ürün kombinasyonlarının oluşturduğu farklı işletme tiplerinin rekabet üstünlüğü yanında, her bir ürünün üretim faktörlerini değerlendirme durumunu ortaya koymak içinde ürünlerin rekabet üstünlükleri belirlenmiştir.

Mutlak ve Nispi Kar aşağıda açıklandığı şekilde hesaplanmıştır.

Mutlak Kar; Her bir ürünün üretim değerinden, bu ürünün üretimi için yapılan üretim masraflarının çıkarılmasıyla hesaplanmaktadır (Bayramoğlu ve ark., 2014).

Nispi Kar; Her bir ürünün gayrisafi üretim değerinin, bu ürünün üretim masraflarına oranlanması ile hesaplanmaktadır (Bayramoğlu ve ark., 2014).

Gayrisafi üretim değeri her bir ürünün üretim miktarının işletmede satılan kısmı çiftlik avlusu fiyatlarla, pazarda satılan kısmı pazar fiyatları ile değerlendirilmiştir. Ayrıca bitkisel ve hayvansal üretimde envanter değer artışları da gayrisafi üretim değeri kapsamında dikkate alınmıştır.

GSÜD=(ürün miktarı* ürünün birim fiyat)+prodüktif envanter kıymet artışı

Üretim masrafları hesaplanırken Kıral ve ark. "Tarımsal Ürünler İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veri Tabanı Rehberi"ne göre değişen ve sabit masraf unsurları belirlenip, üretim masrafları hesaplanmıştır (Kıral ve ark., 1999). Üretim masrafları, bitkisel üretim masrafları ve hayvansal üretim masrafları olarak ayrılır.

a) Bitkisel Üretim Masrafları

Çalışmada bitkisel üretim masrafları bitkisel üretimde değişen masraflar ve sabit masraflar ikiye ayrılarak ele alınmıştır.

- **Değişen masraflar**

Çalışmada bitkisel üretimde kullanılan ve üretim faaliyetinin genişliğine bağlı olarak artan veya azalan tohum, gübre, mücadele ilacı, su ücreti, alet ve makinelere ait

akaryakıt, yağ ve tamir-bakım masrafları, geçici işçi ücreti, ürün sigortası primleri, pazarlama masrafları ve döner sermaye faizi değişen karakterler olarak hesaplanmıştır. Sabit masraflar olarak ise bitkisel üretimde kullanılan sabit sermaye unsurları için hesaplanan faiz ve amortisman masrafları dikkate alınmıştır. Bunlara sabit sermaye unsurlarının ödenen vergi, sigorta ve kira masrafları da eklenmiştir(Kıral ve ark., 1999).

- **Tohum ve fide:** İlgili bitkisel üretim faaliyetinde işletmeden kullanılan veya işletme dışından satın alınan tohum miktarının çiftlik avlusu fiyatlarıyla (işletmeye mal oluş fiyatı ile) değerlendirilmesi sonucu hesaplanmıştır. Ayrıca tohumluğun temizliği ve ilaçlaması için (selektörde) yapılan giderler, tohumluk masraflarından sayılarak hesaplaması yapılmıştır.
- **Gübre , kireç vb.:** Bu maliyet unsurunun değeri, ilgili bitkisel üretim faaliyeti için tarlaya atılan çiftlik gübresi veya kimyevi gübre miktarının işletmeye mal oluş fiyatlarıyla ile çarpılarak hesaplanmıştır. İşletmelerde çiftlik gübresi birim fiyatının bilinmediği durumda, yörede çiftlik gübresinin satış fiyatları dikkate alınmıştır.
- **Mücadele ilacı:** Mücadele ilacı genellikle işletme dışından temin edilmektedir. Satın alınan mücadele ilacının üretim için kullanılan miktarının çiftliğe mal oluş fiyatı ile çarpılması sonucu hesaplanmıştır.
- **Akaryakıt ve yağ:** Söz konusu bitkisel üretim faaliyetinde kullanılan traktör ve diğer makinelere ait akaryakıt ve yağ masraflarının belirlenmesinde, tüketilen akaryakıt ve yağ miktarı birim fiyatlarla çarpılarak bir değerlendirme yapılmıştır.
- **Alet ve makinelerin tamir bakım masrafları**: Alet ve makinenin tamir ve bakım masrafları değişken masraftır. İşletmelerde birden daha çok sayıda ürün yetiştiriliyor ve makinelerin kullanımında bunlara ortak hizmet sunuluyorsa o zaman bunlar ortak masraf özelliği de gösterirler. Tamir ve bakım masrafları esas itibariyle fiilen yapılan harcamaların dikkate alınması ile ortaya konulmuştur.

  Makineler için tamir bakım masrafları, makine değerinin belli bir oranı (%) olarak belirlenmektedir. Ziraat mühendisliği kataloglarında yayınlanan bu oranlar kullanılmak suretiyle toplam veya çalışma saatinin birimine düşen payı hesaplanmıştır.
- **Geçici işgücü ücreti**: İşletmede bir bitkisel üretim faaliyetinin çeşitli üretim işlemlerinde işletme dışından sağlanan işgücü için ödenen ayni ve nakdi ücretlerin tamamı dikkate alınmıştır.
- **Makine kirası**: İşletmede bulunmayan ve üretim faaliyetlerinde dışarıdan kiralanarak sağlanan traktör, biçerdöver vb. makine hizmetleri için ödenen ücret tutarı dikkate alınarak hesaplanmıştır.

- **Su ücreti**: Değişen bir masraf olup, satın alınan ve birim alana kullanılan miktarına göre fiyatlandırılmıştır. İşletmelerde su temini veya yeraltından su çıkarma için yapılan motopomp veya derin kuyuların masrafları da bu bağlamda dikkate alınmıştır.
- **Ürün sigortası:** Bu masraf unsuru, işletmede üretilen bitkisel ürünler için ödenen sigorta primlerini içerecek şekilde belirlenmiştir.
- **Pazarlama masrafları:** Ürünün hasadından sonra tarlada veya çiftlik avlusunda satışı yapılıyorsa, herhangi bir pazarlama masrafı söz konusu olmamaktadır. Ancak, ürün hasat edildikten sonra satılacak yere (pazar) yapılacak yükleme, taşıma ve bununla ilgili diğer masraflar, pazarlama masrafı olarak dikkate alınarak bu masraf kalemi belirlenmiştir.
- **Değişen masrafların faizi (döner sermaye faizi):** Üretim masrafları faizi, fırsat maliyetini temsil etmektedir. Bu da bankaların mevduat net faizleri ortalamalarının alınması ile belirlenmiştir.

- **Sabit Masraflar**

Çalışmada; üretim faaliyet hacmine bağlı olmayan ve üretim faktörlerinin varlığından dolayı oluşan masraflar sabit masraflar kaleminde hesaplanmıştır. Sabit masraflar; makine, bina, sulama tesisleri ve arazi sermayesi ile ilgilidir. Makine sabit masrafları; amortisman, faiz, vergi ve sigortadır. Sabit masraflar üretim faaliyet hacminde büyük bir değişiklik olmadığı sürece stabildir. Uzun dönemde üretim dalı kapasitesinin genişletilmesi veya daraltılması halinde, sabit masraflar da değişken masraf özelliği göstermektedir. Ekipman masrafları da her makine için hesaplanmış ve her üretim dalına kullanıldığı ölçüde dağıtılmıştır (Kıral ve ark., 1999)

Sabit sermaye unsurlarının amortismanı: Amortisman, aktife dahil unsurların, üretime doğrudan katılması veya dolaylı bir şekilde hizmet etmesi ile yıpranmaya ve yaşlanmaya bağlı olarak zamanla hizmet yeteneklerini ve kıymetlerini kaybetmeleridir (Kıral ve Rehber, 1986).

Amortisman masrafları genellikle, doğru hat, azalan bakiyeler veya azalan ünite emsali (azalan oranlar) yöntemi ile hesaplanmaktadır. Bunlardan en basit ve en çok kullanılanı ise doğru hat yöntemidir. Buna göre çalışmada makinelerde yıllık amortisman payı aşağıdaki şekilde hesaplanmıştır;

Amortisman =(Makinenin Yeni Değeri- Hurda Değeri) / Ekonomik Ömrü veya

Amortisman = Makine değeri x Amortisman oranı % formülleri ile hesaplanır.

➢ **Sabit sermaye unsurlarının faizi:** Genel olarak, doğrusal bir yöntemle amortismanı hesaplanan sabit kıymetlerde yatırımının faizi sabit kıymet değerinin ½ si üzerinden hesaplanır.

Buna göre çalışmada faiz masrafı aşağıdaki formülle hesaplanmıştır:

Faiz= (Makine veya binanın değeri / 2) x faiz oranı

Eğer hurda değer söz konusu ise bu takdirde:

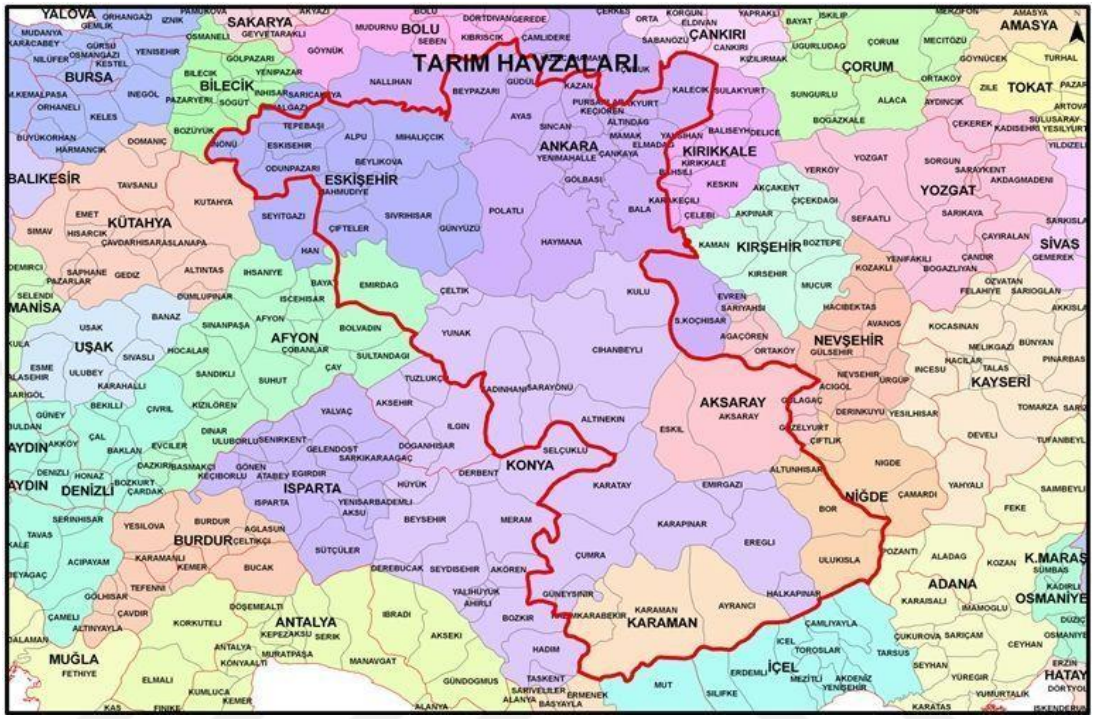
Faiz=[(Makine veya bina değeri+hurda değeri) / 2] x faiz oranı

Diğer sabit masraflar:

- **Vergi:** Çalışmada, gelir ve kurumlar vergisi hariç, binaların, arsa ve arazilerin emlak vergileri ile tarım makinelerinin vergileri bir masraf unsuru olarak dikkate alınmıştır.
- **Sigorta:** Genellikle makineler ve ödenen sigorta masrafları esas alınmıştır. Bu çalışmada buradan yola çıkarak sigorta masrafı hesaplanmıştır.
- **Bina ve barınak masrafları**: Çalışmada, bina masrafları amortisman, yatırım faizi, tamir ve bakım, vergi ve sigorta unsurları ele alınarak hesaplanmıştır.
- **Sulama tesisi masrafları**: Çalışmada sulama tesis masrafları amortisman, yatırım faizi, tamir ve bakım, vergi ve sigorta unsurları ele alınarak hesaplanmıştır. Bunların hesaplanması için tesisin teknik özellikleri ve ekonomik ömrü hesaplanmıştır.
- **Arazi kirası**: Arazi bir yatırım aracı olduğundan, arazi ister işletmenin mülkü, isterse kiralanmış olsun üretimde kullanılması karşılığında, arazi kirası üretim masrafları arasında yer almalıdır. Yörede uygulanan kira bedelleri esas alınarak kira masrafları hesaplanmıştır.
- **Aile işgücü ücreti:** Çalışmada, aile işgücü ücret karşılığının tespitinde müteşebbis ve aile işgücünün, işletmede istihdam edilen yabancı işgücü ücretleri esas alınarak ücretlendirilmiştir.
- **Genel yönetim masrafları**: Genel yönetim giderleri işletmenin sevk ve idaresi, sosyal hizmetler ile işletmenin tüm üretim faaliyetlerini ilgilendiren ortak hizmetler için yapılan masraflardan oluşmaktadır. Bu amaçla genellikle değişen masraflar toplamının %3-7'si veya brüt hasılanın %2-5'i alınabilmektedir. Ülkemizde bu amaçla yapılmış olan çalışmalarda genellikle değişen masrafların %3'ü kullanıldığı için bu çalışmada da bu oran dikkate alınarak hesaplama yapılmıştır.

4. ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Araştırma alanını oluşturan Orta Anadolu Tarım Havzası Ankara, Eskişehir, Afyon, Konya, Aksaray, Niğde ve Karaman illerinin bazı ilçelerini kapsamaktadır (Şekil 4.1) .

Şekil.4.1. Orta Anadolu Tarım Havzası

Araştırma alanında yer alan illerin genel olarak özellikleri aşağıda kısaca tanımlanmıştır.

4.1. Konya ili

Orta Anadolu Tarım Havzasında yer alan Konya'nın yüzölçümü 41.694 km^2 dir. Bu alanı ile Türkiye'nin en büyük yüzölçümüne sahip ilidir. Ortalama yüksekliği 1.016 m'dir. Konya, sosyo-ekonomik yapı, iklim, toprak yapısı ve coğrafi yapı dikkate alındığında, bölgeler arasında önemli farklılıklar arz etmektedir (Anonim, 2004).

4.1.1. Konya ilinin iklim özellikleri

Konya'da karasal iklim hüküm sürer. Yazları kuru ve sıcak, kışları soğuk ve kar yağışlıdır. Gece ile gündüz arası sıcaklık farkı yazın 16-22 derece arasındadır. Baharları ve kışları nemden dolayı bu fark 9-12 °C'ye kadar düşer. Kar ortalama 3 ay yerde kalır. Çevresindeki sıcak-soğuk hava merkezlerinden çok etkilenir. İlkbaharda konveksiyonel yağışlar (kırkikindi) sıklıkla görülür. En yağışlı aylar nisan ve mayıstır. Konya ikliminin diğer bir özelliği ise yazların çok geç başlaması, kışların da çok geç bitmesidir. Step

ikliminin özelliği olan yaz kuraklığı Türkiye'deki en kaliteli buğdayların yetişmesine neden olmuştur. Baharda nem ve yağmurla yeşeren otlar yazın yerini kuruluk ve sıcaktan dolayı sarıya bırakır. Türkiye'de sis yoğunluğu ve sisli gün sayısı en fazla olan il Konya'dır. Nedeni ise Konya ovasının bir çanak şeklinde bulunmasıdır. Uzun zamanlarda ölçülen en düşük sıcaklık -29 °C, en yüksek sıcaklık ise 41 °C'dir. En çok kar yağan ay şubat, en soğuk ay ocaktır. En sıcak aylar temmuz ve ağustostur. Diğer bir özellik ise yaz akşamları çevresinde bulunan dağlardaki yüksek basınç alanlarından, ovada bulunan alçak basın alanlarına esen rüzgardır. Günlük sıcaklık farkının en belirgin özelliği de budur. Ocak ayı sıcaklık ortalaması -0.5 °C, temmuz ayı sıcaklık ortalaması ise 23 °C'dir. Türkiye'nin en az yağış alan ili Konya'dır (Anonim, 2019g)

4.1.2. Konya ilinin bitkisel ve hayvansal üretim durumu

Konya ili 1.886.794,70 ha tarım alanı ile Türkiye'nin toplam tarım alanının %8,14'ünü oluşturmaktadır. Konya ilinde toplam tarım alanının %75,24'ünde tahıl, %2,83'ünde meyveler, içecek ve baharat bitkileri, %1,59'unda sebze üretimi yapılırken %20,33'ı nadasa bırakılmaktadır (Çizelge 4.1).

Çizelge 4.1. Konya ili Tarım Alanları Dağılımı (ha)

	Türkiye	Oran (%)	Konya	Oran (%)
Tahıllar	15.421.496,70	66,53	1.419.703,20	75,24
Sebze bahçeleri alanı	783.632,00	3,38	30.022,00	1,59
Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı	3.456.909,50	14,91	53.484,40	2,83
Süs bitkileri alanı	5.174,40	0,02	83,20	0,00
Nadas	3.512.773,30	15,15	383.501,90	20,33
Toplam Alan	23.179.985,90	100,00	1.886.794,70	100,00

Kaynak: (TÜİK, 2019)

Konya ilinde toplam büyükbaş hayvan sayısı 867.950,00 olup Türkiye toplam büyükbaş hayvan sayısının %5,44'ünü oluşturmaktadır. Konya ili büyükbaş hayvan sayısının %71,95'ini kültür ırkı hayvanlar, %24,60'ını kültür melezi hayvanlar ve %3,45'ini ise yerli hayvanlar oluşturmaktadır (Çizelge 4.2).

Çizelge 4.2. Konya ili büyükbaş hayvan sayısı (Baş)

	Türkiye	Oran (%)	Konya	Oran (%)
Kültür	7.804.588,00	48,95	624.523,00	71,95
Kültür Melezi	6.536.073,00	40,99	213.493,00	24,60
Yerli	1.602.925,00	10,05	29.934,00	3,45
Toplam	15.943.586,00	100,00	867.950,00	100,00

Kaynak: (TÜİK, 2019)

Konya ilinde küçükbaş hayvan sayısı 2.134.690 baş olup Türkiye'nin toplam küçükbaş hayvan sayısının %4,82'sini oluşturmaktadır. Konya ilinde toplam küçükbaş hayvan sayısının %13,10'unu merinos koyunlar, %75,64'ünü yerli ve diğer koyunlar, %0,05'ini tiftik keçileri ve %11,21'ünü ise kıl keçisi ve diğer keçiler oluşturmaktadır (Çizelge 4.3).

Çizelge 4.3. Konya ili küçükbaş hayvan sayısı (Baş)

	Türkiye	Oran (%)	Konya	Oran (%)
Koyun (Merinos)	2.420.228,00	5,46	279.690,00	13,10
Koyun (Yerli ve Diğerleri)	31.257.408,00	70,54	1.614.840,00	75,64
Keçi (Tiftik)	215.645,00	0,49	1.067,00	0,05
Keçi (Kıl Keçisi ve Diğerleri)	10.419.027,00	23,51	239.300,00	11,21
Toplam	44.312.308,00	100,00	2.134.897,00	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

Konya ilinin hayvansal üretimi 1.289.856,77 ton olup, Türkiye'nin toplam hayvansal üretiminin %6,25'ini oluşturmaktadır. Konya ilinin toplam hayvansal üretiminin %93,04'ünü inek sütü üretim miktarı, %6,15'ini koyun sütü üretim miktarı, %0,81'ini ise keçi sütü üretim miktarı oluşturmaktadır (Çizelge 4.4).

Çizelge 4.4. Konya ili hayvansal üretimi (ton)

	Türkiye	Oran (%)	Konya	Oran (%)
İnek Sütü	18.762.318,34	90,94	1.200.141,48	93,04
Koyun Sütü	1.344.778,63	6,52	79.320,17	6,15
Keçi Sütü	523.395,48	2,54	10.395,12	0,81
Toplam	20.630.492,45	100,00	1.289.856,77	100,00

Kaynak (TÜİK, 2019)

4.2. Ankara ili

26.897 km^2'lik bir alana sahip olan Ankara, 39.57 kuzey enlemi ile 32,53 doğu boylamları arasında yer alır. Deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 890 m'dir. Doğu yönünde Kırşehir ve Kırıkkale, Batı yönünde Eskişehir, Kuzey yönünde Çankırı, kuzeybatı yönünde Bolu ve Güney yönünde Konya ve Aksaray illeri ile çevrilmiştir. İlçeleri; Altındağ, Çankaya, Mamak, Keçiören, Sincan, Yenimahalle, Akyurt, Beypazarı, Çamlıdere, Çubuk, Elmadağ, Etimesgut, Evren, Kazan, Gölbaşı, Bala, Ayaş, Güdül, Haymana, Kalecik, Kızılcahamam, Nallıhan, Polatlı, Pursaklar ve Şereflikoçhisardır. (Anonim, 2019f).

4.2.1. Ankara ilinin iklim özellikleri

İlin geniş arazisinde yer yer iklim farklılıkları görülür. Güneyde, İç Anadolu ikliminin belirgin özellikleri olan step iklimi, kuzeyde ise, Karadeniz ikliminin ılıman ve yağışlı halleri görülebilir. Kara ikliminin hüküm sürdüğü bu bölgede kış sıcaklıkları düşük, yaz ise sıcak geçer. En sıcak ay Temmuz-Ağustos, en soğuk ay ise Ocak ayıdır. Bölgeye düşen yağış miktarları Kuzey ve Güney kesimlerde farklılık gösterir. Kuzey yönünde yer alan Kızılcahamam ve Çubuk ilçeleri Karadeniz Bölgesi yağış rejimi özelliğini; Güney yönünde ise İç Anadolu Bölgesine özgü iklim karakterini gösterir. Bölgenin yapısı gereği özellikle kış aylarında sis olayı oldukça fazla görülür ve hayatı etkiler. İl ölçeğinde ortalama sıcaklık 11,7 C olup, yıllık ortalama yağış miktarı 389,1 mm'dir. En yüksek sıcaklık değeri 40,8 C ve en düşük sıcaklık -24,9 C olarak tespit edilmiştir. Don olayı görülen gün sayısı 60–117, karlı günler sayısı ise yılda 30,5 gündür. En yüksek kar kalınlığı 30 cm olarak tespit edilmiştir. İl merkezi ve istasyonların rüzgar durumuna genel olarak bakıldığında; hakim rüzgarın arazi yapısına bağlı olarak değiştiği görülür. Buna göre; hakim rüzgar Ankara (merkez), Esenboğa, Çubuk, Ayaş ve Yenimahalle ilçelerinde kuzeydoğu, Haymana (İkizce), Sincan, Dikmen semti ve Nallıhan ilçelerinde Batı, Polatlı ve Şereflikoçhisar ilçelerinde Kuzey, Etimesgut ve Elmadağ ilçelerinde güneybatı, Kızılcahamam ilçesinde güneydoğu ve Beypazarı ilçesinde kuzeydoğu yönünde eser. Kuvvetli rüzgarların görüldüğü aylar Mart ve Nisan aylarıdır. Ankara'da tespit edilen en yüksek rüzgar hızı 29,2 m/sn'dir (Anonim, 2019f).

4.2.2. Ankara ilinin bitkisel ve hayvansal üretim durum

Ankara ili 1.190.455,80 ha tarım alanı ile Türkiye'nin toplam tarım alanının % 5,14'ünü oluşturmaktadır. Ankara ilinde toplam tarım alanının %68,26'sında tahıllar, %3,14'ünde sebzeler ve %2,49'unda meyveler, içecek ve baharat bitkileri yetiştirilmektedir. Bununla birlikte Ankara ilinde toplam tarım alanının %26,11'i nadasa bırakılmaktadır (Çizelge 4.5).

Çizelge 4.5. Ankara ili Tarım Alanları Dağılımı (ha)

	Türkiye	Oran (%)	Ankara	Oran (%)
Tahıllar	15.421.496,70	66,53	812.567,40	68,26
Sebze bahçeleri alanı	783.632,00	3,38	37.330,70	3,14
Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı	3.456.909,50	14,91	29.654,40	2,49
Süs bitkileri alanı	5.174,40	0,02	28,10	0,00
Nadas	3.512.773,30	15,15	310.875,20	26,11
Toplam Alan	23.179.985,90	100,00	1.190.455,80	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

Ankara ilinde toplam büyükbaş hayvan sayısı 462.250,00 olup Türkiye toplam büyükbaş hayvan sayısının %2,90'ını oluşturmaktadır. Ankara ili büyükbaş hayvan sayısının %37,83'ünü kültür ırkı hayvanlar, %48,38'ini kültür melezi hayvanlar ve %13,79'unu ise yerli hayvanlar oluşturmaktadır (Çizelge 4.6).

Çizelge 4.6. Ankara ili büyükbaş hayvan sayısı (Baş)

	Türkiye	Oran (%)	Ankara	Oran (%)
Kültür	7.804.588,00	48,95	174.863,00	37,83
Kültür Melezi	6.536.073,00	40,99	223.633,00	48,38
Yerli	1.602.925,00	10,05	63.754,00	13,79
Toplam	15.943.586,00	100,00	462.250,00	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

Ankara ilinde küçükbaş hayvan sayısı 1.487.209,00 baş olup Türkiye'nin toplam küçükbaş hayvan sayısının %3,36'sını oluşturmaktadır. Ankara ilinde toplam küçükbaş hayvan sayısının %34,15'ini merinos koyunlar, %48,77'sini yerli ve diğer koyunlar, %10,94'ünü tiftik keçileri ve %6,14'ünü ise kıl keçisi ve diğer keçiler oluşturmaktadır(Çizelge 4.7).

Çizelge 4.7. Ankara ili küçükbaş hayvan sayısı (Baş)

	Türkiye	Oran (%)	Ankara	Oran (%)
Koyun (Merinos)	2.420.228,00	5,46	507.874,00	34,15
Koyun (Yerli ve Diğerleri)	31.257.408,00	70,54	725.242,00	48,77
Keçi (Tiftik)	215.645,00	0,49	162.724,00	10,94
Keçi (Kıl Keçisi ve Diğerleri)	10.419.027,00	23,51	91.369,00	6,14
Toplam	44.312.308,00	100,00	1.487.209,00	100,00

Kaynak (Anonim, 2019f)

Ankara ilinin hayvansal üretimi 353.382,38 ton olup, Türkiye'nin toplam hayvansal üretiminin %1,71'ini oluşturmaktadır. Ankara ilinin toplam hayvansal üretiminin %23,60'ını inek sütü üretim miktarı, %3,30'unu koyun sütü üretim miktarı, %0,50'sini ise keçi sütü üretim miktarı oluşturmaktadır (Çizelge 4.8).

Çizelge 4.8. Ankara ili hayvansal üretimi (ton)

	Türkiye	Oran (%)	Ankara	Oran (%)
İnek Sütü	18.762.318,34	90,94	304.382,38	23,60
Koyun Sütü	1.344.778,63	6,52	42.603,37	3,30
Keçi Sütü	523.395,48	2,54	6.490,75	0,50
Toplam	20.630.492,45	100,00	353.476,49	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

4.3. Eskişehir ili

Orta Anadolu Tarım Havzasında Seyitgazi, Han, Sarıcakaya ve Mihalgazi ilçelerinin dışında tüm kalan ilçeleriyle dahil olan Eskişehir İç Anadolu Bölgesi'nin kuzeybatısında yer almaktadır ve 13.925 km^2'lik yüzölçümüne sahiptir (Anonim, 2019e)

4.3.1. Eskişehir ilinin iklim özellikleri

Eskişehir, coğrafi şartları, yükseltileri, yeryüzü şekilleri, denize olan uzaklığı gibi nedenlerden dolayı kara iklimi özelliğine sahiptir. Bir taraftan da Ege ve Marmara bölgelerine yakın olması nedeniyle bu bölgeler ikliminin etkilerini taşımaktadır.

Genellikle Eskişehir'de kışlar parçalı bulutlu, kar yağışlı, baharlar orta derecede yağışlı ve yazlar ise az bulutlu ve açık geçer. Yıllık sıcaklık ortalaması, 10.9° dir. Aylık ortalamaya göre yılın en soğuk ayı, -2° ile ocak ayıdır. Aralık ayının ortalarından, şubat ayının ortalarına kadar çok soğuk günler ve don olayları yaşanır. -10° ile -25° arasında değişen derecelere rastlanabilir. Ancak ocak ayı içinde 10° ile 15° lik ılık günler de geçirilir. Mart ayında daha çok don olayına rastlanır. Baharın ikinci yarısında maksimum sıcaklık, 20° nin üstüne çıkar. Haziran, temmuz ve ağustos aylarında en sıcak günler yaşanır. En düşük sıcaklık 10° - 15° dir Temmuz ayının ikinci yarısı ile ağustos ayının ilk yarısı en yüksek sıcaklık, 30° - 40° arasında değişir (Anonim, 2019e).

4.3.2.Eskişehir ilinin bitkisel ve hayvansal üretim durum

Eskişehir ili 548.400,70 hektar tarım alanına sahip olmakla beraber Türkiye'nin toplam tarım alanının %2,37'sini oluşturmaktadır. Eskişehir ilinin toplam tarım arazisinin %65,25'inde tahıllar, %1,79'unda sebzeler ve %0,77'sinde meyveler, içecek ve baharat bitkileri yetiştirilmektedir (Çizelge 4.9).

Çizelge 4.9. Eskişehir ili tarım alanları dağılımı

	Türkiye	Oran (%)	Eskişehir	Oran (%)
Tahıllar	15.421.496,70	66,53	357.806,00	65,25
Sebze bahçeleri alanı	783.632,00	3,38	9.835,90	1,79
Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı	3.456.909,50	14,91	4.218,70	0,77
Süs bitkileri alanı	5.174,40	0,02	5,40	0,00
Nadas	3.512.773,30	15,15	176.534,70	32,19
Toplam Alan	23.179.985,90	100,00	548.400,70	100,00

Kaynak: (TÜİK, 2019)

Eskişehir ilinde toplam büyükbaş hayvan sayısı 136.388,00 olup Türkiye toplam büyükbaş hayvan sayısının %0,86'sını oluşturmaktadır. Eskişehir ili büyükbaş hayvan sayısının %57,31'ini kültür ırkı hayvanlar, %32,07'sini kültür melezi hayvanlar ve %10,62'sini ise yerli hayvanlar oluşturmaktadır (Çizelge 4.10).

Çizelge 4.10. Eskişehir ili büyükbaş hayvan sayısı (Baş)

	Türkiye	Oran (%)	Eskişehir	Oran (%)
Kültür	7.804.588,00	48,95	78.169,00	57,31
Kültür Melezi	6.536.073,00	40,99	43.738,00	32,07
Yerli	1.602.925,00	10,05	14.481,00	10,62
Toplam	15.943.586,00	100,00	136.388,00	100,00

Kaynak: (TÜİK, 2019)

Eskişehir ilinde küçükbaş hayvan sayısı 733.738,00 baş olup Türkiye'nin toplam küçükbaş hayvan sayısının %1,66'sını oluşturmaktadır. Eskişehir ilinde toplam küçükbaş hayvan sayısının %59,79'unu merinos koyunlar, %28,01'ini yerli ve diğer koyunlar, %1,57'sini tiftik keçileri ve %10,63'ünü ise kıl keçisi ve diğer keçiler oluşturmaktadır (Çizelge 4.11).

Çizelge 4.11. Eskişehir ili küçükbaş hayvan sayısı (Baş)

	Türkiye	Oran (%)	Eskişehir	Oran (%)
Koyun (Merinos)	2.420.228,00	5,46	438.722,00	59,79
Koyun (Yerli ve Diğerleri)	31.257.408,00	70,54	205.553,00	28,01
Keçi (Tiftik)	215.645,00	0,49	11.495,00	1,57
Keçi (Kıl Keçisi ve Diğerleri)	10.419.027,00	23,51	77.968,00	10,63
Toplam	44.312.308,00	100,00	733.738,00	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

Eskişehir ilinin hayvansal üretimi 192.034,30 ton olup, Türkiye'nin toplam hayvansal üretiminin %0,93'ğnğ oluşturmaktadır. Eskişehir ilinin toplam hayvansal üretiminin %91,07'sini inek sütü üretim miktarı, %7,81'ini koyun sütü üretim miktarı, %1,12'sini ise keçi sütü üretim miktarı oluşturmaktadır (Çizelge 4.12).

Çizelge 4.12. Eskişehir ili hayvansal üretimi (ton)

	Türkiye	Oran (%)	Eskişehir	Oran (%)
İnek Sütü	18.762.318,34	90,94	175.034,30	91,07
Koyun Sütü	1.344.778,63	6,52	15.019,44	7,81
Keçi Sütü	523.395,48	2,54	2.149,01	1,12
Toplam	20.630.492,45	100,00	192.202,75	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

4.4. Afyonkarahisar ili

Orta Anadolu Tarım Havzasında Emirdağ ilçesinin bulunduğu 14.237km^2 yüzölçümüne sahip olan Afyonkarahisar ili Anadolu yarımadasının batıya yakın ortasında ve Ege Bölgesi'nin iç kesiminde yer alır.

İç Anadolu yaylasının Ege kıyılarına açılan bir eşiği, bir geçidi durumundadır. Çevresinde Eskişehir, Konya, Isparta, Denizli, Uşak ve Kütahya illeri bulunur. Kuzey doğudan güney batıya uzandıkça alçalan ovaları ile hem Orta Anadolu'dan ve hem de Ege Bölgesi'nden sayılır (Anonim, 2019d).

4.4.1. Afyonkarahisar ilinin iklim özellikleri

Denizlere uzak ve etrafı dağlarla çevrili olduğundan tipik bir kara iklimi hüküm sürer. Bununla beraber geçiş bölgesi özelliklerini de gösterir. Kışları karlı ve soğuk, yazları sıcak ve kurak geçer. Ağustos en kurak, nisan ve mayıs en fazla yağış alan aylardır. Denizden yüksekliği 1015 m olan Afyon ve çevresi tipik bir bozkır iklimi gösterir. Hava devamlı serin olup, geceler yazın bile soğuktur. Yağmur sık ve sağanak halinde yağar. Kışın bol kar yağar. Senenin 120-130 günü tamamen güneşli, gerisi bulutlu geçer. Yıllık yağışın ancak % 16'sı yazın yağar. Senelik yağış miktarı 410-478 mm'dir. Rüzgarlar çok defa batıdan eser. Sıcaklığın ocak ayında -20 derecenin altına düştüğü günler olur. Temmuz'da ise sıcaklık 30 derecenin üstüne çıkar. 30 Aralık 1948'de sıcaklık -27,2 dereceye düşmüştür. Ocak ayının ortalaması 0,3, en sıcak ayın ortalaması ise 22,1 derecedir (Anonim, 2019d).

4.4.2.Afyonkarahisar ilinin bitkisel ve hayvansal üretim durum

Afyonkarahisar ili 466.877,70 ha tarım alanına sahiptir ve Türkiye'nin toplam tarım alanının %2,01'sini oluşturmaktadır. Afyonkarahisar ilinin toplam tarım arazisinin %77,15'inde tahıllar, %3,93'ünde meyveler, içecek ve baharat bitkileri, %1,65'inde sebzeler yetiştirilmektedir. Toplam tarım arazisinin %17,27'si ise nadasa bırakılmaktadır (Çizelge 4.13).

Çizelge 4.13. Afyonkarahisar ili tarım alanları dağılımı

	Türkiye	Oran (%)	Afyonkarahisar	Oran (%)
Tahıllar	15.421.496,70	66,53	359.877,70	77,15
Sebze bahçeleri alanı	783.632,00	3,38	7.686,80	1,65
Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı	3.456.909,50	14,91	18.343,70	3,93
Süs bitkileri alanı	5.174,40	0,02	0,10	0,00
Nadas	3.512.773,30	15,15	80.549,90	17,27
Toplam Alan	23.179.985,90	100,00	466.458,20	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

Afyonkarahisar ilinde toplam büyükbaş hayvan sayısı 367997,00 olup Türkiye toplam büyükbaş hayvan sayısının %2,21'ini oluşturmaktadır. Afyonkarahisar ili büyükbaş hayvan sayısının %73,21 kültür ırkı hayvanlar, %20,84 kültür melezi hayvanlar ve %5,96 ise yerli hayvanlar oluşturmaktadır (Çizelge 4.14).

Çizelge 4.14. Afyonkarahisar ili büyükbaş hayvan sayısı (Baş)

	Türkiye	Oran (%)	Afyonkarahisar	Oran (%)
Kültür	7.804.588,00	48,95	269.399,00	73,21
Kültür Melezi	6.536.073,00	40,99	76.680,00	20,84
Yerli	1.602.925,00	10,05	21.918,00	5,96
Toplam	15.943.586,00	100,00	367.997,00	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

Afyonkarahisar ilinde küçükbaş hayvan sayısı 895.946,00 baş olup Türkiye'nin toplam küçükbaş hayvan sayısının %2,02'sini oluşturmaktadır. Afyonkarahisar ilinde toplam küçükbaş hayvan sayısının %988'ini merinos koyunlar, %80,27'sini yerli ve diğer koyunlar, %0,01'ini tiftik keçileri ve %9,83'ünü ise kıl keçisi ve diğer keçiler oluşturmaktadır (Çizelge 4.15).

Çizelge 4.15. Afyonkarahisar ili küçükbaş hayvan sayısı (Baş)

	Türkiye	Oran (%)	Afyonkarahisar	Oran (%)
Koyun (Merinos)	2.420.228,00	5,46	88.523,00	9,88
Koyun (Yerli ve Diğerleri)	31.257.408,00	70,54	719.205,00	80,27
Keçi (Tiftik)	215.645,00	0,49	130,00	0,01
Keçi (Kıl Keçisi ve Diğerleri)	10.419.027,00	23,51	88.088,00	9,83
Toplam	44.312.308,00	100,00	895.946,00	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

Afyonkarahisar ilinin hayvansal üretimi 471.187,54 ton olup, Türkiye'nin toplam hayvansal üretiminin %2,28'ini oluşturmaktadır. Afyonkarahisar ilinin toplam hayvansal üretiminin %94,50'sini inek sütü üretim miktarı, %4,98'ini koyun sütü üretim miktarı, %0,52'sini ise keçi sütü üretim miktarı oluşturmaktadır (Çizelge 4.16).

Çizelge 4.16. Afyonkarahisar ili hayvansal üretimi (ton)

	Türkiye	Oran (%)	Afyonkarahisar	Oran (%)
İnek Sütü	18.762.318,34	90,94	445.266,38	94,50
Koyun Sütü	1.344.778,63	6,52	23.474,85	4,98
Keçi Sütü	523.395,48	2,54	2.446,31	0,52
Toplam	20.630.492,45	100,00	471.187,54	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

4.5. Aksaray ili

Orta Anadolu Tarım Havzası içerisinde yer alan Aksaray İç Anadolu Bölgesi'nde Niğde'nin kuzeybatısında, Konya'nın doğusunda, Ankara'nın güneydoğusunda yer almaktadır. 377.505 nüfusa ve 7.626 km² yüzölçümüne sahiptir (Anonim, 2019c).

4.5.1. Aksaray ilinin iklim özellikleri

Aksaray ili orta iklim kuşağında olup, soğuk, karasal iklim tipine sahiptir. Yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve yağışlıktır. Yağışlar genellikle ilkbahar ve kış aylarında görülmektedir. Ortalama yağış miktarı (son 40 yıl) 340 mm (kg/m²)' dir. Yaz-kış ve gece-gündüz sıcaklık farkları çok fazladır. Yaz aylarında nem az olup, sıcaklık ve rüzgar şiddetinin fazla olmamasından dolayı buharlaşma miktarı yüksektir. Kar erimeleri ilkbahar aylarında taşkınlar ve toprak kaymalarına neden olmaktadır (Anonim, 2019c)

4.5.2.Aksaray ilinin bitkisel ve hayvansal üretim durum

Aksaray ilinin toplam tarım alanı 390.096,50ha olup Türkiye'nin toplam tarım arazisinin %1,68'ini oluşturmaktadır. Aksaray ilinin toplam tarım arazisinin %66,24'ünde tahıllar, %2,89'unda sebzeler ve %1,02'sinde meyveler, içecek ve baharat bitkileri yetiştirilmektedir. Toplam alanın %29,852i ise nadasa bırakılmaktadır (Çizelge 4.17).

Çizelge 4.17. Aksaray ili tarım alanları dağılımı

	Türkiye	Oran (%)	Aksaray	Oran (%)
Tahıllar	15.421.496,70	66,53	258.398,80	66,24
Sebze bahçeleri alanı	783.632,00	3,38	11.270,80	2,89
Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı	3.456.909,50	14,91	3.969,10	1,02
Süs bitkileri alanı	5.174,40	0,02	0,00	0,00
Nadas	3.512.773,30	15,15	116.457,80	29,85
Toplam Alan	23.179.985,90	100,00	390.096,50	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

Aksaray ilinde toplam büyükbaş hayvan sayısı 234.638,00 baş olup Türkiye toplam büyükbaş hayvan sayısının %1,47'sini oluşturmaktadır. Aksaray ili büyükbaş hayvan sayısının %86,12'sini kültür ırkı hayvanlar, %13,47'sini kültür melezi hayvanlar ve %0,41'ini ise yerli hayvanlar oluşturmaktadır (Çizelge 4.18).

Çizelge 4.18. Aksaray ili büyükbaş hayvan sayısı (Baş)

	Türkiye	Oran (%)	Aksaray	Oran (%)
Kültür	7.804.588,00	48,95	202.067,00	86,12
Kültür Melezi	6.536.073,00	40,99	31.605,00	13,47
Yerli	1.602.925,00	10,05	966,00	0,41
Toplam	15.943.586,00	100,00	234.638,00	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

Aksaray ilinde küçükbaş hayvan sayısı 609.657,00 baş olup Türkiye'nin toplam küçükbaş hayvan sayısının %1,38'ini oluşturmaktadır. Aksaray ilinde toplam küçükbaş hayvan sayısının %100'ını merinos koyunlar, %87,54'ünü yerli ve diğer koyunlar, %0,06'sını tiftik keçileri ve %11,40'ını ise kıl keçisi ve diğer keçiler oluşturmaktadır (Çizelge 4.19).

Çizelge 4.19. Aksaray ili küçükbaş hayvan sayısı (Baş)

	Türkiye	Oran (%)	Aksaray	Oran (%)
Koyun (Merinos)	2.420.228,00	5,46	6.123,00	1,00
Koyun (Yerli ve Diğerleri)	31.257.408,00	70,54	533.682,00	87,54
Keçi (Tiftik)	215.645,00	0,49	337,00	0,06
Keçi (Kıl Keçisi ve Diğerleri)	10.419.027,00	23,51	69.515,00	11,40
Toplam	44.312.308,00	100,00	609.657,00	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

Aksaray ilinin hayvansal üretimi 359.284,49 ton olup, Türkiye'nin toplam hayvansal üretiminin %1,74'ünü oluşturmaktadır. Aksaray ilinin toplam hayvansal üretiminin %92,02'sini inek sütü üretim miktarı, %7,02'sini koyun sütü üretim miktarı, %0,96'sını ise keçi sütü üretim miktarı oluşturmaktadır (Çizelge 4.20).

Çizelge 4.20. Aksaray ili hayvansal üretimi (ton)

	Türkiye	Oran (%)	Aksaray	Oran (%)
İnek Sütü	18.762.318,34	90,94	330.625,08	92,02
Koyun Sütü	1.344.778,63	6,52	25.225,27	7,02
Keçi Sütü	523.395,48	2,54	3.434,14	0,96
Toplam	20.630.492,45	100,00	359.284,49	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

4.6.Niğde ili

Orta Anadolu Tarım Havzasına Altunhisar, Bor ve Ulukışla ilçeleriyle dahil olan Niğde İç Anadolu Bölgesinin güneydoğusunda ve Kapadokya bölgesinde yer alır ve7.312km^2 yüzölçümüne sahiptir. Aksaray, Nevşehir, Kayseri ve Konya illerine komşu olan Niğde, güneyde Bolkar Dağları ile İçel ilinden, güneydoğu ve doğudan Aladağlar'ın oluşturduğu doğal sınırlar ile de Adana ilinden ayrılır (Anonim, 2019b).

4.6.1. Niğde ilinin iklim özellikleri

Niğde'de Orta Anadolu'nun tipik kara iklimi görülür. Yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve kar yağışlıdır. Yağışların kar hali kışın, yağmur haline ise ilkbaharda rastlanmaktadır. Niğde'de yapılan gözlemlere göre en yüksek ortalama sıcaklık 29,4 derece ile Temmuz ayına, en düşük ortalama sıcaklık ise -4,6 derece ile Ocak ayına rastlamaktadır. Niğde de yıllık yağış ortalaması 330 mm'dir. Yağışın en fazla olduğu ay ortalama 47 mm ile nisan, en az olduğu ay ise ortalama 4,5 mm ile Ağustos ayıdır (Anonim, 2019b).

4.6.2.Niğde ilinin bitkisel ve hayvansal üretim durum

Niğde ilinin toplam tarım alanı 273.080,50 ha olup Türkiye'nin toplam tarım alanının %1,78'ini oluşturmaktadır. Niğde ilinin toplam tarım arazisinin %58,70'inde tahıllar, %12,23'ünde meyveler, içecek ve baharat bitkileri ve %2,71'inde sebze yetiştirilmektedir. Toplam tarım alanının %26,36'sı ise nadasa bırakılmaktadır (Çizelge 4.21).

Çizelge 4.21. Niğde ili tarım alanları dağılımı

	Türkiye	Oran (%)	Niğde	Oran (%)
Tahıllar	15.421.496,70	66,53	160.302,20	58,70
Sebze bahçeleri alanı	783.632,00	3,38	7.395,00	2,71
Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı	3.456.909,50	14,91	33.403,30	12,23
Süs bitkileri alanı	5.174,40	0,02	-	-
Nadas	3.512.773,30	15,15	71.980,00	26,36
Toplam Alan	23.179.985,90	100,00	273.080,50	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

Niğde ilinde toplam büyükbaş hayvan sayısı 147.892,00 baş olup Türkiye toplam büyükbaş hayvan sayısının %0,93'ünü oluşturmaktadır. Niğde ili büyükbaş

hayvan sayısının %90,22'sini kültür ırkı hayvanlar, %9,41'ini kültür melezi hayvanlar ve %0,37'sini ise yerli hayvanlar oluşturmaktadır (Çizelge 4.22).

Çizelge 4.22. Niğde ili büyükbaş hayvan sayısı (Baş)

	Türkiye	Oran (%)	Niğde	Oran (%)
Kültür	7.804.588,00	48,95	133.428,00	90,22
Kültür Melezi	6.536.073,00	40,99	13.918,00	9,41
Yerli	1.602.925,00	10,05	546,00	0,37
Toplam	15.943.586,00	100,00	147.892,00	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

Niğde ilinde küçükbaş hayvan sayısı 551.480,00 baş olup Türkiye'nin toplam küçükbaş hayvan sayısının %1,24'ünü oluşturmaktadır. Niğde ilinde toplam küçükbaş hayvan sayısının %0,44'ünü merinos koyunlar, %86,76'sını yerli ve diğer koyunlar, %0,18'ini tiftik keçileri ve %12,61'ini ise kıl keçisi ve diğer keçiler oluşturmaktadır (Çizelge 4.23).

Çizelge 4.23. Niğde ili küçükbaş hayvan sayısı (Baş)

	Türkiye	Oran (%)	Niğde	Oran (%)
Koyun (Merinos)	2.420.228,00	5,46	2.442,00	0,44
Koyun (Yerli ve Diğerleri)	31.257.408,00	70,54	478.464,00	86,76
Keçi (Tiftik)	215.645,00	0,49	1.011,00	0,18
Keçi (Kıl Keçisi ve Diğerleri)	10.419.027,00	23,51	69.563,00	12,61
Toplam	44.312.308,00	100,00	551.480,00	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

Niğde ilinin hayvansal üretimi 298.277,07 ton olup, Türkiye'nin toplam hayvansal üretiminin %1,45'ini oluşturmaktadır. Niğde ilinin toplam hayvansal üretiminin %91,04'ünü inek sütü üretim miktarı, %7,54'ünü koyun sütü üretim miktarı, %1,41'ini ise keçi sütü üretim miktarı oluşturmaktadır (Çizelge 4.24).

Çizelge 4.24. Niğde ili hayvansal üretimi (ton)

	Türkiye	Oran (%)	Niğde	Oran (%)
İnek Sütü	18.762.318,34	90,94	271.565,73	91,04
Koyun Sütü	1.344.778,63	6,52	22.492,43	7,54
Keçi Sütü	523.395,48	2,54	4.218,91	1,41
Toplam	20.630.492,45	100,00	298.277,07	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

4.7.Karaman ili

İç Anadolu Bölgesinin güneyinde yer alan Karaman Ayrancı ve Kazım Karabekir ilçeleriyle Orta Anadolu Tarım Havzasına dahil olmaktadır. Kuzeyinde Konya, güneyinde Mersin, doğusunda Ereğli, güneydoğusunda Silifke, batısında

Antalya yer alır. Deniz seviyesinden yüksekliği 1.033 metredir. İlin genel yüzölçümü 8.863 km²'dir (Anonim, 2019a).

4.7.1.Karaman ilinin iklim özellikleri

Karaman iklim yönünden, kışları soğuk ve kar yağışlı, yazları sıcak ve kurak olan karasal iklim özelliklerini taşır. Göksu vadisi ile Torosların güney yamaçlarında iklim daha yumuşaktır. Ülkemizde en yüksek yağış ortalaması 2.236,2 kg/m², en düşük yağış ortalaması 328 kg/m² olup Karaman ilinde bu ortalama 336.3 kg/m²'dir. Bu da Karaman ilinin çok az yağış alan bir bölgede olduğunu göstermektedir (Anonim, 2019a).

4.7.2.Karaman ilinin bitkisel ve hayvansal üretim durum

Karaman ilinin toplam tarım arazisi 330.641,30 ha'dır ve bu alan Türkiye'nin toplam tarım arazisinin %1,43'ünü oluşturmaktadır. Karaman ilinin toplam tarım arazisinin %78,71'inde tahıllar, %10,25'inde meyveler, içecek ve baharat bitkileri, %4,17'sinde sebzeler yetiştirilmektedir. Toplam tarım arazisinin %6,88'i ise nadasa bırakılmaktadır (Çizelge 4.25).

Çizelge 4.25. Karaman ili tarım alanları dağılımı

	Türkiye	Oran (%)	Karaman	Oran (%)
Tahıllar	15.421.496,70	66,53	260.242,90	78,71
Sebze bahçeleri alanı	783.632,00	3,38	13.774,40	4,17
Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı	3.456.909,50	14,91	33.889,80	10,25
Süs bitkileri alanı	5.174,40	0,02	1,10	0,00
Nadas	3.512.773,30	15,15	22.733,10	6,88
Toplam Alan	23.179.985,90	100,00	330.641,30	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

Karaman ilinde toplam büyükbaş hayvan sayısı 867.950,00 olup Türkiye toplam büyükbaş hayvan sayısının %0,39'unu oluşturmaktadır. Karaman ili büyükbaş hayvan sayısının %70,86'sını kültür ırkı hayvanlar, %28,20'sini kültür melezi hayvanlar ve %0,94'ünü ise yerli hayvanlar oluşturmaktadır (Çizelge 4.26).

Çizelge 4.26. Karaman ili büyükbaş hayvan sayısı (Baş)

	Türkiye	Oran (%)	Karaman	Oran (%)
Kültür	7.804.588,00	48,95	44.101,00	70,86
Kültür Melezi	6.536.073,00	40,99	17.552,00	28,20
Yerli	1.602.925,00	10,05	585,00	0,94
Toplam	15.943.586,00	100,00	62.238,00	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

Karaman ilinde küçükbaş hayvan sayısı 584.645,00 baş olup Türkiye'nin toplam küçükbaş hayvan sayısının %1,32'sini oluşturmaktadır. Karaman ilinde toplam küçükbaş hayvan sayısının %21,47'sini merinos koyunlar, %48,42'sini yerli ve diğer koyunlar, %0,17'sini tiftik keçileri ve %29,94'ünü ise kıl keçisi ve diğer keçiler oluşturmaktadır (Çizelge 4.27).

Çizelge 4.27. Karaman ili küçükbaş hayvan sayısı (Baş)

	Türkiye	Oran (%)	Karaman	Oran (%)
Koyun (Merinos)	2.420.228,00	5,46	125.521,00	21,47
Koyun (Yerli ve Diğerleri)	31.257.408,00	70,54	283.086,00	48,42
Keçi (Tiftik)	215.645,00	0,49	1.012,00	0,17
Keçi (Kıl Keçisi ve Diğerleri)	10.419.027,00	23,51	175.026,00	29,94
Toplam	44.312.308,00	100,00	584.645,00	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

Karaman ilinin hayvansal üretimi 121.222,12 ton olup, Türkiye'nin toplam hayvansal üretiminin %0,59'unu oluşturmaktadır. Karaman ilinin toplam hayvansal üretiminin %76,90'ını inek sütü üretim miktarı, %14,88'ini koyun sütü üretim miktarı, %8,22'sini ise keçi sütü üretim miktarı oluşturmaktadır (Çizelge 4.28).

Çizelge 4.28. Karaman ili hayvansal üretimi (ton)

	Türkiye	Oran (%)	Karaman	Oran (%)
İnek Sütü	18.762.318,34	90,94	93.220,92	76,90
Koyun Sütü	1.344.778,63	6,52	18.036,26	14,88
Keçi Sütü	523.395,48	2,54	9.964,94	8,22
Toplam	20.630.492,45	100,00	121.222,12	100,00

Kaynak:(TÜİK, 2019)

5. ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE TARTIŞMA

5.1. İncelenen İşletmelerde İşletme Tiplerinin Belirlenmesi

Çalışmada elde edilen bulgular, araştırma alanındaki işletmelerin 4 işletme tipinde toplandığını göstermektedir (Çizelge 5.1). Bunlar, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği, karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği ve uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipleridir.

Çizelge 5.1'den de görüldüğü gibi incelenen işletmelerin %61,64'ünün işletme tipi uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği, %20,21'inin hayvan yetiştiriciliği, %16,10'unun karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri ve %2,05'inin isebahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde yer aldığı belirlenmiştir. Buna göre Orta Anadolu Tarım Havzasında yoğun olarak tarla ürünleri yetiştiriciliği yapıldığı bunu hayvan yetiştiriciliğinin takip ettiği belirlenmiştir.

Çizelge 5.1. İncelenen işletmelerin işletme tiplerine göre dağılımları

İşletme Tipleri	Sayı (Adet)	Oran(%)
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	180	61,64
Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği	59	20,21
Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği	47	16,10
Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği	6	2,05
TOPLAM	**292**	**100,00**

5.2.İncelenen İşletmelerde Ekonomik Büyüklük Sınıfları

ÇMVA sistemine göre incelenen her bir tarım işletmesinde TL olarak hesaplanan Toplam Çıktı AB para birimi olan Euro'ya çevrildikten sonra 1 ekonomik büyüklük ünite değeri olan 1.200 Euro'ya bölünerek işletmelerin ekonomik büyüklük sınıfları belirlenmiştir. Araştırmanın kapsadığı 2016-2017 üretim döneminde 1 Euro ortalama 3.33 TL'dir.

Çizelge 5.2'den de görüldüğü gibi her bir işletme tipinde incelenen işletmelerin çoğunluğunu büyük işletmelerin oluşturduğu görülmektedir. Nitekim uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan işletmelerin %48,89'unun büyük, %32,22'sinin orta ve %18,89'unun ise küçük işletmeler olduğu belirlenmiştir.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan işletmelerin %52,54'ünü büyük, %32,20'sini orta ve %15,25'ini ise küçük işletmeler oluşturmaktadır.

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan işletmelerin %63,83'ü büyük, %19,15'i orta ve %17,02'si küçük işletmelerden oluşmaktadır.

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan işletmelerin ise %33,33'ünü büyük, %50,00'sini orta ve % 16,67'sini ise küçük işletmeler oluşturmaktadır (Çizelge 5.2).

Çizelge 5.2. İncelenen işletmelerin ekonomik büyüklük gruplarına göre dağılımı

İşletme Tipi	EBÜ	Anket Sayısı	Oran (%)
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	34	18,89
	Orta İşletmeler	58	32,22
	Büyük İşletmeler	88	48,89
	Toplam	**180**	**100,00**
Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	9	15,25
	Orta İşletmeler	19	32,20
	Büyük İşletmeler	31	52,55
	Toplam	**59**	**100,00**
Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	8	17,02
	Orta İşletmeler	9	19,15
	Büyük İşletmeler	30	63,83
	Toplam	**47**	**100,00**
Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	1	16,67
	Orta İşletmeler	3	50,00
	Büyük İşletmeler	2	33,33
	Toplam	**6**	**100,00**

5.3. İncelenen İşletmelerin Demografik Yapısı

5.3.1. İncelenen işletmelerde nüfus varlığı

İncelenen işletmelerde, her bir işletme tipindeki işletmelerin ekonomik büyüklük grupları itibariyle nüfusun yaş, cinsiyet ve sayı olarak durumu Çizelge 5.3'de verilmiştir. Buna göre uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında hane başına düşen ortalama nüfus 6,83 olarak hesaplanmıştır. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde nüfusun % 14,72'sinin 0-6 yaş grubunda, % 26,91'inin 7-14 yaş grubunda, % 49,27'sinin 15-49 yaş grubunda, % 9,11'inin ise 50 ve üzeri yaş grubunda yer aldığı görülmektedir.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında hane başına düşen ortalama nüfus 6,88 olarak belirlenmiştir. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalaması olarak nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde nüfusun % 16,26'sının 0-6 yaş grubunda, % 30,54'ünün 7-14 yaş grubunda, % 45,32'sinin 15-49

yaş grubunda, % 7,88'inin ise 50 ve üzeri yaş grubunda yer aldığı Çizelge 5.3'de görülmektedir.

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında hane başına düşen ortalama nüfus 7,53 olarak belirlenmiş olup nüfusun % 10,45'i 0-6 yaş grubunda, % 34,18'i 7-14 yaş grubunda, % 46,61'i 15-49 yaş grubunda, % 8,76'sı ise 50 ve üzeri yaş grubunda yer almaktadır (Çizelge 5.3).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında hane başına düşen ortalama nüfus 7,67 olarak belirlenmiştir. nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde ise nüfusun % 15,22'sinin 0-6 yaş grubunda, % 28,26'sının 7-14 yaş grubunda, % 32,61'inin 15-49 yaş grubunda ve % 23,91'inin 50 ve üzeri yaş grubunda yer aldığı belirlenmiştir (Çizelge 5.3).

İşletme tipleri ortalamasında hane başına düşen ortalama nüfus 6,97 kişi olarak belirlenmiş olup toplam nüfusun %14,29'u 0-6 yaş grubunda, %28,93'ü 7-14 yaş grubunda, %47,64'ü 15-49 yaş grubunda ve %9,14'ü ise 50 ve üzeri yaş grubunda yer almaktadır (Çizelge 5.3).

Çizelge 5.3'de görüldüğü gibi işletme tipleri ortalamalarında işletme başına düşen ortalama nüfus 6,83 ile 7,67 arasında değişmektedir. En fazla nüfusa sahip olan işletme tipi uzmanlaşmış meyve yetiştiriciliği işletme tipi olup bunu sırasıyla karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmeleri ve uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmeleri takip etmektedir.

İşletmeler ortalaması nüfus sayıları Türkiye ortalaması olan 5 kişiden yüksek bulunmuştur. Aynı şekilde Arısoy ve Oğuz (2005), Konya ilinde yaptıkları çalışmalarında nüfusu Türkiye ortalaması olan 5'den yüksek bulmuşlardır. Nitekim bu değeri işletmeler ortalaması olarak 5,23 olarak belirlemişlerdir. Bunun % 55,64'u erkek nüfus, %44,36'sının da kadın nüfus olduğunu tespit etmişlerdir. Bayaner (1995), Konya ilinde yaptığı çalışmada işletmelerin ortalama nüfusunu 5,61 olarak belirlemiştir. Arısoy (2011), Konya ilinde yaptığı çalışmada incelediği işletmelerde ortalama aile genişliğini 4,89 olarak belirlemiştir. Bayramoğlu ve ark. (2014), tarafından Konya ilinde yapılan bir çalışmada işletmelerin ortalama nüfusu 3,36 kişi bulunmuştur. Erkoyuncu (2008), Ankara ili Beypazarı ilçesinde yaptığı çalışmada işletmelerde ortalama nüfusu 3,21kişi olarak tespit etmiştir. Bunun %58,33'ünün erkek, %41,67'sinin kadın nüfus olduğunu belirlemiştir.

Çizelge 5.3. İncelenen işletmelerde nüfus varlığı

İşletme tipleri	EBÜ		Yaş Grupları														
			0-6			7-14			15-49			50+			Toplam		
			E	K	Top.	E	K	Top.	E	K	Top.	E	K	Top.	E	K	Top.
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	Kişi	0,41	0,32	0,74	0,26	0,18	0,44	1,71	1,41	3,12	0,35	0,38	0,74	2,74	2,29	5,03
		Oran %	8,19	6,43	14,62	5,26	3,51	8,77	33,92	28,07	61,99	7,02	7,60	14,62	54,39	45,61	100,00
	Orta İşletmeler	Kişi	0,52	0,50	1,02	0,64	0,47	1,10	1,76	1,43	3,19	0,47	0,38	0,84	3,38	2,78	6,16
		Oran%	8,40	8,12	16,53	10,36	7,56	17,93	28,57	23,25	51,82	7,56	6,16	13,73	54,90	45,10	100,00
	Büyük İşletmeler	Kişi	0,61	0,49	1,10	1,48	1,39	2,86	1,95	1,63	3,58	0,35	0,08	0,43	4,40	3,58	7,98
		Oran %	7,69	6,13	13,82	18,52	17,38	35,90	24,50	20,37	44,87	4,42	1,00	5,41	55,13	44,87	100,00
	Ortalama	Kişi	0,54	0,46	1,01	0,98	0,86	1,84	1,84	1,52	3,37	0,39	0,23	0,62	3,76	3,08	6,83
		Oran %	7,97	6,75	14,72	14,31	12,60	26,91	26,99	22,28	49,27	5,69	3,41	9,11	54,96	45,04	100,00
Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	Kişi	0,67	0,56	1,22	1,00	1,00	2,00	1,00	1,00	2,00	-	-	-	2,67	2,56	5,22
		Oran %	12,77	10,64	23,40	19,15	19,15	38,30	19,15	19,15	38,30	-	-	-	51,06	48,94	100,00
	Orta İşletmeler	Kişi	0,53	0,53	1,05	1,11	1,00	2,11	1,79	1,37	3,16	0,42	0,16	0,58	3,84	3,05	6,89
		Oran %	7,63	7,63	15,27	16,03	14,50	30,53	25,95	19,85	45,80	6,11	2,29	8,40	55,73	44,27	100,00
	Büyük İşletmeler	Kişi	0,61	0,52	1,13	1,03	1,10	2,13	1,84	1,58	3,42	0,55	0,13	0,68	4,03	3,32	7,35
		Oran %	8,33	7,02	15,35	14,04	14,91	28,95	25,00	21,49	46,49	7,46	1,75	9,21	54,82	45,18	100,00
	Ortalama	Kişi	0,59	0,53	1,12	1,05	1,05	2,10	1,69	1,42	3,12	0,42	0,12	0,54	3,76	3,12	6,88
		Oran %	8,62	7,64	16,26	15,27	15,27	30,54	24,63	20,69	45,32	6,16	1,72	7,88	54,68	45,32	100,00
Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	Kişi	0,25	0,50	0,75	1,13	1,13	2,25	2,25	1,50	3,75	0,50	0,50	1,00	4,13	3,63	7,75
		Oran %	3,23	6,45	9,68	14,52	14,52	29,03	29,03	19,35	48,39	6,45	6,45	12,90	53,23	46,77	100,00
	Orta İşletmeler	Kişi	0,11	0,44	0,56	1,00	0,67	1,67	3,22	1,56	4,78	0,11	0,11	0,22	4,44	2,78	7,22
		Oran %	1,54	6,15	7,69	13,85	9,23	23,08	44,62	21,54	66,15	1,54	1,54	3,08	61,54	38,46	100,00
	Büyük İşletmeler	Kişi	0,43	0,43	0,87	1,33	1,23	2,57	1,87	1,57	3,43	0,63	0,07	0,70	4,27	3,30	7,57
		Oran %	5,73	5,73	11,45	17,62	16,30	33,92	24,67	20,70	45,37	8,37	0,88	9,25	56,39	43,61	100,00
	Ortalama	Kişi	0,34	0,45	0,79	1,40	1,17	2,57	1,98	1,53	3,51	0,51	0,15	0,66	4,23	3,30	7,53
		Oran %	4,52	5,93	10,45	18,64	15,54	34,18	26,27	20,34	46,61	6,78	1,98	8,76	56,21	43,79	100,00
Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	Kişi	-	-	-	1,00	1,00	2,00	1,00	1,00	2,00	1,00	1,00	2,00	3,00	3,00	6,00
		Oran %	-	-	-	16,67	16,67	33,33	16,67	16,67	33,33	16,67	16,67	33,33	50,00	50,00	100,00
	Orta İşletmeler	Kişi	1,00	0,67	1,67	1,00	1,00	2,00	1,00	1,00	2,00	1,00	1,00	2,00	4,00	3,67	7,67
		Oran %	13,04	8,70	21,74	13,04	13,04	26,09	13,04	13,04	26,09	13,04	13,04	26,09	52,17	47,83	100,00
	Büyük İşletmeler	Kişi	0,50	0,50	1,00	1,50	1,00	2,50	2,00	1,50	3,50	1,00	0,50	1,50	5,00	3,50	8,50
		Oran %	5,88	5,88	11,76	17,65	11,76	29,41	23,53	17,65	41,18	11,76	5,88	17,65	58,82	41,18	100,00
	Ortalama	Kişi	0,67	0,50	1,17	1,17	1,00	2,17	1,33	1,17	2,50	1,00	0,83	1,83	4,17	3,50	7,67
		Oran %	8,70	6,52	15,22	15,22	13,04	28,26	17,39	15,22	32,61	13,04	10,87	23,91	54,35	45,65	100,00
İşletme Tipleri Ortalaması		Kişi	0,52	0,47	1,00	1,07	0,95	2,02	1,83	1,50	3,32	0,43	0,21	0,64	3,84	3,13	6,97
		Oran %	7,52	6,78	14,29	15,28	13,65	28,93	26,18	21,46	47,64	6,14	3,00	9,14	55,11	44,89	100,00

5.3.2. İncelenen işletmelerde işgücü varlığı

İncelenen işletmelerde aile işgücü varlığının yaş, cinsiyet ve miktar olarak durumu ekonomik büyüklük grupları itibariyle belirlenmiş olup Çizelge 5.4.'de verilmiştir. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında, işletmelerin ortalama aile işgücü varlığı 4,31 EİB olarak belirlenmiştir. İş gücü

varlığının % 69,22'sini en verimli yaş grubu olan 15-49 yaş grubu oluşturmaktadır. Geri kalan işgücünün % 21,31'ini 7-14 yaş grubu, % 9,47'sini ise 50 ve üzeri yaş grubu oluşturmaktadır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında, işletmelerin ortalama aile işgücü varlığı 4,19 EİB olarak belirlenmiş olup iş gücü varlığının % 65,93'ünü 15-49 yaş grubu, % 25,08'ini 7-14 yaş grubu, % 9,00'unu ise 50 ve üzeri yaş grubu oluşturmaktadır (Çizelge5.4).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında, işletmelerin ortalama aile işgücü varlığı 4,98 EİB olarak belirlenmiştir. İş gücü varlığının % 67,34'ünü 15-49 yaş grubu, % 23,48'ini 7-14 yaş grubu, % 9,18'ini ise 50 ve üzeri yaş grubu oluşturmaktadır (Çizelge5.4).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında ise, işletmelerin ortalama aile işgücü varlığı 4,46 EİB olarak belirlenmiş olup iş gücü varlığının % 49,53'ünü 15-49 yaş grubu, % 24,30'unu 7-14 yaş grubu ve % 26,17'sini 50 ve üzeri yaş grubu oluşturmaktadır (Çizelge5.4).

İşletme tipleri ortalamasında aile işgücü varlığı 4,40 EİB olarak belirlenmiş olup işgücü varlığının %22,49'unu 7-14 yaş grubu, %67,83'ünü 15-49 yaş grubu, %9,67'sini 50 ve üzeri yaş grubu oluşturmaktadır (Çizelge5.4).

Türkiye genelinde olduğu gibi araştırma alanında yer alan her bir işletme tipinde de nüfusun büyük bir kısmı aktif nüfus grubunda yer almaktadır. Araştırma alanında karışık bitkisel ve hayvansal üretim işletmelerinin diğer işletme tiplerine göre daha fazla aile işgücüne sahip olduğu görülmektedir. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinden sonra en fazla aile işgücüne sahip olan işletme tipinin ise bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmeleri olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 5.4. İncelenen işletmelerde aile iş gücü varlığı (EİB)

İşletme Tipleri	EBÜ		7 -14			15-49			50+			Toplam		
			E	K	Toplam	E	K	Toplam	E	K	Toplam	E	K	Toplam
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	Kişi	0,13	0,09	0,22	1,71	1,06	2,76	0,26	0,19	0,46	2,10	1,34	3,44
		Oran %	3,85	2,56	6,41	49,57	30,77	80,34	7,69	5,56	13,25	61,11	38,89	100,00
	Orta İşletmeler	Kişi	0,32	0,23	0,55	1,76	1,07	2,83	0,35	0,19	0,54	2,43	1,50	3,92
		Oran %	8,13	5,93	14,07	44,84	27,36	72,20	8,90	4,84	13,74	61,87	38,13	100,00
	Büyük İşletmeler	Kişi	0,74	0,69	1,43	1,95	1,22	3,17	0,26	0,04	0,30	2,96	1,95	4,91
		Oran %	15,05	14,12	29,17	39,81	24,83	64,64	5,38	0,81	6,19	60,24	39,76	100,00
	Ortalama	Kişi	0,49	0,43	0,92	1,84	1,14	2,99	0,29	0,12	0,41	2,63	1,69	4,31
		Oran %	11,33	9,98	21,31	42,76	26,46	69,22	6,76	2,70	9,47	60,85	39,15	100,00
Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	Kişi	0,50	0,50	1,00	1,00	0,75	1,75	-	-	-	1,50	1,25	2,75
		Oran %	18,18	18,18	36,36	36,36	27,27	63,64	-	-	-	54,55	45,45	100,00
	Orta İşletmeler	Kişi	0,55	0,50	1,05	1,79	1,03	2,82	0,32	0,08	0,39	2,66	1,61	4,26
		Oran %	12,96	11,73	24,69	41,98	24,07	66,05	7,41	1,85	9,26	62,35	37,65	100,00
	Büyük İşletmeler	Kişi	0,52	0,55	1,06	1,84	1,19	3,02	0,41	0,06	0,48	2,77	1,80	4,56
		Oran %	11,31	12,01	23,32	40,28	25,97	66,25	9,01	1,41	10,42	60,60	39,40	100,00
	Ortalama	Kişi	0,53	0,53	1,05	1,69	1,07	2,76	0,32	0,06	0,38	2,54	1,65	4,19
		Oran %	12,54	12,54	25,08	40,44	25,48	65,93	7,58	1,42	9,00	60,57	39,43	100,00
Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği İşletmeleri	Küçük işletmeler	Kişi	0,56	0,56	1,13	2,25	1,13	3,38	0,38	0,25	0,63	3,19	1,94	5,13
		Oran %	10,98	10,98	21,95	43,90	21,95	65,85	7,32	4,88	12,20	62,20	37,80	100,00
	Orta İşletmeler	Kişi	0,50	0,33	0,83	3,22	1,17	4,39	0,08	0,06	0,14	3,81	1,56	5,36
		Oran %	9,33	6,22	15,54	60,10	21,76	81,87	1,55	1,04	2,59	70,98	29,02	100,00
	Büyük İşletmeler	Kişi	0,67	0,62	1,28	1,87	1,18	3,04	0,48	0,03	0,51	3,01	1,83	4,83
		Oran %	13,79	12,76	26,55	38,62	24,31	62,93	9,83	0,69	10,52	62,24	37,76	100,00
	Ortalama	Kişi	0,62	0,55	1,17	2,19	1,16	3,36	0,38	0,07	0,46	3,19	1,79	4,98
		Oran %	12,38	11,10	23,48	43,97	23,37	67,34	7,68	1,49	9,18	64,03	35,97	100,00
Uzmanlaşmış bahçe bitkileri	Küçük işletmeler	Kişi	0,50	0,50	1,00	1,00	0,75	1,75	0,75	0,50	1,25	2,25	1,75	4,00
		Oran %	12,50	12,50	25,00	25,00	18,75	43,75	18,75	12,50	31,25	56,25	43,75	100,00
	Orta İşletmeler	Kişi	0,50	0,50	1,00	1,00	0,75	1,75	0,75	0,50	1,25	2,25	1,75	4,00
		Oran %	12,50	12,50	25,00	25,00	18,75	43,75	18,75	12,50	31,25	56,25	43,75	100,00
	Büyük İşletmeler	Kişi	0,75	0,50	1,25	2,00	1,13	3,13	0,75	0,25	1,00	3,50	1,88	5,38
		Oran %	13,95	9,30	23,26	37,21	20,93	58,14	13,95	4,65	18,60	65,12	34,88	100,00
	Ortalama	Kişi	0,58	0,50	1,08	1,33	0,88	2,21	0,75	0,42	1,17	2,67	1,79	4,46
		Oran %	13,08	11,21	24,30	29,91	19,63	49,53	16,82	9,35	26,17	59,81	40,19	100,00
İşletme Tipleri Ortalaması		Kişi	0,52	0,47	0,99	1,86	1,13	2,98	0,32	0,10	0,43	2,70	1,70	4,40
		Oran %	11,79	10,70	22,49	42,27	25,57	67,83	7,30	2,37	9,67	61,35	38,65	100,00

Çelik ve Direk (2008), Konya ilinde havuç üretimi yapan tarım işletmelerinin Avrupa Birliği tarımsal muhasebe veri ağı sistemine göre sınıflandırılması ve işletme başarı ölçütlerinin karşılaştırılması konulu çalışmalarında işletme başına düşen ortalama nüfusun işletmeler ortalamasında 4,12 EİB olduğunu belirlemişlerdir. Aynı çalışmada mevcut işgücünün % 75,38'ini 15-49 yaş grubunun, % 17,48'ini 7-14 yaş grubunun ve % 11,65'ini ise 50 ve yukarı yaş grubunun oluşturduğu belirlenmiştir. Erol (2008), Konya ili Çumra ilçesinde mısır üretimi yapan tarım işletmelerinin Avrupa Birliği tarımsal muhasebe veri ağı sistemine göre sınıflandırılması ve işletme başarı ölçütlerinin karşılaştırılması konulu çalışmasında işletme başına düşen ortalama işgücünü 5,42 EİB olarak belirlemiştir. Yine aynı çalışmada 15–49 yas grubu işgücü miktarı 2,28 EİB, 7–14 yaş grubu 1,56 EİB ve 50 yaş üzeri 1,58 EİB olarak belirlenmiştir.

İncelenen işletmelerde işgücü kullanım dağılımı Çizelge 5.5.'de verilmiştir. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam kullanılan işgücünün % 98,30'u aile işgücünden ve % 1,70'i yabancı işgücünden oluşmaktadır. Toplam kullanılabilir aile işgücünün ise % 88,13'ü kullanılırken % 11,87'si atıl kalmaktadır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam kullanılan işgücünün % 99,92'si aile işgücünden ve % 0,08'i yabancı işgücünden elde edilmekle birlikte toplam kullanılabilir aile işgücünün % 82,40'ı kullanılırken % 17,60'ı atıl kalmaktadır (Çizelge 5.5).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam kullanılan işgücünün % 99,94'ü aile işgücünden ve % 0,06'sı yabancı işgücünden elde edilmektedir. Toplam kullanılabilir aile işgücünün ise % 83,37'si kullanılırken % 16,63'ü atıl kalmaktadır (Çizelge 5.5).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam kullanılan işgücünün % 99,92'si aile işgücünden ve % 0,08'i yabancı işgücünden elde edilmektedir. Aynı işletme tipi ortalamasında toplam kullanılabilir aile işgücünün ise % 74,74'ü kullanılırken % 25,26'sı atıl kalmaktadır (Çizelge 5.5).

İşletme tipleri ortalamasında toplam kullanılan işgücünün %98,90'ı aile işgücünden ve %1,10'u ise yabancı iş gücünden oluşmaktadır. Toplam kullanılabilir aile iş gücünün %85,91'i kullanılırken %14,09'u atıl kalmaktadır (Çizelge 5.5).

Çizelge 5.5'de görüldüğü gibi incelenen her işletme tipinde yoğun olarak aile işgücü kullanılmaktadır. Yabancı işgücü kullanım oranı, incelenen her bir işletme

tipinde çok düşük olmasına karşın incelenen işletmeler arasında en fazla yabancı işgücü kullanan işletme tipinin uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi olduğu Çizelge 5.5'de görülmektedir. Bunun nedeni uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde ağırlıklı olarak bitkisel üretim yapılmasından dolayı toprak hazırlama, ekim, bakım ve hasat işlemlerinde daha fazla işgücüne ihtiyaç olmasıdır.

Taşcı (2018), Arpa üretim, pazarlama ve işleme yapısının analizi: Konya ili örneği konulu çalışmasında toplam işgücünün işletmeler ortalamasında 859,60 EİG olduğunu belirlemiştir ve toplam işgücünün 18,90 EİG'nü yabancı işgücünün oluşturduğunu 583,98 EİG'nün ise aile işgücü potansiyelinin oluşturduğunu belirlemiştir.

Çizelge 5.5. İncelenen işletmelerde işgücü kullanım dağılımı

İşletme tipleri	EBÜ		İşletmede Kullanılan Aile İşgücü	İşletmede Kullanılan Yabancı İş Gücü	Toplam Kullanılan İş Gücü	İşletmede Kullanılabilir Aile İş Gücü		İşletmede Kullanılan Aile İş Gücü		Atıl Aile İş Gücü	
			EİG	EİG	EİG	EİG	Oran(%)	EİG	Oran(%)	EİG	Oran(%)
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	EİG	732,50	8,66	741,16	921,62	100,00	732,50	79,48	189,12	20,52
		Oran %	98,83	1,17	100,00						
	Orta İşletmeler	EİG	866,47	14,20	880,67	993,45	100,00	866,47	87,22	126,98	12,78
		Oran %	98,39	1,61	100,00						
	Büyük İşletmeler	EİG	1.008,30	24,46	1.032,76	1.102,50	100,00	1008,30	91,46	94,20	8,54
		Oran %	97,63	2,37	100,00						
	Ortalama	EİG	910,50	15,77	926,27	1.033,19	100,00	910,50	88,13	122,69	11,87
		Oran %	98,30	1,70	100,00						
Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	EİG	210,00	-	210,00	357,78	100,00	210,00	58,70	147,78	41,30
		Oran %	100,00	-	-						
	Orta İşletmeler	EİG	811,84	0,34	812,18	993,68	100,00	811,84	81,70	181,84	18,30
		Oran %	99,96	0,04	100,00						
	Büyük İşletmeler	EİG	904,04	1,47	905,51	1.075,81	100,00	904,04	84,03	171,77	15,97
		Oran %	99,84	0,16	100,00						
	Ortalama	EİG	802,37	0,60	802,97	973,73	100,00	802,37	82,40	171,36	17,60
		Oran %	99,92	0,08	100,00						
Uzmanlaşmış Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	EİG	968,12	-	968,12	1.221,25	100,00	968,12	79,27	253,13	20,73
		Oran %	100,00	-	100,00						
	Orta İşletmeler	EİG	1.162,22	0,23	1.162,45	1342,78	100,00	1.162,22	86,55	180,56	13,45
		Oran %	99,98	0,02	100,00						
	Büyük İşletmeler	EİG	925,50	1,03	926,53	1.109,50	100,00	925,50	83,42	184,00	16,58
		Oran %	99,89	0,11	100,00						
	Ortalama	EİG	978,08	0,59	978,67	1.173,19	100,00	978,08	83,37	195,11	16,63
		Oran %	99,94	0,06	100,00						
Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	EİG	885,00	-	885,00	930,00	100,00	885,00	95,16	45,00	4,84
		Oran %	100,00	-	100,00						
	Orta İşletmeler	EİG	713,33	0,58	713,91	930,00	100,00	713,33	76,70	216,67	23,30
		Oran %	99,92	0,08	100,00						
	Büyük İşletmeler	EİG	825,00	1,31	826,31	1.267,50	100,00	825,00	65,09	442,50	34,91
		Oran %	99,84	0,16	100,00						
	Ortalama	EİG	779,17	0,63	779,80	1.042,50	100,00	779,17	74,74	263,33	25,26
		Oran %	99,92	0,08	100,00						
İşletme Tipleri Ortalaması		EİG	986,83	9,95	906,78	1.043,90	100,00	896,83	85,91	147,07	14,09
		Oran %	98,90	1,10	100,00						

5.3.3. İncelenen işletmelerde nüfusun eğitim durumu

Tarım işletmelerinde nüfusun eğitim durumu önemli bir kriterdir. Türkiye'de tarım işletmeleri işletme fertleri tarafından yönetilmektedir. Bu sebeple bir işletmede üretim faktörlerinin etkin kullanılması ve işletme başarısı bakımından işletmede çalışan nüfusun eğitim durumu önem arz etmektedir.

İncelenen işletmelerde işletme tipleri itibariyle 7 yaş ve üzeri nüfusun eğitim durumu Çizelge 5.6'da verilmiştir. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde bireylerin %85,51'i ilkokul mezunu, %6,86'sı ortaokul mezunu, %4,86'sı lise ve %2,76'sı üniversite mezunudur.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan bireylerin %90,88'i ilkokul mezunu, %4,71'i ortaokul mezunu, %3,24'ü lise ve %1,18'i üniversite mezunudur (Çizelge 5.6.)

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde bulunan bireylerin %78,56'sı ilkokul %14,19'u ortaokul, %5,99'u lise ve %1,26'sı üniversite mezunudur (Çizelge 5.6.)

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri bitki yetiştiriciliği işletmelerinde bulunan bireylerin ise % 79,49'u ilkokul, %15,38'i ortaokul, %5,13'ü lise mezunu iken bu işletme tipinde üniversite mezunu birey bulunmamaktadır (Çizelge 5.6.)

İşletme tipleri ortalamasında bireylerin %85,17'si ilkokul,%7,96'sı ortaokul, %4,75'i lise ve %2,12'si üniversite mezunudur (Çizelge 5.6.)

İncelenen işletme tiplerinde nüfusun eğitim durumu karşılaştırıldığında, her işletme tipinde bireylerin büyük çoğunluğunun ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Bununla birlikte ilkokul mezunu bireylerin en yoğun olduğu işletme tipi uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipidir. Ortaokul mezunu bireylerin en fazla olduğu işletme tipi bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi olarak belirlenmiştir. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde diğer işletme tiplerine göre daha fazla lise mezunu birey bulunmakta iken uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde diğer işletme tiplerine göre daha fazla üniversite mezunu birey bulunmaktadır.

Çelik ve Direk (2008), Konya ilinde yaptıkları çalışmada inceledikleri işletmelerde nüfusun % 62,41 ile %87,50'si gibi büyük bölümünün ilkokul düzeyinde eğitim aldığını, işletmeler ortalaması olarak ise nüfusun % 1,08'i okur-yazar, % 68,92'si ilkokul mezunu veya ilkokulda okuyan, % 18,11'i ortaokul mezunu veya ilköğretim 5.sınıf üzeri okuyan, % 10,27'si lise mezunu veya okuyan ve % 1,62'si ise üniversite mezunu veya üniversitede okuyan nüfustan oluştuğunu belirlemişlerdir. Çelik ve ark.

(2016), Konya ilinde yaptıkları araştırmada işletme tipleri itibariyle işletme yöneticilerinin eğitim durumu ağırlıklı olarak ilkokul düzeyinde olduğunu, üniversite mezunu oranının %13,64 ile uzmanlaşmış bahçe bitkileri üreten işletme tipinde en yüksek düzeyde olduğunu belirtmiş, işletmeler ortalamasında, işletme yöneticilerinin %62,42'si ilkokul mezunu, %18,63'ü ortaokul mezunu, %15.28'i lise mezunu ve %3,67'si ise üniversite mezunu olduğunu bildirmiştir. Erkoyuncu (2008), Ankara ilinde yaptığı bir çalışmada işletmelerde toplam nüfusun %8,33'ünün 0-6 yaş grubunda, %6,67'sinin 7-14 yaş grubunda, %50,00'sinin 15-49 yaş grubunda ve %35,00'inin 50 yaş ve üzeri grupta yer aldığını tespit etmiştir.

Çizelge 5.6. İncelenen işletmelerde nüfusun eğitim durumu

İşletme Tipleri	EBÜ	İlkokul		Ortaokul		Lise		Üniversite		Toplam	
		Sayı	Oran %	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %
Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği	Küçük işletmeler 1-8 EBÜ	3,79	88,36	0,21	4,79	0,18	4,11	0,12	2,74	4,29	100,00
	Orta İşletmeler 8-40 EBÜ	4,55	88,59	0,26	5,03	0,26	5,03	0,07	1,34	5,14	100,00
	Büyük İşletmeler 40 EBÜ+	5,73	83,31	0,57	8,26	0,34	4,96	0,24	3,47	6,88	100,00
	Ortalama	4,98	85,51	0,40	6,86	0,28	4,86	0,16	2,76	5,83	100,00
Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği	Küçük işletmeler 1-8 EBÜ	4,00	100,00	-	-	-	-	-	-	4,00	100,00
	Orta İşletmeler 8-40 EBÜ	5,32	90,99	0,32	5,41	0,16	2,70	0,05	0,90	5,84	100,00
	Büyük İşletmeler 40 EBÜ+	5,55	89,12	0,32	5,18	0,26	4,15	0,10	1,55	6,23	100,00
	Ortalama	5,24	90,88	0,27	4,71	0,19	3,24	0,07	1,18	5,76	100,00
Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği İşletmeleri	Küçük işletmeler 1-8 EBÜ	6,88	98,21	0,13	1,79	-	-	-	-	7,00	100,00
	Orta İşletmeler 8-40 EBÜ	6,11	91,67	0,44	6,67	0,11	1,67	-	-	6,67	100,00
	Büyük İşletmeler 40 EBÜ+	4,63	69,15	1,33	19,90	0,60	8,96	0,13	1,99	6,70	100,00
	Ortalama	5,30	78,56	0,96	14,19	0,40	5,99	0,09	1,26	6,75	100,00
Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği	Küçük işletmeler 1-8 EBÜ	6,00	100,00	-	-	-	-	-	-	6,00	100,00
	Orta İşletmeler 8-40 EBÜ	4,33	72,22	1,33	22,22	0,33	5,56	-	-	6,00	100,00
	Büyük İşletmeler 40 EBÜ+	6,00	80,00	1,00	13,33	0,50	6,67	-	-	7,50	100,00
	Ortalama	5,17	79,49	1,00	15,38	0,33	5,13	-	-	6,50	100,00
İşletme Tipleri Ortalaması		5,09	85,17	0,48	7,96	0,28	4,75	0,13	2,12	5,98	100,00

5.3.4. İncelenen işletmelerde arazi varlığı ve tasarruf durumu

İncelenen işletmelerin arazi tasarruf şekilleri Çizelge 5.7'de gösterilmiştir. İncelenen tüm işletme tiplerinde işletme başına düşen arazi miktarı 2,18 ha ile 40,75 ha arasında değişmektedir. İşletme tipleri ayrı ayrı ele alındığında ise, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde, işletme başına düşen ortalama arazisi 30,36 ha

olarak belirlenmiş olup bunun 95,41'inin mülk arazilerinden, %4,59'unun kiralanan arazilerden oluştuğu görülmektedir. İncelenen işletmelerde ortakçılığa rastlanmamıştır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde, işletme başına düşen ortalama arazisi 23,95 ha olduğu ve bunun %99,04'ünün mülk arazilerinden ve %0,95'inin kiralanan arazilerden oluştuğu belirlenmiştir (Çizelge 5.7).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde, işletme başına düşen ortalama arazinin 28,90 ha olduğu belirlenmiştir. Bu işletme tipinde toplam arazinin %90,14'ünü mülk arazileri oluştururken %9,86'sını kiralanan araziler oluşturmaktadır (Çizelge 5.7).

Bahçe bitkileri bitki yetiştiriciliği işletmelerinde ise işletme başına düşen ortalama arazi 18,30 ha iken bunun tamamı mülk arazilerden meydana gelmektedir (Çizelge 5.7).

İşletme tipleri ortalamasında işletme başına düşen ortalama arazi miktarı 28,59ha olup bunun %95,23'ü mülk arazilerden oluşurken %4,77'si kiralanan arazilerden oluşmaktadır (Çizelge 5.7).

İncelenen işletmelerin sahip oldukları bu arazi büyüklüklerinin Türkiye ortalaması olan 6,1 ha'ın oldukça üzerinde olduğu görülmektedir. Ancak işletmelerin sahip olduğu arazilerin, özellikle Konya bölgesinde önemli bir kısmı kurak arazi ağırlıklıdır. İncelenen her bir işletme tipinde mülkiyete dayalı tarım işletmeciliğinin hakim olduğu belirlenmiş olup, incelenen işletmeler arasında ortakçılık yapan işletmeye rastlanmamıştır. İncelenen işletme tipleri arasında arazi kiralamanın en fazla görüldüğü işletme tipi ise karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleridir.

Çelik ve Direk (2008), Konya ilinde yaptıkları bir çalışmada ekonomik büyüklük gruplarında işletme başına düşen arazi miktarının ekonomik büyüklük gruplarına paralel olarak artmakta ve 2,60 ha ile 68,26 ha arasında değişmekte olduğunu belirtmişlerdir. İşletmeler ortalamasında ise işletme başına düşen arazi miktarını 24,67 ha olarak belirlemişlerdir. Erol (2008), Konya ili Çumra ilçesinde yaptığı bir çalışmada işletmeler ortalaması olarak işletme arazisini 9,28 ha bulmuştur. Bu arazinin % 76,60'ının mülk arazi (7,11 ha), %17,60'ının kiraya tutulan arazi (1,63 ha) ve %5,80'inin ortağa tutulan arazi (0,54 ha) olduğunu belirlemiştir. Arısoy ve Oğuz (2005), Konya ilinde yaptıkları çalışmada işletmeler ortalaması olarak işletme arazisinin %79,34'unun mülk arazi, %12,96'sının kiraya tutulan arazi, %7,89'unun ortakçılıkla işletilen arazi ve %0,19'unun kiraya ve/veya ortağa verilen arazi olduğunu tespit etmişlerdir. Oğuz ve Mülayim (1997), tarafından Konya ilinde yapılan çalışmada işletme arazisi genişliği

201,95 dekar olarak bulunmuştur. Bu arazinin; %79,93'u mülk arazi, %16,45'i kiraya tutulan arazi ve %3,62'si de ortağa tutulan araziden oluştuğu belirlenmiştir. Bayaner (1995), tarafından Konya ilinde yapılan çalışmada işletme arazisi genişliği 143,41 dekar olarak bulunmuştur. Bu arazinin, %79,01'i mülk arazi, %11,72'si kiraya tutulan arazi ve %9,27'si ortağa tutulan araziden oluştuğu belirlenmiştir. Erkoyuncu (2008), tarafından Ankara ilinde yapılan çalışmada işletme arazisi genişliğini 47,85 da olarak belirlenmiştir.

Çizelge 5.7.İncelenen işletmelerde arazi varlığı ve tasarruf durumu

İşletme Tipleri	EBÜ	Mülk		Kiraya tutulan arazi		Toplam	
		Hektar	Oran %	Hektar	Oran %	Hektar	Oran %
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	22,87	100,00	-	-	22,87	100,00
	Orta İşletmeler	18,24	96,00	0,76	4,00	19,00	100,00
	Büyük İşletmeler	38,40	94,23	2,35	5,77	40,75	100,00
	Ortalama	28,97	95,42	1,39	4,58	30,36	100,00
Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	2,18	100,00	-	-	2,18	100,00
	Orta İşletmeler	21,51	98,90	0,24	1,10	21,75	100,00
	Büyük İşletmeler	31,33	99,05	0,30	0,95	31,63	100,00
	Ortalama	23,72	99,04	0,23	0,96	23,95	100,00
Karışık Bitkisel Ürün Ve Hayvan Yetiştiriciliği İşletmeleri	Küçük işletmeler	4,00	100,00	-	-	4,00	100,00
	Orta İşletmeler	17,67	88,84	2,22	11,16	19,89	100,00
	Büyük İşletmeler	34,45	90,07	3,80	9,93	38,25	100,00
	Ortalama	26,05	90,14	2,85	9,86	28,90	100,00
Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	0,40	100,00	-	-	0,40	100,00
	Orta İşletmeler	14,00	100,00	-	-	14,00	100,00
	Büyük İşletmeler	33,70	100,00	-	-	33,70	100,00
	Ortalama	18,30	100,00	-	-	18,30	100,00
İşletme Tipleri Ortalaması		27,23	95,24	1,36	4,76	28,59	100,00

5.3.5. İncelenen işletmelerde üretim deseni ve bitkisel üretim değeri

5.3.5.1. İncelenen işletmelerde üretim deseni

İncelenen işletmelerde yetiştirilen ürünler buğday, yonca, arpa, şeker pancarı, soğan, mısır, domates, ayçiçeği, patates, fasulye, kavun, elma, kimyon, aspir, yulaf, ceviz, kayısı, çerezlik kabak, karpuz, kiraz ve fiğdir.

İncelenen işletmelerde, işletme arazilerinde yetiştirilen ürünler ve bu ürünlerin ekiliş alanları ve işletme arazisi içerisindeki oranı Çizelge 5.8 ve Çizelge 5.9'da verilmiştir. Buna göre uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla ekim alanına sahip olan ürün 10,95 ha ile buğdaydır. Buğdaydan sonra en fazla ekim alanına sahip olan ürünler sırasıyla 5,39 ha'lık ekim alanı ile mısır, 3,60 ha'lık ekim

alanı ile şeker pancarı, 2,93 ha'lık ekim alanı ile arpa ve 1,52 ha'lık ekim alanı ile ayçiçeğidir (Çizelge 5.8).

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla ekim alanına sahip olan ürünler sırasıyla 8.34 ha ile buğday, 6,41 ha ile arpa, 1,53 ha ile mısır, 0,59 ha ile yonca ve 0,58 ha ile yulaf olarak belirlenmiştir (Çizelge 5.8).

Çizelge 5.8. İncelenen işletmelerde bitkisel ürün deseni (ha)

İşletme Tipleri	Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği			
EBÜ	Küçük işletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük işletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama
Buğday	7,50	9,31	13,35	10,95	-	8,01	10,96	8,34
Yonca	0,28	0,18	0,76	0,48	2,18	-	0,48	0,59
Arpa	4,37	2,16	2,88	2,93	-	4,54	9,43	6,41
Ş.Pancarı	-	1,18	6,59	3,60	-	-	0,71	0,37
Soğan	-	-	0,09	0,04	-			-
Mısır	-	1,94	9,75	5,39	-	0,05	2,87	1,53
Domates	-	0,01	0,39	0,19	-	-		-
Ayçiçeği	0,15	0,76	2,56	1,52	-	0,03	0,16	0,09
Patates	-	0,11	0,42	0,24	-	-	-	-
Fasulye	-	0,50	0,88	0,59	-	-	-	-
Kavun	-	-	0,57	0,28	-	-	-	-
Elma	-	0,01	-	-	-	-	-	-
Kimyon	-	0,16	0,22	0,16	-	-	-	-
Aspir	-	0,16	-	0,05	-	-	-	-
Yulaf	-	0,07	-	0,02	-	0,29	0,92	0,58
Ceviz	-	0,15	-	0,05	-	-	-	-
Kayısı	-	-	0,05	0,02	-	-	-	-
Çerezlik Kabak	-	-	0,78	0,38	-	-	-	-
Karpuz	-	-	0,17	0,08	-	-	-	-
Kiraz	-	-	-	-	-	-	-	-
Fiğ	-	-	-	-	-	0,05	0,71	0,39
Nadas	10,57	2,32	1,30	3,38	-	8,78	5,39	5,65
Toplam	22,87	19,00	40,75	30,36	2,18	21,75	31,63	23,95

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla ekim alanına sahip olan ürün 8,18 ha ile buğday iken buğdayı sırasıyla %6,04 ha ile arpa, %2,75 ha ile mısır, %2,65 ha ile soğan ve %2,44 ha ile yonca takip etmektedir (Çizelge 5.8).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde ise en fazla ekim alanına sahip olan ürünler sırasıyla 7,07 ha ile elma, 4,00 ha ile buğday, 2,90 ha ile kiraz, 1,33 ha ile arpa ve yine 1,33 ha ile kayısıdır (Çizelge 5.8).

İşletme tipleri ortalamasında ise en fazla ekim alanına sahip olan ürünlerin buğday (9,83 ha), arpa (4,10 ha), mısır (4,08 ha) ve şeker pancarı (2,54 ha) olduğu Çizelge 5.8'de görülmektedir.

Çizelge 5.8. İncelenen işletmelerde bitkisel ürün deseni (Devamı)

İşletme Tipleri	Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği İşletmeleri				Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği				İşletme Tipleri Ortalaması
EBÜ	Küçük işletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük işletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	
Buğday	2,96	5,76	10,30	8,18	-	4,67	5,00	4,00	9,83
Yonca	-	0,80	3,58	2,44	-	-	0,00	-	0,81
Arpa	-	11,00	6,16	6,04	-	1,67	1,50	1,33	4,10
Ş.Pancarı	-	-	2,40	1,53	-	-	-	-	2,54
Soğan	-	-	4,15	2,65	-	-	-	-	0,45
Mısır	-	0,11	4,27	2,75	-	-	-	-	4,08
Domates	-	-	-	-	-	-	-	-	0,12
Ayçiçeği	-	-	1,87	1,20	-	-	-	-	1,15
Patates	-	-	-	-	-	-	-	-	0,15
Fasulye	-	-	-	-	-	-	-	-	0,36
Kavun	-	-	-	-	-	-	-	-	0,17
Elma	-	-	0,03	0,02	-	2,67	17,20	7,07	0,15
Kimyon	-	-	1,58	1,01	-	-	-	-	0,26
Aspir	-	-	-	-	-	-	-	-	0,03
Yulaf	-	-	0,67	0,43	-	-	-	-	0,20
Ceviz	-	-	-	-	-	-	-	-	0,03
Kayısı	-	-	-	-	-	2,67	-	1,33	0,04
Çerezlik Kabak	-	-	-	-	-	-	-	-	0,23
Karpuz	-	-	-	-	-	-	-	-	0,05
Kiraz	-	-	0,03	0,02	0,40	0,67	7,50	2,90	0,06
Fiğ	-	-	0,06	0,04	-	-	2,50	0,83	0,10
Nadas	1,04	2,22	3,15	2,61	-	1,67	-	0,83	3,66
Toplam	4,00	19,89	38,25	28,90	0,40	14,00	33,70	18,30	28,59

Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde oransal olarak toplam ekim alanının %36,05'inde buğday, %17,76'sında mısır, %11,87'sinde şeker pancarı, %9,63'ünde arpa ve %5,02'sinde ayçiçeği yetiştirildiği Çizelge 5.9'da görülmektedir.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde oransal olarak toplam ekim alanının %34,81'inde buğday, %26,78'inde arpa, %6,37'sinde mısır, %2,45'inde yonca ve %2,41'inde yulaf yetiştirildiği görülmektedir (Çizelge 5.9).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam ekim alanının %28,30'unda buğday, %20,89'unda arpa, %9,50'sinde mısır, %9,16'sında soğan ve %8,43'ünde ise yonca yetiştirilmektedir (Çizelge 5.9).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde toplam ekim alanının %38,62'sini elma, %21,86'sını buğday, %15,85'ini kiraz, %7,29'unu kayısı ve yine %7,29'unu arpa oluşturmaktadır (Çizelge 5.9).

İşletme tipleri ortalamasında ise toplam ekim alanının %34,39'unu buğday, %14,34'ünü arpa, %14,25'ini mısır ve %8,90'ını ise şeker pancarı oluşturmaktadır (Çizelge 5.9).

Çizelge 5.9. İncelenen işletmelerde bitkisel ürün deseni (%)

İşletme Tipleri	Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği			
EBÜ	Küçük işletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük işletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama
Buğday	32,80	48,98	32,77	36,05	-	36,84	34,65	34,81
Yonca	1,22	0,95	1,88	1,60	100,00	-	1,53	2,45
Arpa	19,10	11,34	7,06	9,63	-	20,86	29,80	26,78
Ş.Pancarı	-	6,23	16,17	11,87	-	-	2,24	1,56
Soğan	-	-	0,21	0,14	-	-	-	-
Mısır	-	10,23	23,93	17,76	-	0,24	9,08	6,37
Domates	-	0,03	0,96	0,64	-	-	-	-
Ayçiçeği	0,64	3,98	6,29	5,02	-	0,13	0,51	0,39
Patates	-	0,57	1,03	0,79	-	-	-	-
Fasulye	-	2,64	2,15	1,94	-	-	-	-
Kavun	-	-	1,39	0,91	-	-	-	-
Elma	-	0,06	-	0,01	-	-	-	-
Kimyon	-	0,82	0,53	0,51	-	-	-	-
Aspir	-	0,82	-	0,16	-	-	-	-
Yulaf	-	0,36	-	0,07	-	1,33	2,91	2,41
Ceviz	-	0,77	-	0,16	-	-	-	-
Kayısı	-	-	0,11	0,07	-	-	-	-
Çerezlik Kabak	-	-	1,91	1,26	-	-	-	-
Karpuz	-	-	0,42	0,27	-	-	-	-
Kiraz	-	-	-	-	-	-	-	-
Fiğ	-	-	-	-	-	0,24	2,24	1,63
Nadas	46,24	12,21	3,18	11,13	-	40,36	17,03	23,62
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Çizelge 5.9. İncelenen işletmelerde bitkisel ürün deseni (%) (Devamı)

İşletme Tipleri	Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği İşletmeleri				Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği				İşletme Tipleri Ortalaması
EBÜ	Küçük işletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük işletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	
Buğday	74,06	28,94	26,93	28,30	-	33,33	14,84	21,86	34,39
Yonca	-	4,02	9,35	8,43	-	-	-	-	2,83
Arpa	-	55,31	16,10	20,89	-	11,90	4,45	7,29	14,34
Ş.Pancarı	-	-	6,27	5,30	-	-	-	-	8,90
Soğan	-	-	10,85	9,16	-	-	-	-	1,58
Mısır	-	0,56	11,16	9,50	-	-	-	-	14,25
Domates	-	-	-	-	-	-	-	-	0,42
Ayçiçeği	-	-	4,90	4,14	-	-	-	-	4,03
Patates	-	-	-	-	-	-	-	-	0,52
Fasulye	-	-	-	-	-	-	-	-	1,27
Kavun	-	-	-	-	-	-	-	-	0,60
Elma	-	-	0,09	0,07	-	19,05	51,04	38,62	0,53
Kimyon	-	-	4,14	3,50	-	-	-	-	0,90
Aspir	-	-	-	-	-	-	-	-	0,11
Yulaf	-	-	1,74	1,47	-	-	-	-	0,69
Ceviz	-	-	-	-	-	-	-	-	0,10
Salatalık	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kayısı	-	-	-	-	-	19,05	-	7,29	0,14
Çerezlik Kabak	-	-	-	-	-	-	-	-	0,82
Karpuz	-	-	-	-	-	-	-	-	0,18
Biber	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kiraz	-	-	0,07	0,06	100,00	4,76	22,26	15,85	0,22
Fiğ	-	-	0,17	0,14			7,42	4,55	0,36
Nadas	25,94	11,17	8,23	9,03		11,90		4,55	12,81
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

İncelenen işletme tiplerinden uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi hariç diğer bütün işletme tiplerinde en yüksek ekim alanına sahip olan ürünün buğday olduğu belirlenmiştir. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde beklendiği gibi buğday, arpa, şeker pancarı, mısır, ayçiçeği üretimi öne çıkmaktadır. Hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde bitkisel üretim, daha ziyade hayvan yemi üretme amacına yönelik olarak gerçekleşmektedir. Bu nedenle de buğday, yonca, arpa ve mısır üretimi ağırlıklıdır. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde ise bitkisel üretim hem hayvan yemi elde etmeye hem de pazara yönelik üretim yapmaya yönelik gerçekleşmektedir. Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde ise beklendiği üzere elma, kiraz, kayısı üretimi öne çıkarken buğday üretiminin bu işletme tipinde de önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bu durumun, araştırma alanında buğdayın önemli bir ürün olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

İşletme tipleri itibariyle nadas alanlarının oranının yüksek olduğu ve bu durumun küçük ve orta büyüklükteki işletme gruplarında yoğunlaştığı Çizelge 4.9'da görülmektedir. İşletme tiplerinde nadas alanlarının fazla olması bölgede kurak arazi

miktarının fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca nadasa bırakılan arazi miktarının küçük ve orta büyüklükteki işletme gruplarında yoğunlaşmasının sebebi ise kurak arazilerin daha ucuz ve daha kırsal alanda bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Çelik ve Direk (2008), Konya ili Çumra ilçesinde yaptıkları araştırmada en fazla ekiliş alanına sahip olan ürünün havuç olduğunu ve ekonomik büyüklük sınıfları itibariyle havuç ekilen alan miktarını 1,80 ha ile 44,86 ha arasında değiştiğini belirlemişlerdir. İşletmeler ortalamasında ise havuç ekim alanı 15,35 hektar olarak hesaplamışlardır. Taşcı (2018), Konya ilinde yaptığı bir çalışmada araştırma alanında en fazla ekilişe sahip ürün buğday olarak belirlemiştir. Bununla birlikte birinci grup işletmelerin ekim alanı içinde buğdayın ekiliş oranını %56,38, ikinci grup işletmelerde %35,77 ve üçüncü grup işletmelerde ise %36,16 olarak hesaplamıştır. İşletmelerin buğday ekiliş ortalaması %37,15'dir.

5.3.5.2. İncelenen işletmelerde bitkisel üretim değeri

İncelenen işletmelerde bitkisel ürün değerleri ve bunun toplam bitkisel üretim değerleri içindeki payı Çizelge 4.10 ve Çizelge 4.11'de verilmiştir. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında en fazla bitkisel üretim değerine sahip olan ürün 70.393,47 TL ile mısır üretim değeridir. Mısır üretim değerini 67.786,48 TL ile şeker pancarı üretim değeri ve 46.536,96 TL ile buğday üretim değeri takip etmektedir (Çizelge5.10).

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında en fazla bitkisel üretim değerine sahip olan ürün 13.066,42 TL ile buğday olarak hesaplanmıştır. Bitkisel üretim değeri içerisinde en fazla paya sahip olan ikinci ürün 10.737,46 TL üretim değeri ile mısır iken üçüncü ürün ise 5.826,99 TL üretim değeri ile arpa olarak belirlenmiştir (Çizelge 5.10).

Çizelge 5.10. İncelenen işletmelerde bitkisel üretim değeri (TL)

	Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği			
Üretilen ürünler	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama
Buğday	9.630,18	30.415,02	71.422,22	46.536,96	-	6.169,47	21.087,06	13.066,42
Yonca	763,24	1.123,91	8.863,92	4.839,79	7.848,89		5.225,81	3.943,05
Arpa	2.772,42	5.096,31	7.812,33	5.985,18	-	4.325,39	8.439,03	5.826,99
Ş.Pancarı	-	16.481,05	127.791,64	67.786,48	-	-	9.854,84	5.177,97
Soğan	-	-	2.079,55	1.016,67	-	-	-	-
Mısır	-	16.093,79	133.379,38	70.393,47	-	289,47	20.258,39	10.737,46
Domates	-	517,24	22.295,45	11.066,67	-	-	-	-
Ayçiçeği	675,00	5.197,41	26.736,45	14.873,38	-	238,82	460,65	318,94
Patates	-	1.875,00	14.860,80	7.869,44	-	-	-	-
Fasulye	-	3.276,00	38.393,18	19.825,60	-	-	-	-
Kavun	-	-	14.863,64	7.266,67	-	-	-	-
Elma	-	66,38	772,50	399,06	-	-	-	-
Kimyon	-	775,86	1.079,55	777,78	-	-	-	-
Aspir	-	117,93	-	38,00	-	-	-	-
Yulaf	-	275,86	-	88,89	-	463,16	1.122,58	738,98
Ceviz	-	1.465,52	-	472,22	-	-	-	-
Salatalık	-	344,83	-	111,11	-	-	-	-
Kayısı	-	-	-	-	-	-	-	-
Karpuz	-	-	3.170,45	1.550,00	-	-	-	-
Biber	-	310,34	-	100,00	-	-	-	-
Kiraz	-	-	-	-	-	-	-	-
Fiğ	-	-	-	-	-	355,26	4.952,90	2.716,78
Bitkisel Üretim Değeri	13.840,83	83.432,47	473.521,06	260.997,36	7.848,89	11.841,58	71.401,25	42.526,59

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde buğdayın 41.199,24 TL ile en fazla bitkisel üretim değerine sahip olan ürün olduğu belirlenmiştir. Buğdayı 23.341,72 TL üretim değeri ile yonca ve 22.671,49 TL üretim değeri ile mısır takip etmektedir (Çizelge 5.10).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde en fazla bitkisel üretim değerine sahip olan ürünün 92.800,00 TL ile kiraz üretim değeri olduğu belirlenmiştir. Kiraz üretim değerini 51.360,00 TL ile elma üretim değeri ve 16.263,33 TL ile kayısı üretim değeri takip etmektedir (Çizelge 5.10).

İşletme tipleri ortalamasında ise en fazla bitkisel üretim değerine sahip olan ürünün mısır olduğu Çizelge 5.10'da görülmektedir. Mısırı 49.211,97 TL üretim değeri ile şeker pancarı ve 46.313,49 TL ile buğday takip etmektedir (Çizelge 5.10).

Çizelge 5.10. İncelenen işletmelerde bitkisel üretim değeri (TL) (Devamı)

Faaliyet Kolu	Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği İşletmeleri				Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği İşletmeleri				İşletme Tipleri Ortalaması
	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	**Ortalama**	**Küçük İşletmeler**	**Orta İşletmeler**	**Büyük İşletmeler**	**Ortalama**	
Buğday	10.923,00	15.801,11	56.892,35	41.199,24	-	8.500,00	13.850,00	8.866,67	38.140,88
Yonca	-	9.040,00	33.856,70	23.341,72	-	-	-	-	7.537,20
Arpa	-	19.227,78	19.543,25	16.156,33	-	3.250,00	3.465,00	2.780,00	7.524,50
Ş.Pancarı	-	-	33.882,50	21.627,13	-	-	-	-	46.313,49
Soğan	-	-	28.116,67	17.946,81	-	-	-	-	3.515,41
Mısır	-	966,67	35.228,67	22.671,49	-	-	-	-	49.211,97
Domates	-	-	-	-	-	-	-	-	6.821,92
Ayçiçeği	-	-	19.456,53	12.419,06	-	-	-	-	11.231,92
Patates	-	-	-	-	-	-	-	-	4.851,03
Fasulye	-	-	-	-	-	-	-	-	12.221,26
Kavun	-	-	-	-	-	-	-	-	4.479,45
Elma	-	-	220,00	140,43	-	21.400,00	121.980,00	51.360,00	1.323,94
Kimyon	-	-	5.500,00	3.510,64	-	-	-	-	1.044,52
Aspir	-	-	-	-	-	-	-	-	23,42
Yulaf	-	-	533,33	340,43	-	-	-	-	258,90
Ceviz	-	-	-	-	-	-	-	-	291,10
Salatalık	-	-	-	-	-	-	-	-	68,49
Kayısı	-	-	-	-	-	32.526,67	-	16.263,33	334,18
Karpuz	-	-	-	-	-	-	-	-	955,48
Biber	-	-	-	-	-	-	-		61,64
Kiraz	-	-	853,33	544,68	12.800,00	21.333,33	240.000,00	92.800,00	1.994,52
Fiğ	-	-	684,00	436,60			27.000,00	9.000,00	804,14
Bitkisel Üretim Değeri	10.923,00	45.035,56	234.767,33	160.334,55	12.800,00	87.010,00	406.295,00	181.070,00	199.009,37

Çizelge 5.11'de incelenen işletmelerin bitkisel üretim değerleri oransal olarak verilmiştir. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla üretim değerine sahip olan ürünlerin mısır, şeker pancarı ve buğday olduğu Çizelge 5.11'de görülmektedir. Nitekim bu işletme tipinde, toplam üretim değerinin %26,97'sini mısır üretim değeri, %25,97'sini şeker pancarı üretim değeri ve %17,83'ünü buğday üretim değeri oluşturmaktadır.

Buğday, mısır ve arpanın en yüksek üretim değerine sahip olduğu uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam üretim değerinin %30,73'ü buğday üretim değerinden %25,25'i mısır üretiminden ve %13,70'i arpa üretiminden elde edilmektedir (Çizelge 5.11).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde en yüksek bitkisel üretim değerine sahip olan ürünler buğday, yonca ve mısır olarak belirlenmiştir. Buna göre toplam bitkisel üretim değerinin, buğday %25,70'ini, yonca %14,56'sını ve mısır %14,14'ünü oluşturmaktadır (Çizelge 5.11).

Çizelge 5.11. İncelenen işletmelerde bitkisel üretim değeri (%)

Faaliyet Kolu	Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği			
	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama
Buğday	69,58	36,45	15,08	17,83	-	52,10	29,53	30,73
Yonca	5,51	1,35	1,87	1,85	100,00	-	7,32	9,27
Arpa	20,03	6,11	1,65	2,29	-	36,53	11,82	13,70
Ş.Pancarı	-	19,75	26,99	25,97	-	-	13,80	12,18
Soğan	-	-	0,44	0,39	-	-	-	-
Mısır	-	19,29	28,17	26,97	-	2,44	28,37	25,25
Domates	-	0,62	4,71	4,24	-	-	-	-
Ayçiçeği	4,88	6,23	5,65	5,70	-	2,02	0,65	0,75
Patates	-	2,25	3,14	3,02	-	-	-	-
Fasulye	-	3,93	8,11	7,60	-	-	-	-
Kavun	-	-	3,14	2,78	-	-	-	-
Elma	-	0,08	0,16	0,15	-	-	-	-
Kimyon	-	0,93	0,23	0,30	-	-	-	-
Aspir	-	0,14	-	0,01	-	-	-	-
Yulaf	-	0,33	-	0,03	-	3,91	1,57	1,74
Ceviz	-	1,76	-	0,18	-	-	-	-
Salatalık	-	0,41	-	0,04	-	-	-	-
Kayısı	-	-	-	-	-	-	-	-
Karpuz	-	-	0,67	0,59	-	-	-	-
Biber	-	0,37	-	0,04	-	-	-	-
Kiraz	-	-	-	-	-	-	-	-
Fiğ	-	-	-	-	-	3,00	6,94	6,39
Bitkisel Üretim Değeri	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde toplam bitkisel üretim değeri içerisinde en fazla paya sahip olan ürünün %51,25 oranıyla kiraz olduğu Çizelge 5.11'de görülmektedir. Kirazı %28,36 oranıyla elma ve %8,98 oranıyla kayısı takip etmektedir.

İşletmeler ortalamasında toplam bitkisel üretim değeri içerisinde en fazla paya sahip olan ürünler sırasıyla mısır (%24,73), şeker pancarı (%23,27) ve buğday (%19,17) dır (Çizelge 5.11).

Çizelge 5.11. İncelenen işletmelerde bitkisel üretim değeri (%) (Devamı)

Faaliyet Kolu	Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği İşletmeleri				Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği				İşletme Tipleri Ortalaması
	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	
Buğday	100,00	35,09	24,23	25,70	-	9,77	3,41	4,90	19,17
Yonca	-	20,07	14,42	14,56	-	-	-	-	3,79
Arpa	-	42,69	8,32	10,08	-	3,74	0,85	1,54	3,78
Ş.Pancarı	-	-	14,43	13,49	-	-	-	-	23,27
Soğan	-	-	11,98	11,19	-	-	-	-	1,77
Mısır	-	2,15	15,01	14,14	-	-	-	-	24,73
Domates	-	-	-	-	-	-	-	-	3,43
Ayçiçeği	-	-	8,29	7,75	-	-	-	-	5,64
Patates	-	-	-	-	-	-	-	-	2,44
Fasulye	-	-	-	-	-	-	-	-	6,14
Kavun	-	-	-	-	-	-	-	-	2,25
Elma	-	-	0,09	0,09	-	24,59	30,02	28,36	0,67
Kimyon	-	-	2,34	2,19	-	-	-	-	0,52
Aspir	-	-	-	-	-	-	-	-	0,01
Yulaf	-	-	0,23	0,21	-	-	-	-	0,13
Ceviz	-	-	-	-	-	-	-	-	0,15
Salatalık	-	-	-	-	-	-	-	-	0,03
Kayısı	-	-	-	-	-	37,38	-	8,98	0,17
Karpuz	-	-	-	-	-	-	-	-	0,48
Biber	-	-	-	-	-	-	-	-	0,03
Kiraz	-	-	0,36	0,34	100,00	24,52	59,07	51,25	1,00
Fiğ	-	-	0,29	0,27	-	-	6,65	4,97	0,40
Bitkisel Üretim Değeri	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde, buğday ekim alanı daha fazla olmasına rağmen mısır üretim değeri buğdaya göre daha yüksek bulunmuştur. Bu durum sulak olmayan arazilerde yetiştirilen buğdayın veriminin düşük olmasından ve mısır fiyatının buğdaydan daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği ve karışık bitkisel ve hayvansal üretim yapan işletmelerde mısır üretimi daha ziyade silajlık mısırdan oluşmaktadır. Bu nedenle buğday üretim değerinin önüne geçememiştir. Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliğinde ise bitkisel üretim değeri içerisinde kiraz üretiminin önemli bir yeri olduğu görülmüştür.

5.3.6. İncelenen işletmelerde hayvan varlığı ve hayvansal üretim değeri

5.3.6.1. İncelenen işletmelerde hayvan varlığı

İncelenen işletmeler arasında uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tiplerinde hayvancılık faaliyeti yoktur. Ayrıca uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinin küçük işletme grubunda da hayvancılık faaliyetine rastlanmamıştır.

İncelenen işletmelerde, işletme tipleri ve her bir işletme tipinin ekonomik büyüklük gruplarında mevcut hayvan varlığına ilişkin veriler Çizelge 5.12'de verilmiştir. Çizelge 5.12'den de görüldüğü üzere uzmanlaşmış tarla ürünleri işletme tipi ortalamasında 5,62 baş koyun, 1,21 baş inek, 1,93 baş erkek dana bulunmaktadır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipine bakıldığında işletme tipi ortalamasında 58,17 baş koyun, 17,92 baş inek ve 15,41 baş erkek dana bulunduğu belirlenmiştir (Çizelge 5.12).

Çizelge 5.12. İncelenen işletmelerde hayvan varlığı (Baş)

İşletme Tipleri	Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği			
EBÜ	Küçük işletmeler 1-8 EBÜ	Orta İşletmeler 8-40 EBÜ	Büyük İşletmeler 40 EBÜ+	Ortalama	Küçük işletmeler 1-8 EBÜ	Orta İşletmeler 8-40 EBÜ	Büyük İşletmeler 40 EBÜ+	Ortalama
İnek	-	0,17	2,35	1,21	-	8,26	29,03	17,92
Düve	-	0,10	1,14	0,59	-	2,89	10,32	6,36
Tosun	-	0,05	0,42	0,22	-	1,68	2,58	1,90
Erkek Dana	-	0,09	3,89	1,93	81,22	1,00	5,13	15,41
Dişi Dana	-	0,09	0,17	0,11	-	0,89	5,00	2,92
Dişi Buzağı	-	0,12	0,82	0,44	-	3,37	12,61	7,71
Erkek Buzağı	-	0,10	0,69	0,37	-	3,21	11,55	7,10
Koç	-	0,03	0,16	0,09	-	-	6,39	3,36
Koyun	-	2,41	9,91	5,62	-	-	110,71	58,17
Toklu	-	0,40	0,82	0,53	-	-	7,10	3,73
Dişi Kuzu	-	0,24	1,85	0,98	-	-	16,71	8,78
Erkek Kuzu	-	0,14	0,55	0,31	-	-	2,97	1,56
Keçi	-	0,05	-	0,02	-	-	-	-
Dişi Oğlak	-	-	-	-	-	-	-	-
Erkek Oğlak	-	-	-	-	-	-	-	-

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri işletme tipi ortalamasında, 89,79 baş koyun, 30,55 baş dişi kuzu ve 10,36 baş erkek kuzu olduğu belirlenmiş olup uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde hayvan yetiştiriciliği yapan işletmeye rastlanmamıştır.

İşletme tipleri ortalamasına bakıldığında ise, işletmelerin 5,92 baş inek, 2,97 baş koyun ve 1,29 baş düveye sahip oldukları belirlenmiştir (Çizelge 5.12).

Çizelge 5.12. İncelenen işletmelerde hayvan varlığı (Baş) (Devamı)

İşletme Tipleri	Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği İşletmeleri				Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği				İşletme Tipleri Ortalaması
EBÜ	Küçük işletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük işletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	
İnek	2,88	4,33	13,13	9,70	-	-	-	-	5,92
Düve	0,30	1,00	4,50	3,15	-	-	-	-	1,29
Tosun	1,50	0,67	2,00	1,83	-	-	-	-	0,49
Erkek Dana	-	0,67	0,70	0,57	-	-	-	-	2,64
Dişi Dana	0,30	0,44	1,60	1,19	-	-	-	-	0,51
Dişi Buzağı	-	1,11	4,50	3,09	-	-	-	-	0,47
Erkek Buzağı	0,23	1,11	5,83	4,13	-	-	-	-	0,47
Koç	-	0,22	3,23	2,11	-	-	-	-	0,11
Koyun	-	25,00	133,17	89,79	-	-	-	-	2,97
Toklu	-	-	9,97	6,36	-	-	-	-	0,08
Dişi Kuzu	-	2,33	47,17	30,55	-	-	-	-	0,29
Erkek Kuzu	-	1,56	15,77	10,36	-	-	-	-	0,09
Keçi	-	-	0,20	0,13	-	-	-	-	0,002
Dişi Oğlak	-	-	0,07	0,04	-	-	-	-	0,0003
Erkek Oğlak	-	-	0,07	0,04	-	-	-	-	0,0003

İncelenen işletmelerde hayvan varlığı, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği ve karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde daha fazla olmakla birlikte hayvan varlığı içerisinde ise koyun varlığı daha yoğundur.

İncelenen işletmelerde büyükbaş hayvan varlığı HÜ cinsinden Çizelge 5.13'de verilmiştir. Buna göre, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde BBHB cinsinden en fazla hayvan varlığı inek (1,21 HÜ), erkek dana (1,16 HÜ) ve koyun (0,56 HÜ) olarak belirlenmiştir.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde en fazla hayvan varlığı inek (17,92 HÜ), erkek dana (9,24 HÜ) ve koyun (5,82 HÜ) olarak belirlenmiştir (Çizelge 5.13).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde ise inek (9,70 HÜ), koyun (8,98 HÜ) ve düve (1,89 HÜ) olarak belirlenmiştir. İşletme tipleri ortalamasında ise en fazla hayvan varlığı sırasıyla inek (9,01 HÜ), koyun (4,51 HÜ) ve erkek dana (4,01 HÜ) olarak belirlenmiştir (Çizelge 5.13).

Hayvan varlığı bulunan işletme tiplerinde HÜ olarak inek varlığının yoğun olduğu gözlemlenmektedir.

Çizelge 5.13. İncelenen işletmelerde hayvan varlığı (HÜ)

İşletme Tipleri	Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği			
EBÜ	Küçük işletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük işletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama
İnek	-	0,17	2,35	1,21	-	8,26	29,03	17,92
Düve	-	0,06	0,68	0,35	-	1,74	6,19	3,81
Tosun	-	0,03	0,25	0,13	-	1,01	1,55	1,14
Erkek Dana	-	0,05	2,33	1,16	48,73	0,60	3,08	9,24
Dişi Dana	-	0,05	0,10	0,07	-	0,54	3,00	1,75
Dişi Buzağı	-	0,02	0,16	0,09	-	0,67	2,52	1,54
Erkek Buzağı	-	0,02	0,14	0,07	-	0,64	2,31	1,42
Koç	-	-	0,02	0,01	-	-	0,64	0,34
Koyun	-	0,24	0,99	0,56	-	-	11,07	5,82
Toklu	-	0,02	0,03	0,02	-	-	0,28	0,15
Dişi Kuzu	-	0,01	0,07	0,04	-	-	0,67	0,35
Erkek Kuzu	-	0,01	0,02	0,01	-	-	0,12	0,06
Keçi	-	-	-	-	-	-	-	-
Dişi Oğlak	-	-	-	-	-	-	-	-
Erkek Oğlak	-	-	-	-	-	-	-	-
Arı	-	1,72	-	0,56	-	-	-	-

Çizelge 5.13. İncelenen işletmelerde hayvan varlığı (HÜ) (Devamı)

İşletme Tipleri	Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği İşletmeleri				Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği				
EBÜ	Küçük işletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük işletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	İşletme Tipleri Ortalaması
İnek	2,88	4,33	13,13	9,70	-	-	-	-	9,01
Düve	0,30	0,60	2,70	1,89	-	-	-	-	1,97
Tosun	1,50	0,40	1,20	1,10	-	-	-	-	0,74
Erkek Dana	-	0,40	0,42	0,34	-	-	-	-	4,01
Dişi Dana	0,30	0,27	0,96	0,71	-	-	-	-	0,78
Dişi Buzağı	-	0,22	0,90	0,62	-	-	-	-	0,71
Erkek Buzağı	0,23	0,22	1,17	0,83	-	-	-	-	0,71
Koç	-	0,02	0,32	0,21	-	-	-	-	0,16
Koyun	-	2,50	13,32	8,98	-	-	-	-	4,51
Toklu	-	-	0,40	0,25	-	-	-	-	0,13
Dişi Kuzu	-	0,09	1,89	1,22	-	-	-	-	0,44
Erkek Kuzu	-	0,06	0,63	0,41	-	-	-	-	0,13
Keçi	-	-	0,02	0,01	-	-	-	-	0,004
Dişi Oğlak	-	-	0,003	0,002	-	-	-	-	0,0004
Erkek Oğlak	-	-	0,003	0,002	-	-	-	-	0,0004
Arı	-	-	-	-	-	-	-	-	0,52

5.3.6.1. İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değeri

Hayvansal üretim değeri bir işletmede bir üretim döneminde üretilen hayvansal ürünlerin toplamının cari para birimi ile ifade edildiği hesap kalemidir (Korkmaz, 2014).

ÇMVA sisteminde hayvansal üretim değeri hesaplama kalemleri belirlenmiştir. Bu çalışmada hayvansal üretim değeri hesaplanırken ÇMVA sisteminin hesap kalemleri dikkate alınmış olup hayvansal üretim değerini, hayvan varlığı değer değişimi, inek sütü ve ürünleri, sığır ve dana eti üretimi, koyun ve keçi üretimi ve aile tüketimi kalemleri oluşturmuştur. ÇMVA sistemine göre çiftlik gübresi değeri hayvansal üretim değerine katılmamaktadır(Çelik ve Direk, 2008).Bu nedenle bu çalışmada çiftlik gübresi değeri hayvansal üretim değeri hesaplanırken dikkate alınmamıştır.

Çizelge 4.14'de işletme tipleri itibariyle hayvansal üretim değerleri verilmiştir. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan işletmelerin toplam hayvansal üretim değerinin 1.972,22 TL'si hayvan varlığı değer değişimi kaleminden sağlanmaktadır ve bunu 1.451,35 TL ile koyun ve keçi üretim değeri takip etmektedir.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmeleri hayvansal üretim değerlerinin 101.442,74 TL'sini inek sütü ve ürünlerinden ve 41.127,00 TL'sini koyun ve keçi üretiminden elde ettikleri görülmektedir (Çizelge 5.14).

Çizelge 5.14. İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değeri (TL)

	Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği			
Faaliyet Kolu	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama
Toplam Hayvansal Üretim	-	1.975,69	7.278,49	4.194,98	23.333,33	69.092,63	316.317,89	192.010,42
Hayvan varlığı değer değişimi	-	1.198,28	3.244,32	1.972,22	-	14.078,95	27.935,48	19.211,86
İnek Sütü ve Ürünleri	-	387,76	1.163,22	693,63	-	45.442,63	165.216,50	101.442,74
Sığır ve Dana Eti Üretimi	-	-	159,09	77,78	23.333,33	8.736,84	45.403,23	30.228,81
Koyun ve Keçi Üretimi	-	389,65	2.711,86	1.451,35	-	834,21	77.762,68	41.127,00

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde işletmelerin hayvansal üretim değerlerini oluşturan en önemli kalemlerin 53.860,33 TL üretim

değeri ile inek sütü ve ürünleri ve 40.733,73 TL üretim değeri ile koyun ve keçi üretimi olduğu belirlenmiştir (Çizelge 5.14).

İşletme tipleri ortalamasında ise hayvansal üretim değerini oluşturan en önemli kalemlerin 29.593,87 TL üretim değeri ile inek sütü ve ürünleri, 15.761,03 TL ile koyun ve keçi üretimi olduğu belirlenmiştir (Çizelge 5.14).

Çizelge 5.14. İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değeri (TL) (Devamı)

	Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği İşletmeleri				Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği				İşletme Tipleri Ortalaması
Faaliyet Kolu	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	
Toplam Hayvansal Üretim	10.600,00	35.240,11	182.820,33	125.246,19	-	-	-	-	61.542,06
Hayvan varlığı değer değişimi	937,50	6.633,33	41.281,67	27.779,79	-	-	-	-	9.569,01
İnek Sütü ve Ürünleri	5.350,00	22.875,61	76.091,83	53.860,33	-	-	-	-	29.593,87
Sığır ve Dana Eti Üretimi	4.312,50	2.666,67	2.550,00	2.872,34	-	-	-	-	6.618,15
Koyun ve Keçi Üretimi	-	3.064,50	62.896,83	40.733,73	-	-	-	-	15.761,03

İncelenen işletmelerin hayvansal üretim değerleri oransal olarak Çizelge 4.15'de verilmiştir. Buna göre uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde toplam hayvansal üretim değerinin %47,01'i hayvan varlığı değer değişiminden ve %34,60'ı koyun ve keçi üretiminde elde edilmektedir.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam hayvansal üretim değerinin %52,83'ü inek sütü ve ürünlerinden, %21,42'si ise koyun ve keçi üretiminden elde edilmektedir (Çizelge 5.15).

Çizelge 5.15. İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değeri (%)

	Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği			
Faaliyet Kolu	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama
Toplam Hayvansal Üretim	-	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Hayvan varlığı değer değişimi	-	60,65	44,57	47,01	-	20,38	8,83	10,01
İnek Sütü ve Ürünleri	-	19,63	15,98	16,53	-	65,77	52,23	52,83
Sığır ve Dana Eti Üretimi	-	-	2,19	1,85	100,00	12,65	14,35	15,74
Koyun ve Keçi Üretimi	-	19,72	37,26	34,60	-	1,21	24,58	21,42

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam hayvansal üretim değerinin %43,00'ü inek sütü ve ürünlerinden ,%32,52'si ise koyun ve keçi üretim değerinden oluşmaktadır (Çizelge 5.15).

İşletme tipleri ortalamasında toplam hayvansal üretim değerinin %48,09'u inek sütü ve ürünlerinden ve %25,61'i koyun ve keçi üretiminden elde edilmektedir (Çizelge 5.15).

Çizelge 5.15. İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değeri (%) (Devamı)

	Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği İşletmeleri				Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği				İşletme Tipleri Ortalaması
Faaliyet Kolu	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	
Toplam Hayvansal Üretim	100,00	100,00	100,00	100,00	-	-	-	-	100,00
Hayvan varlığı değer değişimi	8,84	18,82	22,58	22,18	-	-	-	-	15,55
İnek Sütü ve Ürünleri	45,17	64,16	41,34	43,00	-	-	-	-	48,09
Sığır ve Dana Eti Üretimi	35,38	7,57	1,39	2,29	-	-	-	-	10,75
Koyun ve Keçi Üretimi	-	7,95	34,12	32,52	-	-	-	-	25,61

Hayvansal üretim değerleri işletme tipleri itibariyle karşılaştırıldığında, araştırma alanında uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği ve karma bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tiplerinde inek sütü ve ürünlerinin en fazla hayvansal üretim değeri getiren faaliyet olduğu görülmektedir. Aynı şekilde koyun ve keçi üretiminin de araştırma alanında hayvansal üretim yapan işletmeler arasında oldukça yaygın bir faaliyet olduğu ve hayvansal üretim değeri içerisindeki payının yüksek olduğu görülmektedir. Araştırma alanında hayvansal üretim yapan işletme tiplerinin sığır ve dana eti üretim faaliyetinden, inek sütü ve ürünleri ve koyun ve keçi üretim faaliyetine göre daha az üretim değeri elde ettikleri belirlenmiştir.

5.3.7. İncelenen işletmelerde toplam üretim değeri

İncelenen işletmelerin işletme tipleri itibariyle bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetleri sonucu elde ettikleri toplam üretim değerleri ve toplam üretim değeri içerisinde bitkisel ve hayvansal üretim değerlerinin payı Çizelge 5.16'da verilmiştir.

Çizelge 5.16'da görüldüğü gibi toplam üretim değerleri, her dört işletme tipinde de işletme büyüklük sınıfına paralel olarak artış göstermektedir. Toplam üretim değeri

uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde 13.840,83 TL ile 480.799,54 TL arasında değişmektedir. İşletme tipi ortalamasında 265.192,34 TL olan toplam üretim değerinin %98,42'si bitkisel üretim değerinden ve %1,58'i ise hayvansal üretim değerinden elde edilmektedir.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam üretim değeri 31.182,22 TL ile 387.719,14 TL arasında değişmektedir. Aynı işletme tipinin işletme ortalamasında ise toplam üretim değeri 234.537,01 TL olarak belirlenmiştir. Uzmanlaşmış otlayan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam üretim değerinin %81,87'sini hayvansal üretim değeri ve %18,13'ünü bitkisel üretim değeri oluşturmaktadır (Çizelge 5.16).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam üretim değeri 21.523,00 TL ile 417.587,67 TL arasında değişmektedir. İşletme tipi ortalamasında toplam üretim değeri 285.580,74 TL olarak belirlenmiştir ve toplam üretim değerinin %56,22'si bitkisel üretimden ve %43,78'i hayvansal üretimden elde edilmektedir (Çizelge 5.16).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde ise toplam üretim değeri 12.800,00 TL ile 406.295,00 TL arasında değişirken işletme tipi ortalamasında toplam üretim değeri 181.070,00 TL olarak belirlenmiş olup tamamı bitkisel üretimden elde edilmektedir (Çizelge 5.16).

İşletme tipleri ortalamasında toplam üretim değerinin 260.551,44 TL olduğu Çizelge 5.16'da verilmiştir. İşletmeler ortalamasında toplam üretim değerinin %76,38'i bitkisel üretimden ve %22,57'si hayvansal üretimden elde edilmektedir.

Çizelge 5.16'dan da görüleceği gibi, işletme tipi ortalamalarında uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi hariç diğer üç işletme tipinin toplam üretim değerleri birbirlerine yakın bulunmakla beraber en fazla toplam üretim değerine sahip olan işletme tipi uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipidir. İkinci sırada ise karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi yer almaktadır. Bu sonuçlara göre araştırma alanında bu iki işletme tipinin öne çıktığı görülmektedir. Bununla beraber üretimde hayvancılık faaliyetine yer veren işletmelerin üretim değerleri daha yüksektir. Nitekim araştırma alanında diğer işletme tipleriyle kıyaslandığında, hayvancılık faaliyetinde bulunmayan uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinin toplam üretim değerinin düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca hayvansal üretime yer verilmeyen, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi küçük işletme

grubunda toplam üretim değerinin, diğer küçük işletme gruplarına kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.16.İncelenen işletmelerde toplam üretim değeri (TL)

İşletme Tipleri	EBÜ	Bitkisel ÜD		Hayvansal ÜD		Toplam ÜD	
		TL	%	TL	%	TL	%
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	13.840,83	100,00	-	-	13.840,83	100,00
	Orta İşletmeler	83.432,47	97,69	1.975,69	2,31	85.408,15	100,00
	Büyük İşletmeler	473.521,06	98,49	7.278,49	1,51	480.799,54	100,00
	Ortalama	260.997,36	98,42	4.194,98	1,58	265.192,34	100,00
Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	7.848,89	25,17	23.333,33	74,83	31.182,22	100,00
	Orta İşletmeler	11.841,58	14,63	69.092,63	85,37	80.934,21	100,00
	Büyük İşletmeler	71.401,25	18,42	316.317,89	81,58	387.719,14	100,00
	Ortalama	42.526,59	18,13	192.010,42	81,87	234.537,01	100,00
Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği İşletmeleri	Küçük işletmeler	10.923,00	50,75	10.600,00	49,25	21.523,00	100,00
	Orta İşletmeler	45.035,56	56,10	35.240,11	43,90	80.275,67	100,00
	Büyük İşletmeler	234.767,33	56,22	182.820,33	43,78	417.587,67	100,00
	Ortalama	160.334,55	56,14	125.246,19	43,86	285.580,74	100,00
Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	12.800,00	100,00	-	-	12.800,00	100,00
	Orta İşletmeler	87.010,00	100,00	-	-	87.010,00	100,00
	Büyük İşletmeler	406.295,00	100,00	-	-	406.295,00	100,00
	Ortalama	181.070,00	100,00	-	-	181.070,00	100,00
İşletme Tipleri Ortalaması		199.009,37	76,38	61.542,06	22,57	260.551,44	100,00

5.3.8. İncelenen işletmelerde özel masraflar

Çalışmada özel masraflar, bitkisel üretim faaliyetleri ve hayvancılık faaliyetleri ile ilgili özel masraflar olmak üzere 3 kısımda incelenmektedir. ÇMVA sistemine göre ormancılık faaliyetlerine ilişkin özel masraflar da hesaplanmaktadır. Ancak bu çalışmada, incelenen işletmelerde ormancılık faaliyetine rastlanmadığından ormancılık özel masrafları hesaplanmamıştır.

5.3.8.1.İncelenen işletmelerde bitkisel üretimde ürünler itibariyle özel masraflar

Çalışmada bitkisel özel masraflar ÇMVA sistemine göre hesaplanmıştır. Çizelge 5.17 ve Çizelge 5.18'de işletme tipleri itibariyle bitkisel özel masraflar ve bu masrafların toplam bitkisel özel masraflar içindeki payı verilmiştir. Çizelge 5.17'de görüldüğü gibi uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde bitkisel özel masraflar içerisinde en fazla payı 20.311,24 TL ile buğday almaktadır. Buğdayı 14.626,95 TL ile mısır ve 9.692,37 TL ile şeker pancarı takip etmektedir.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde de bitkisel özel masraflar içerisinde en fazla payı 11.972,29 TL ile buğday alırken buğdayı sırasıyla 8.259,24 TL ile arpa ve 3.842,59 TL mısır takip etmektedir (Çizelge 5.17).

Çizelge 5.17. İncelenen işletmelerde bitkisel üretimde özel masraflar (TL)

İşletme Tipleri	Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği			
EBÜ	Küçük işletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük işletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama
Buğday	2.451,70	13.733,87	31.546,59	20.311,24	-	11.625,51	15.660,66	11.972,29
Yonca	28,63	154,37	892,99	491,72	797,07	76,32	343,55	326,67
Arpa	777,70	3.878,38	3.388,45	3.053,17	-	8.610,65	10.441,69	8.259,24
Ş.Pancarı	-	2.558,45	18.139,04	9.692,37	-	-	1.816,74	954,56
Soğan	-	-	589,64	288,27	-	-	-	-
Mısır	-	4.778,77	26.769,11	14.626,95	-	58,07	7.277,72	3.842,59
Domates	-	18,10	1.485,25	731,95	-	-	-	-
Ayçiçeği	53,34	1.219,89	4.336,82	2.523,37	-	56,73	274,39	162,44
Patates	-	272,32	559,40	361,23	-	-	-	-
Fasulye	-	1.772,71	3.416,22	2.241,36	-	-	-	-
Kavun	-	-	1.101,49	538,51	-	-	-	-
Elma	-	10,40	162,38	82,74	-	-	-	-
Kimyon	-	718,67	999,96	720,44	-	-	-	-
Aspir	-	129,10	-	41,60	-	-	-	-
Yulaf	-	57,38	-	18,49	-	240,84	1.341,94	782,64
Ceviz	-	99,56	-	32,08	-	-	-	-
Salatalık	-	5,06	-	1,63	-	-	-	-
Kayısı	-	-	49,29	24,10	-	-	-	-
Çerezlik Kabak	-	-	1.792,21	876,19	-	-	-	-
Karpuz	-	-	-	-	-	-	-	-
Biber	-	12,99	-	4,19	-	-	-	-
Kiraz	-	-	-	-	-	-	-	-
Fiğ	-	-	-	-	-	303,95	1.272,82	766,65
Toplam	3.311,37	29.420,02	95.228,85	56.661,59	797,07	20.972,07	38.429,51	27.067,08

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasına bakıldığında bitkisel özel masraflar içerisinde en fazla paya sahip olan ürünün 11.563,69 TL ile yine buğday olduğu belirlenmiştir ve buğdayı, 9.386,41 TL ile mısır ve 9.354,97 TL ile arpa takip etmektedir (Çizelge 5.17).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipine bakıldığında ise toplam bitkisel özel masraflar içerisinde en fazla paya sahip olan ürünün 19.947,92 TL ile elma olduğu belirlenmiştir ve elmayı 6.394,87 TL ile buğday takip etmektedir (Çizelge 5.17).

İşletmeler ortalamasında toplam bitkisel özel masraflar içerisinde en fazla paya sahip olan ürün 16.932,16 TL ile buğdaydır. Buğdayı 11.303,85 TL ile mısır takip etmektedir (Çizelge 5.17).

Çizelge 5.17. İncelenen işletmelerde bitkisel üretimde özel masraflar (TL) (Devamı)

İşletme Tipleri	Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği				İşletme Tipleri Ortalaması
EBÜ	Küçük işletmeler 1-8 EBÜ	Orta İşletmeler 8-40 EBÜ	Büyük İşletmeler 40 EBÜ+	Ortalama	Küçük işletmeler 1-8 EBÜ	Orta İşletmeler 8-40 EBÜ	Büyük İşletmeler 40 EBÜ+	Ortalama	
Buğday	3.170,84	10.434,89	14.140,43	11.563,69	-	8.152,27	6.956,20	6.394,87	16.932,36
Yonca	-	1.366,67	3.926,31	2.767,86	-	-	-	-	814,63
Arpa	-	15.780,51	9.921,96	9.354,97	-	2.216,50	1.931,85	1.752,20	5.092,68
Ş.Pancarı	-	-	7.880,84	5.030,32	-	-	-	-	6.977,29
Soğan	-	-	10.221,64	6.524,45	-	-	-	-	1.227,87
Mısır	-	1.463,04	14.266,46	9.386,41	-	-	-	-	11.303,85
Domates	-	-	-	-	-	-	-	-	451,20
Ayçiçeği	-	-	3.285,45	2.097,09	-	-	-	-	1.925,87
Patates	-	-	-	-	-	-	-	-	222,68
Fasulye	-	-	-	-	-	-	-	-	1.381,66
Kavun	-	-	-	-	-	-	-	-	331,96
Elma	-	-	35,72	22,80	-	18.465,83	32.145,00	19.947,92	464,56
Kimyon	-	-	7.664,95	4.892,52	-	-	-	-	1.231,60
Aspir	-	-	-	-	-	-	-	-	25,64
Yulaf	-	-	554,67	354,04	-	-	-	-	226,52
Ceviz	-	641,58	-	122,86	-	-	-	-	39,55
Salatalık	-	-	-	-	-	-	-	-	1,00
Kayısı	-	-	-	-	-	2.314,58	-	1.157,29	38,63
Çerezlik Kabak	-	-	-	-	-	-	-	-	540,12
Karpuz	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Biber	-	-	-	-	-	-	-	-	2,58
Kiraz	-	-	28,93	18,47	886,48	2.893,33	434,00	1.739,08	38,71
Fiğ	-	-	143,70	91,72	-	-	5.337,50	1.779,17	206,23
Toplam	3.170,84	29.686,69	72.071,05	52.227,20	886,48	34.042,52	46.804,55	32.770,52	49.477,21

İncelenen işletmelerde işletme tipleri itibariyle, bitkisel özel masrafların toplam bitkisel özel masraflar içindeki payı Çizelge 5.18'de verilmiştir. Çizelge 5.18'e göre uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde toplam bitkisel özel masrafların %35,85'ini buğday, %25,81'ini mısır ve %17,11'ini şeker pancarı oluşturmaktadır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde, toplam özel masrafların %44,23'ü buğday üretiminden, %30,51'i arpa üretiminden ve %14,20'si mısır üretiminden kaynaklanmaktadır (Çizelge 5.18).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde bitkisel ürünlerde özel masrafların %22,14'ünü buğday, %17,97'sini mısır ve %17,91'ini ise arpa oluşturmaktadır (Çizelge 5.18).

Çizelge 5.18. İncelenen işletmelerde bitkisel üretimde özel masraflar (%)

İşletme Tipleri	Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği			
EBÜ	Küçük işletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük işletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama
Buğday	74,04	46,68	33,13	35,85	-	55,43	40,75	44,23
Yonca	0,86	0,52	0,94	0,87	100,00	0,36	0,89	1,21
Arpa	23,49	13,18	3,56	5,39	-	41,06	27,17	30,51
Ş.Pancarı	-	8,70	19,05	17,11	-	-	4,73	3,53
Soğan	-	-	0,62	0,51	-	-	-	-
Mısır	-	16,24	28,11	25,81	-	0,28	18,94	14,20
Domates	-	0,06	1,56	1,29	-	-	-	-
Ayçiçeği	1,61	4,15	4,55	4,45	-	0,27	0,71	0,60
Patates	-	0,93	0,59	0,64	-	-	-	-
Fasulye	-	6,03	3,59	3,96	-	-	-	-
Kavun	-	-	1,16	0,95	-	-	-	-
Elma	-	0,04	0,17	0,15	-	-	-	-
Kimyon	-	2,44	1,05	1,27	-	-	-	-
Aspir	-	0,44	-	0,07	-	-	-	-
Yulaf	-	0,20	-	0,03	-	1,15	3,49	2,89
Ceviz	-	0,34	-	0,06	-	-	-	-
Salatalık	-	0,02	-	-	-	-	-	-
Kayısı	-	-	0,05	0,04	-	-	-	-
Çerezlik Kabak	-	-	1,88	1,55	-	-	-	-
Karpuz	-	-	-	-	-	-	-	-
Biber	-	0,04	-	0,01	-	-	-	-
Kiraz	-	-	-	-	-	-	-	-
Fiğ	-	-	-	-	-	1,45	3,31	2,83
Toplam	100,00	100,00	100,00	93,40	100,00	100,00	100,00	100,00

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde ise toplam bitkisel özel masrafların %60,87 gibi büyük kısmı elma üretiminden, %19,51'i buğdaydan kaynaklanmaktadır (Çizelge 5.18).

İşletme tipleri ortalamasında toplam bitkisel özel masrafların %34,22'si buğday üretiminden, %22,85'i mısır üretiminden kaynaklanmaktadır.

Araştırma alanında uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi hariç diğer üç işletme tipinde de toplam bitkisel özel masraflar içerisinde en fazla paya sahip olan ürünün buğday olduğu görülmektedir. Bu durum araştırma alanında buğdayın yoğun üretimi olduğundan kaynaklanmaktadır.

Çizelge 5.18. İncelenen işletmelerde bitkisel üretimde özel masraflar (%) (Devamı)

İşletme Tipleri	Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği				
EBÜ	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük işletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	İşletme Tipleri Ortalaması
Buğday	100,00	35,15	19,62	22,14	-	23,95	14,86	19,51	34,22
Yonca	-	4,60	5,45	5,30	-	-	-	-	1,65
Arpa	-	53,16	13,77	17,91	-	6,51	4,13	5,35	10,29
Ş.Pancarı	-	-	10,93	9,63	-	-	-	-	14,10
Soğan	-	-	14,18	12,49	-	-	-	-	2,48
Mısır	-	4,93	19,79	17,97	-	-	-	-	22,85
Domates	-	-	-	-	-	-	-	-	0,91
Ayçiçeği	-	-	4,56	4,02	-	-	-	-	3,89
Patates	-	-	-	-	-	-	-	-	0,45
Fasulye	-	-	-	-	-	-	-	-	2,79
Kavun	-	-	-	-	-	-	-	-	0,67
Elma	-	-	0,05	0,04	-	54,24	68,68	60,87	0,94
Kimyon	-	-	10,64	9,37	-	-	-	-	2,49
Aspir	-	-	-	-	-	-	-	-	0,05
Yulaf	-	-	0,77	0,68	-	-	-	-	0,46
Ceviz	-	2,16	-	0,24	-	-	-	-	0,08
Salatalık	-	-	-	-	-	-	-	-	0,002
Kayısı	-	-	-	-	-	6,80	-	3,53	0,08
Çerezlik Kabak	-	-	-	-	-	-	-	-	1,09
Biber	-	-	-	-	-	-	-	-	0,01
Kiraz	-	-	0,04	0,04	100,00	8,50	0,93	5,31	0,08
Fiğ	-	-	0,20	0,18		-	11,40	5,43	0,42
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

5.3.8.2. İncelenen işletmelerde hayvansal üretimde özel masraflar

İncelenen işletmelerde hayvansal üretim faaliyetleri büyükbaş ve küçükbaş yetiştiriciliği ile ilgili faaliyetlerinden oluşmaktadır. Bu faaliyet alanları için özel masraflar ve toplam hayvansal üretim özel masraflarının dağılımı Çizelge 5.19 ve Çizelge 5.20'de verilmiştir.

Çizelge 5.19'dan da görüldüğü gibi uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde toplam hayvansal özel masrafların 341,15 TL'si büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinden ve 125,48 TL'si küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinden kaynaklanmaktadır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam hayvansal ürünlerde özel masrafların 4.920,33 TL'sini büyükbaş hayvan faaliyetleri oluştururken 3.958,23 TL'sini küçükbaş hayvan yetiştiriciliği faaliyetleri oluşturmaktadır (Çizelge 5.19).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam hayvansal ürün özel masraflarının 4.644,88 TL'sini küçükbaş hayvan yetiştiriciliği faaliyetleri, 2.711,53 TL'sini ise büyükbaş hayvan yetiştiriciliği faaliyetleri oluşturmaktadır (Çizelge 4.19).

İşletme tipleri ortalamasında toplam hayvansal ürün masraflarının 1.640,92 TL'sini büyükbaş hayvan yetiştiriciliği ve 1.624,77 TL'si ise küçükbaş hayvan yetiştiriciliği faaliyetlerinden ileri gelmektedir (Çizelge 5.19).

Çizelge 5.19. İncelenen işletmelerde hayvansal üretimde özel masraflar (TL)

İşletme Tipleri	EBÜ	Büyükbaş Yetiştiriciliği	Küçükbaş Yetiştiriciliği	Toplam
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük İşletmeler	-	-	-
	Orta İşletmeler	84,32	14,61	98,93
	Büyük İşletmeler	607,72	281,52	889,25
	Ortalama	341,15	125,48	466,62
Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük İşletmeler	5.306,73	1.912,34	7.219,07
	Orta İşletmeler	1.861,87	525,84	2.387,71
	Büyük İşletmeler	6.596,20	6.742,40	13.338,61
	Ortalama	4.920,33	3.958,23	8.878,56
Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük İşletmeler	784,07	-	784,07
	Orta İşletmeler	929,95	1.662,11	2.592,04
	Büyük İşletmeler	3.729,52	6.782,66	10.512,19
	Ortalama	2.711,53	4.644,88	7.356,40
Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği	Küçük İşletmeler	-	-	-
	Orta İşletmeler	-	-	-
	Büyük İşletmeler	-	-	-
	Ortalama	-	-	-
İşletme Tipleri Ortalaması		1.640,92	1.624,77	3.265,68

Çizelge 5.20'den de görüldüğü gibi uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde özel masrafların %73,11'ini büyükbaş hayvan yetiştiriciliği faaliyetleri, %26,89'unu ise küçükbaş hayvan yetiştiriciliği faaliyetleri oluşturmaktadır (Çizelge 5.20).

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde toplam hayvansal özel masrafların %55,42'sini büyükbaş yetiştiriciliği faaliyetleri oluştururken %44,58'ini ise küçükbaş yetiştiriciliği faaliyetleri oluşturmaktadır (Çizelge 5.20).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde ise toplam hayvansal özel masrafların %36,86'sını büyükbaş hayvan yetiştiriciliği faaliyetleri ve %63,14'ünü küçükbaş hayvan yetiştiriciliği faaliyetleri oluşturmaktadır (Çizelge 5.20).

İşletme tipleri ortalamasında toplam hayvansal özel masrafların %50,25'i büyükbaş hayvan yetiştiriciliği faaliyetlerinden ve %49,75'i küçükbaş hayvan yetiştiriciliği faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır (Çizelge 5.20).

Çizelge 5.20. İncelenen işletmelerde hayvansal üretimde özel masraflar (%)

İşletme Tipleri	EBÜ	Büyükbaş Yetiştiriciliği	Küçükbaş Yetiştiriciliği	Toplam
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	-	-	-
	Orta İşletmeler	85,23	14,77	100,00
	Büyük İşletmeler	68,34	31,66	100,00
	Ortalama	73,11	26,89	100,00
Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	73,51	26,49	100,00
	Orta İşletmeler	77,98	22,02	100,00
	Büyük İşletmeler	49,45	50,55	100,00
	Ortalama	55,42	44,58	100,00
Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	100,00	0,00	100,00
	Orta İşletmeler	35,88	64,12	100,00
	Büyük İşletmeler	35,48	64,52	100,00
	Ortalama	36,86	63,14	100,00
Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	-	-	-
	Orta İşletmeler	-	-	-
	Büyük İşletmeler	-	-	-
	Ortalama	-	-	-
İşletme Tipleri Ortalaması		50,25	49,75	100,00

İncelenen işletmelerden tarla ürünleri yetiştiriciliği ve hayvan yetiştiriciliği işletme tiplerinde hayvansal özel masrafların büyük kısmını büyükbaş hayvan yetiştiriciliği faaliyetleri oluştururken, karışık bitkisel ve hayvansal ürün yetiştiriciliği işletme tipinde ise toplam hayvansal özel masrafların büyük kısmını küçükbaş hayvan yetiştiriciliği faaliyetleri oluşturmaktadır. Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde ise hayvan varlığının bulunmaması nedeniyle hayvansal özel masrafı da bulunmamaktadır.

5.3.8.3. İncelenen işletmelerde toplam özel masraflar

İncelenen işletmelerde bitkisel ve hayvansal özel masraflardan oluşan toplam özel masraflar ve oransal dağımı Çizelge 5.21'de verilmiştir. Çizelge 5.21'den de

görüldüğü gibi tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde toplam özel masrafların %99,18'ini bitkisel, %0,82'sini hayvansal özel masraflar oluşturmaktadır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde toplam özel masrafların %75,30'unu bitkisel ve %24,70'ini hayvansal özel masraflar oluşturmaktadır (Çizelge 5.21).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde bitkisel özel masrafların toplam özel masraflar içerisindeki payı %87,65 ve hayvansal özel masrafların payı %12,35 olarak belirlenmiştir (Çizelge 5.21).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde ise toplam özel masrafların tamamı bitkisel özel masraflardan oluşmaktadır.

İşletme tipleri ortalamasında bitkisel özel masrafların toplam özel masraflar içindeki payı %93,81 iken hayvansal özel masrafların payı %6,19 olarak belirlenmiştir (Çizelge 5.21).

İncelenen işletme tiplerinin tümünde oransal olarak toplam özel masraflar içerisinde bitkisel özel masrafların payının daha yüksek olduğu Çizelge 5.21'de görülmektedir. İncelenen işletme tiplerinde özel masraf kalemleri içerisinde gübre masrafı başta olmak üzere tohum ve fide ve hasat masrafları önemli bir paya sahiptir. Hayvansal özel masraflarda ise en önemli masraf kalemi yem masrafıdır. İşletmeler yem masraflarının bir kısmını kendi işletmelerinden temin etmektedirler ve bu durum işletmelere avantaj sağlamaktadır.

Çizelge 5.21. İncelenen işletmelerde toplam özel masraflar (TL)

İşletme Tipleri	EBÜ	Bitkisel Özel Masraflar		Hayvansal Özel Masraflar		Toplam Özel Masraflar	
		TL	%	TL	%	TL	%
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	3.311,37	100,00	-	-	3.311,37	100,00
	Orta İşletmeler	29.420,02	99,66	98,93	0,34	29.518,95	100,00
	Büyük İşletmeler	95.228,85	99,07	889,24	0,93	96.118,09	100,00
	Ortalama	56.661,59	99,18	466,63	0,82	57.128,22	100,00
Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	797,07	9,94	7.219,07	90,06	8.016,13	100,00
	Orta İşletmeler	20.972,07	89,78	2.387,71	10,22	23.359,78	100,00
	Büyük İşletmeler	38.429,51	74,23	13.338,60	25,77	51.768,11	100,00
	Ortalama	27.067,08	75,30	8.878,57	24,70	35.945,65	100,00
Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	3.170,84	80,17	784,07	19,83	3.954,91	100,00
	Orta İşletmeler	29.686,69	91,97	2.592,06	8,03	32.278,75	100,00
	Büyük İşletmeler	72.071,05	87,27	10.512,18	12,73	82.583,23	100,00
	Ortalama	52.227,20	87,65	7.356,41	12,35	59.583,61	100,00
Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	886,48	100,00	-	-	886,48	100,00
	Orta İşletmeler	34.042,52	100,00	-	-	34.042,52	100,00
	Büyük İşletmeler	46.804,55	100,00	-	-	46.804,55	100,00
	Ortalama	32.770,52	100,00	-	-	32.770,52	100,00
İşletme Tipleri Ortalaması		49.477,21	93,81	3.265,69	6,19	52.742,90	100,00

5.4. ÇMVA Sistemine Göre İşletmelerin Standart Faaliyet Sonuçları

İncelenen işletmelerin 2016/2017 üretim döneminde bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetleri standart sonuçları, ÇMVA sisteminin hesaplama metodolojisine uygun olarak işletme tiplerine ve işletmelerin ekonomik büyüklük sınıflarına göre Çizelge 5.22 Ek-1 'de verilmiştir. İşletmelerin standart faaliyet sonuçları Çizelge 5.22 Ek-1'de toplu olarak verilmiş olup ilerleyen bölümlerde ayrı ayrı ele alınıp analiz edilmiştir.

5.4.1. Yapı boyutu ile ilgili özellikler

Çizelge 5.23'de incelenen işletme tiplerinin ekonomik büyüklükleri verilmiştir. Buna göre ekonomik büyüklük ünitesi, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında 72,64 EBÜ, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında 76,20 EBÜ, karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında 71,46 EBÜ ve uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında ise 48,57 EBÜ olarak belirlenmiştir.

Toplam işgücü unsuru, işletmede çalışanların, çalıştıkları toplam işgücü saatinin, 2200 saate bölümü sonucu hesaplanan işgücü ünitesini ifade etmektedir (Çelik ve Direk 2008). Çizelge 5.23'de görüldüğü gibi ücret ödenmeyen işgücü girdisi aile işgücü ünitesini, ücret ödenen işgücü girdisi ise yabancı işgücü ünitesini ifade etmektedir. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam işgücü girdisinin (3,38 YİÜ) 3,31'i aile işgücünden, 0,06'sı yabancı işgücünden sağlanmaktadır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde toplam işgücü girdisinin (2,80 YİÜ) 2,92'si aile işgücünden, 0,002'si ise yabancı işgücünden karşılanmaktadır (Çizelge 5.23).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde toplam kullanılan işgücü miktarı 3,56 işgücü ünitesi olup, bunun 3,56'sı aile işgücünden ve 0,002'si yabancı işgücünden karşılanmaktadır (Çizelge 5.23).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam kullanılan işgücü miktarı 2,84 işgücü ünitesi olup bunun 2,83'ü aile işgücünden, 0,002'si ise yabancı işgücünden sağlanmaktadır (Çizelge 5.23).

İşletme tipleri ortalamasında ise toplam işgücü girdisinin 3,28 işgücü ünitesi olduğu ve bunun 3,26'sının aile işgücünden ve 0,04'ünün ise yabancı işgücünden karşılandığı belirlenmiştir (Çizelge 5.23). Araştırma alanında incelenen işletme tipleri itibariyle tüm işletme tiplerinde yoğun olarak aile işgücünün kullanıldığı görülmektedir.

İncelenen işletmelerde tarımsal üretimde kullanılan araziler toplam kullanılabilir tarım arazi ve kiralanan tarla arazisi kalemleri ile Çizelge 5.23'de verilmiştir. Arazi miktarları hektar cinsinden ele alınmıştır. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında kullanılabilir tarım arazisi 30,36 ha, kiralanan tarım arazisi 1,39 ha olarak belirlenmiştir.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam kullanılabilir tarım arazisi 23,96 ha iken kiralanan tarım arazisi 0,24 ha olarak belirlenmiştir (Çizelge 5.23).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam kullanılabilir tarım arazisi 28,99 ha iken kiralanan tarım arazisi 2,85 ha olarak belirlenmiştir (Çizelge 5.23).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında ise toplam kullanılabilir tarım arazisi 18,30 ha iken kiralanan tarım arazisi bulunmamaktadır. Tüm işletme tipleri ortalamasında ise toplam kullanılabilir tarım arazisi 28,60 ha iken kiralanan tarım arazisi 1,37 ha olarak belirlenmiştir (Çizelge 5.23).

Araştırma alanında uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi hariç diğer işletme tiplerinde kiralanan arazi miktarının düşük olduğu ve işletmelerin mülk arazilerinde üretim yaptıkları görülmektedir. Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan işletmelerin ise ağırlıklı olarak çok yıllık meyve yetiştiriciliği yapmaları sebebiyle arazi kiralamadıkları düşünülmektedir.

İncelenen işletmelerdeki hayvan varlığı, toplam canlı stok miktarı olarak, toplam canlı stok ünitesi kaleminde verilmiştir (Çizelge 5.23). Hayvan varlığı uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında 3,72 hayvan ünitesi, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında 43,54 hayvan ünitesi, karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında 26,40 hayvan ünitesi olarak hesaplanmıştır. Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan işletmelerde hayvan varlığı bulunmamaktadır. İşletme tipleri ortalamasına bakıldığında ise hayvan varlığının 15,32 hayvan ünitesi olduğu görülmektedir. Buna göre incelenen işletmelerde en fazla hayvan varlığına sahip olan işletmelerin beklendiği gibi, hayvan yetiştiriciliği işletmeleri olduğu ve bunu karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinin takip ettiği görülmektedir.

Çizelge 5.23'de incelenen işletmelerde temel ürünlerden buğday ve mısır verimlilikleri kental olarak verilmiştir. Çizelge 5.23'den de görüldüğü gibi uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde buğday verimi 34,23 kental, mısır verimi

94,48 kental olarak hesaplanmıştır. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde buğday verimi 13,20 kental, mısır verimi ise 174,94 kental olarak belirlenmiştir (Çizelge 5.23). Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde buğday veriminin 34,01 kental ve mısır veriminin 107,97 kental olduğu belirlenmiştir (Çizelge 5.23).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde ise buğday verimi 29,58 kental olarak hesaplanırken bu işletme tipinde mısır üretimi bulunmamaktadır (Çizelge 5.23).

İşletme tipleri ortalamasında buğday verimi 29,85 kental ve mısır verimi 110,97 kental olarak belirlenmiştir (Çizelge 5.23).

İncelenen işletmelerde buğday veriminin en düşük olduğu işletme tipi uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipidir. Diğer işletme tiplerinde ise buğday verimi birbirine yakın bulunmuştur. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde buğday veriminin düşük olması kuru arazilere yem üretimi amaçlı buğday ekmelerinden kaynaklanmıştır. Mısır veriminde en yüksek verime sahip olan işletme tipi uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi olarak belirlenmiştir. Bu işletme tipinde mısır veriminin diğer işletme tiplerine göre daha yüksek olması ise hayvan yemi olarak kullanmak amacıyla silaj mısır üretiminin bu işletme tipinde daha yaygın olmasından kaynaklanmaktadır.

Çizelge 5.23'de incelenen işletme tiplerinde süt verimi kg/baş cinsinden verilmiştir. Çizelge 5.23'de de görüldüğü gibi en fazla süt verimine sahip olan işletme tipi karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi (4.818,51 kg/baş) dir.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde süt verimi 4.375,62 kg/baş iken uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde 3.453,33 kg/baş olarak belirlenmiştir. Tüm işletme tipleri ortalamasına bakıldığında ise süt veriminin 3.803,26 kg/baş olduğu Çizelge 5.23'de görülmektedir.

Çizelge 5.23.İncelenen işletmelerde 2016/2017 üretim dönemine ait yapı ve verimlilik boyutu

Yapı Boyutu İle İlgili Unsurlar		Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği			
		Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama
SE005	Ekonomik Büyüklük-EBÜ	3,46	21,36	133,15	72,64	7,80	20,25	97,02	76,20
SE010	Toplam İşgücü Girdisi-Yıllık İşgücü Ünitesi(YİÜ)	2,70	3,20	3,76	3,38	0,76	2,95	3,30	2,80
SE015	Ücret Ödenmeyen İşgücü Girdisi-Aile İşgücü Ünitesi (AİÜ)	2,66	3,15	3,67	3,31	0,76	2,95	3,29	2,92
SE020	Ücret Ödenen İşgücü Girdisi-Yıllık İşgücü Ünitesi(YİÜ)	0,03	0,05	0,09	0,06	-	0,001	0,01	0,002
SE025	Toplam Kullanılabilir Tarım Arazisi-ha	22,87	19,01	40,75	30,36	2,18	21,75	31,63	23,96
SE030	Kiralanan Tarla Arazisi-ha	-	0,76	2,35	1,39	-	0,25	0,30	0,24
SE080	Toplam Hayvan Varlığı-HÜ	-	0,69	7,16	3,72	48,73	13,46	60,46	43,54
SE110	Buğday Verimi 100kg/ha	15,44	32,68	42,52	34,23	-	9,26	19,45	13,20
SE115	Mısır Verimi 100kg/ha	-	62,93	151,78	94,48	-	26,31	316,83	174,94
SE120	Hayvan Yoğunluğu HÜ/ha	-	2,05	9,36	6,96	22,38	255,80	50,66	44,60
SE125	Süt Verimi Kg/inek	-	4.560,00	4.058,18	3.453,33	-	5.160,00	5.165,22	4.375,62

Çizelge 5.23. İncelenen işletmelerde 2016/2017 üretim dönemine ait yapı ve verimlilik boyutu (Devamı)

Yapı Boyutu İle İlgili Unsurlar		Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği				İşletme Tipleri Ort.
		Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	
SE005	Ekonomik Büyüklük-EBÜ	5,38	20,08	104,50	71,46	3,20	22,87	109,80	48,57	74,08
SE010	Toplam İşgücü Girdisi-Yıllık İşgücü Ünitesi(YİÜ)	3,52	4,23	3,37	3,56	3,22	2,60	3,00	2,84	3,28
SE015	Ücret Ödenmeyen İşgücü Girdisi-Aile İşgücü Ünitesi (AİÜ)	3,52	4,23	3,37	3,56	3,22	2,59	3,00	2,83	3,26
SE020	Ücret Ödenen İşgücü Girdisi-Yıllık İşgücü Ünitesi(YİÜ)	-	0,001	0,004	0,002	-	0,002	0,005	0,002	0,04
SE025	Toplam Kullanılabilir Tarım Arazisi-ha	4,00	19,89	38,25	28,99	0,40	14,00	33,70	18,30	28,60
SE030	Kiralanan Tarla Arazisi-ha	-	2,22	3,80	2,85	-	-	-	-	1,37
SE080	Toplam Hayvan Varlığı-HÜ	5,20	9,12	37,06	26,40	-	-	-	-	15,32
SE110	Buğday Verimi 100kg/ha	45,00	27,33	33,08	34,01	-	32,50	40,00	29,58	29,85
SE115	Mısır Verimi 100kg/ha	-	1.666,67	16.416,67	107,98	-	-	-	-	110,97
SE120	Hayvan Yoğunluğu HÜ/ha	-	11,40	10,18	10,61	-	-	-	-	16,26
SE125	Süt Verimi Kg/inek	4.320,00	3.428,57	5.368,42	4.818,51	-	-	-	-	3.803,26

5.4.2. İncelenen işletmelerde tarım arazilerinin kullanım durumu

İncelenen işletmelerin tarımsal üretim amacıyla kullandıkları araziler ve arazilerde yetiştirilen ürünlere ilişkin veriler Çizelge 5.24'de verilmektedir. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde 30,36 ha olan toplam

kullanılabilir tarım arazisinin 19,29 ha'ında tahıllar, 6,54'ünde diğer tarla bitkileri, 0,56 ha'ında sebze ve çiçekler, 0,5 ha'ında yem bitkileri, 0,07 ha'ında uzun ömürlü bitkiler yetiştirilirken 3,38 ha alan ise nadasa bırakılmaktadır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam kullanılabilir tarım arazisi 23,96 ha'dır. Bunun 16,86 ha'ında tahıllar, 0,98 ha'ında yem bitkileri, 0,47 ha'ında diğer tarla bitkileri yetiştirilmektedir. Bunun yanı sıra aynı işletme tipinde 5,66 ha nadasa bırakılmaktadır (Çizelge 5.24).

Çizelge 5.24. İncelenen işletmelerde tarım arazilerinin kullanım durumu

		Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği			
Yapı Boyutu İle İlgili Unsurlar		Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama
SE025	Toplam Kullanılabilir Tarım Arazisi-ha	22,87	19,01	40,75	30,36	2,18	21,75	31,63	23,96
SE035	Tahıllar-ha	11,87	13,48	25,98	19,29	-	12,89	24,18	16,86
SE041	Diğer Tarla Bitkileri	0,15	2,71	11,53	6,54	-	0,03	0,87	0,47
SE050	Bağlar-ha	-	-	-	-	-	-	-	-
SE046	Sebze ve Çiçekler	-	0,01	1,13	0,56	-	-	-	-
SE054	Uzun Ömürlü Bitkiler-ha	-	0,16	0,05	0,07	-	-	-	-
SE071	Yem Bitkileri-ha	0,28	0,34	0,76	0,53	2,18	0,05	1,19	0,98
SE073	Boş Bırakılan Alan	-	-	-	-	-	-	-	-
SE072	Nadas Alanları-ha	10,57	2,32	1,30	3,38	-	8,78	5,39	5,66

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri 28,90 ha kullanılabilir tarım arazilerine sahiptir ve toplam kullanılabilir tarım arazisinin 17,39 ha 'nında tahılları, 6,39 ha'ında diğer tarla bitkilerini, 2,48 ha'ında yem bitkilerini, 0,04 ha'ında uzun ömürlü bitkileri yetiştirmektedirler. Bununla birlikte bu işletmeler 2,61 ha 'lık alanı nadasa bırakmaktadırlar (Çizelge 5.24).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinin toplam kullanılabilir tarım arazileri 18,30 ha olarak belirlenmiştir. Bunun 11,30 ha'ında uzun ömürlü bitkileri, 5,33 ha'ında tahılları ve 0,83 ha'ında ise yem bitkilerini yetiştirilmektedir. Geriye kalan 0,83 ha'ı ise nadasa bırakılmaktadır (Çizelge 5.24).

İncelenen tüm işletmeler dikkate alındığı işletme tipleri ortalamasında ise toplam kullanılabilir tarım arazi 28,59 ha olarak belirlenmiştir. Bunun 18,20 ha'ında tahıllar, 5,15 ha'ında diğer tarla bitkileri yetiştirilirken 3,66 ha alan nadasa bırakılmaktadır (Çizelge 5.24).

Çizelge 5.24'den de görüldüğü üzere uzmanlaşmış bahçe bitkileri, yetiştiriciliği işletmeleri hariç diğer üç işletme tipinde de en fazla ekim alanına tahıllar sahiptir. Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde kullanılabilir tarım arazisinin büyük bir kısmında meyve ağaçları yer almaktadır. Yem bitkileri ekim alanının en fazla olduğu işletmeler ise karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri olarak belirlenmiştir.

Çizelge 5.24. İncelenen işletmelerde tarım arazilerinin kullanım durumu (Devamı)

Yapı Boyutu İle İlgili Unsurlar		Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği				İşletme Tipleri Ortalama
		Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	
SE025	Toplam Kullanılabilir Tarım Arazisi-ha	4,00	19,89	38,25	28,90	0,40	14,00	33,70	18,30	28,59
SE035	Tahıllar-ha	2,96	16,87	21,40	17,39	-	6,33	6,50	5,33	18,20
SE041	Diğer Tarla Bitkileri	-	-	10,01	6,39	-	-	-	-	5,15
SE046	Sebze ve Çiçekler	-	-	-	-	-	-	-	-	0,34
SE050	Bağlar-ha	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE054	Uzun Ömürlü Bitkiler-ha	-	-	0,06	0,04	0,40	6,00	24,70	11,30	0,28
SE071	Yem Bitkileri-ha	-	0,80	3,64	2,48	-	-	2,50	0,83	0,94
SE073	Boş Bırakılan Alan	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE072	Nadas Alanları-ha	1,04	2,22	3,15	2,61	-	1,67	-	0,83	3,66

5.4.3. İncelenen işletmelerde canlı stok sayısı

Çalışmada, toplam canlı stok ünitesi içerisinde, çiftlikte yer alan koyun, keçi, büyükbaş hayvanlar yer almaktadır. Arılar toplam canlı stok ünitesi kaleminde yer almamaktadır. Buzağılamış ve insanların tüketimi için süt üretmek amacıyla elde tutulan ineklerin sayısı, günlük sağılan inekler kaleminde incelenmiş olup bunların dışında kalan diğer bütün sığırlar diğer sığırlar kaleminde ele alınmıştır.

İncelenen işletmelerde canlı stok varlığı Çizelge 5.25'de verilmiştir. Çizelge 5.25'den de görüldüğü gibi hayvan varlığı, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında 3,72 HÜ'dir. Bunun 1,87 HÜ diğer sığırlardan, 1,21 HÜ süt ineklerinden ve 0,64 HÜ koyun ve keçilerden oluşmaktadır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında hayvan varlığı 43,54 HÜ olarak belirlenmiş olup hayvan varlığının 17,92 HÜ süt ineklerinden, 18,91

HÜ diğer sığırlardan oluşmaktadır. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde koyun ve keçi varlığı ise 6,72 HÜ olarak belirlenmiştir (Çizelge 5.25).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam hayvan varlığı 26,40 HÜ olarak belirlenmiş olup hayvan varlığının 11,09 HÜ'ni koyun ve keçi varlığı oluşturmaktadır. Aynı işletme tipinde süt inekleri varlığı 9,76 HÜ, diğer sığırlar ise 5,54 HÜ olarak belirlenmiştir (Çizelge 5.25).

İşletme tipleri ortalamasında toplam hayvan varlığı 15,34 HÜ olarak belirlenmiştir. Toplam hayvan varlığının 5,93 HÜ'ni süt inekleri, 5,87 HÜ'ni diğer sığırlar ve 3,54 HÜ'ni ise koyun ve keçiler oluşturmaktadır (Çizelge 5.25).

Çizelge 5.25.İncelenen işletmelerde canlı stok varlığı

Yapı Boyutu İle İlgili Unsurlar		Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği			
		Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama
SE080	Toplam Hayvan Varlığı-HÜ	-	0,69	7,16	3,72	48,73	13,46	60,46	43,54
SE085	Süt İnekleri-HÜ	-	0,17	2,35	1,21	0,00	8,26	29,03	17,92
SE090	Diğer Sığırlar-HÜ	-	0,24	3,67	1,87	48,73	5,20	18,65	18,91
SE095	Koyun ve Keçiler-HÜ	-	0,27	1,14	0,64	-	-	12,78	6,72
SE100	Domuz-HÜ	-	-	-	-	-	-	-	-
SE105	Kümes Hayvanları HÜ	-	-	-	-	-	-	-	-

İncelenen işletme tiplerinde HÜ olarak, en fazla hayvan varlığına sahip olan işletmeler hayvan yetiştiriciliği işletmeleridir ve bunu karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri takip etmektedir. Hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde süt inekleri başta olmak üzere sığırların ağırlıkta olduğu belirlenmiştir. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde ise yoğun olarak küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin tercih edildiği söylenebilir. Öte yandan uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde hayvan yetiştiriciliğine rastlanmamıştır.

Çizelge 5.25.İncelenen işletmelerde canlı stok varlığı (Devamı)

Yapı Boyutu İle İlgili Unsurlar		Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği				İşletme Tipleri Ortalaması
		Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	
SE080	Toplam Hayvan Varlığı-HÜ	5,20	9,12	37,06	26,40	-	-	-	-	15,34
SE085	Süt İnekleri-HÜ	2,88	4,33	13,13	9,76	-	-	-	-	5,93
SE090	Diğer Sığırlar-HÜ	2,33	2,11	7,35	5,54	-	-	-	-	5,87
SE095	Koyun ve Keçiler-HÜ	-	2,68	16,58	11,09	-	-	-	-	3,54
SE100	Domuz-HÜ	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE105	Kümes Hayvanları HÜ	-	-	-	-	-	-	-	-	-

5.5. İncelenen İşletmelerde Üretim Boyutu İle İlgili Özellikler

Çalışmada tarım işletmelerinin üretim durumlarını analiz edilirken işletmede üretilen ürünlerin değeri bitkisel üretim çıktısı, hayvansal üretim çıktısı ve diğer çıktılar dikkate alınmıştır.

5.5.1. Toplam çıktı

İncelenen işletme tiplerinin toplam çıktı değerleri, bitkisel üretim değeri, hayvansal üretim değerinden oluşmakta olup Çizelge 5.26'da verilmiştir. Çizelge 5.26'dan da görüldüğü gibi toplam çıktı, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında 265.192,34 TL olarak belirlenmiş olup bunun 260.997,36 TL'si bitkisel üretim değerinden, 4.194,98 TL'si hayvansal üretim değerinden oluşmaktadır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam çıktı değeri 234.537,01 TL olarak belirlenmiştir. Bu değerin 192.010,42 TL'si hayvansal üretim değerinden ve 42.526,59 TL'si bitkisel üretim değerinden oluşmaktadır (Çizelge 5.26).

Çizelge 5.26.İncelenen işletmelerde elde edilen üretim değerleri (TL)

Üretim Boyutu İle İlgili Unsurlar		Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği			
		Küçük İşletmeler 1-8 EBÜ	Orta İşletmeler 8-40 EBÜ	Büyük İşletmeler 40+ EBÜ	Ortalama	Küçük İşletmeler 1-8 EBÜ	Orta İşletmeler 8-40 EBÜ	Büyük İşletmeler 40+ EBÜ	Ortalama
SE131	Toplam Çıktı-TL	13.840,83	85.408,15	480.799,54	265.192,34	31.182,22	80.934,21	387.719,14	234.537,01
SE135	Toplam Bitkisel Üretim Çıktısı-TL	13.840,83	83.432,47	473.521,06	260.997,36	7.848,89	11.841,58	71.401,25	42.526,59
SE206	Toplam Hayvansal Üretim Çıktısı-TL	-	1.975,69	7.278,49	4.194,98	23.333,33	69.092,63	316.317,89	192.010,42

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tip ortalamasında toplam çıktı 285.580,74 TL olarak hesaplanmış olup 125.246,19 TL'si hayvansal üretim değerinden ve 160.334,55 TL'si bitkisel üretim değerinden oluşmaktadır (Çizelge 5.26).

Toplam çıktı uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında 181.070,00 TL olarak belirlenmiş olup tamamı bitkisel üretim değerinden oluşmaktadır (Çizelge 5.26).

İşletme tipleri ortalamasına bakıldığında ise toplam çıktının 260.551,44 TL olduğu ve bunun 199.009,37 TL'sinin toplam bitkisel üretim değerinden ve 61.542,06 TL'sinin ise hayvansal üretim değerinden elde edildiği Çizelge 5.26'da görülmektedir.

İncelenen işletme tipleri arasında en fazla toplam çıktıya sahip olan işletme tipinin karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri olduğu ve bu işletme tipini uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinin takip ettiği Çizelge 5.26'da görülmektedir. Toplam bitkisel üretim çıktısı bakımından işletme tipleri karşılaştırıldığında uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinin en fazla bitkisel üretim değerine sahip olan işletmeler olduğu belirlenmiştir. İncelenen işletmelerin toplam hayvansal üretim çıktıları karşılaştırıldığında ise uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinin en fazla hayvansal üretim değerine sahip olan işletmeler olduğu ve bunu karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinin takip ettiği görülmektedir.

Çizelge 5.26.İncelenen işletmelerde elde edilen üretim değerleri TL (Devamı)

Üretim Boyutu İle İlgili Unsurlar		Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği				İşletme Tipleri Ortalaması
		Küçük İşletmeler 1-8 EBÜ	Orta İşletmeler 8-40 EBÜ	Büyük İşletmeler 40+ EBÜ	Ortalama	Küçük İşletmeler 1-8 EBÜ	Orta İşletmeler 8-40 EBÜ	Büyük İşletmeler 40+ EBÜ	Ortalama	
SE131	Toplam Çıktı-TL	21.523,00	80.275,67	417.587,67	285.580,74	12.800,00	87.010,00	406.295,00	181.070,00	260.551,44
SE135	Toplam Bitkisel Üretim Çıktısı-TL	10.923,00	45.035,56	234.767,33	160.334,55	12.800,00	87.010,00	406.295,00	181.070,00	199.009,37
SE206	Toplam Hayvansal Üretim Çıktısı-TL	10.600,00	35.240,11	182.820,33	125.246,19	-	-	-	-	61.542,06

5.5.2. İncelenen işletmelerde bitkisel üretim çıktısı

İncelenen işletme tiplerinin bitkisel üretim değerleri Çizelge 5.27'de verilmiştir. Çizelge 5.27'den de görüldüğü gibi uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde bitkisel üretim değeri 13.840,83 TL ile 473.521,06 TL arasında değişmekte olup

işletme tipi ortalamasında bu değer 260.997,36 TL'dir. Toplam bitkisel üretim değeri içinde en fazla üretim değeri sağlayan ürün kalemi ise 123.004,51 TL üretim değeri ile tahıllardır. Tahılları 67.786,48 TL üretim değeri ile şeker pancarı, 36.493,42 TL üretim değeri ile diğer bitkisel üretim değeri, 20.094,44 TL üretim değeri ile sebze ve çiçekler takip etmektedir.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştirildiği işletme tipinde bitkisel üretim değeri 7.848,89 TL ile 71.401,25 TL arasında değişmektedir ve işletme tipi ortalamasında bitkisel üretim değeri 42.526,59 TL olarak hesaplanmıştır. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinin toplam bitkisel üretim değerinin 30.369,85 TL'si tahıllardan 6.659,83 TL'si yem bitkilerinden ve 5.177,97 TL'si şeker pancarından elde edilmektedir (Çizelge 5.27).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde bitkisel üretim değeri 10.923,00 TL ile 234.767,33 TL arasında değişirken işletme tipi ortalamasında bu değer 160.334,55 TL olarak hesaplanmıştır. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam bitkisel üretim değerinin 80.367,49 TL'si tahıllardan, 33.876,51 TL'si diğer bitkisel üretim değerinden, 23.778,32 TL'si yem bitkilerinden ve 21.627,13TL'si şeker pancarından elde edilmektedir (Çizelge 5.27).

Çizelge 5.27.İncelenen işletmelerde bitkisel üretim değerleri

Bitkisel Üretim İle İlgili Unsurlar		Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği			
		Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama
SE135	Toplam Bitkisel Üretim Çıktısı-TL	13.840,83	83.432,47	473.521,06	260.997,36	7.848,89	11.841,58	71.401,25	42.526,59
SE140	Tahıllar-TL	12.402,60	51.880,98	212.613,93	123.004,51	-	11.247,50	50.907,06	30.369,85
SE145	Protein Bitkileri-TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE150	Patates-TL	-	1.875,00	14.860,80	7.869,44	-	-	-	-
SE155	Şeker Pancarı-TL	-	16.481,05	127.791,64	67.786,48	-	-	9.854,84	5.177,97
SE160	Yağlı Tohum Bitkileri-TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE165	Endüstri Bitkileri-TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE170	Sebze ve Çiçekler-TL	-	1.172,41	40.329,55	20.094,44	-	-	-	-
SE175	Toplam Meyve	-	1.531,90	772,50	871,28	-	-	-	-
SE180	Turunçgiller-TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE185	Şarap ve Üzüm-TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE190	Zeytin ve Zeytinyağı-TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE195	Yem Bitkileri-TL	763,24	1.241,84	8.863,92	4.877,79	7.848,89	355,26	10.178,71	6.659,83
SE200	Diğer Bitkisel Üretim Değerleri	675,00	9.249,28	68.288,73	36.493,42	-	238,82	460,65	318,94

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde bitkisel üretim değeri 12.800,00 TL ile 406.295,00 TL arasında değişirken işletme tipi ortalamasında bitkisel üretim değeri 181.070,00 TL olarak hesaplanmıştır ve bunun 160.423,33 TL'si meyve üretim değerinden, 11.646,67 TL'si tahıllardan ve 9.000,00 TL'si yem bitkilerinden elde edilmektedir (Çizelge 5.27).

İşletme tipleri ortalamasında ise 199.009,37 TL olan bitkisel üretim değerinin 95.136,25 TL'si tahıllardan, 46.313,49 TL'si şeker pancarından ve 28.013,11 TL'si diğer bitkisel üretim değerlerinden elde edilmektedir (Çizelge 5.27).

Çizelge 5.27.İncelenen işletmelerde bitkisel üretim değerleri (Devamı)

Bitkisel Üretim İle İlgili Unsurlar		Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği				İşletme Tipleri Ortalaması
		Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	
SE135	Toplam Bitkisel Üretim Çıktısı-TL	10.923,00	45.035,56	234.767,33	160.334,55	12.800,00	87.010,00	406.295,00	181.070,00	199.009,37
SE140	Tahıllar-TL	10.923,00	35.995,56	112.197,60	80.367,49	-	11.750,00	17.315,00	11.646,67	95.136,25
SE145	Protein Bitkileri-TL	-	-	-	-	-	-	-	-	
SE150	Patates-TL	-	-	-	-	-	-	-	-	4.851,03
SE155	Şeker Pancarı-TL	-	-	33.882,50	21.627,13	-	-	-	-	46.313,49
SE160	Yağlı Tohum Bitkileri-TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE165	Endüstri Bitkileri-TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE170	Sebze ve Çiçekler-TL	-	-	-	-	-	-	-	-	12.386,99
SE175	Toplam Meyve	-	-	1.073,33	685,11	12.800,00	75.260,00	361.980,00	160.423,33	3.943,73
SE180	Turunçgiller-TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE185	Şarap ve Üzüm-TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE190	Zeytin ve Zeytinyağı-TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE195	Yem Bitkileri-TL	-	9.040,00	34.540,70	23.778,32	-	-	27.000,00	9.000,00	8.364,77
SE200	Diğer Bitkisel Üretim Değerleri	-	-	53.073,20	33.876,51	-	-	-	-	28.013,11

İncelenen işletme tipleri karşılaştırıldığında en yüksek bitkisel üretim değerine sahip olan işletme tipinin, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi olduğu Çizelge 5.27'de görülmektedir. Bitkisel üretim değerinin en düşük olduğu işletme tipinin ise uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi olduğu belirlenmiştir. Bunun nedeni uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde ana tarımsal faaliyetin bitkisel üretim faaliyetinden ziyade hayvancılık faaliyeti olmasıdır.

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde toplam üretim değeri içerisinde en fazla paya meyve üretim değeri sahipken diğer tüm işletme tiplerinde tahıl üretim değeri en fazla paya sahiptir. Bununla birlikte işletme tipleri itibariyle tahıllardan elde edilen bitkisel üretim değeri, işletme büyüklüğü arttıkça oransal olarak azalmaktadır. Bunun nedeni işletme ölçeği büyükçe işletmeler daha fazla gelir getiren

ürünleri üretmeyi tercih etmektedir.

5.5.3. İncelenen işletmelerde hayvansal üretim çıktısı

İncelenen işletme tipleri itibariyle hayvansal üretim değerleri Çizelge 5.28'de verilmiştir. Çizelge 5.28'den de görüldüğü gibi uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinin küçük işletme grubunda hayvansal üretim yapılmamakla birlikte orta ve büyük işletme grubunda hayvansal üretim değeri 1.975,69 ile 7.278,49 TL arasında değişmekte olup işletme tipi ortalamasında bu değer 4.194,98TL olarak belirlenmiştir. Toplam hayvansal üretim değerinin 1.972,22 TL'sini hayvan varlığı değer değişimi, 1.451,35 TL'sini koyun ve keçi üretim değeri, 693,63 TL'sini sığır sütü ve süt ürünleri değeri, 77,78 TL'sini ise sığır ve dana eti üretim değeri oluşturmaktadır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde hayvansal üretim değeri 23.333,33 TL ile 316.317,89 TL arasında değişmekte olup işletme tipi ortalamasında bu değer 192.010,42 TL olarak belirlenmiştir. Bu işletme tipinde toplam hayvansal üretim değerinin 101.442,74 TL'sini sığır sütü ve süt ürünleri, 41.127,00 TL'sini koyun ve keçi eti üretim değeri, 30.228,81 TL'sini ise sığır ve dana eti üretim değeri oluşturmaktadır.

Çizelge 5.28. İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değerleri (TL)

Hayvansal Üretim İle İlgili Unsurlar		Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği			
		Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama
SE206	Toplam Hayvansal Üretim Çıktısı-TL	-	1.975,69	7.278,49	4.194,98	23.333,33	69.092,63	316.317,89	192.010,42
SE211	Hayvan Varlığı Değer Değişimi-TL	-	1.198,28	3.244,32	1.972,22	-	14.078,95	27.935,48	19.211,86
SE216	Sığır sütü ve süt ürünleri- TL	-	387,76	1.163,22	693,63	-	45.442,63	165.216,50	101.442,74
SE220	Sığır ve dana eti- TL	-	-	159,09	77,78	23.333,33	8.736,84	45.403,23	30.228,81
SE225	Domuz eti- TL	-	-			-	-		
SE230	Koyun ve keçi eti- TL	-	389,65	2.711,86	1.451,35	-	834,21	77.762,68	41.127,00
SE235	Tavuk eti- TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE240	Yumurta- TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE245	Koyun ve keçi sütü- TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE251	Diğer hayvan ve hayvansal ürünler TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE260	Hane halkı tüketimi TL	-	146,55	203,26	146,59	-	1.668,42	1.896,21	1.533,60

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde hayvansal üretim

değeri 10.600,00 TL ile 182.820,33 TL arasında değişirken işletme tipi ortalamasında bu değer 125.246,19 TL olarak belirlenmiştir. Toplam hayvansal üretim değerinin 53.860,33 TL'sini sığır sütü ve süt ürünleri üretim değeri, 40.733,73TL'sini koyun ve keçi eti üretim değeri 27.779,79 TL'sini hayvan varlığı değer değişimi oluştururken 2.776,60 TL'sini ise sığır ve dana eti üretim değeri oluşturmaktadır (Çizelge 5.28).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde hayvansal üretime rastlanmadığından hayvansal üretim değerine sahip değildir (Çizelge 5.28).

İşletme tipleri ortalamasında toplam hayvansal üretim değeri 61.542,06 TL'dir ve bunun 29.593,87TL'sini sığır sütü ve süt ürünleri üretim değeri, 15.761,03TL'sini koyun ve keçi eti üretim değeri,9.569,01 TL'sini hayvan varlığı değer değişimi ve 6.618,15TL'sini ise sığır ve dana eti üretim değeri oluşturmaktadır (Çizelge 5.28).

Çizelge 5.28. İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değerleri (Devamı)

Hayvansal Üretim İle İlgili Unsurlar		Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği				İşletme Tipleri Ortalaması
		Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	
SE206	Toplam Hayvansal Üretim Çıktısı-TL	10.600,00	35.240,11	182.820,33	125.246,19	-	-	-	-	61.542,06
SE211	Hayvan Varlığı Değer Değişimi-TL	937,50	6.633,33	41.281,67	27.799,79	-	-	-	-	9.569,01
SE216	Sığır sütü ve süt ürünleri- TL	5.350,00	22.875,61	76.091,83	53.860,33	-	-	-	-	29.593,87
SE220	Sığır ve dana eti- TL	4.312,50	2.666,67	2.550,00	2.872,34	-	-	-	-	6.618,15
SE225	Domuz eti- TL	-	-	-	-	-	-	-	-	
SE230	Koyun ve keçi eti- TL	-	3.064,50	62.896,83	40.733,73	-	-	-	-	15.761,03
SE235	Tavuk eti- TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE240	Yumurta- TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE245	Koyun ve keçi sütü- TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE251	Diğer hayvan ve hayvansal ürünler TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE260	Hane halkı tüketimi TL	1.125,00	529,00	1.037,00	954,70	-	-	-	-	553,91

İncelenen tüm işletme tipleri karşılaştırıldığında en fazla hayvansal üretim değerine sahip olan işletme tipinin uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi olduğu görülmekle birlikte bunu karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri takip etmektedir. Her iki işletme tipinde de sığır yetiştiriciliğine ağırlık verilmektedir. Bu nedenle bu işletme tiplerinde hayvansal üretim değerinin büyük bir kısmı sığır sütü ve süt ürünlerinden elde edilmektedir. Sığır sütü ve süt ürünlerinden sonra en önemli hayvansal üretim değeri koyun ve keçi üretim değeri olarak belirlenmiştir.

Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde hayvansal üretim değeri içerisinde en önemli paya hayvan varlığı değer değişimi kalemi sahiptir. Bu

durum uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde hayvancılık faaliyetinde bulunan işletmelerin ağırlıklı olarak besicilik yapmalarından kaynaklanmaktadır.

5.6. İncelenen İşletmelerde Maliyet Yapısı

5.6.1. İncelenen işletmelerde girdi masrafları

İncelenen işletme tiplerinde girdi masrafları ve dağılımı Çizelge 5.29'da verilmiştir. Çizelge 5.29'dan da görüldüğü gibi uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde toplam girdi masrafları 11.762,14 TL ile 173.957,41 TL arasında değişmektedir. Aynı işletme tipinin işletme tipi ortalamasında bu değer 104.594,44 TL olarak hesaplanmıştır. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında girdi masrafları dağılımına bakıldığında toplam girdi masraflarının %89,47'sinin ara tüketim masraflarından, %2,81'inin amortisman masraflarından ve %7,72'sinin ise dışsal masraflardan kaynaklandığı görülmektedir.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam girdi masrafları 10.866,60 TL ile 102.161,13 TL arasında değişmekte olup işletme tipi ortalamasında bu değer 68.035,89 TL olarak belirlenmiştir. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam girdi masraflarının % 73,81'i ara tüketim masraflarından, %18,54'ü amortisman masraflarından ve %7,65'i dışsal masraflardan kaynaklanmaktadır.

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde toplam girdi masrafları 9.997,40 TL ile 158.048,95 TL arasında değişmekte olup işletme tipi ortalamasında toplam girdi masrafları 112.179,98 TL olarak belirlenmiştir. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam girdi masraflarının %80,34'ü ara tüketim masraflarından %11,05'i amortisman masraflarından ve %8,61'i dışsal masraflardan kaynaklanmaktadır.

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipin de toplam girdi masrafları 2.198,59 TL ile 110.392,28 TL arasında değişmekle birlikte işletme tipi ortalamasında bu değer 68.628,43 TL olarak belirlenmiştir. Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam girdi masraflarının % 74,16'sı ara tüketim masraflarından, %25,43'ü amortisman masraflarından ve % 0,41'i ise dışsal masraflardan kaynaklanmaktadır.

İncelenen tüm işletme tipleri ortalamasında toplam girdi masrafları 97.591,31 TL olarak belirlenmiş olup bunun %85,37'si ara tüketim masraflarından %6,85'i amortisman masraflarından ve % 7,78'i ise dışsal masraflardan kaynaklanmaktadır.

Çizelge 4.29'dan da görüleceği gibi işletme tipleri arasında en yüksek toplam girdi masrafına sahip olan işletme tipi karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipidir. Ayrıca incelenen işletme tiplerinde toplam girdi masrafları içerisinde en yüksek paya sahip olan masraf kaleminin ara tüketim masrafları olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.29. İncelenen işletmelerde girdi masrafları ve dağılımı (TL)

İşletme Tipleri	EBÜ	Ara Tüketim		Amortisman		Dışsal Masraflar		Toplam	
		TL	Oran %	TL	Oran %	TL	Oran %	TL	Oran %
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	8.714,72	74,09	689,41	5,86	2.358,01	20,05	11.762,14	100,00
	Orta İşletmeler	45.657,66	84,91	1.710,17	3,18	6.405,19	11,91	53.773,02	100,00
	Büyük İşletmeler	157.964,85	90,81	4.612,48	2,65	11.380,08	6,54	173.957,41	100,00
	Ortalama	93.585,29	89,47	2.936,27	2,81	8.072,89	7,72	104.594,44	100,00
Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	9.913,26	91,23	953,33	8,77	-	-	10.866,60	100,00
	Orta İşletmeler	32.353,21	82,04	4.436,05	11,25	2.648,79	6,72	39.438,05	100,00
	Büyük İşletmeler	72.871,61	71,33	21.010,16	20,57	8.279,36	8,10	102.161,13	100,00
		50.219,49	73,81	12.613,22	18,54	5.203,17	7,65	68.035,89	100,00
Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	7.859,90	78,62	2.137,50	21,38	-	-	9.997,40	100,00
	Orta İşletmeler	40.627,93	81,07	6.568,33	13,11	2.916,11	5,82	50.112,37	100,00
	Büyük İşletmeler	126.909,11	80,30	16.881,33	10,68	14.258,51	9,02	158.048,95	100,00
	Ortalama	90.123,49	80,34	12.396,91	11,05	9.659,58	8,61	112.179,98	100,00
Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	1.198,59	54,52	1.000,00	45,48	-	-	2.198,59	100,00
	Orta İşletmeler	49.315,14	92,41	3.873,33	7,26	179,28	0,34	53.367,76	100,00
	Büyük İşletmeler	67.476,73	61,12	42.400,00	38,41	515,54	0,47	110.392,28	100,00
	Ortalama	47.349,58	74,16	16.236,67	25,43	261,49	0,41	63.847,74	100,00
İşletme Tipleri ortalaması		83.315,76	85,37	6.687,61	6,85	7.587,93	7,78	97.591,31	100,00

5.6.2. İncelenen işletmelerde ara tüketim masrafları

İncelenen işletmelerde ortaya çıkan ara tüketim masrafları Çizelge 5.30'da verilmiştir. Çizelge 4.30'dan da görüldüğü gibi uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde, işletme büyüklük grupları itibariyle ara tüketim masrafları 8.714,72 TL ile 157.964,85 TL arasında değişmektedir. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında ara tüketim masrafları 93.585,30 TL olarak belirlenmiş olup ara tüketim masraflarının %61,04'ü özel masraflardan ve %38,96'sı işletme masraflarından kaynaklanmaktadır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde, işletme büyüklük grupları itibariyle ara tüketim masrafları 9.913,26 TL ile 72.871,60 TL arasında değişmektedir. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında ara tüketim masrafları

50.219,49 TL olarak belirlenmiş olup ara tüketim masraflarının %71,58'i özel masraflardan ve %28,42'si işletme masraflarından kaynaklanmaktadır (Çizelge 5.30).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde, işletme büyüklük grupları itibariyle ara tüketim masrafları 7.859,90 TL ile 126.909,10 TL arasında değişmektedir. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında ara tüketim masrafları 90.123,49 TL olarak belirlenmiş olup ara tüketim masraflarının %66,09'u özel masraflardan ve %33,91'i işletme masraflarından kaynaklanmaktadır (Çizelge 5.30).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde, işletme büyüklük grupları itibariyle ara tüketim masrafları 1.198,59 TL ile 67.476,73 TL arasında değişmektedir. Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında ara tüketim masrafları 47.349,58 TL olarak belirlenmiş olup ara tüketim masraflarının %69,21'i özel masraflardan ve %30,79'u işletme masraflarından kaynaklanmaktadır (Çizelge 5.30).

İncelenen tüm işletme tipleri ortalamasında ara tüketim masrafları 83.315,76 TL olarak belirlenmiş olup, ara tüketim masraflarının %63,30'unun özel masraflardan ve %36,70'inin ise işletme masraflarından kaynaklandığı Çizelge 5.30'da görülmektedir.

İşletme tiplerinde işletme büyüklük grupları itibariyle ara tüketim masrafları önemli düzeyde farklılık göstermektedir. Bu durum işletmelerin ölçek düzeyleri, arazi, sermaye ve üretim desenindeki farklılardan kaynaklanmaktadır. İncelenen işletmelerde en fazla ara tüketim masrafı olan işletme tipinin uzmanlaşmış tarla ürünleri işletmeleri ve karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri olduğu görülmektedir. Ara tüketim masraflarını oluşturan en önemli unsurun ise özel masraflar olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 5.30. İncelenen işletmelerde ara tüketim masrafları

İşletme Tipleri	EBÜ	Faaliyet Kolu					
		Özel Masraflar	Oran %	İşletme Masrafları	Oran %	Ara Tüketim Masrafları	Oran %
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	3.311,37	38,00	5.403,36	62,00	8.714,72	100,00
	Orta İşletmeler	29.518,95	64,65	16.138,71	35,35	45.657,66	100,00
	Büyük İşletmeler	96.118,09	60,85	61.846,76	39,15	157.964,85	100,00
	Ortalama	57.128,21	61,04	36.457,08	38,96	93.585,29	100,00
Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	8.016,13	80,86	1.897,13	19,14	9.913,26	100,00
	Orta İşletmeler	23.359,78	72,20	8.993,43	27,80	32.353,21	100,00
	Büyük İşletmeler	51.768,11	71,04	21.103,49	28,96	72.871,60	100,00
	Ortalama	35.945,64	71,58	14.273,86	28,42	50.219,49	100,00
Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	3.954,91	50,32	3.904,99	49,68	7.859,90	100,00
	Orta İşletmeler	32.278,75	79,45	8.349,20	20,55	40.627,95	100,00
	Büyük İşletmeler	82.583,23	65,07	44.325,88	34,93	126.909,10	100,00
	Ortalama	59.566,91	66,09	30.556,57	33,91	90.123,48	100,00
Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	886,48	73,96	312,11	26,04	1.198,59	100,00
	Orta İşletmeler	34.042,52	69,03	15.272,63	30,97	49.315,14	100,00
	Büyük İşletmeler	46.804,55	69,36	20.672,18	30,64	67.476,73	100,00
	Ortalama	32.770,52	69,21	14.579,06	30,79	47.349,58	100,00
İşletme Tipleri Ortalaması		52.740,20	63,30	30.575,56	36,70	83.315,76	100,00

5.6.3. İncelenen işletmelerde özel masraflar

İncelenen işletmelerde ormancılık faaliyetine yer verilmemektedir. Bu nedenle incelenen işletmelerin özel masrafları bitkisel üretimde özel masraflar ve hayvansal üretimde özel masraflardan oluşmakta olup Çizelge 5.31'de verilmiştir. Buna göre uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde toplam özel masrafların %99,18'i bitkisel üretimde özel masraflardan,%0,82'si hayvansal üretimde özel masraflardan kaynaklanmaktadır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam özel masrafların %75,30'unu bitkisel üretimde özel masraflar ve %24,70'ini ise hayvansal üretimde özel masraflar oluşturmaktadır (Çizelge 5.31).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam özel masrafların %87,68'ini bitkisel üretimde özel masraflar oluştururken %12,32'sini hayvansal üretimde özel masraflar oluşturmaktadır (Çizelge 5.31).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde ise toplam özel masrafların tamamı bitkisel üretimde özel masraflardan oluşmaktadır (Çizelge 5.31).

İncelenen tüm işletme tipleri ortalamasına bakıldığında toplam özel masrafların

%93,81'i bitkisel özel masraflardan ve %6,19 ise hayvansal üretimde özel masraflardan oluşmaktadır (Çizelge 5.31).

İncelenen 4 işletme tipinde de toplam özel masrafların büyük kısmı bitkisel özel masraflardan kaynaklanmaktadır. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde bitkisel üretimde özel masrafların yüksek olma sebebi kendi işletmelerinde hayvan besleme amacıyla kullanmak üzere yem üretmeleridir. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde ise bitkisel üretim, hem işletmede bulunan hayvanlara yem üretmek için hem de pazara yönelik olarak yapıldığından dolayı bitkisel üretimde özel masraflar yüksek çıkmıştır.

Çizelge 5.31. İncelenen işletmelerde özel masraflar

İşletme Tipleri	EBÜ	Faaliyet Kolu					
		Bitkisel Üretimde Özel Masraflar	Oran %	Hayvansal Üretimde Özel Masraflar	Oran %	Toplam Özel Masraflar	Oran %
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	3.311,37	100,00	-	-	3.311,37	100,00
	Orta İşletmeler	29.420,01	99,66	98,93	0,34	29.518,95	100,00
	Büyük İşletmeler	95.228,85	99,07	889,25	0,93	96.118,10	100,00
	Ortalama	56.661,59	99,18	466,62	0,82	57.128,21	100,00
Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	797,07	9,94	7.219,07	90,06	8.016,13	100,00
	Orta İşletmeler	20.972,07	89,78	2.387,71	10,22	23.359,78	100,00
	Büyük İşletmeler	38.429,51	74,23	13.338,61	25,77	51.768,12	100,00
	Ortalama	27.067,08	75,30	8.878,56	24,70	35.945,63	100,00
Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	3.170,84	80,17	784,07	19,83	3.954,91	100,00
	Orta İşletmeler	29.686,69	91,97	2.592,04	8,03	32.278,74	100,00
	Büyük İşletmeler	72.071,05	87,27	10.512,19	12,73	82.583,24	100,00
	Ortalama	52.227,20	87,68	7.339,71	12,32	59.566,91	100,00
Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	886,48	100,00	-	-	886,48	100,00
	Orta İşletmeler	34.042,52	100,00	-	-	34.042,52	100,00
	Büyük İşletmeler	46.804,55	100,00	-	-	46.804,55	100,00
	Ortalama	32.770,52	100,00	-	-	32.770,52	100,00
İşletme Tipleri Ortalaması		49.477,21	93,81	3.265,68	6,19	52.742,89	100,00

5.6.3.1. İncelenen işletmelerde bitkisel üretim özel masrafları

Çizelge 5.32'den de görüldüğü gibi bitkisel özel masraflar işletme tiplerinde işletme büyüklük gruplarına paralel olarak artış göstermektedir. Bitkisel üretimde özel masraflar, uzmanlaşmış tarla ürünleri işletme tipi ortalamasında 56.661,59 TL, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde 27.067,08 TL, karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde 52.227,20 TL ve uzmanlaşmış meyve yetiştiriciliği

işletme tipinde ise 32.770,52 TL olarak belirlenmiştir. 4 İşletme tipi arasında en yüksek bitkisel özel değişen masrafa sahip olan işletme tipinin, yoğun olarak bitkisel üretim yapan uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi olduğu görülmektedir.

Bitkisel üretimde özel değişen masrafları oluşturan masraf unsurlarının toplam bitkisel özel masraflar içindeki dağılımı Çizelge 5.32'de verilmiştir. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde bitkisel üretimde özel masrafların 23.366,16 TL'si gübre masraflarından, 21.617,89 TL'si diğer özel bitki masraflarından, 9.703,76 TL'si tohum ve fide masraflarından ve 1.971,62 TL'si bitki koruma masraflarından oluşmaktadır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde bitkisel üretimde özel masrafların 11.549,11 TL'sini gübre masrafı, 8.054,19 TL'sini diğer özel bitki masrafları, 6.981,84 TL'sini tohum ve fideler oluştururken 477,03 TL'sini bitki koruma masrafları oluşturmaktadır (Çizelge 5.32).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam bitkisel özel masrafların 21.646,32 TL'si gübre masrafından, 16.372,28 TL'si diğer özel bitki masraflarından 13.468,57 TL'si tohum ve fidelerden ve 738,13 TL'si bitki koruma masraflarından kaynaklanmaktadır (Çizelge 5.32).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde toplam bitkisel özel masrafların 19.825,00 TL'si diğer bitkisel özel masraflardan, 6.193,40 TL'si gübre masraflarından, 4.758,95 TL'si bitki koruma masraflarından ve 1.993,17 TL'si tohum ve fide masraflarından oluşmaktadır (Çizelge 5.32).

İncelenen tüm işletme tipleri ortalamasında ise toplam bitkisel özel masrafların 20.348,78 TL'si gübre masrafından, 17.996,11 TL'si diğer özel bitki masraflarından, 9.601,32 TL'si tohum ve fide masraflarından ve 1.528,37 TL'si ise bitki koruma masraflarından oluşmaktadır. (Çizelge 5.32).

Çizelge 5.32.İncelenen işletmelerde bitkisel üretimde özel masraflar (TL)

İşletme Tipleri	EBÜ	Tohum ve Fideler	Bunların İşletmede Üretileni	Gübre	Bitki Koruma	Diğer Özel Bitki Masrafları	Bitkisel Üretimde Özel Masraflar
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	1.069,39	11,45	1.117,23	440,22	673,09	3.311,37
	Orta İşletmeler	5.935,73	-	13.603,76	780,32	9.100,20	29.420,01
	Büyük İşletmeler	15.523,23	-	38.396,64	3.348,48	37.960,50	95.228,85
	Ortalama	9.703,76	2,16	23.366,16	1.971,62	21.617,89	56.661,59
Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	-	-	470,4	-	326,67	797,07
	Orta İşletmeler	4.114,71	15,26	6.986,34	293,13	9.562,63	20.972,07
	Büyük İşletmeler	10.766,10	-	17.562,05	728,21	9.373,15	38.429,51
	Ortalama	6.981,84	4,91	11.549,11	477,03	8.054,19	27.067,08
Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	1.110,94	11,17	1.402,97	64,43	592,50	3.170,84
	Orta İşletmeler	6.564,67	-	12.678,94	328,08	10.115,00	29.686,69
	Büyük İşletmeler	18.838,09	-	29.734,76	1.040,80	22.457,40	72.071,05
	Ortalama	13.468,57	1,90	21.646,32	738,13	16.372,28	52.227,20
Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	-	-	126,48	600,00	160,00	886,48
	Orta İşletmeler	2.258,33	-	7.116,08	4.568,11	20.100,00	34.042,52
	Büyük İşletmeler	2.592,00	-	7.842,85	7.124,70	29.245,00	46.804,55
	Ortalama	1.993,17	-	6.193,40	4.758,95	19.825,00	32.770,52
İşletme Tipleri Ortalaması		9.601,32	2,63	20.348,78	1.528,37	17.996,11	49.477,21

Bitkisel üretimde özel değişen masrafları oluşturan masraf unsurlarının toplam bitkisel özel masraflar içindeki dağılımı Çizelge 5.33'de verilmiştir. Buna göre uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde toplam bitkisel özel masrafların %41,24'ünü gübre masrafları, %38,15'ini diğer özel bitki masrafları, %17,13'ünü tohum ve fide masrafları ve %3,48'ini bitki koruma masrafları oluşturmaktadır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam bitkisel özel masrafların %42,67'si gübre masraflarından, %29,76'sı diğer özel bitki masraflarından,% 25,79'unu tohum ve fide masraflarından ve %1,76'sı bitki koruma masraflarından oluşmaktadır (Çizelge 5.33).

Karışık bitkisel ürün ve hayvansal ürün yetiştiriciliği işletmelerinde toplam bitkisel özel masrafların % 31,35'i diğer özel bitki masraflarından,%41,45'i gübre masraflarından,%25,79'u tohum ve fide masraflarından ve %1,41'i ise bitki koruma masraflarından kaynaklanmaktadır (Çizelge 5.33).

Uzmanlaşmış meyve yetiştiriciliği işletmelerinde toplam bitkisel özel masrafların %60,50'si diğer özel bitki masraflarından, %18,90'ı gübre masraflarından, %14,52'si bitki koruma masraflarından ve %6,08'i ise tohum ve fide masraflarından kaynaklanmaktadır (Çizelge 5.33).

İncelenen tüm işletme tipleri ortalamasında toplam özel masrafların %41,13'ü gübre masrafından, %36,37'si diğer özel bitki masrafından, %19,41'i tohum ve fide masrafından ve %3,09'u bitki koruma masrafından kaynaklanmaktadır.

Çizelge 5.33.İncelenen işletmelerde bitkisel üretimde özel masraflar (%)

İşletme Tipleri	EBÜ	Tohum ve Fideler	Bunların İşletmede Üretileni	Gübre	Bitki Koruma	Diğer Özel Bitki Masrafları	Bitkisel Üretimde Özel Masraflar
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	32,29	0,35	33,74	13,29	20,33	100,00
	Orta İşletmeler	20,18	-	46,24	2,65	30,93	100,00
	Büyük İşletmeler	16,30	-	40,32	3,52	39,86	100,00
	Ortalama	17,13	-	41,24	3,48	38,15	100,00
Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	-	-	59,02	-	40,98	100,00
	Orta İşletmeler	19,62	0,07	33,31	1,40	45,60	100,00
	Büyük İşletmeler	28,02	-	45,70	1,89	24,39	100,00
	Ortalama	25,79	0,02	42,67	1,76	29,76	100,00
Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	35,68	0,35	44,25	2,03	18,69	100,00
	Orta İşletmeler	22,11	-	42,71	1,11	34,07	100,00
	Büyük İşletmeler	26,14	-	41,26	1,44	31,16	100,00
	Ortalama	25,79	-	41,45	1,41	31,35	100,00
Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	-	-	14,27	67,68	18,05	100,00
	Orta İşletmeler	6,63	-	20,90	13,42	59,04	100,00
	Büyük İşletmeler	5,54	-	16,76	15,22	62,48	100,00
	Ortalama	6,08	-	18,90	14,52	60,50	100,00
İşletme Tipleri Ortalaması		19,41	0,01	41,13	3,09	36,37	100,00

ÇMVA sistemine göre hesaplanan özel masrafların en büyük kısmını, uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi hariç diğer tüm işletme tiplerinde gübre masrafı oluşturmaktadır. Buradan yola çıkarak araştırma bölgesinde yoğun gübreleme yapıldığı söylenebilir. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği ve karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tiplerinde, özel masraflar içinde gübre masrafından sonra en yüksek oranda yer alan masraf unsuru, sigorta, hasat ve pazarlama masraflarının toplamından oluşan diğer masraflardır. İncelenen tüm işletme tiplerinde diğer özel bitki masrafları içinde en

büyük paya sahip olan kalem ise hasat masraf kalemidir. Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde toplam masraf içerisinde en yüksek paya sahip olan masraf kalemi ise sigorta, hasat ve pazarlama masraf kalemlerinden oluşan diğer masraflardır. Bunun nedeni bu işletme tipinde meyve yetiştiriciliğinin ağırlıkta olması sebebiyle hasat masrafının yüksek olmasıdır. Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde özel masraflar içinde diğer masraflardan sonra, en yüksek oranda yer alan masraf unsuru gübre masrafıdır.

5.6.3.2. İncelenen işletmelerde hayvansal üretim özel masrafları

İncelenen işletmelerde hayvansal üretimde özel masrafları oluşturan unsurların, toplam hayvansal üretimde özel masraflar içindeki payı değer olarak Çizelge 5.34'de verilmiştir.

Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde toplam hayvansal üretimde özel masrafların 289,33 TL'si dışarıdan temin edilen yemlerden, 81,49 TL'si işletmede üretilen hayvan yemlerinden ve 95,80 TL'si ise diğer hayvancılık özel masraflarından oluşmaktadır (Çizelge 5.34).

Uzmanlaşmış hayvan yemleri işletmelerinde toplam hayvansal üretimde özel masrafların 5.992,79 TL'si satın alınan hayvan yemlerinden, 1.093,32 TL'si işletme üretilen hayvan yemlerinden ve 1.792,44 TL'si diğer hayvancılık özel masraflarından kaynaklanmaktadır (Çizelge 5.34).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam hayvansal üretimde özel masrafların 3.474,34 TL'si satın alınan hayvan yemlerinden, 2.779,07 TL'si işletmede üretilen hayvan yemlerinden ve 1.086,30 TL'si diğer hayvancılık özel masraflarından kaynaklanmaktadır (Çizelge 5.34).

Çizelge 5.34.İncelenen işletmelerde hayvansal üretimde özel masraflar (TL)

İşletme Tipleri	EBÜ	Hayvan Yemleri	Bunların İşletmede Üretileni	Kümes Hayvan Yemleri	Bunların İşletmede Üretileni	Diğer Hayvancılık Özel Masrafları	Hayvansal Üretimde Özel Masraflar
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	-	-	-	-	-	-
	Orta İşletmeler	54,04	14,87	-	-	30,02	98,93
	Büyük İşletmeler	556,2	156,88	-	-	176,18	889,25
	Ortalama	289,33	81,49	-	-	95,8	466,62
Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	4.569,50	797,07	-	-	1.852,50	7.219,07
	Orta İşletmeler	1.655,09	380,26	-	-	352,36	2.387,71
	Büyük İşletmeler	9.064,59	1.616,37	-	-	2.657,65	13.338,61
	Ortalama	5.992,79	1.093,32	-	-	1.792,44	8.878,55
Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	621,8	64,52	-	-	97,75	784,07
	Orta İşletmeler	1.340,60	888,89	-	-	362,56	2.592,04
	Büyük İşletmeler +	4.875,14	4.070,01	-	-	1.567,04	10.512,19
	Ortalama	3.474,34	2.779,07	-	-	1.086,30	7.339,71
Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	-	-	-	-	-	-
	Orta İşletmeler Ü	-	-	-	-	-	-
	Büyük İşletmeler	-	-	-	-	-	-
	Ortalama	-	-	-	-	-	-
İşletme Tipleri Ortalaması		1948,45	718,46	-	-	596,08	3.262,99

İncelenen işletmelerde hayvansal üretimde özel masrafların oluşturan unsurların, toplam hayvansal üretimde özel masraflar içindeki payı oransal olarak Çizelge 5.35'de verilmiştir. Buna göre uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde toplam hayvansal üretimde özel masrafların %62,01'i satın alınan hayvan yemlerinden, %17,46'sı işletmede üretilen hayvan yemlerinden ve %20,53'ü diğer hayvancılık özel masraflarından kaynaklanmaktadır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam hayvansal üretimde özel masrafların %67,50'si satın alınan hayvan yemlerinden ,%12,31'i işletmede üretilen hayvan yemlerinden ve %20,19'u ise diğer hayvancılık özel masraflarından oluşmaktadır (Çizelge 5.35)

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde ise toplam hayvansal üretimde özel masrafların %47,34'ünün satın alınan hayvan yemlerinden, %37,86'sının işletmede üretilen hayvan yemlerinden ve %14,80'inin diğer hayvancılık özel masraflarından kaynaklandığı Çizelge 5. 35'de görülmektedir.

İşletme tipleri ortalamasında hayvansal üretimde özel masraflar 3.262,99 TL olarak belirlenmiş olup bunun %59,71'ini işletmede üretilen hayvan yemleri, %22,02'sini işletmede üretilen hayvan yemleri ve %18,27'sini ise diğer hayvancılık özel masrafları oluşturmaktadır (Çizelge 5.34, Çizelge 5.35).

Çizelge 5.35.İncelenen işletmelerde hayvansal üretimde özel masraflar (%)

İşletme Tipleri	EBÜ	Hayvan Yemleri	Bunların İşletmede Üretileni	Kümes Hayvan Yemleri	Bunların İşletmede Üretileni	Diğer Hayvancılık Özel Masrafları	Hayvansal Üretimde Özel Masraflar
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	-	-	-	-	-	-
	Orta İşletmeler	54,62	15,03	-	-	30,35	100
	Büyük İşletmeler	62,55	17,64	-	-	19,81	100
	Ortalama	62,01	17,46	-	-	20,53	100
Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	63,3	11,04	-	-	25,66	100
	Orta İşletmeler	69,32	15,93	-	-	14,75	100
	Büyük İşletmeler	67,96	12,12	-	-	19,92	100
	Ortalama	67,5	12,31	-	-	20,19	100
Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	79,3	8,23	-	-	12,47	100
	Orta İşletmeler	51,72	34,29	-	-	13,99	100
	Büyük İşletmeler	46,38	38,72	-	-	14,9	100
	Ortalama	47,34	37,86	-	-	14,8	100
Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	-	-	-	-	-	-
	Orta İşletmeler	-	-	-	-	-	-
	Büyük İşletmeler	-	-	-	-	-	-
	Ortalama	-	-	-	-	-	-
İşletme Tipleri Ortalaması		59,71	22,02	-	-	18,27	100

Hayvancılık faaliyetinin yapıldığı 3 işletme tipinde de hayvansal üretimde özel masraflar içerisinde en yüksek paya sahip olan kalem hayvan yemleri kalemidir. Kendi işletmesinde en fazla hayvan yemi üreten işletme tipi karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleridir.

5.6.4. İncelenen işletmelerde genel işletme masrafları

İncelenen işletmelerde işletme masraflarını oluşturan unsurlar ve bunların toplam işletme masrafları içindeki payı değer olarak Çizelge 5.36'da verilmiştir. Buna göre uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde toplam işletme masraflarının 25.867,13 TL'si diğer genel işletme masraflarından, 8.876,42 TL'si enerji masraflarından ve 1.713,53 TL'si ise makine ve binaların cari masraflarından

kaynaklanmaktadır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam işletme masraflarının 8.156,36 TL'si diğer genel işletme masraflarından, 4.093,15 TL'si enerji masraflarından ve 2.024,35 TL'si ise makine ve binaların cari masraflarından oluşmaktadır (Çizelge 5.36).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam işletme masraflarının 14.875,77 TL'sini diğer genel işletme masrafları, 14.182,71 TL'sini enerji masrafları ve 1.498,09 TL'sini ise makine ve binaların cari masrafları oluşturmaktadır (Çizelge 5.36).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinin toplam işletme masraflarının ise 8.946,67 TL'si diğer genel işletme masraflarından, 5.400,00 TL'si enerji masraflarından ve 232,22 TL'si makine ve binaların cari masraflarından kaynaklanmaktadır (Çizelge 5.36).

İşletme tipleri ortalamasında toplam işletme masraflarının 20.171,75 TL'si diğer genel işletme masraflarından, 8.692,60 TL'si enerji masraflarından ve 1.711,22 TL'si ise makine ve binaların cari masraflarından kaynaklanmaktadır (Çizelge 5.36).

Çizelge 5.36. İncelenen işletmelerde genel işletme masrafları (TL)

İşletme Tipleri	EBÜ	Makine ve Binaların Cari Masrafları	Enerji Masrafları	Sözleşmeli İş	Diğer Genel İşletme Masrafları	Toplam İşletme Masrafları
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	420,15	3.397,32	-	1.585,88	5.403,36
	Orta İşletmeler	1.352,36	4.477,78	-	10.308,57	16.138,71
	Büyük İşletmeler	2.451,28	13.892,45	-	45.503,03	61.846,76
	Ortalama	1.713,53	8.876,42	-	25.867,13	36.457,08
Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	525,13	65,33	-	1.306,67	1.897,13
	Orta İşletmeler	1.985,77	2.449,24	-	4.558,42	8.993,43
	Büyük İşletmeler	2.483,25	6.270,08	-	12.350,16	21.103,49
	Ortalama	2.024,35	4.093,15	-	8.156,36	14.273,86
Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	498,11	592,50	-	2.814,38	3.904,99
	Orta İşletmeler	975,42	5.370,44	-	2.003,33	8.349,20
	Büyük İşletmeler	1.921,56	20.450,45	-	21.953,87	44.325,88
	Ortalama	1.498,09	14.182,71	-	14.875,77	30.556,57
Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	72,11	80,00	-	160,00	312,11
	Orta İşletmeler	120,96	5.751,67	-	9.400,00	15.272,63
	Büyük İşletmeler	479,68	7.532,50	-	12.660,00	20.672,18
	Ortalama	232,39	5.400,00	-	8.946,67	14.579,06
İşletme Tipleri Ortalaması		1.711,22	8.692,60	-	20.171,75	30.575,56

İncelenen işletmelerde işletme masraflarını oluşturan unsurlar ve bunların toplam işletme masrafları içindeki payı oran olarak Çizelge 5.37'de verilmiştir. Çizelge 5.37'den de görüldüğü gibi uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde toplam işletme masrafları içinde diğer genel işletme masraflarının payı %70,95, enerji masraflarının payı %24,35 ve makine ve binaların cari masraflarının payı ise %4,70'dir.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam işletme masraflarının %57,14'ünü diğer genel işletme masrafları, %28,68'ini enerji masrafları ve %14,18'ini ise makine ve binaların cari masrafları oluşturmaktadır (Çizelge 5.37).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam genel işletme masrafları içinde diğer genel işletme masraflarının payı %48,48, enerji masraflarının payı %46,41 ve makine ve binaların cari masraflarının payı ise %4,90 olarak belirlenmiştir (Çizelge 5.37).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde ise toplam işletme masraflarının %61,37'sini diğer genel işletme masrafları, %37,04'ünü enerji masraflarının ve %1,59'unu ise makine ve binaların carı masraflarının oluşturduğu tespit edilmiştir (Çizelge 5.37).

İşletme tipleri ortalamasında toplam işletme masraflarının %65,97'sini diğer genel işletme masrafları, %28,43'ünü enerji masrafları ve %5,60'ını cari masrafların oluşturduğu Çizelge 5.37'de görülmektedir.

Çizelge 5.37. İncelenen işletmelerde genel işletme masrafları (%)

İşletme Tipleri	EBÜ	Makine ve Binaların Cari Masrafları	Enerji Masrafları	Sözleşmeli İş	Diğer Genel İşletme Masrafları	Toplam İşletme Masrafları
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	7,78	62,87	-	29,35	100,00
	Orta İşletmeler	8,38	27,75	-	63,87	100,00
	Büyük İşletmeler	3,96	22,46	-	73,57	100,00
	Ortalama	4,70	24,35	-	70,95	100,00
Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	27,68	3,44	-	68,88	100,00
	Orta İşletmeler	22,08	27,23	-	50,69	100,00
	Büyük İşletmeler	11,77	29,71	-	58,52	100,00
	Ortalama	14,18	28,68	-	57,14	100,00
Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	12,76	15,17	-	72,07	100,00
	Orta İşletmeler	11,68	64,32	-	23,99	100,00
	Büyük İşletmeler	4,34	46,14	-	49,53	100,00
	Ortalama	4,90	46,41	-	48,68	100,00
Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	23,10	25,63	-	51,26	100,00
	Orta İşletmeler	0,79	37,66	-	61,55	100,00
	Büyük İşletmeler	2,32	36,44	-	61,24	100,00
	Ortalama	1,59	37,04	-	61,37	100,00
İşletme Tipleri Ortalaması		5,60	28,43	-	65,97	100,00

İncelenen işletme tiplerinde işletme masrafları, işletme büyüklük gruplarına paralel olarak artış göstermektedir. İncelenen 4 işletme tipinde de, işletme masraflarının büyük bir kısmını diğer genel işletme masrafları oluşturmaktadır. ÇMVA sistemine göre, tarım işletmeleri için önemli bir masraf kalemi olan sulama masrafı, işletme masrafları içerisinde diğer genel işletme masrafları kaleminde hesaplanmaktadır. İncelenen işletme tiplerinde diğer genel işletme masraflarının yüksek çıkması sulama masrafının bu kalemde hesaplanmasından kaynaklanmaktadır.

5.6.5. İncelenen işletmelerde amortisman masrafları

İncelenen işletmelerin sabit sermaye unsurlarına ait amortisman masrafları değer ve oran olarak Çizelge 5.38 ve Çizelge 5.39'da verilmiştir. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde amortisman 689,41 TL ile 4.612,48 TL arasında değişmektedir. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında bu değer 2.936,27 TL olarak belirlenmiş olup bunun %59,90'ını alet makine amortismanı ve %22.02'sini bina amortismanı oluşturmaktadır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde amortisman 953,33 TL ile 21.010,16 TL arasında değişmektedir. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında bu değer 12.613,22 TL olarak belirlenmiş olup bunun %85,16'sını damızlık hayvan amortismanı ve %12,98'ini alet makina amortismanı oluşturmaktadır (Çizelge 5.38 ve Çizelge 5.39).

Çizelge 5.38. İncelenen işletmelerde amortisman masrafları (TL)

İşletme Tipleri	EBÜ	Amortisman Unsurları				
		Bina	Alet Makine	Bitki	Damızlık Hayvan	Toplam
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	136,47	552,94	-	-	689,41
	Orta İşletmeler	442,24	1.091,38	36,21	140,34	1.710,17
	Büyük İşletmeler	978,50	2.664,77	100,00	869,20	4.612,48
	Ortalama	646,66	1.758,89	60,56	470,17	2.936,27
Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	153,33	800,00	-	-	953,33
	Orta İşletmeler	120,26	847,37	-	3.468,42	4.436,05
	Büyük İşletmeler	326,94	2.364,52	-	18.318,71	21.010,16
	Ortalama	233,90	1.637,29	-	10.742,03	12.613,22
Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	200,00	600,00	-	1.337,50	2.137,50
	Orta İşletmeler	13,89	2.066,67	138,89	4.348,89	6.568,33
	Büyük İşletmeler	684,67	2.506,67	26,67	13.663,33	16.881,33
	Ortalama	473,72	2.097,87	43,62	9.781,70	12.396,91
Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	-	1.000,00	-	-	1.000,00
	Orta İşletmeler	440,00	466,67	2.966,67	-	3.873,33
	Büyük İşletmeler	-	200,00	42.200,00	-	42.400,00
	Ortalama	220,00	466,67	15.550,00	-	16.236,67
İşletme Tipleri Ortalaması		526,65	1.762,33	363,87	4.034,76	6.687,61

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde amortisman 2.137,50 TL ile 16.881,33 TL arasında değişmektedir. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında bu değer 12.396,91 TL olarak belirlenmiş olup bunun %78,90'ını damızlık hayvan amortismanı ve %16,92'sini alet makina amortismanı oluşturmaktadır (Çizelge 5.38 ve Çizelge 5.39).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde amortisman 1.000 TL ile 42.400,00 TL arasında değişmektedir. Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında bu değer 16.236,67 TL olarak belirlenmiş olup bunun %95,77'sini bitki amortismanı ve %2,87'sini ise alet makina amortismanı oluşturmaktadır (Çizelge 5.38 ve Çizelge 5.39).

İncelenen tüm işletme tipleri ortalamasında toplam amortisman 6.687,61 TL olarak belirlenmiş olup bunun %60,33'ünü damızlık hayvan amortismanı ve %26,35'ini ise alet makine amortismanı oluşturmaktadır (Çizelge 5.38 ve Çizelge 5.39).

Çizelge 5.39. İncelenen işletmelerde amortisman masrafları (%)

İşletme Tipleri	EBÜ	Amortisman Unsurları				
		Bina	Alet Makine	Bitki	Damızlık Hayvan	Toplam
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	19,80	80,20	-	-	100,00
	Orta İşletmeler	25,86	63,82	2,12	8,21	100,00
	Büyük İşletmeler	21,21	57,77	2,17	18,84	100,00
	Ortalama	22,02	59,90	2,06	16,01	100,00
Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	16,08	83,92	-	-	100,00
	Orta İşletmeler	2,71	19,10	-	78,19	100,00
	Büyük İşletmeler	1,56	11,25	-	87,19	100,00
	Ortalama	1,85	12,98	-	85,16	100,00
Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	9,36	28,07	-	62,57	100,00
	Orta İşletmeler	0,21	31,46	2,11	66,21	100,00
	Büyük İşletmeler	4,06	14,85	0,16	80,94	100,00
	Ortalama	3,82	16,92	0,35	78,90	100,00
Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	-	100,00	-	-	100,00
	Orta İşletmeler	11,36	12,05	76,59	-	100,00
	Büyük İşletmeler	-	0,47	99,53	-	100,00
	Ortalama	1,35	2,87	95,77	-	100,00
İşletme Tipleri Ortalaması		7,88	26,35	5,44	60,33	100,00

İşletme tipleri itibariyle amortisman masrafı, işletme büyüklük gruplarında farklılık göstermektedir. Bu durum, incelenen işletmelerin arazi büyüklüğü ve ekonomik büyüklüklerine paralel bir sabit sermaye unsuruna sahip olmamalarından

kaynaklanmaktadır.

5.6.6. İncelenen işletmelerde dışsal masraflar

İncelenen işletme tiplerinde dışsal masraflar ve dağılımı değer olarak Çizelge 5.40'da verilmiştir. Çizelge 5.40'dan da görüldüğü gibi uzmanlaşmış tarla bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde 8.072,89 TL olan toplam dışsal masrafların 5.352,29 TL'si ödenen faizlerden, 1.339,44 TL'si ödenen kiralardan ve 1.321,16 TL'si ise ödenen ücretlerden kaynaklanmaktadır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde 5.203,17 TL olan dışsal masrafların 4.934,20 TL'sinin ödenen faizlerden, 205,08 TL'sinin ödenen kiralardan ve 63,88 TL'sinin ise ödenen ücretlerden kaynaklandığı Çizelge 5.40'da görülmektedir.

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde dışsal masraflar 9.659,58 TL olarak hesaplanmıştır. Bunun 7.713,02 TL'sini ödenen faizler, 1.895,74 TL'sini ödenen kiralar ve 50,81 TL'sini ise ödenen ücretler oluşturmaktadır (Çizelge 5.40).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde toplam dışsal masraflar 261,49 TL olup bunun 208,85 TL'sini ödenen faizler ve 52,64 TL'sini ise ödenen ücretler oluşturmaktadır (Çizelge 5.40).

Çizelge 5.40. İncelenen işletmelerde dışsal masraflar (TL)

İşletme Tipleri	EBÜ	Masraf Unsurları			
		Ödenen Ücretler	Ödenen Kiralar	Ödenen Faizler	Toplam
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	627,33	-	1.730,68	2.358,01
	Orta İşletmeler	1.028,65	693,10	4.683,45	6.405,19
	Büyük İşletmeler	1.782,02	2.405,68	7.192,38	11.380,08
	Ortalama	1.321,16	1.399,44	5.352,29	8.072,89
Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	-	-	-	-
	Orta İşletmeler	24,63	110,53	2.513,63	2.648,79
	Büyük İşletmeler	106,49	322,58	7.850,29	8.279,36
	Ortalama	63,88	205,08	4.934,20	5.203,17
Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	-	-	-	-
	Orta İşletmeler	16,66	1.722,22	1.177,22	2.916,10
	Büyük İşletmeler	74,61	2.453,33	11.730,57	14.258,51
	Ortalama	50,81	1.895,74	7.713,02	9.659,58
Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	-	-	-	-
	Orta İşletmeler	42,02	-	137,26	179,28
	Büyük İşletmeler	94,90	-	420,65	515,55
	Ortalama	52,64	-	208,85	261,49
İşletme Tipleri Ortalaması		836,58	1.209,25	5.542,10	7.587,93

İşletme tipleri ortalamasında toplam dışsal masraflar 7.587,93 TL olarak

belirlenmiştir. Buna göre toplam dışsal masrafların 5.542,10 TL'si ödenen faizlerden, 1.209,25 TL'si ödenen kiralardan ve 836,58 TL'si ödenen ücretlerden kaynaklanmaktadır (Çizelge 5.40).

İncelenen işletme tiplerinde dışsal masraflar ve dağılımı oransal olarak Çizelge 5.41'da verilmiştir. Çizelge 5.41'den de görüldüğü gibi uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde dışsal masrafların %66,30'unu ödenen faizler, %17,34'ünü ödenen kiralar ve %16,37'sini ödenen ücretler oluşturmaktadır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde dışsal masrafların %94,83'ünün ödenen faizler, %3,94'ünün ödenen kiralar ve %1,23'ünün ise ödenen ücretlerden oluştuğu Çizelge 5.41'de verilmiştir.

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde dışsal masrafların %79,85'i ödenen faizlerden, %19,63'ü ödenen kiralardan ve %0,53'ü ödenen ücretlerden kaynaklanmaktadır (Çizelge 5.41).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde ise dışsal masrafların %79,87'si ödenen faizlerden kaynaklanırken %20,13'ü ise ödenen ücretlerden kaynaklanmaktadır (Çizelge 5.41).

İşletme tipleri ortalamasında dışsal masrafların %73,04'ü ödenen faizlerden %15,94'ü ödenen kiralardan ve %11,03'ü ödenen ücretlerden kaynaklanmaktadır (Çizelge 5.41).

İncelenen işletmelerde dışsal masraflar ekonomik büyüklük gruplarına paralel olarak artış göstermektedir. Yoğun işgücü gereksinimi nedeniyle uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği ve uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde dışsal masrafların en büyük bölümünü ödenen ücretler oluşturmaktadır. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde de hem hayvansal üretim hem de bitkisel üretimde işgücü kullanımı yoğundur. Ancak bu işletmelerde bitkisel üretim ve hayvansal üretim kredisi kullanımı diğer işletme tiplerine göre daha fazladır. Bu nedenle karışık bitkisel ve hayvansal üretim işletmelerinde ödenen faizler dışsal masraflar içinde daha büyük paya sahiptir.

Çizelge 5.41. İncelenen işletmelerde dışsal masraflar (%)

İşletme Tipleri	EBÜ	Masraf Unsurları			
		Ödenen Ücretler	Ödenen Kiralar	Ödenen Faizler	Toplam
Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	26,60	-	73,40	100,00
	Orta İşletmeler	16,06	10,82	73,12	100,00
	Büyük İşletmeler	15,66	21,14	63,20	100,00
	Ortalama	16,37	17,34	66,30	100,00
Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	-	-	-	-
	Orta İşletmeler	0,93	4,17	94,90	100,00
	Büyük İşletmeler	1,29	3,90	94,82	100,00
	Ortalama	1,23	3,94	94,83	100,00
Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	-	-	-	-
	Orta İşletmeler	0,57	59,06	40,37	100,00
	Büyük İşletmeler	0,52	17,21	82,27	100,00
	Ortalama	0,53	19,63	79,85	100,00
Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği	Küçük işletmeler	-	-	-	-
	Orta İşletmeler	23,44	-	76,56	100,00
	Büyük İşletmeler	18,41	-	81,59	100,00
	Ortalama	20,13	-	79,87	100,00
İşletme Tipleri Ortalaması		11,03	15,94	73,04	100,00

5.7. İncelenen İşletmelerde Bilanço

İncelenen işletme tiplerinin ekonomik büyüklük grupları itibariyle bilançoları ayrı ayrı verilerek değerlendirilmiştir (Çizelge 5.42).

Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan küçük işletme grubuna ait bilanço tablosu Çizelge 5.42'de verilmiştir. Çizelge 5.42'den de görüldüğü gibi, bu işletme büyüklük grubunda işletmelerin ortalama varlıkları 276.407,11 TL'dir. Bu varlıkların %0,27'si dönen varlıklardan ve %99,73'ü sabit varlıklardan oluşmaktadır. Aktifin en önemli sermaye unsuru %63,95 oranı ile arazi ve daimi bitkiler olup bunu %30,22 ile binalar takip etmektedir. Bu işletme grubunda varlıkların %98,02'si öz kaynaklardan, %1,43'ü orta ve uzun vadeli borçlardan ve %0,55'i kısa vadeli borçlardan oluşmaktadır. Bu gruptaki işletmelerin öz sermaye ağırlıklı üretim yaptıkları ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 5.42.İncelenen uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi küçük işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları

Varlıklar	Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği				
	Varlık Unsurları		Sermaye	Sermaye Unsurları	
	TL	Oran %		TL	Oran %
Dönen Varlıklar	736,25	0,27	Kısa Vadeli Borçlar	1.529,41	0,55
Besi hayvanları			Orta ve Uzun Vadeli Borçlar	3.955,88	1,43
Tarım Ürünleri Stoku	147,58	0,05		-	-
Diğer Döner Sermaye	588,67	0,21			
Sabit Varlıklar	275.670,86	99,73			
Arazi ve Daimi Bitkiler	176.759,10	63,95			
Binalar	83.529,41	30,22			
Makinalar	15.382,35	5,57	Öz Sermaye	270.921,82	98,02
Damızlık Hayvanlar					
Toplam Varlıklar	276.407,11	100,00	Toplam Sermaye	276.407,11	100,00

Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği orta büyüklükteki işletmelerin bilanço tablosu Çizelge 5.43'de verilmiştir. Çizelge 5.43'de görüldüğü gibi bu işletme büyüklük grubunda işletmelerin ortalama varlıkları 660.659,49 TL'dir. Bu varlıkların %0,58'i dönen varlıklardan ve %99,42'si sabit varlıklardan oluşmaktadır. Aktifin en önemli sermaye unsuru %78,53 oranı ile arazi ve daimi bitkiler olup bunu %11,84 ile binalar takip etmektedir. Bu işletme grubunda varlıkların %98,05'i öz kaynaklardan, %0,85'i kısa vadeli borçlardan, %1,10'u ise orta ve uzun vadeli borçlardan oluşmaktadır. Buna göre bu gruptaki işletmeler öz sermaye ağırlıklı üretim yapmaktadırlar.

Çizelge 5.43.İncelenen uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi orta büyüklükteki işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları

Varlıklar	Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği				
	Varlık Unsurları		Sermaye	Sermaye Unsurları	
	TL	Oran %		TL	Oran %
Dönen Varlıklar	3.803,13	0,58	Kısa Vadeli Borçlar	5.646,55	0,85
Besi hayvanları	2.399,14	0,36	Orta ve Uzun Vadeli Borçlar	7.247,41	1,10
Tarım Ürünleri Stoku	1.005,17	0,15			
Diğer Döner Sermaye	398,82	0,06			
Sabit Varlıklar	656.856,36	99,42			
Arazi ve Daimi Bitkiler	518.823,60	78,53			
Binalar	78.241,38	11,84			
Makinalar	56.974,14	8,62	Öz Sermaye	647.765,53	98,05
Damızlık Hayvanlar	2.817,24	0,43			
Toplam Varlıklar	660.659,49	100,00	Toplam Sermaye	660.659,49	100,00

Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği büyük işletmelerin bilanço tablosu Çizelge 5.44'de verilmiştir. Çizelge 5.44'de görüldüğü gibi bu işletme büyüklük grubunda işletmelerin ortalama varlıkları 2.047.054,05 TL'dir. Bu varlıkların %1,59'u dönen varlıklardan ve %98,41'i sabit varlıklardan oluşmaktadır. Aktifin en önemli sermaye unsuru %87,36 oranı ile arazi ve daimi bitkiler olup bunu %5,51 ile binalar takip etmektedir. Bu işletme grubunda varlıkların %99,22'si öz kaynaklardan, %0,03'ü kısa vadeli borçlardan, %0,75'i ise orta ve uzun vadeli borçlardan oluşmaktadır.

Çizelge 5.44.İncelenen uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi büyük işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları

Varlıklar	Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği				
	Varlık Unsurları		Sermaye	Sermaye Unsurları	
	TL	Oran %		TL	Oran %
Dönen Varlıklar	32.463,38	4,17	Kısa Vadeli Borçlar	590,91	0,03
Besi hayvanları	28.315,91	1,35	Orta ve Uzun Vadeli Borçlar	15.300,23	0,75
Tarım Ürünleri Stoku	3.511,93	0,17			
Diğer Döner Sermaye	635,54	2,66			
Sabit Varlıklar	2.014.590,67	95,83			
Arazi ve Daimi Bitkiler	1.788.304,30	85,06			
Binalar	112.829,55	5,37			
Makinalar	95.056,82	4,52	Öz Sermaye	2.031.162,91	99,22
Damızlık Hayvanlar	18.400,00	0,88			
Toplam Varlıklar	2.047.054,05	100,00	Toplam Sermaye	2.047.054,05	100,00

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği küçük işletmelerin bilanço tablosu Çizelge 5.45'de verilmiştir. Çizelge 5.45'de görüldüğü gibi bu işletme büyüklük grubunda işletmelerin ortalama varlıkları 234.137,11 TL'dir. Bu varlıkların %62,97'si sabit varlıklardan ve % 37,03'ü dönen varlıklardan oluşmaktadır. Aktifin en önemli sermaye unsuru % 37,21 oranı ile arazi ve daimi bitkiler olup bunu %20,39 oranı ile diğer döner sermaye unsuru takip etmektedir. Diğer döner sermaye unsuru; girdi stokları, tarla demirbaşı, kısa dönem alacaklar ve işletmenin kasa veya banka hesaplarından oluşmaktadır. Bu işletme grubunda varlıkların tamamı öz kaynaklardan oluşmaktadır. Dolayısıyla bu gruptaki işletmeler tamamen öz sermayeye dayalı üretim yapmaktadırlar.

Çizelge 5.45.İncelenen uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi küçük işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları

Varlıklar	Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği				
	Varlık Unsurları		Sermaye	Sermaye Unsurları	
	TL	Oran %		TL	Oran %
Dönen Varlıklar	86.692,66	37,03	Kısa Vadeli Borçlar	-	-
Besi hayvanları	38.561,11	16,47	Orta ve Uzun Vadeli Borçlar	-	-
Tarım Ürünleri Stoku	398,22	0,17			
Diğer Döner Sermaye	47.733,33	20,39			
Sabit Varlıklar	147.444,45	62,97			
Arazi ve Daimi Bitkiler	87.111,11	37,21			
Binalar	40.666,67	17,37			
Makinalar	19.666,67	8,40	Öz Sermaye	234.137,11	100,00
Damızlık Hayvanlar	-	-			
Toplam Varlıklar	234.137,11	100,00	Toplam Sermaye	234.137,11	100,00

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği orta büyüklükteki işletmelerin bilanço tablosu Çizelge 5.46'de verilmiştir. Çizelge 5.46'de görüldüğü gibi bu işletme büyüklük grubunda işletmelerin ortalama varlıkları 588.718,43 TL'dir. Bu varlıkların %11,84'ü dönen varlıklardan ve %88,16'sı sabit varlıklardan oluşmaktadır. Aktifin en önemli sermaye unsuru %41,99 oranı ile arazi ve daimi bitkiler olup bunu %22,31 ile binalar takip etmektedir. Bu işletme grubunda varlıkların %98,68'i öz kaynaklardan, %0,54'ü kısa vadeli borçlardan, %0,79'u ise orta ve uzun vadeli borçlardan oluşmaktadır. Bu gruptaki işletmelerin öz sermaye ağırlıklı üretim yaptıkları görülmektedir.

Çizelge 5.46.İncelenen uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi orta büyüklükteki işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları

Varlıklar	Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği				
	Varlık Unsurları		Sermaye	Sermaye Unsurları	
	TL	Oran %		TL	Oran %
Dönen Varlıklar	69.702,63	11,84	Kısa Vadeli Borçlar	3.157,89	0,54
Besi hayvanları	50.526,32	8,58	Orta ve Uzun Vadeli Borçlar	4.631,58	0,79
Tarım Ürünleri Stoku	1.938,94	0,33			
Diğer Döner Sermaye	17.237,37	2,93			
Sabit Varlıklar	519.015,81	88,16			
Arazi ve Daimi Bitkiler	247.173,70	41,99			
Binalar	131.315,79	22,31			
Makinalar	67.500,00	11,47	Öz Sermaye	580.928,96	98,68
Damızlık Hayvanlar	73.026,32	12,40			
Toplam Varlıklar	588.718,43	100,00	Toplam Sermaye	588.718,43	100,00

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği büyük işletmelerin bilanço tablosu Çizelge 5.47'de verilmiştir. Çizelge 5.47'de görüldüğü gibi bu işletme büyüklük grubunda işletmelerin ortalama varlıkları 1.946.293,47 TL'dir. Bu varlıkların %18,59'u dönen

varlıklardan ve %81,41'i sabit varlıklardan oluşmaktadır. Aktifin en önemli sermaye unsuru %41,02 oranı ile arazi ve daimi bitkiler olup bunu %18,66 ile damızlık hayvanlar takip etmektedir. Bu işletme grubunda varlıkların %98,44'ü öz kaynaklardan, %0,39'u kısa vadeli borçlardan, %1,16'sı ise orta ve uzun vadeli borçlardan oluşmaktadır.

Çizelge 5.47.İncelenen uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi büyük işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları

Varlıklar	Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği				
	Varlık Unsurları		Sermaye	Sermaye Unsurları	
	TL	Oran %		TL	Oran %
Dönen Varlıklar	361.874,07	18,59	Kısa Vadeli Borçlar	7.685,48	0,39
Besi hayvanları	226.193,55	11,62	Orta ve Uzun Vadeli Borçlar	22.641,94	1,16
Tarım Ürünleri Stoku	5.856,65	0,30			
Diğer Döner Sermaye	129.823,87	6,67			
Sabit Varlıklar	1.584.419,40	81,41			
Arazi ve Daimi Bitkiler	798.409,68	41,02			
Binalar	320.290,32	16,46			
Makinalar	102.532,30	5,27	Öz Sermaye	1.915.966,05	98,44
Damızlık Hayvanlar	363.187,10	18,66			
Toplam Varlıklar	1.946.293,47	100,00	Toplam Sermaye	1.946.293,47	100,00

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri küçük işletmelerin bilanço tablosu Çizelge 5.48'de verilmiştir. Çizelge 5.48'de görüldüğü gibi bu işletme büyüklük grubunda işletmelerin ortalama varlıkları 261.337,58 TL'dir. Bu varlıkların %4,08'i dönen varlıklardan ve %95,92'si sabit varlıklardan oluşmaktadır. Aktifin en önemli sermaye unsuru %34,44 oranı ile arazi ve daimi bitkiler olup bunu %28,70 ile binalar takip etmektedir. Bu işletme grubunda varlıkların %97,32'si öz kaynaklardan, %2,68'i ise orta ve uzun vadeli borçlardan oluşmaktadır. Bu gruptaki işletmelerin öz sermaye ağırlıklı üretim yaptıkları ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 5.48.İncelenen karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi küçük işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları

Varlıklar	Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği				
	Varlık Unsurları		Sermaye	Sermaye Unsurları	
	TL	Oran %		TL	Oran %
Dönen Varlıklar	10.662,58	4,08	Kısa Vadeli Borçlar	-	-
Besi hayvanları	6.000,00	2,30	Orta ve Uzun Vadeli Borçlar	7.000,00	2,68
Tarım Ürünleri Stoku	277,58	0,11	İndi Borçlar		
Diğer Döner Sermaye	4.385,00	1,68			
Sabit Varlıklar	250.675,00	95,92			
Arazi ve Daimi Bitkiler	90.000,00	34,44			
Binalar	75.000,00	28,70			
Makinalar	17.625,00	6,74	Öz Sermaye	254.337,58	97,32
Damızlık Hayvanlar	68.050,00	26,04			
Toplam Varlıklar	261.337,58	100,00	Toplam Sermaye	261.337,58	100,00

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri orta büyüklükteki işletmelerin bilanço tablosu Çizelge 5.49'de verilmiştir. Çizelge 5.49'de görüldüğü gibi bu işletme büyüklük grubunda işletmelerin ortalama varlıkları 610.827,77 TL'dir. Bu varlıkların %10,61'i dönen varlıklardan ve %89,39'u sabit varlıklardan oluşmaktadır. Aktifin en önemli sermaye unsuru %48,70 oranı ile arazi ve daimi bitkiler olup bunu %20,28 ile binalar takip etmektedir. Bu işletme grubunda varlıkların %98,91'i öz kaynaklardan, %0,64'ü kısa vadeli borçlardan, %0,45' ise orta ve uzun vadeli borçlardan oluşmaktadır. Bu gruptaki işletmelerin öz sermaye ağırlıklı üretim yaptıkları ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 5.49.İncelenen karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi orta büyüklükteki 2015-2016 dönem sonu bilançoları

	Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği			
	Varlık Unsurları		Sermaye	Sermaye Unsurları
Varlıklar	TL	Oran %		TL	Oran %
Dönen Varlıklar	64.838,89	10,61	Kısa Vadeli Borçlar	3.888,89	0,64
Besi hayvanları	19.555,56	3,20	Orta ve Uzun Vadeli Borçlar	2.777,78	0,45
Tarım Ürünleri Stoku	1.371,78	0,22			
Diğer Döner Sermaye	43.911,56	7,19			
Sabit Varlıklar	545.988,88	89,39			
Arazi ve Daimi Bitkiler	297.500,00	48,70			
Binalar	123.888,89	20,28			
Makinalar	65.444,44	10,71	Öz Sermaye	604.161,10	98,91
Damızlık Hayvanlar	59.155,56	9,68			
Toplam Varlıklar	610.827,77	100,00	Toplam Sermaye	610.827,77	100,00

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri büyük işletmelerin bilanço tablosu Çizelge 5.50'de verilmiştir. Çizelge 5.50'de görüldüğü gibi bu işletme büyüklük grubunda işletmelerin ortalama varlıkları 1.501.771,48 TL'dir. Bu varlıkların %16,42'si dönen varlıklardan ve %83,58'i sabit varlıklardan oluşmaktadır. Aktifin en önemli sermaye unsuru %50,56 oranı ile arazi ve daimi bitkiler olup bunu %15,01 ile damızlık hayvan takip etmektedir. Bu işletme grubunda varlıkların %97,65'i öz kaynaklardan, %0,81'i kısa vadeli borçlardan, %1,54'ü ise orta ve uzun vadeli borçlardan oluşmaktadır.

Çizelge 5.50.İncelenen karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi büyük işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları

	Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği				
	Varlık Unsurları		Sermaye	Sermaye Unsurları	
Varlıklar	TL	Oran %		TL	Oran %
Dönen Varlıklar	246.571,69	16,42	Kısa Vadeli Borçlar	12.100,00	0,81
Besi hayvanları	106.641,67	7,10	Orta ve Uzun Vadeli Borçlar	23.148,33	1,54
Tarım Ürünleri Stoku	4.885,19	0,33			
Diğer Döner Sermaye	135.044,83	8,99			
Sabit Varlıklar	1.255.199,79	83,58			
Arazi ve Daimi Bitkiler	759.329,79	50,56			
Binalar	173.833,33	11,58			
Makinalar	96.566,67	6,43	Öz Sermaye	1.466.523,15	97,65
Damızlık Hayvanlar	225.470,00	15,01			
Toplam Varlıklar	1.501.771,48	100,00	Toplam Sermaye	1.501.771,48	100,00

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği küçük işletmelerin bilanço tablosu Çizelge 5.51'de verilmiştir. Çizelge 5.51'de görüldüğü gibi bu işletme büyüklük grubunda işletmelerin ortalama varlıkları 45.297,67 TL'dir. Bu varlıkların %4,08'i dönen varlıklardan ve %95,62'si sabit varlıklardan oluşmaktadır. Aktifin en önemli sermaye unsuru %35,32 oranı ile arazi ve daimi bitkiler olup bunu %30,91 ile makinalar takip etmektedir. Bu işletme grubunda varlıkların tamamı öz kaynaklardan oluşmaktadır.

Çizelge 5.51.İncelenen uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi küçük işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları

	Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği				
	Varlık Unsurları		Sermaye	Sermaye Unsurları	
Varlıklar	TL	Oran %		TL	Oran %
Dönen Varlıklar	300,00	4,08	Kısa Vadeli Borçlar	-	-
Besi hayvanları			Orta ve Uzun Vadeli Borçlar	-	-
Tarım Ürünleri Stoku	300,00	0,66			
Diğer Döner Sermaye	1.550,00	3,42			
Sabit Varlıklar	43.447,67	95,92			
Arazi ve Daimi Bitkiler	16000,00	35,32			
Binalar	13447,67	29,69			
Makinalar	14.000,00	30,91	Öz Sermaye	45.297,67	100,00
Damızlık Hayvanlar					
Toplam Varlıklar	45.297,67	100,00	Toplam Sermaye	45.297,67	100,00

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği orta büyüklükteki işletmelerin bilanço tablosu Çizelge 5.52'de verilmiştir. Çizelge 5.52'de görüldüğü gibi bu işletme büyüklük grubunda işletmelerin ortalama varlıkları 563.364,00 TL'dir. Bu varlıkların %0,14'ü dönen varlıklardan ve %99,86'sı sabit varlıklardan oluşmaktadır. Aktifin en önemli sermaye unsuru %82,84 oranı ile arazi ve daimi bitkiler olup bunu %8,82 ile makinalar

takip etmektedir. Bu işletme grubunda varlıkların %96,60'ı öz kaynaklardan, %8,12'si kısa vadeli borçlardan oluşmaktadır.

Çizelge 5.52.İncelenen uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi orta büyüklükteki işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları

	Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği				
	Varlık Unsurları		Sermaye	Sermaye Unsurları	
Varlıklar	TL	Oran %		TL	Oran %
Dönen Varlıklar	790,13	0,14	Kısa Vadeli Borçlar	19.166,67	3,40
Besi hayvanları			Orta ve Uzun Vadeli Borçlar	-	-
Tarım Ürünleri Stoku	790,13	0,14			
Diğer Döner Sermaye					
Sabit Varlıklar	562.573,87	99,86			
Arazi ve Daimi Bitkiler	466.666,70	82,84			
Binalar	46.240,50	8,21			
Makinalar	49.666,67	8,82	Öz Sermaye	517.614,00	96,60
Damızlık Hayvanlar	-	-			
Toplam Varlıklar	563.364,00	100,00	Toplam Sermaye	563.364,00	100,00

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği büyük işletmelerin bilanço tablosu Çizelge 5.53'de verilmiştir. Çizelge 5.53'de görüldüğü gibi bu işletme büyüklük grubunda işletmelerin ortalama varlıkları 1.319.240,96 TL'dir. Bu varlıkların %0,12'si dönen varlıklardan ve %99,88'i sabit varlıklardan oluşmaktadır. Aktifin en önemli sermaye unsuru %83,02 oranı ile arazi ve daimi bitkiler olup bunu %11,02 ile binalar takip etmektedir. Bu işletme grubunda varlıkların %96,53'ü öz kaynaklardan, %3,47'si kısa vadeli borçlardan oluşmaktadır.

Çizelge 5.53.İncelenen uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi büyük işletmelerinin 2015-2016 dönem sonu bilançoları

	Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği				
	Varlık Unsurları		Sermaye	Sermaye Unsurları	
Varlıklar	TL	Oran %		TL	Oran %
Dönen Varlıklar	1.620,63	0,12	Kısa Vadeli Borçlar	45.750,00	3,46
Besi hayvanları	-	-	Orta ve Uzun Vadeli Borçlar	-	-
Tarım Ürünleri Stoku	845,63	0,06			
Diğer Döner Sermaye	775,00	0,06			
Sabit Varlıklar	1.317.620,33	99,88			
Arazi ve Daimi Bitkiler	1.095.250,00	83,02			
Binalar	145.370,33	11,02			
Makinalar	77.000,00	5,84	Öz Sermaye	1.273.490,96	96,53
Damızlık Hayvanlar	-	-			
Toplam Varlıklar	1.319.240,96	100,00	Toplam Sermaye	1.319.240,96	100,00

İşletmeler ortalaması olarak işletmelerin toplam varlıkları 1.227.739,71 TL'dir. Bu varlıkların %6,83'ü dönen varlıklardan ve %93,17'si sabit varlıklardan oluşmaktadır. Aktifin en önemli sermaye unsuru %70,71 oranı ile arazi ve daimi bitkiler

olup bunu %10,45 ile binalar takip etmektedir. İşletmeler ortalamasında varlıkların %99,64'ü öz kaynaklardan, %0,36'sı kısa vadeli borçlardan oluşmaktadır (Çizelge 5.54).

Çizelge 5.54.İşletmeler ortalaması olarak işletmelerin 2015-2016 dönem sonu bilançoları

	Varlık Unsurları		Sermaye	Sermaye Unsurları	
	TL	Oran %		TL	Oran %
Dönen Varlıklar	83.899,09	6,83	Kısa Vadeli Borçlar	4.372,43	0,36
Besi hayvanları	49.223,46	4,01	Orta Ve Uzun Vadeli Borçlar	11.871,99	0,97
Tarım Ürünleri Stoku	2.602,16	0,21			
Diğer Döner Sermaye	32.073,47	2,61			
Sabit Varlıklar	1.143.840,62	93,17			
Arazi ve Daimi Bitkiler	868.107,02	70,71			
Binalar	128.321,61	10,45			
Makinalar	71.145,55	5,79	Öz Sermaye	1.211.495,29	98,68
Damızlık Hayvanlar	76.266,44	6,21			
Toplam Varlıklar	1.227.739,71	100,00	Toplam Sermaye	1.227.739,71	100,00

5.8. İncelenen İşletmelerde Gelir Tablosu

Bu çalışmada gelir tablosu, ÇMVA sistemi kapsamında uygun olarak düzenlenmiştir. İncelenen işletmelerden, küçük işletmeler grubundaki işletmelerin gelir tablosu Çizelge 5.55'de verilmiştir. Çizelge 5.55'de görüldüğü gibi, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği küçük işletme grubunda toplam gelir 16.300,32 TL'dir. Toplam gelir içinde, toplam masrafların payı % 72,16'dır. Yani bu grup işletme büyüklük grubunda işletme aile geliri %27,84'tür.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği küçük işletme grubunda toplam gelir 32.184,00 TL'dir. Toplam gelir içinde, toplam masrafların payı % 33,76'dır. Yani bu grup işletme büyüklük grubunda işletme aile geliri %66,24'tür (Çizelge 5.55).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri küçük işletme grubunda toplam gelir 26.871,13 TL'dir. Toplam gelir içinde, toplam masrafların payı %37,20'dir. Yani bu grup işletme büyüklük grubunda işletme aile geliri %62,80'dir (Çizelge 5.55).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinin küçük işletme grubunda toplam gelir 12.844,00 TL'dir. Toplam gelir içinde, toplam masrafların payı % 17,12'dir. Yani bu grup işletme büyüklük grubunda işletme aile geliri %82,88'dir (Çizelge 5.55).

Çizelge 5.55. İncelenen küçük işletme grubuna ait 2015-2016 dönem sonu gelir tablosu

	Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği		Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği		Karışık Bitkisel ve Hayvansal Ürün Yetiştiriciliği		Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği	
	TL	Oran %	TL	Oran %	TL	Oran %	TL	Oran %
Toplam Gelir	16.300,32	100,00	32.184,00	100,00	26.871,13	100,00	12.844,00	100,00
Toplam Çıktı	13.840,83	84,91	31.182,22	96,89	21.523,00	80,10	12.800,00	99,66
Vergi ve Sübvansiyon Dengesi	2.459,49	15,09	1.001,78	3,11	5.348,13	19,90	44,00	0,34
Yatırım Bağışları ve Sübvansiyonlar	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM GİRDİLER	11.762,14	72,16	10.866,60	33,76	9.997,40	37,20	2.198,59	17,12
I-Ara Tüketim Masrafları	8.714,72	53,46	9.913,26	30,80	7.859,90	29,25	1.198,59	9,33
a-Özel Masraflar	3.311,37	20,31	8.016,14	-	3.954,91	-	886,48	-
*Tohum ve Fideler	1.080,84	-	-	-	1.110,94	-	-	-
* Gübre	1.117,22	-	470,40	-	1.402,97	-	126,48	-
* Bitki Koruma	440,22	-	-	-	64,43	-	600,00	-
* Diğer Özel Bitki Masrafları	673,09	-	326,67	-	592,50	-	160,00	-
* Otlak Canlı Stokların Yemleri	-	-	5.366,57	-	686,32	-	-	-
* Domuz ve Kümes Hayvanları Yemleri	-	-	-	-	-	-	-	-
* Canlı Stoklarla İlgili Diğer Masraflar	-	-	1.852,50	-	97,75	-	-	-
b- İşletme Masrafları	5.403,36	33,15	1.897,13	5,89	3.904,99	14,53	312,11	2,43
* Makine ve Bina Masrafları	420,15	-	525,13	-	498,11	-	72,11	-
* Enerji	3.397,32	-	65,33	-	592,50	-	80,00	-
* Götürü İş	-	-	-	-	-	-	-	-
* Diğer Direkt Girdiler	1.585,88	-	1.306,67	-	2.814,38	-	160,00	-
BRÜT İŞLETME KARI	7.585,59	46,54	22.270,73	69,20	19.011,23	70,75	11.645,41	90,67
II-Amortismanlar	689,41	-	953,33	-	2.137,50	-	1.000,00	-
İŞLETME NET KATMA DEĞERİ	6.896,18	42,31	21.317,40	66,24	16.873,73	62,80	10.645,41	82,88
III-Dışsal Masraflar	2.358,01	14,47	-	-	-	-	-	-
* Ödenen Ücretler	627,33	-	-	-	-	-	-	-
* Ödenen Kiralar	-	-	-	-	-	-	-	-
*Ödenen Faizler	1.730,68	-	-	-	-	-	-	-
İŞLETME AİLE GELİRİ	4.538,18	27,84	21.317,40	66,24	16.873,73	62,80	10.645,41	82,88

İncelenen işletmelerden, orta büyüklükteki işletme grubundaki işletmelerin gelir tablosu Çizelge 5.56'de verilmiştir. Çizelge 5.56'de görüldüğü gibi, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği orta büyüklükteki işletme grubunda toplam gelir 89.049,95 TL'dir. Toplam gelir içinde, toplam masrafların payı % 60,39'dur. Yani bu grup işletme büyüklük grubunda işletme aile geliri %39,61'dir.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği orta büyüklükteki işletme grubunda toplam gelir 83.576,72 TL'dir. Toplam gelir içinde, toplam masrafların payı % 47,19'dır. Yani bu grup işletme büyüklük grubunda işletme aile geliri %52,81'dir (Çizelge 5.56).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri orta büyüklükteki işletme grubunda toplam gelir 91.538,11 TL'dir. Toplam gelir içinde, toplam masrafların payı %57,74'tür. Yani bu grup işletme büyüklük grubunda işletme aile geliri %45,26'dır (Çizelge 5.56).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinin küçük işletme grubunda toplam gelir 88.908,17 TL'dir. Toplam gelir içinde, toplam masrafların payı % 60,73'tür. Yani bu grup işletme büyüklük grubunda işletme aile geliri %39,97'dir (Çizelge 5.56).

Çizelge 5.56. İncelenen orta büyüklükteki işletme grubuna ait 2015-2016 dönem sonu gelir tablosu

	Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği		Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği		Karışık Bitkisel ve Hayvansal Ürün Yetiştiriciliği		Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği	
	TL	Oran %	TL	Oran %	TL	Oran %	TL	Oran %
Toplam Gelir	89.049,95	100,00	83.576,72	100,00	91.538,11	100,00	88.908,17	100,00
Toplam Çıktı	85.408,15	95,91	80.934,21	96,84	80.275,67	87,70	87.010,00	97,87
Vergi Ve Sübvansiyon Dengesi	3.641,79	4,09	2.642,51	3,16	11.262,44	12,30	1.898,17	2,13
Yatırım Bağışları ve Sübvansiyonlar	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM GİRDİLER	53.773,02	60,39	39.438,05	47,19	50.112,39	54,74	53.367,76	60,73
I-Ara Tüketim Masrafları	45.657,66	51,27	32.353,21	38,71	40.627,95	44,38	49.315,14	55,47
a-Özel Masraflar	29.518,95	33,15	23.359,77	27,95	32.278,74	35,26	34.042,52	38,29
*Tohum ve Fideler	5.935,73	-	4.129,97	-	6.564,67	-	2.258,33	-
* Gübre	13.603,76	-	6.986,34	-	12.678,94	-	7.116,08	-
* Bitki Koruma	780,32	-	293,13	-	328,08	-	4.568,10	-
* Diğer Özel Bitki Masrafları	9.100,20	-	9.562,63	-	10.115,00	-	20.100,00	-
* Otlak Canlı Stokların Yemleri	68,91	-	2.035,35	-	2.229,49	-	-	-
* Domuz ve Kümes Hayvanları Yemleri	-	-	-	-	-	-	-	-
* Canlı Stoklarla İlgili Diğer Masraflar	30,02	-	352,36	-	362,56	-	-	-
b- İşletme Masrafları	16.138,71	18,12	8.993,43	10,76	8.349,20	9,12	15.272,63	17,18
* Makine ve Bina Masrafları	1.352,36	-	1.985,77	-	975,42	-	120,96	-
* Enerji	4.477,78	-	2.449,24	-	5.370,44	-	5.751,67	-
* Götürü İş	-	-	-	-	-	-	-	-
* Diğer Direkt Girdiler	10.308,57	-	4.558,42	-	2.003,33	-	9.400,00	-
BRÜT İŞLETME KARI	43.392,29	48,73	51.223,51	61,29	50.910,16	55,62	39.539,02	44,47
II-Amortismanlar	1.710,17	-	4.436,05	-	6.568,33	-	3.873,33	-
İŞLETME NET KATMA DEĞERİ	41.682,11	46,81	46.787,45	55,98	44.341,82	48,44	35.719,69	40,18
III-Dışsal Masraflar	6.405,19	7,19	2.648,79	3,17	2.916,11	3,19	179,28	0,90
* Ödenen Ücretler	1.028,65	-	24,63	-	16,66	-	42,02	-
* Ödenen Kiralar	693,10	-	110,53	-	1.722,22	-	-	-
*Ödenen Faizler	4.683,44	-	2.513,63	-	1.177,22	-	137,26	-
İŞLETME AİLE GELİRİ	35.276,92	39,61	44.138,67	52,81	41.425,71	45,26	35.540,41	39,97

İncelenen işletmelerden, büyük işletme grubundaki işletmelerin gelir tablosu Çizelge 5.57'de verilmiştir. Çizelge 5.57'de görüldüğü gibi, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği büyük işletme grubunda toplam gelir 494.698,25 TL'dir. Toplam gelir içinde, toplam masrafların payı % 35,16'dır. Yani bu grup işletme büyüklük grubunda işletme aile geliri %64,84'tür.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği büyük işletme grubunda toplam gelir 390.356,38 TL'dir. Toplam gelir içinde, toplam masrafların payı % 26,17'dir. Yani bu grup işletme büyüklük grubunda işletme aile geliri %73,83'tür (Çizelge 5.57).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri büyük işletme grubunda toplam gelir 449.735,35 TL'dir. Toplam gelir içinde, toplam masrafların payı %35,14'tür. Yani bu grup işletme büyüklük grubunda işletme aile geliri %64,86'dır (Çizelge 5.57).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinin küçük işletme grubunda toplam gelir 411.807,75 TL'dir. Toplam gelir içinde, toplam masrafların payı % 26,81'dir. Yani bu grup işletme büyüklük grubunda işletme aile geliri %73,19'dur (Çizelge 5.57).

Çizelge 5.57. İncelenen büyük işletme grubuna ait 2015-2016 dönem sonu gelir tablosu

	Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği		Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği		Karışık Bitkisel ve Hayvansal Ürün Yetiştiriciliği		Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği	
	TL	Oran %	TL	Oran %	TL	Oran %	TL	Oran %
Toplam Gelir	494.698,25	100,00	390.356,38	100,00	449.735,35	100,00	411.807,75	100,00
Toplam Çıktı	480.799,54	97,19	387.719,14	99,32	417.587,67	92,85	406.295,00	98,66
Vergi ve Sübvansiyon Dengesi	13.898,71	2,81	2.637,24	0,68	32.147,68	7,15	5.512,75	1,34
Yatırım Bağışları ve Sübvansiyonlar	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM GİRDİLER	173.957,40	35,16	102.161,13	26,17	158.048,95	35,14	110.392,28	26,81
I-Ara Tüketim Masrafları	157.964,85	31,93	72.871,60	18,67	126.909,10	28,22	67.476,73	16,39
a-Özel Masraflar	96.118,11	19,43	51.768,11	13,26	82.583,24	18,36	46.804,55	11,37
*Tohum ve Fideler	15.523,23	-	10.766,10	-	18.838,09	-	2.592,00	-
* Gübre	38.396,64	-	17.562,05	-	29.734,76	-	7.842,85	-
* Bitki Koruma	3.348,49	-	728,22	-	1.040,80	-	7.124,70	-
* Diğer Özel Bitki Masrafları	37.960,50	-	9.373,15	-	22.457,40	-	29.245,00	-
* Otlak Canlı Stokların Yemleri	713,08	-	10.680,96	-	8.945,15	-	-	-
* Domuz ve Kümes Hayvanları Yemleri	-	-	-	-	-	-	-	-
* Canlı Stoklarla İlgili Diğer Masraflar	176,18	-	2.657,65	-	1.567,04	-	-	-
b- İşletme Masrafları	61.846,76	12,50	21.103,49	5,41	44.325,88	9,86	20.672,18	5,02
* Makine ve Bina Masrafları	2.451,28	-	2.483,25	-	1.921,56	-	479,68	-
* Enerji	13.892,45	-	6.270,08	-	20.450,45	-	7.532,50	-
* Götürü İş	-	-	-	-	-	-	-	-
* Diğer Direkt Girdiler	45.503,03	-	12.350,16	-	21.953,87	-	12.660,00	-
BRÜT İŞLETME KARI	336.733,40	68,07	317.484,78	81,33	322.826,25	71,78	344.331,02	83,61
II-Amortismanlar	4.612,48	-	21.010,16	-	16.881,33	-	42.400,00	-
İŞLETME NET KATMA DEĞERİ	332.120,93	67,14	296.474,62	75,95	305.944,91	68,03	301.931,02	73,32
III-Dışsal Masraflar	11.380,08	2,30	8.279,36	2,12	14.258,51	3,17	515,54	0,13
* Ödenen Ücretler	1.782,02	-	8.279,36	-	74,61	-	94,90	-
* Ödenen Kiralar	2.405,68	-	322,58	-	2.453,33	-	-	-
*Ödenen Faizler	7.192,38	-	7.850,29	-	11.730,57	-	420,65	-
İŞLETME AİLE GELİRİ	320.740,85	64,84	288.195,26	73,83	291.686,40	63,88	301.415,47	73,19

İncelenen işletmeler işletme tipleri itibariyle karşılaştırıldığında, küçük işletme grubunda en fazla işletme aile gelirine sahip olan işletmelerin uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmeleri olduğu görülmektedir. Orta büyüklükteki işletmelere bakıldığında toplam gelir içerisinde en fazla işletme aile gelirine sahip olan işletme tipinin yine uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmeleri olduğu gözlenirken, büyük işletme grubunda da durum böyledir.

İncelenen tüm işletmeler ortalaması gelir tablosu Çizelge 5.58'de verilmiştir. Çizelge 5.58'de görüldüğü gibi toplam gelir 270.086,55 TL'dir. Toplam masrafların toplam gelir içerisindeki payı %37,89'dur. Yani işletme aile geliri 62,11'dir.

Çizelge 5.58. İşletmeler ortalaması olarak 2015-2016 dönem sonu gelir tablosu

	TL	Oran %
Toplam Gelir	270.086,55	100,00
Toplam Çıktı	260.551,44	96,47
Vergi ve Sübvansiyon Dengesi	9.535,11	3,53
Yatırım Bağışları ve Sübvansiyonlar		
TOPLAM GİRDİLER	97.591,31	36,13
I-Ara Tüketim Masrafları	83.315,76	30,85
a-Özel Masraflar	52.740,20	19,53
*Tohum ve Fideler	9.603,95	
* Gübre	20.348,78	
* Bitki Koruma	1.528,61	
* Diğer Özel Bitki Masraflar	17.996,11	
* Otlak Canlı Stokların Yemleri	2.666,91	
* Domuz ve Kümes Hayvanları Yemleri		
* Canlı Stoklarla İlgili Diğer Masraflar	596,41	
b- İşletme Masrafları	30.575,56	11,32
* Makine ve Bina Masrafları	1.711,22	
* Enerji	8.692,60	
* Götürü İş		
* Diğer Direkt Girdiler	20.171,75	
BRÜT İŞLETME KARI	186.770,78	69,15
II-Amortismanlar	6.687,61	
İŞLETME NET KATMA DEĞERİ	180.083,17	66,68
III-Dışsal Masraflar	7.587,93	2,81
* Ödenen Ücretler	836,58	
* Ödenen Kiralar	1.209,25	
*Ödenen Faizler	5.542,10	
İŞLETME AİLE GELİRİ	172.495,24	63,87

5.9. İncelenen İşletmelerde İşletme Tiplerinin Rekabet Üstünlükleri

İncelenen işletmelerde, işletme tiplerini birbirleri ile karşılaştırıp, rekabet üstünlüklerini değerlendirme de dikkate alınan kriterler Çizelge 5.59'da verilmiştir. Çizelge 5.59'da verilen kriterlerden hektara düşen bitkisel üretim değeri açısından işletme tiplerinin rekabet üstünlükleri incelendiğinde, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde yer alan büyüklük sınıflarında hektara bitkisel üretim değeri 605,26 TL ile 11.621,12TL arasında değişmekte olup işletme büyüklüğüne paralel olarak artmaktadır. Bu durum küçük işletme sınıfında bulunan işletmelerin arazilerinin büyük çoğunluğunun kurak arazilerden oluşması ve nadasa bırakmalarından kaynaklanmaktadır. Büyük işletme sınıfında ise üretim değeri yüksek mısır ve şeker pancarı üretiminin yoğun olması hektara yüksek üretim değeri elde edilmesini sağlamıştır.

Çizelge 5.59. İşletme tiplerinde rekabet üstünlüklerini değerlendirme kriterleri

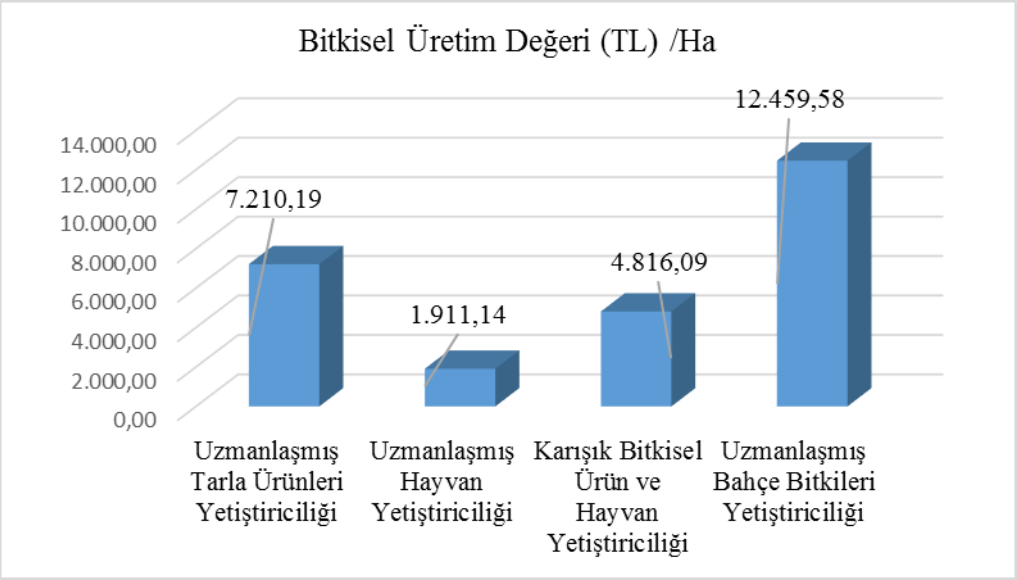
Başarı Kriterleri	Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği				Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği				Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan				Uzmanlaşmış Bahçe Bitkileri			
	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama	Küçük İşletmeler	Orta İşletmeler	Büyük İşletmeler	Ortalama
Bitkisel Üretim Değeri (TL) /Ha	605,26	4.389,59	11.621,12	7.210,19	3.604,08	544,36	2.257,34	1.911,14	2.730,75	2.264,36	6.137,71	4.816,09	32.000,00	6.215,00	12.056,23	12.459,58
Hayvansal Üretim Değeri(TL)/HÜ	-	2.879,14	1.016,81	1.127,48	478,80	5.131,98	5.231,46	4.410,08	2.038,46	3.863,11	4.933,45	4.235,72	-	-	-	-
Bitkisel üretim özel masraflar(TL)/Ha	144,81	1.553,07	2.358,92	1.881,42	3.680,88	1.073,85	1.636,64	1.500,86	792,71	1.492,63	1.884,21	1.806,90	2.216,20	2.431,61	1.388,86	1.790,74
Hayvansal Üretimde Özel Masraflar (TL)/HÜ	-	144,17	124,23	125,41	148,13	177,35	220,60	203,92	150,78	284,15	283,67	279,23	-	-	-	-
Toplam Çıktı(TL)/ Toplam Girdi(TL)	1,18	1,59	2,76	2,09	2,87	2,05	3,80	3,09	2,15	1,60	2,64	2,36	5,82	1,63	3,68	3,01
(Toplam Çıktı(TL)/ Toplam Sermaye(TL))*100	5,01	12,93	23,49	20,95	13,32	13,75	19,92	18,79	8,24	13,14	27,81	25,50	28,26	15,44	30,80	24,84
Brüt İşletme Karı (TL)	46,54	48,73	68,07	65,80	69,20	61,29	81,33	78,80	70,75	55,62	71,78	70,85	90,67	44,47	83,61	74,23
İşletme Net Katma Değeri (TL)	42,31	46,81	67,14	64,72	66,24	55,98	75,95	73,48	62,80	48,44	68,03	66,84	82,88	40,18	73,32	65,42
İşletme aile geliri (TL)	27,84	39,61	64,84	61,77	66,24	52,81	73,83	71,28	62,80	45,26	64,86	63,72	82,88	39,97	73,19	65,27

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde hektara düşen bitkisel üretim değeri 544,36TL ile 3604,08TL arasında değişmektedir. Bu işletme tipinin küçük işletme sınıfında yalnızca yonca üretilmekte olup nadasa bırakılmış arazi bulunmamaktadır. Gerek yoncanın verimliliği gerekse üretim değerinin yüksek olması bu işletme sınıfının hektara düşen üretim değerinin orta ve büyük işletme sınıfında bulunan işletmelerden daha yüksek olmasına neden olmuştur. Orta büyüklük sınıfındaki işletmelerde araziler genellikle kurak arazi olup ağırlıklı olarak arpa ve buğday üretimi yapılmaktadır. Bu durum orta büyüklük sınıfındaki işletmelerin hektara bitkisel üretim değerinin hem küçük hem de büyük işletme sınıfındaki işletmelerden daha düşük çıkmasına yol açmıştır (Çizelge 5.59).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde hektara düşen üretim değeri 2.264,36TL ile 6.137,71TL arasında değişmektedir. Küçük ve orta büyüklükteki işletme sınıflarında hektara düşen bitkisel üretim değerleri birbirine yakın bulunmuştur. Büyük işletme sınıfında ise mısır, şeker pancarı ve soğan üretim değerinin yüksek olması daha fazla hektara üretim değeri elde etmelerine yol açmıştır (Çizelge 5.59).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde hektara düşen üretim değeri 6.215,00TL ile 32.000,00TL arasında değişmektedir. Küçük işletme sınıfında yalnızca kiraz yetiştirilmektedir. Buna rağmen hektara bitkisel üretim değeri orta ve büyük işletme gruplarından daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca büyük işletme sınıfında orta büyüklükteki işletme sınıfına göre daha fazla kiraz üretimine yer verilmiştir ve daha fazla hektara bitkisel üretim değeri elde edilmiştir (Çizelge 5.59).

İncelenen işletme tipleri ortalamaları itibariyle hektara bitkisel üretim değeri incelendiğinde, hektara düşen bitkisel üretim değerinin işletme tipleri ortalamasında 1.911,14 TL ile 12.459,58 TL arasında değiştiği görülmektedir. Buna göre en fazla hektara bitkisel üretim değerine sahip olan işletmelerin uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmeleri olduğu belirlenmiştir. Bu durum meyve üretim değerinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Hektara en düşük bitkisel üretim değerine sahip olan işletmeler ise uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmeleridir. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde genellikle hayvan beslemeye yönelik olarak arpa, buğday ekim alanının fazla olması ve bu işletmelerin sahip oldukları arazilerin büyük çoğunluğunun kurak araziler olması hektara düşen bitkisel üretim değerinin diğer işletme tiplerine göre daha düşük olmasına yol açmıştır (Şekil 5.1).

Şekil 5.1. İşletme tipleri ortalamaları itibariyle hektara bitkisel üretim değerleri

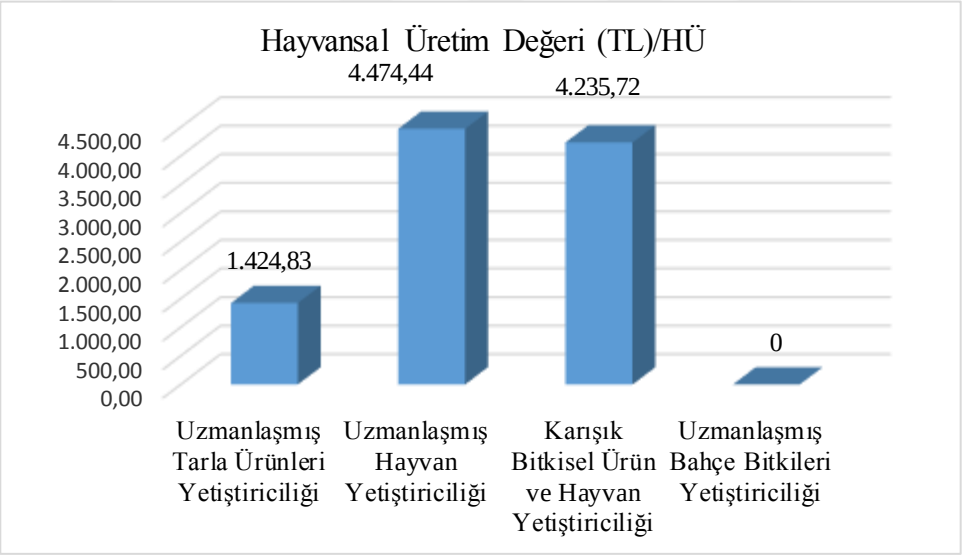
Çizelge 5.59'da verilen kriterlerden hayvan ünitesi başına düşen hayvansal üretim değeri açısından uzmanlaşmış tarla bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarından küçük işletme sınıfında hayvansal üretim olmadığı tespit edilmiştir. Orta ve büyük işletme sınıflarında hayvan ünitesi başına hayvansal üretim değerleri ise sırasıyla 2.879,14 TL ve 1.016,81 TL olarak belirlenmiştir. Orta büyüklükteki işletme sınıfında hayvan ünitesine düşen değerin daha yüksek olduğu görülmektedir (Çizelge 5.59).

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında hayvan ünitesi başına düşen hayvansal üretim değeri ekonomik büyüklük sınıflarında 478,80 TL ile 5.231,46 TL arasında değişmektedir. Küçük işletme sınıfında bulunan işletmelerin hayvan ünitesi başına düşen hayvansal üretim değerlerinin, orta ve büyük işletme sınıfında bulunan işletmelerden önemli düzeyde düşük olması, bu işletme sınıfında bulunan işletmelerin küçük ölçekli olarak yalnızca besicilik yapmalarından ve süt gelirlerinin olmamasından kaynaklanmaktadır (Çizelge 5.59).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında hayvan ünitesi başına düşen hayvansal üretim değeri 2.038,46 TL ile 4.933,45 TL arasında değişmektedir. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde hayvan ünitesi başına düşen hayvansal üretim değeri işletme büyüklük sınıflarına paralel artış göstermektedir. İşletme büyüklük sınıflarında hayvan ünitesi başına düşen hayvansal üretim değerindeki artış, işletme ölçeği

büyüdükçe koyun ve keçi üretiminin ve süt üretiminin artmasından kaynaklanmaktadır (Çizelge 5.59).

İncelenen işletme tipleri ortalamaları itibariyle hayvan ünitesi başına hayvansal üretim değerleri karşılaştırıldığında, hayvan ünitesi başına en fazla hayvansal üretim değerine sahip olan işletme tipinin uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmeleri (4.474,44 TL) olduğu Şekil 5.2'de görülmektedir. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerini sırasıyla karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri (4.235,72TL) ve uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmeleri (1.424,83 TL) takip etmektedir. İncelenen uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmeleri hayvansal üretim yapmamaktadır.

Şekil 5.2. İşletme tipleri ortalamaları itibariyle hayvan ünitesi başına düşen hayvansal üretim değerleri

Çizelge 5.59'da verilen kriterlerden hektara düşen bitkisel üretimde özel masraflar, uzmanlaşmış tarla bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında 144,81 TL ile 2.258,92 TL arasında değişmektedir. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmeleri küçük işletme sınıfında hektara bitkisel üretimde özel masrafların, orta ve büyük işletme sınıfına göre önemli düzeyde düşük çıkması, bu işletme sınıfında bulunan işletmelerin arazilerinin neredeyse yarısı kadarını nadasa bırakarak üretim yapmamalarından kaynaklanmaktadır (Şekil 5.59).

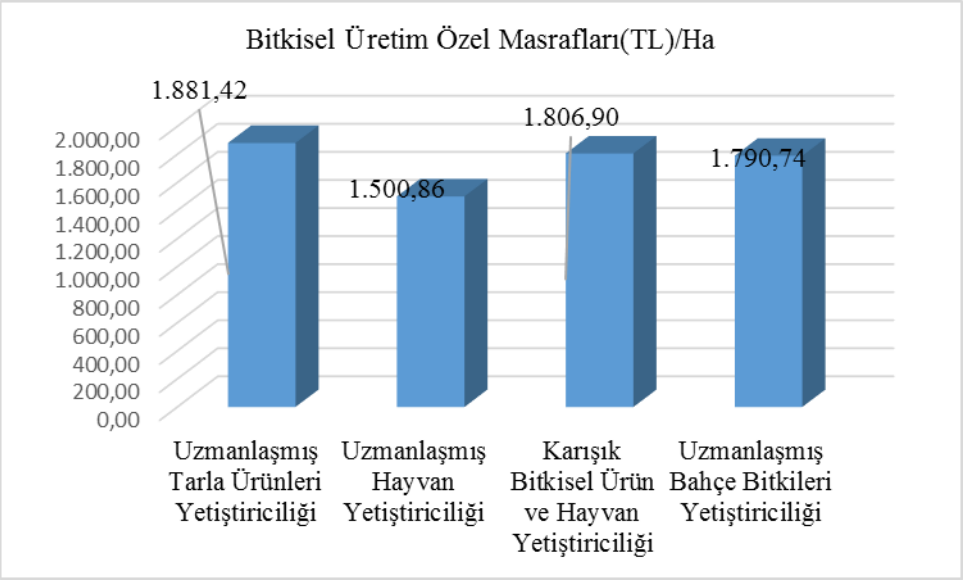
Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde hektara düşen bitkisel üretimde özel masraflar, işletme büyüklük sınıflarında farklılık göstermekle birlikte 1.073,85TL ile 3.680,88 TL arasında değişmektedir. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği

işletmelerinin orta ve büyük işletme sınıflarında farklı ürünlere yer verilirken küçük işletme sınıfında yalnızca yonca yetiştirilmektedir. Yoncanın bakım işlemlerinin diğer ekonomik büyüklük sınıflarında yer alan tahıl grubu ürünlerine göre yüksek olmasından dolayı uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği küçük işletme sınıfında hektara düşen bitkisel üretimde özel masraflar orta ve büyük işletme gruplarına göre daha yüksek çıkmıştır (Çizelge 5.59).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde işletme büyüklük sınıflarına paralel olarak üretim alanının artmasıyla birlikte gübre, tohum ve bitki koruma masraflarının da artmasıyla hektara düşen bitkisel ürünlerde özel masraflar artış göstermektedir ve 792,71 TL ile 1.884,21 TL arasında değişmektedir (Çizelge 5.59).

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde hektara düşen bitkisel üretimde özel masraflar, 1.388,86 TL ile 2.431,61 TL arasında değişmektedir. Ürün desenindeki farklılık, küçük işletme sınıfında kiraz, orta işletme sınıfında kayısı üretiminin, büyük işletme sınıfında ise elma üretiminin yoğun olması hektara düşen bitkisel üretimde özel masrafların önemli düzeyde farklılık göstermesine neden olmuştur (Çizelge 5.59).

İncelenen işletme tipleri ortalamaları itibariyle hektara bitkisel üretimde özel masraflar Şekil 5.3'de verilmiştir. Şekil 5.3'de görüldüğü gibi hektara en düşük bitkisel üretimde özel masrafa sahip olan işletme tipi uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmeleridir (1.500,81 TL). Dolayısıyla uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmeleri bitkisel üretimde özel masrafları, incelenen diğer işletme tiplerine göre daha düşük düzeyde gerçekleştirmektedirler. İncelenen işletmeler arasında hektara en yüksek bitkisel üretimde özel masraflara sahip olan işletme tipi ise uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmeleri olarak belirlenmiştir.

Şekil 5.3. İşletme tipleri ortalamaları itibariyle hektara düşen bitkisel üretimde özel masraflar

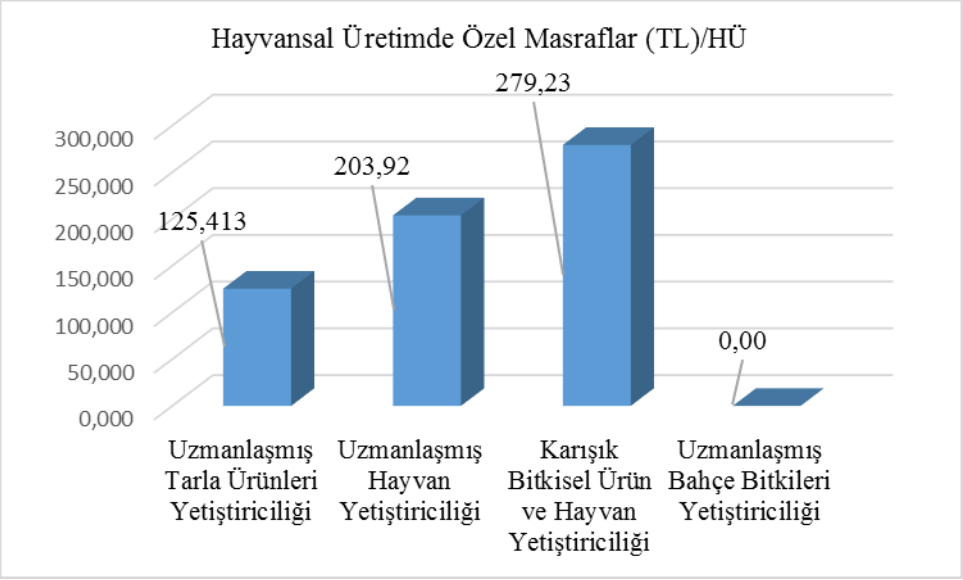
Çizelge 5.59'da verilen kriterlerden hayvan ünitesine düşen hayvansal üretimde özel masraflar, uzmanlaşmış tarla bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarından orta büyüklükteki işletme sınıfında 144,17 TL, büyük işletme sınıfında ise 124,23 TL olarak belirlenmiştir. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde büyük işletme sınıfında bulanan işletmelerin hayvan ünitesi başına düşen hayvansal üretimde özel masrafları daha düşük düzeyde gerçekleştirmektedirler. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinin küçük işletme sınıfında hayvancılık yapılmadığından bu değer mevcut değildir.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında, hayvan ünitesi başına düşen hayvansal üretimde özel masraflar 148,13TL ile 220,60 TL arasında değişmekte olup işletme büyüklük sınıflarına paralel artış göstermektedir. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmeleri büyük işletme sınıfında hayvan ünitesi başına hayvansal üretimde özel değişen masrafları, küçük ve orta işletme sınıfında yer alan işletmelere göre daha düşük gerçekleştirmektedirler (Çizelge 5.59).

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında hayvan ünitesi başına düşen hayvansal üretimde özel masraflar 150,78 TL ile 283,67 TL arasında değişmektedir. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinin orta ve büyük işletme sınıfında hayvan ünitesi başına hayvansal üretimde özel değişen masrafları birbirine çok yakın değerlerdir. Bu sebeple orta ve büyük işletme sınıfında hayvan ünitesi başına hayvansal üretimde özel

değişen masraflar küçük işletme sınıfına göre daha düşük gerçekleşmiştir (Çizelge 5.59).

İncelenen işletme tipleri ortalamaları itibariyle hayvan ünitesi başına düşen hayvansal üretimde özel masraflar Şekil 5.4 ‘de verilmiştir. Şekil 5.4’den de görüldüğü gibi hayvan ünitesine düşen hayvansal üretimde özel masraflar uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde 125,41 TL olarak belirlenmiştir ve hayvan ünitesine düşen hayvansal üretimde özel masraflar diğer işletme tiplerinden daha düşük bulunmuştur. Bu durum uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde hayvan sayısının az olmasından kaynaklanmaktadır. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği ve karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde ise hayvan ünitesine düşen hayvansal üretimde özel masraflar sırasıyla 203,92 TL ve 279,23 TL olarak belirlenmiştir. Hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı bu iki işletme tipi arasından uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde hayvan ünitesi başına hayvansal üretimde özel masraflar daha düşük gerçekleşmiştir.

Şekil 5.4. İşletme tipleri ortalamaları itibariyle hayvan ünitesi başına düşen hayvansal üretimde özel masraflar

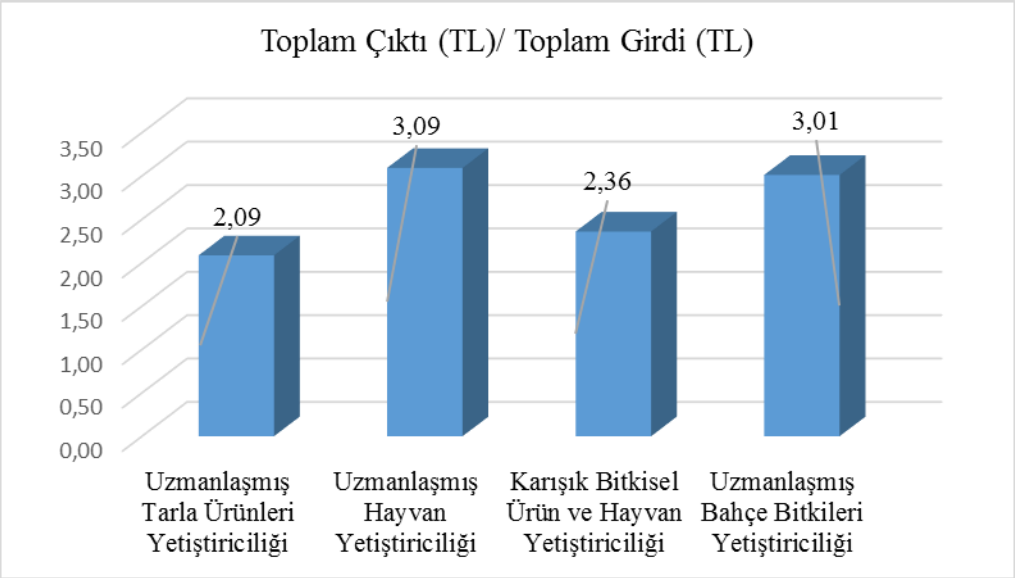
Çizelge 5.59’da verilen kriterlerden işletmede kullanılan toplam girdi değeri karşılığı elde edilen toplam çıktı değeri katsayıları uzmanlaşmış tarla bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında 1,18 ile 2,76 arasında değişmekte olup işletme büyüklük sınıflarına paralel artış göstermektedir. Buna göre işletmede kullanılan toplam girdi değeri karşılığında en fazla toplam çıktı elde eden işletme sınıfının büyük işletme sınıfı olduğu belirlenmiştir.

İşletmede kullanılan toplam girdi değeri karşılığı elde edilen toplam çıktı değeri katsayıları uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında 2,05 ile 3,80 arasında değişmektedir. Buna göre işletmede kullanılan toplam girdi değeri karşılığında en fazla toplam çıktı elde eden işletme sınıfının büyük işletme sınıfı olduğu belirlenmiştir (Çizelge 5.59).

İşletmede kullanılan toplam girdi değeri karşılığı elde edilen toplam çıktı değeri katsayıları karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında 1,60 ile 2,64 arasında değişmektedir. Buna göre işletmede kullanılan toplam girdi değeri karşılığında en fazla toplam çıktı elde eden işletme sınıfının büyük işletme sınıfı olduğu belirlenmiştir (Çizelge 5.59).

İşletmede kullanılan toplam girdi değeri karşılığı elde edilen toplam çıktı değeri katsayıları uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında 1,63 ile 5,82 arasında değişmekte olup kullanılan toplam girdi değeri karşılığı elde edilen toplam çıktı değeri katsayısı en yüksek olan işletme sınıfı küçük işletme sınıfı olarak belirlenmiştir. Buna göre işletmede kullanılan toplam girdi değeri karşılığında en fazla toplam çıktı elde eden işletme sınıfının küçük işletme sınıfı olduğu belirlenmiştir. Bu durum uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmeleri küçük işletme sınıfında bulunan işletmelerin meyve bahçelerinin küçük ölçekli olması sebebiyle girdi kullanımının az olmasından kaynaklanmaktadır (Çizelge 5.59).

İncelenen işletme tipleri ortalamaları itibariyle işletmede kullanılan toplam girdi değeri karşılığı elde edilen toplam çıktı katsayıları Şekil 5.5'de verilmiştir. Şekil 5.5'den de görüldüğü gibi incelenen işletmeler arasında işletmede kullanılan toplam girdi değeri karşılığı elde edilen toplam çıktı katsayısının en yüksek olduğu işletme tipi uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmeleri olarak belirlenmiştir. İşletmede kullanılan toplam girdi değeri karşılığı elde edilen toplam çıktı katsayısının en düşük olduğu işletme tipi ise uzmanlaşmış tarla bitkileri yetiştiriciliği işletmeleri olarak belirlenmiştir.

Şekil 5.5. İşletme tipleri ortalamaları itibariyle işletmelerde kullanılan toplam girdi değeri karşılığı elde edilen toplam çıktı katsayısı

Çizelge 5.59'da verilen kriterlerden işletmede kullanılan sermaye devir hızı değeri uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında %5,01 ile %23,49 arasında değişmekte olup bu değer işletme büyüklük sınıflarına paralel artış göstermektedir. Buna göre uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde sermayeyi en etkin kullanan işletme sınıfı büyük işletme sınıfı olarak tespit edilmiştir.

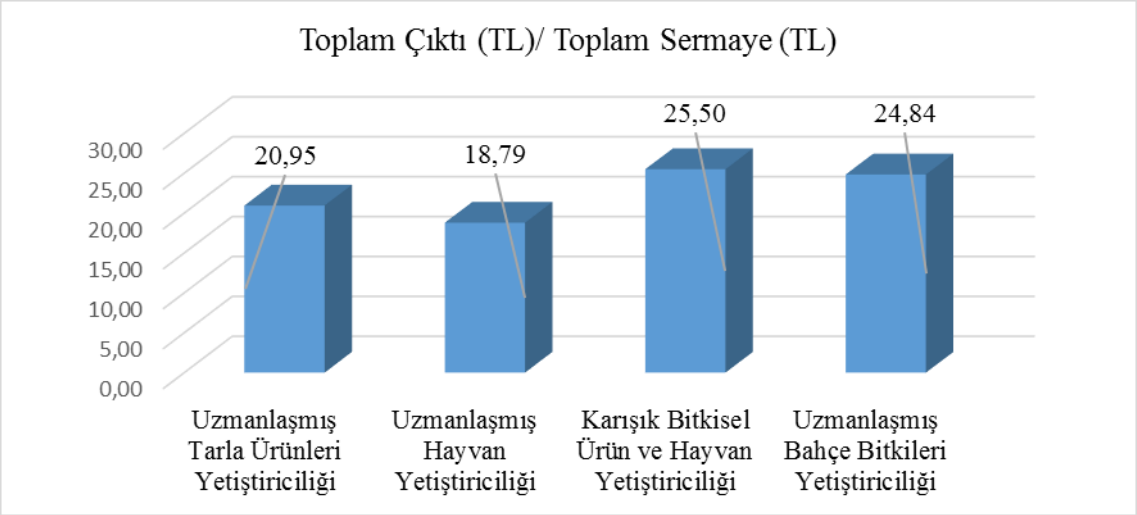
İşletmede kullanılan sermaye devir hızı değeri uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında %13,32 ile %19,92 arasında değişmekte olup bu değer işletme büyüklük sınıflarına paralel artış göstermektedir. Buna göre uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde sermayeyi en etkin kullanan işletme sınıfının büyük işletme sınıfı olduğu belirlenmiştir (Çizelge 5.59).

İşletmede kullanılan sermaye devir hızı değeri karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında %8,24 ile %27,81 arasında değişmekte olup bu değer işletme büyüklük sınıflarına paralel artış göstermektedir. Buna göre karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde sermayeyi en etkin kullanan işletme sınıfının büyük işletme sınıfı olduğu belirlenmiştir (Çizelge 5.59).

İşletmede kullanılan sermaye devir hızı değeri uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında %28,26 ile %30,80 arasında değişmekte olup bu değer işletme büyüklük sınıflarında farklılık

göstermektedir. Buna göre uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde sermayeyi en etkin kullanan işletme sınıfının büyük işletme sınıfı olduğu belirlenmiştir (Çizelge 5.59).

İncelenen işletme tipleri ortalamaları itibariyle sermaye devir hızları Şekil 5.6'da verilmiştir. Şekil 5.6'dan da görüldüğü gibi incelenen işletme tipleri arasında sermayeyi en etkin kullanan işletme tipi karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleridir.

Şekil 5.6. İncelenen işletme tiplerinin sermaye devir hızları

Çizelge 5.59'da verilen kriterlerden brüt işletme karı uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında %46,54 ile %68,07 arasında değişmekte olup bu değer işletme büyüklük sınıflarına paralel artış göstermektedir. Buna göre uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla brüt kara sahip olan işletme büyüklük sınıfının büyük işletme sınıfı olduğu Çizelge 5.59'da görülmektedir.

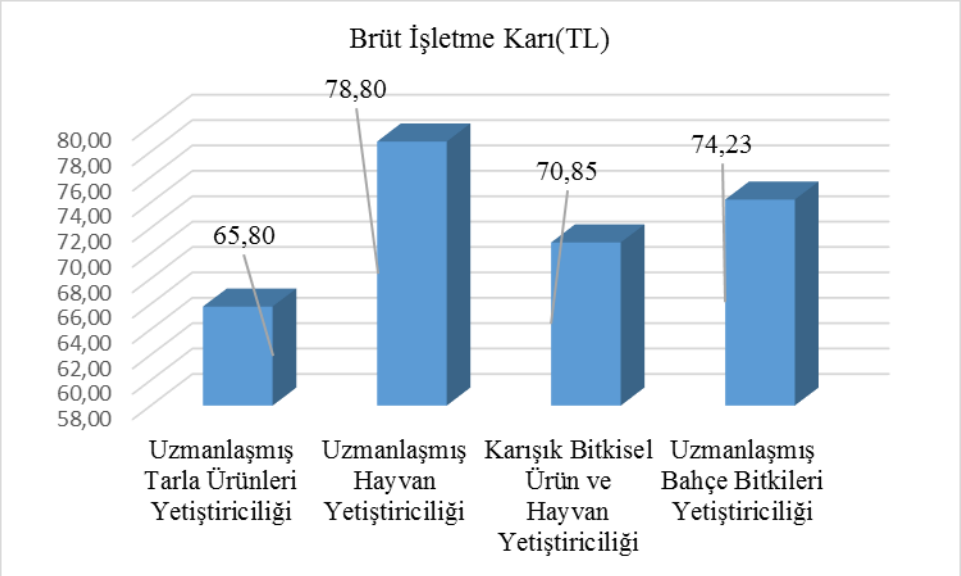
Brüt işletme karı uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında %69,20 ile %81,33 arasında değişmekte olup bu değer işletme büyüklük sınıflarında farklılık göstermektedir. Buna göre uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla brüt kara sahip olan işletme büyüklük sınıfının büyük işletme sınıfı olduğu Çizelge 5.59'da görülmektedir.

Brüt işletme karı karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında %55,62 ile %71,78 arasında değişmekte olup bu değer işletme büyüklük sınıflarında farklılık göstermektedir. Buna göre karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla brüt kara sahip

olan işletme büyüklük sınıfının büyük işletme sınıfı olduğu Çizelge 5.59'da görülmektedir.

Brüt işletme karı uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında %44,47 ile %90,67 arasında değişmekte olup bu değer işletme büyüklük sınıflarında farklılık göstermektedir. Buna göre uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla brüt kara sahip olan işletme büyüklük sınıfının küçük işletme sınıfı olduğu Çizelge 5.59'da görülmektedir.

İncelenen işletme tipleri ortalamaları itibariyle toplam gelir içerisinde brüt işletme karlarının oranı Şekil 5.1'de verilmiştir. Buna göre toplam gelir içerisinde brüt karın payı; uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde %65,80, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde % 78,80, karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde %70,85, uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde ise %74,23 olarak belirlenmiştir. Buna göre en fazla brüt kara sahip olan işletme tipinin uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmeleri olduğu belirlenmiştir.

Şekil 5.7..İncelenen işletmelerin brüt işletme karları

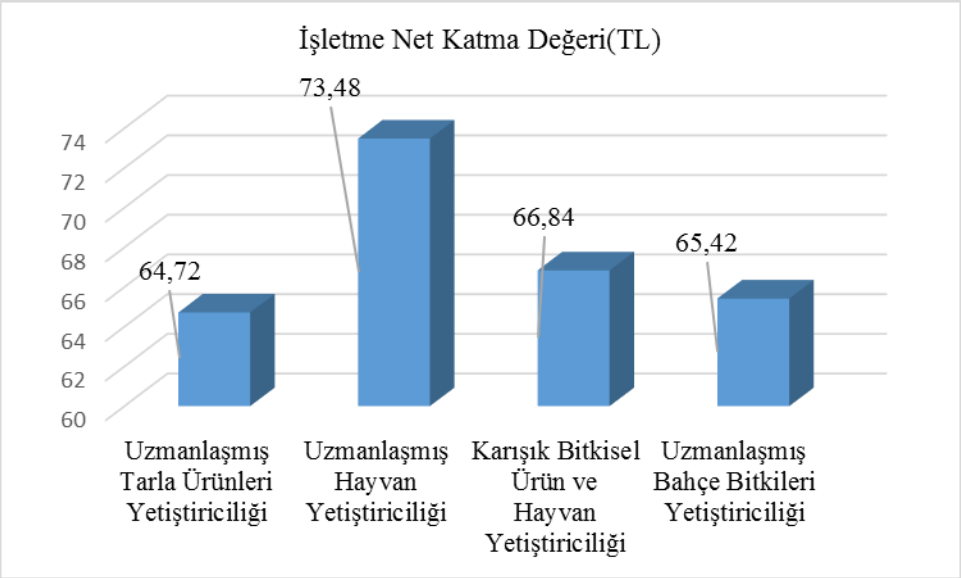
Çizelge 5.59'da verilen kriterlerden işletme net katma değeri uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında %42,31 ile %67,14 arasında değişmekte olup bu değer işletme büyüklük sınıflarına paralel artış göstermektedir. Buna göre uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla brüt kara sahip olan işletme büyüklük sınıfının büyük işletme sınıfı olduğu Çizelge 5.59'da görülmektedir.

İşletme net katma değeri uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında %55,98 ile %75,95 arasında değişmekte olup bu değer işletme büyüklük sınıflarında farklılık göstermektedir. Buna göre uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla brüt kara sahip olan işletme büyüklük sınıfının büyük işletme sınıfı olduğu Çizelge 5.59'da görülmektedir.

İşletme net katma değeri karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında %48,44 ile %68,03 arasında değişmekte olup bu değer işletme büyüklük sınıflarında farklılık göstermektedir. Buna göre karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla brüt kara sahip olan işletme büyüklük sınıfının büyük işletme sınıfı olduğu Çizelge 5.59'da görülmektedir.

İşletme net katma değeri uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında %40,18 ile %82,88 arasında değişmekte olup bu değer işletme büyüklük sınıflarında farklılık göstermektedir. Buna göre uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla brüt kara sahip olan işletme büyüklük sınıfının küçük işletme sınıfı olduğu Çizelge 5.59'da görülmektedir.

Şekil 5.8.'de işletme tipi ortalamaları itibariyle toplam gelir içerisinde işletme net katma değerlerinin payı verilmiştir. Buna göre toplam gelir içerisinde işletme net katma değerinin payı, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde %64,72, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde %73,48, karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde %66,84 ve uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde ise %65,42 olarak belirlenmiştir. İncelenen işletme tipleri itibariyle Şekil 5.8'den de görüldüğü gibi işletme tipleri arasında en fazla işletme net katma değerine sahip olan işletme tipi uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmeleridir.

Şekil 5.8. İncelenen işletmelerin işletme net katma değerleri

Çizelge 5.59'da verilen kriterlerden işletme aile geliri değeri uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında %27,84 ile %64,84 arasında değişmekte olup bu değer işletme büyüklük sınıflarına paralel artış göstermektedir. Buna göre uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla brüt kara sahip olan işletme büyüklük sınıfının büyük işletme sınıfı olduğu Çizelge 5.59'da görülmektedir.

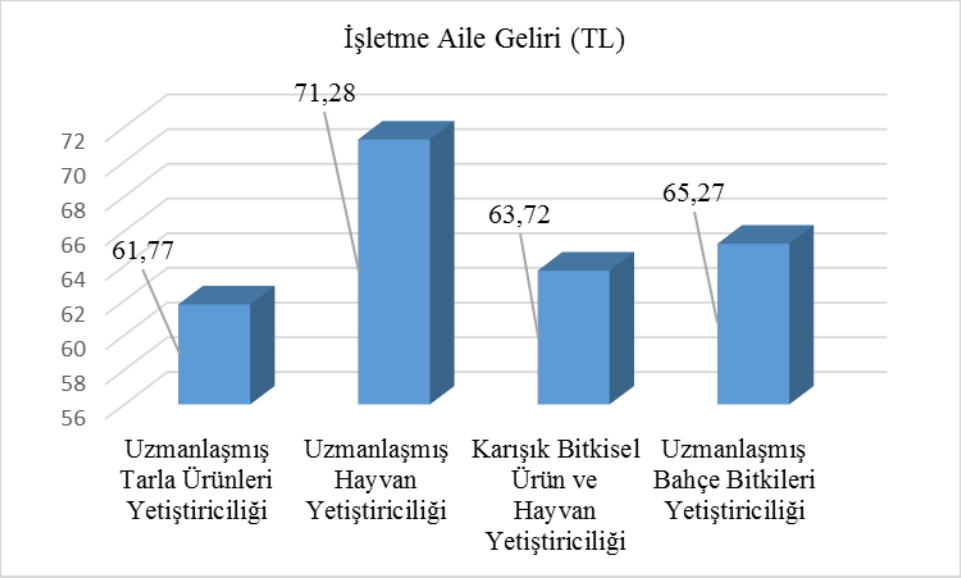
İşletme aile geliri değeri uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında %52,81 ile %73,83 arasında değişmekte olup bu değer işletme büyüklük sınıflarında farklılık göstermektedir. Buna göre uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla brüt kara sahip olan işletme büyüklük sınıfının büyük işletme sınıfı olduğu Çizelge 5.59'da görülmektedir.

İşletme aile geliri değeri karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında %45,26 ile %64,86 arasında değişmekte olup bu değer işletme büyüklük sınıflarında farklılık göstermektedir. Buna göre karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla brüt kara sahip olan işletme büyüklük sınıfının büyük işletme sınıfı olduğu Çizelge 5.59'da görülmektedir.

İşletme aile geliri değeri uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde bulunan farklı ekonomik büyüklük sınıflarında %39,88 ile %82,88 arasında değişmekte olup bu değer işletme büyüklük sınıflarında farklılık göstermektedir. Buna göre uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla brüt kara sahip

olan işletme büyüklük sınıfının küçük işletme sınıfı olduğu Çizelge 5.59'da görülmektedir.

Şekil 5.9'de işletme tipleri ortalaması itibariyle toplam gelir içerisinde işletme aile gelirinin payı verilmiştir. Şekil 5.3'den de görüldüğü gibi işletme aile geliri, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde %61,77, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelrinde %71,28, karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde %63,72 ve uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde %65,27 olarak belirlenmiştir. İncelenen işletme tipleri itibariyle Şekil 5.9'dan da görüldüğü gibi işletme tipleri arasında en fazla işletme aile gelirine sahip olan işletme tipi uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmeleridir.

Şekil 5.9.İncelenen işletmelerin net işletme aile gelirleri

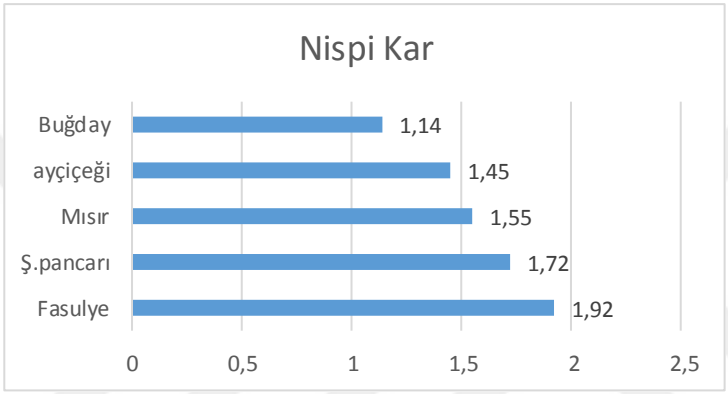
İncelenen işletmelerin brüt karları,işletme net katma değerleri ve net işletme aile gelirlerinin yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum incelenen işletmelerde ağırlıklı olarak aile işgücü kullanılmasına rağmen ÇMVA sisteminde aile işgücü ücret karşılığının masraflara katılmamasından kaynaklanmaktadır.

İncelenen işletmelerde,brüt kar, işletme net katma değeri ve işletme aile geliri kriterleri dikkate alındığında uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinin diğer işletmelere göre daha karlı çalıştıkları görülmektedir.

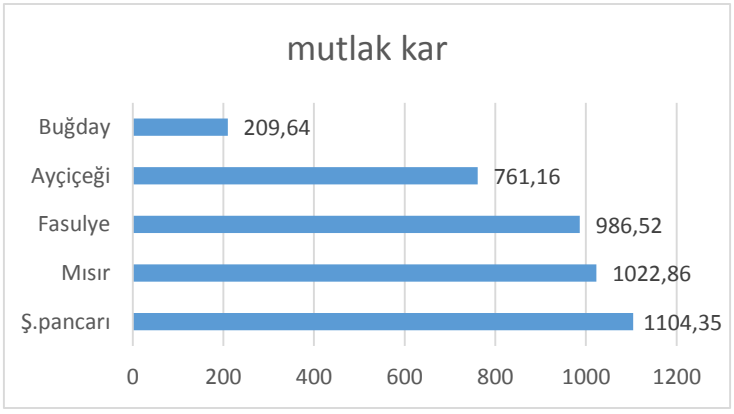
5.10. İncelenen İşletmelerde Üretilen Ürünlerin Rekabet Üstünlükleri

Çalışmada, bir işletmede üretilen ürünlerin ekonomik olup olmadıklarının belirlenmesinde önemli kriterlerden olan mutlak ve nispi kar hesaplanmıştır. Bu

bağlamda mutlak ve nispi kar her bir işletme tipi içerisinde üretilen ürünler itibariyle ayrı ayrı hesaplanmıştır. Buna göre uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla gelir sağlayan ürünlerin sırasıyla, şeker pancarı, mısır, fasulye, ayçiçeği ve buğday olduğu belirlenmiştir. Şeker pancarı üretiminde bir dekar araziden 1.104,35 TL kar elde edilirken, mısır üretiminde 1.022,86 TL, fasulye üretiminden 986,52 TL, ayçiçeği üretiminde 761,16 TL ve buğday üretiminde 209,64 TL kar elde edilmektedir (Şekil 5.10). Yapılan 1 TL masraf karşılığında fasulye, şeker pancarı, mısır, ayçiçeği ve buğday üretiminden sağlanan gelir sırasıyla 1,92, 1,72, 1,55, 1,45 ve 1,14'tür (Şekil 5.11).

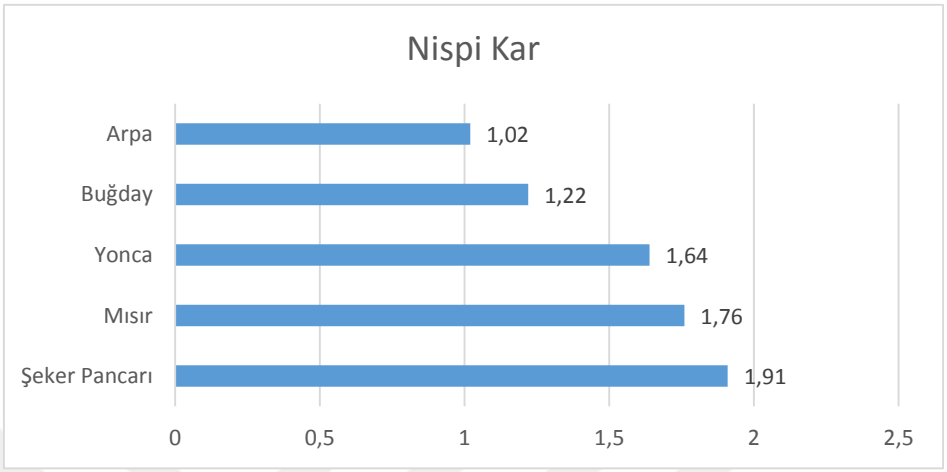
Şekil.5.10.Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde nispi kar

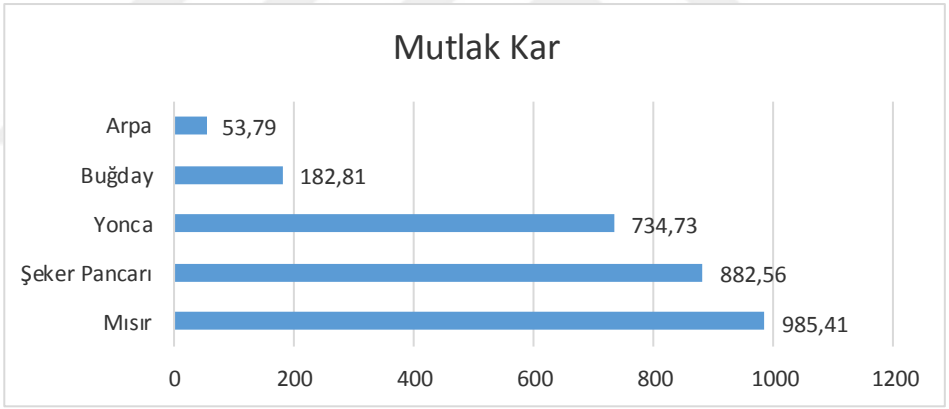
Şekil.5.11. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde mutlak kar

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla gelir sağlayan ürünlerin sırasıyla mısır, şeker pancarı, yonca, buğday ve arpa olduğu belirlenmiştir. Mısır üretiminde bir dekar araziden 985,41 TL kar elde edilirken, şeker pancarı üretiminde 882,56 TL, yonca üretiminden 734,73TL, buğday üretiminde 182,81 TL ve arpa üretiminde 53,79 TL kar elde edilmektedir (Şekil 5.12). Yapılan 1TL masraf

karşılığında şeker pancarı, mısır, yonca, buğday ve arpa üretiminden sağlanan gelir sırasıyla 1,91, 1,76, 1,64, 1,22 ve 1,02'dir (Şekil 5.13).

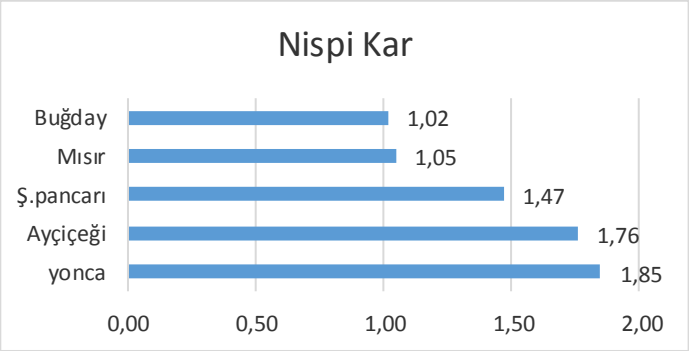

Şekil 5.12. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde nispi kar

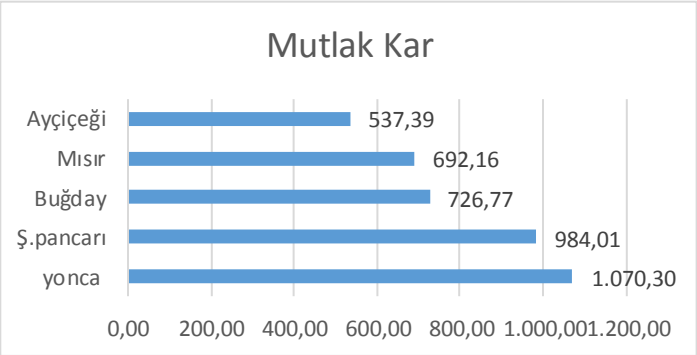

Şekil 5.13. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde mutlak kar

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla gelir sağlayan ürünlerin sırasıyla yonca, şeker pancarı, buğday, mısır ve ayçiçeği olduğu belirlenmiştir. Yonca üretiminde bir dekar araziden 1.070,30 TL kar elde edilirken, şeker pancarı üretiminde 984,01 TL, buğday üretiminden 726,77TL, mısır üretiminde 692,16 TL ve ayçiçeği üretiminde 537,39 TL kar elde edilmektedir (Şekil 5.13). Yapılan 1TL masraf karşılığında yonca, ayçiçeği, şeker pancarı, mısır ve buğday üretiminden sağlanan gelir sırasıyla 1,85, 1,76, 1,47, 1,05 ve 1,02'dir (Şekil 5.15).

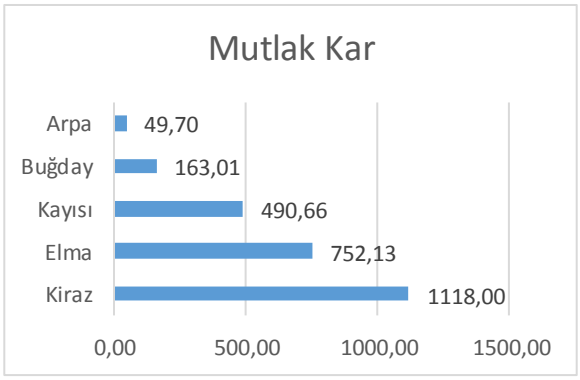

Şekil 5.14. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde nispi kar

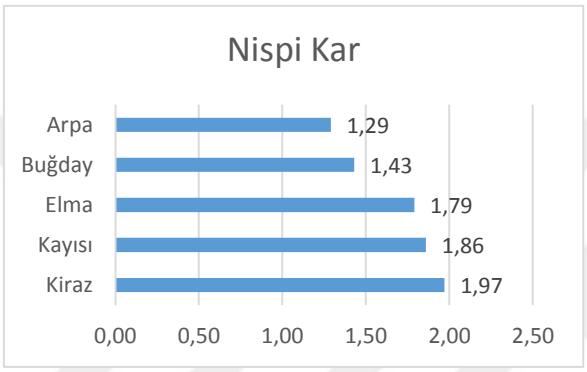

Şekil 5.15. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde mutlak kar

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla gelir sağlayan ürünlerin sırasıyla kiraz, elma, kayısı, buğday ve arpa olduğu belirlenmiştir. Kiraz üretiminde bir dekar araziden 1.118,00 TL kar elde edilirken, elma üretiminde 752,13 TL, kayısı üretiminden 490,66 TL, buğday üretiminde 163,01 TL ve arpa üretiminde 49,70 TL kar elde edilmektedir (Şekil 5.16). Yapılan 1TL masraf karşılığında kiraz, kayısı, elma, buğday ve arpa üretiminden sağlanan gelir sırasıyla 1,97, 1,86, 1,79, 1,43 ve 1,29'dur (Şekil 5.17).

Şekil 5.16. Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde mutlak kar

Şekil 5.17. Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde nispi kar

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

ÇMVA sistemi tarımsal verilerin toplanmasında kullanılan kapsamlı ve kendine özgü bir kayıt tutma sistemidir. AB tarafından geliştirilen bu sistemin temelde iki amacı vardır. Birincisi, tarım işletmelerinin karlılığına odaklanarak tarımsal alanda sektör analizlerinin yapılabilmesi için güvenilir ve sürdürülebilir veriler sağlamaktır. ÇMVA'nın ikinci amacı ise tarım politikası analizlerinin yapılmasına zemin hazırlamaktadır. ÇMVA sistemi AB ülkelerinde 1956 yılından beri uygulanmakta olup ülkemizde ÇMVA 'nın pilot uygulaması 2007 yılında başlamıştır.

Önemli bir tarım ülkesi olan Türkiye'de gerek sektör analizlerinin yapılması gerekse etkin tarım politikalarının hazırlanmasına temel oluşturabilecek sağlıklı tarımsal verilerin sürdürülebilir bir şekilde elde edilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda ülkemizde ÇMVA sistemi ile ilgili çalışmalar yapmak, konunun anlaşılması ve uygulamaya aktarılması açısından önemlidir. Buradan yola çıkarak bu çalışmada gerek geniş ürün desenine sahip olması gerekse geniş tarım alanlarına sahip olması bakımından Orta Anadolu Tarım Havzası'nda bulunan 7 ilde yapılan anketler yoluyla elde edilen 2016/2017 üretim dönemi yıllık faaliyet sonuçları ÇMVA sistemine göre incelenerek analiz edilmiştir.

Elde edilen sonuçlara göre Orta Anadolu Tarım Havzasında 4 işletme tipi olduğu belirlenmiştir. Bunlar, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği, karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği ve uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipleridir.

Ekonomik büyüklük, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde 72,64 EBÜ, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde 76,20 EBÜ, karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde 71,46 EBÜ ve uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde ise 48,57 EBÜ olarak belirlenmiştir. İncelenen işletme tipleri içerisinde işletmelerin büyük çoğunluğunun büyük ölçekli işletmeler olduğu belirlenmiştir.

İncelenen işletmelerde, işletme başına ortalama nüfus 6,83 ile 7,64 arasında değişmekte olup uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinin en fazla nüfusa sahip olan işletme tipi olduğu belirlenmiştir. İncelenen işletmelerde en fazla erkek iş birimine sahip olan işletmelerin ise karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri (4,98EİB) olduğu belirlenmiştir.

İncelenen işletme tiplerinin her birinde aile işgücünün yoğun olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Bu durum incelenen işletmelerin işgücü potansiyeli bakımından zengin olduğunu göstermektedir.

İncelenen tüm işletme tiplerinde ortalama işletme başına arazi miktarı 28,59 ha olup bunun %95,24'ü mülk arazilerden ve %4,76'sı kiralanan arazilerden oluşmaktadır. Mülk arazilerin fazla olması tarım işletmelerinde toprak sermayesinin önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan nüfus artışı sebebiyle gıda ihtiyacı her geçen gün artmaktadır. Bu nedenle tarım arazilerinin korunması yönünde önlemler alınması gerekmektedir.

Araştırma alanında, en fazla üretim değerine sahip olan işletmeler karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri (285.580,74 TL) olarak belirlenmiştir. Hayvancılık faaliyetinin getirisinin yüksek olması ve bitkisel üretimde yem üretimine yer verilmesi karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinin bitkisel üretim değerinin diğer işletme tiplerine göre daha fazla olmasını sağlamıştır. Bu nedenle üretiminde hayvancılık faaliyetine yer veren işletmelerin aynı zamanda yem bitkileri üretimine de ağırlık vermeleri önerilmektedir. Bu sayede yem masrafları düşürülerek üretim değeri artırılabilir. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerini sırasıyla uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmeleri (265.192,34 TL), hayvan yetiştiriciliği işletmeleri (234.537,01 TL), ve uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği (181.070,00 TL) işletmeleri takip etmektedir.

İncelenen işletmeler ara tüketim, amortisman ve dışsal masraflardan oluşan girdi masrafları açısından değerlendirildiğinde karışık bitkisel ve hayvansal üretim yapan işletmelerde 115.505,86 TL olan girdi masrafının %78,08'inin ara tüketim masraflarından, %11,48'ininin dışsal masraflardan ve %10,74'ünün ise amortismanlardan oluşturduğu belirlenmiştir. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde toplam girdi masrafları 104.594,45 TL olarak hesaplanmıştır. Toplam girdi masrafının ise %89,47'si ara tüketim masraflarından, % 7,72'si dışsal masraflardan ve %2,81'i amortisman masraflarından oluşmaktadır. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam girdi masrafları 68.035,88 TL olarak hesaplanmıştır. Toplam girdi masrafının ise %73,81'i ara tüketim masraflarından, %18,54'ü amortisman masraflarından ve % 7,65'i dışsal masraflardan ve oluşmaktadır. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam girdi masrafları 112.179,98 TL olarak hesaplanmıştır. Toplam girdi masrafının

ise %80,34'ü ara tüketim masraflarından, %11,05'i amortisman masraflarından ve % 8,61'i dışsal masraflardan oluşmaktadır. Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam girdi masrafları 63.847,74 TL olarak hesaplanmıştır. Toplam girdi masrafının ise %74,16'sı ara tüketim masraflarından, %25,43'ü amortisman masraflarından ve % 0,41'i dışsal masraflardan oluşmaktadır. İncelenen işletmeler arasında en yüksek girdi masrafına sahip olan işletme tipinin karışık bitkisel ve hayvansal üretim yapan işletmeler olduğu belirlenmiştir. Girdi masrafları içerisinde en fazla pay alan masraf kalemi bitkisel özel masraflar ve hayvansal özel masraflardan oluşan ara tüketim masraflarıdır. Nitekim karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde toplam girdi masraflarının %78,08'ini, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde toplam girdi masraflarının %85,33'ünü, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde %68,79'unu ve uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde ise toplam girdi masraflarının %68,99'unu oluşturmaktadır. İncelenen işletmelerde en yüksek girdi masrafına sahip olan işletmelerin, yoğun olarak hem bitkisel üretim hem de hayvansal üretim faaliyetinde bulunan karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri olduğu görülmektedir. Bu durum karışık bitkisel ve hayvansal üretim yapan işletmelerin hem bitkisel üretimde özel masraflarının hem de hayvansal üretimde özel masraflarının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda bölgede öne çıkan bitkisel ürünler dikkate alınarak bitkisel ürün destekleri ve hayvancılık destekleri yeniden düzenlenerek girdi masrafları azaltılmalıdır.

Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde ara tüketim masrafları 93.585,29 TL olarak hesaplanmıştır. Toplam özel masrafların %61,04'ü özel masraflardan ve %38,96'sı işletme masraflarından oluşmaktadır. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde ara tüketim masrafları 50.219,49 TL olarak hesaplanmış olup ara tüketim masraflarının %71,58'i özel masraflardan ve %28,42'si işletme masraflarından oluşmaktadır. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde ara tüketim masrafları 90.206,57 TL olarak hesaplanmıştır. Toplam ara tüketim masrafların %66,03'ü özel masraflardan ve %33,97'si işletme masraflarından oluşmaktadır. Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde ise ara tüketim masrafları 47.349,58 TL olarak hesaplanmıştır ve ara tüketim masrafların %69,21'i özel masraflardan ve %30,79'u işletme masraflarından oluşmaktadır. İncelenen işletmeler arasında en yüksek ara tüketim masrafına sahip olan işletmeler, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmeleri olarak belirlenmiştir. Ara tüketim masrafları özel

masraflardan ve işletme masraflarından oluşmaktadır. Özel masraflar, bitkisel üretimde özel masraflar ve hayvansal üretimde özel masraflar olarak ayrı ayrı hesaplanmaktadır. Bitkisel üretimde özel masraflar uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde 56.661,59 TL, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde 27.067,08 TL, karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde 52.227,20 TL ve uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde ise 32.770,52 TL olarak belirlenmiştir. İncelenen işletmeler arasında en yüksek bitkisel üretimde özel masrafa sahip olan işletmeler uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmeleridir. Bu durum uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinin ağırlıklı olarak bitkisel üretim yapmalarından kaynaklanmaktadır.

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde, bitkisel üretimde özel masraflar içerisinde en önemli paya diğer bitkisel özel masraflar (%60,50) sahipken, diğer işletme tiplerinde gübre masrafı bitkisel üretimde özel masrafların en önemli kalemini oluşturmaktadır. Nitekim uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde gübre masrafı bitkisel üretimde özel masrafların %41,24'ünü, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde %42,67'sini, karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde %41,45'ini oluşturmaktadır. Toprak analizine dayalı gübreleme yapılmasının teşvik edilmesi ve bu konuda bilinçlendirme çalışmalarının yapılması bölgede daha etkin gübre kullanımına yarar sağlayacaktır.

Hayvansal üretimde özel masraflar, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde 466,62 TL uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde 8.878,56TL,karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde 7.339,71 TL olarak belirlenmiştir. İncelenen işletmelerde hayvansal üretimde özel masrafları oluşturan en önemli masraf kalemi hayvan yemleridir. Hayvancılık faaliyetinde bulunan işletmelere verilen yem desteklerinin artırılması ve işletmelerinin ihtiyacı olan yemi kendilerinin üretmelerinin teşvik edilmesi karlarını artırmaya yardımcı olacaktır.

İncelenen işletmelerde toplam işletme masrafları makine ve binaların cari masrafları, enerji masrafları, sözleşmeli iş ve diğer genel işletme masrafları kalemleri dikkate alınarak hesaplanmıştır. İncelenen tüm işletme tiplerinde diğer genel işletme masrafları kalemi, toplam işletme masrafları içerisinde en büyük paya sahip olan masraf kalemi olarak belirlenmiştir. Buna göre, diğer genel işletme masrafları toplam işletme masraflarının, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde %70,95'ini, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde %57,14'ünü,karışık bitkisel ürün ve

hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde %48,68'ini ve uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde %61,37'sini oluşturmaktadır. ÇMVA sistemine göre sulama masrafları diğer genel işletme masrafları kaleminde hesaplanmaktadır. Bu nedenle incelenen işletmelerde bu kalem diğerlerinden daha yüksek çıkmıştır. Bitki su tüketim ihtiyacına göre sulama konusunda bilinçlendirme çalışmalarının yapılması, kısıtlı sulamanın teşvik edilmesi, alternatif su kaynaklarının geliştirilmesi, su kayıplarının azaltılması için kapalı boru sistemlerinin yaygınlaştırılması hem su kaynaklarının korunması hem de sulama maliyetinin azaltılmasına katkı sağlayacaktır.

Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliğinde varlıkların değeri 276.407,11 TL ile 2.047.054 TL arasında değişmektedir. Bu varlıklar içerisinde öz sermayenin payı işletme büyüklük gruplarında % 98,02 ile % 99,22 arasında değişmektedir. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliğinde varlıkların değeri 234.137,11 TL ile1.946.293,47 TL arasında değişmektedir. Bu varlıklar içerisinde öz sermayenin payı işletme büyüklük gruplarında % 100 ile % 98,44 arasında değişmektedir. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliğinde varlıkların değeri 261.337,58 TL ile 1.501.771,48 TL arasında değişmektedir. Bu varlıklar içerisinde öz sermayenin payı işletme büyüklük gruplarında % 98,91 ile % 97,32 arasında değişmektedir.

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde varlıkların değeri 45.297,67 TL ile 1.319.240,96 TL arasında değişmektedir. Bu varlıklar içerisinde öz sermayenin payı işletme büyüklük gruplarında % 100 ile % 91,88 arasında değişmektedir.

İncelenen işletmeler işletme net katma değeri kriterine göre karşılaştırıldığında, %73,48 ile en yüksek işletme net katma değerine sahip olan işletmelerin uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmeleri olduğu ve bunu %66,84 oranıyla karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinin, %65,42 ile uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinin ve %64,72 ile uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinin takip ettiği belirlenmiştir.

İncelenen işletmeler işletme aile geliri kriterine göre karşılaştırıldığında, %71,28 oranı ile en yüksek işletme aile gelirine sahip olan işletmelerin uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmeleri olduğu ve bunu %65,27 oranı ile uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinin, %63,72 oranı ile karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinin ve %61,77 oranı ile de uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinin takip ettiği belirlenmiştir.

Çalışmada incelenen işletmelerde üretilen bitkisel ürünlerin ekonomik olup olmadıklarını belirlemek amacıyla mutlak kar ve nispi kar prensibinden faydalanılmıştır. Buna göre uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla gelir sağlayan ürünlerin sırasıyla şeker pancarı (1.104,35 TL), mısır (1.022,86 TL), fasulye (986,52 TL) ayçiçeği (761,16 TL) ve buğday (209,64 TL) olduğu belirlenmiştir. Yapılan 1TL masraf karşılığında fasulye, şeker pancarı, mısır, ayçiçeği ve buğday üretiminden sağlanan gelir sırasıyla 1,92, 1,72, 1,55, 1,45 ve 1,14'tür. Araştırma alanında tarla ürünleri yetiştiriciliğinde uzmanlaşan işletmelerde fasulye, şeker pancarı, mısır, ayçiçeği ve buğday üretimi teşvik edilmelidir.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla gelir sağlayan ürünlerin sırasıyla mısır (985,41 TL), şeker pancarı (882,56 TL), yonca (734,73 TL), buğday (182,81 TL) ve arpa (53,79TL) olduğu belirlenmiştir. Yapılan 1TL masraf karşılığında şeker pancarı, mısır, yonca, buğday ve arpa üretiminden sağlanan gelir sırasıyla 1,91, 1,76, 1,64, 1,22 ve 1,02'dir. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde nispi ve mutlak kara sahip olduğu belirlenen arpa, buğday, yonca ve mısır genellikle hayvan besleme amacına yönelik olarak yetiştirilmektedir. Bu bağlamda ihtisaslaşma alanı hayvancılık olan işletmelerde arpa, buğday, yonca ve mısır başta olmak üzere yem bitkileri üretiminin teşvik edilmesi karlılığı artırmaya yardımcı olacaktır.

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla gelir sağlayan ürünlerin sırasıyla yonca (1.070,30 TL), şeker pancarı (984,01 TL), buğday (726,77 TL), mısır (692,16 TL) ve ayçiçeği (537,39 TL) olduğu belirlenmiştir. Yapılan 1TL masraf karşılığında yonca, ayçiçeği, şeker pancarı, mısır ve buğday üretiminden sağlanan gelir sırasıyla 1,85, 1,76, 1,47, 1,05 ve 1,02'dir. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri yonca, buğday ve mısırı genellikle hayvan yemi amacıyla üretmektedirler. Ayçiçeği ve şeker pancarı üretimini ise pazara yönelik olarak gerçekleştirmektedirler.

Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinde en fazla gelir sağlayan ürünlerin sırasıyla kiraz, kayısı, elma, buğday ve arpa olduğu belirlenmiştir. Kiraz üretiminde bir dekar araziden 1.118,00 TL kar elde edilirken, elma üretiminde 752,13 TL, kayısı üretiminden 490,66 TL, buğday üretiminde 163,01TL ve arpa üretiminde 49,70 TL kar elde edilmektedir. Yapılan 1TL masraf karşılığında kiraz, kayısı, elma, buğday ve arpa üretiminden sağlanan gelir sırasıyla 1,97, 1,86, 1,79, 1,43 ve 1,29'dur.

Araştırma alanında uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletmelerinin bölgede bulunan diğer işletme tiplerine kıyasla karlı çalışamadıkları işletme başarı kriterlerinde ortaya konmuştur.

Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda Orta Anadolu Tarım Havzasında, tarımsal üretimde hayvancılık faaliyetine yer veren işletmelerin karlılığının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Nitekim araştırma alanında en karlı işletmeler hayvan yetiştiriciliği ve karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri olarak belirlenmiştir. Araştırma alanında, bulunan işletmelerin karlılığını artırabilmeleri ve kaynaklarını etkin kullanabilmelerini sağlamak amacıyla çiftçilerin bölgede hayvancılık faaliyetinin daha karlı olduğu konusunda bilgilendirilmesi, hayvancılık faaliyetinin yaygınlaştırılmasının teşvik edilmesi önemli adımlardır. Hayvancılık desteklerinin, küçük işletmelerin sürdürülebilirliğini sağlayacak, büyük işletmelerin ise karlılığını artıracak şekilde ekonomik büyüklüklerini dikkate alarak yapılandırılması gerekmektedir. Bu bulgularla birlikte, tarım ürünleri fiyatlarındaki değişmelerin ürünler itibariyle yıldan yıla önemli değişiklikler göstermesi nedeniyle işletme tiplerinin karlılıklarının değişebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda Türkiye'de karlı işletme tiplerinin belirleneceği çalışmaların tüm havzalarda ve dönemsel olarak yapılması gerekmektedir. Bu sayede bölgesel bazda ve bölgenin ihtiyacına uygun desteklemelerle karlılık artırılabilir.

KAYNAKLAR

Açil, A., 1977, Tarimsal Ürün Maliyetlerinin Hesaplanmasi ve Memleketimiz Tarimsal Ürün Maliyetlerindeki Gelismeler, *AÜ Ziraat Fakültesi Yayinlari, Yayin* (665).

Altınkol, T., 2006, Avrupa Birliği ortak tarım politikasına yönelik tarımsal muhasebe veri ağı (FADN) incelenmesi, *DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü*.

Anonim, 2004, Konya Tarım Master Planı, *Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Konya il Müdürlüğü*.

Anonim, 2019a, Karaman İl Kültür Turizm Müdürlüğü, http://www.karaman.gov.tr/ilin-cografi-bilgileri: [15/12/2019].

Anonim, 2019b, Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü, http://nigde.gov.tr/iklimi-bitki-ortusu: [10/12/2019].

Anonim, 2019c, Aksaray İl Kültür Turizm Müdürlüğü, http://www.aksaray.gov.tr/cografi: [05/06/2019].

Anonim, 2019d, Afyonkarahisar İli, http://www.cografya.gen.tr/tr/afyonkarahisar/fiziki.html: [02/02/2018].

Anonim, 2019e, Eskişehir İl Kültür Turizm Müdürlüğü, https://eskisehir.ktb.gov.tr/TR-111593/iklim-ve-bitki-ortusu.html [11/12/2019].

Anonim, 2019f, Ankara İl Kültür Turizm Müdürlüğü, https://ankara.ktb.gov.tr/TR-152389/ankara-tarihce-ve-diger-bilgiler.html [10/12/2019].

Anonim, 2019g, Konya İl Kültür Turizm Müdürlüğü, https://konyakultur.gov.tr/index.php?route=pages/pages&page_id=3

Aras, A., 1988, Tarım muhasebesi:(ders kitabı), Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi, p.

Arısoy, H. ve Oğuz, C., 2005, Tarımsal Araştırma Enstitüleri Tarafından Geliştirilen Buğday Çeşitlerinin Tarım İşletmelerinde Kullanım Düzeyi ve Geleneksel Çeşitler ile Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi–Konya İli Örneği, *Ankara: Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Yayın*.

Arısoy, H., 2011, Türkiye‟ nin Avrupa Birliği Buğday Ortak Piyasa Düzenine Uyumunun İç Anadolu Bölgesi Üreticilerine Olası Yansımaları, *TEAE Yayınları, Yayın*, 184.

Arslan, A., 1996, Türkiye Tarımında Tarımsal Đşletmelerin Sınıflandırılması Konusunda Bir Deneme Çalışması, *DĐE Tarım ve Sanayi Đstatistikleri Dairesi Başkanlığı (Yayınlanmamış), Ankara*.

Barkaszi, L., Keszthelyi, S., Csatári, E. K., Pesti, C. ve Suga, G., 2009, FADN Accountancy Framework and Cost Definitions, *FACEPA Project. Deliverable*, 1 (1).

Bayaner, A., 1995, Konya ili buğday yetiştiren tarım işletmelerinin ekonomik analizi ve bu işletmelerde buğday üretiminde gübre kullanımının fonksiyonel olarak araştırılması, *AÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara*.

Bayramoğlu, Z., Karakayacı, Z., Çelik, Y. ve Gündüz, O., 2014, Tarımsal İşletme Tipolojilerine Göre Risk Faktörlerinin Algılanması Ve Risk Yönetim Stratejilerinin Belirlenmesi, *TÜBİTAK Projesi, 113K445*.

Bursal, N. ve Ercan, Y., 1992, Maliyet Muhasebesi-İlkeler ve Uygulama, Der Yayınları, 4, *Basım, İstanbul*.

Civelek, M., 2004, Temel ve tekdüzen maliyet muhasebesi, Detay Yayıncılık, p.

Colson, F., Chatellier, V. ve Daniel, K., 1998, Using the Farm Accounts Data Network (FADN) to identify the structural characteristics and economic performance of EU cattle systems, *European Livestock Policy Evaluation Network, workshop*.

Csajbok, I., Oude Lansink, A. ve Huirne, R., 2005, Effects of management information from FADN on profitability of Dutch potted-plant firms, *Agricultural Economics*, 33 (3), 325-331.

Çakır, C. ve Işın, Ş., 1994, Avrupa Topluluğunda Tarım İşletmelerinin Sınıflandırılma Esasları ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, *Tarım ve Mühendislik Dergisi* (47), 57-63.

Çelik, Y. ve Direk, M., 2008, Konya ilinde havuç üretimi yapan tarım işletmelerinin Avrupa Birliği tarımsal muhasebe veri ağı sistemine göre sınıflandırılması ve işletme başarı ölçütlerinin karşılaştırılması, *TÜBİTAK, Proje No*.

Çelik, Y., 2012, FADN Sistemine Göre Standart Faaliyet Sonuçlarını Hesaplama Metodolojisi, *Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, Konya*.

Çelik, Y., 2014, TÜRKİYE'DE TARIM İŞLETMELERİNDE FARKLI MUHASEBE SİSTEMLERİNE GÖRE MASRAF VE GELİR HESAPLAMA YÖNTEMLERİ, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 20 (1 ve 2), 41-52.

Çelik, Y., Bayramoğlu, Z., Gündüz, O. ve Karakayacı, Z., 2016, Konya İlinde Farklı İşletme Tiplerinin Yıllık Faaliyet Sonuçları ve Karlı İşletme Tipinin Tespiti, *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 161-171.

Çelik, Y., 2017, AB Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sistemi (Veri Toplama ve Analiz Yöntemi), İdeal Kültür Yayıncılık İstanbul, p.

Demir, O. ve Kızıloğlu, S., 2012, Tortum-Uzundere yöresinde bulunan alabalık işletmelerinde maliyet ve karlılık analizi, *Alınteri Zirai Bilimler Dergisi*, 22 (1), 16-25.

Demircan, V., Yılmaz, H. ve Binici, T., 2005, Isparta ilinde elma üretim maliyeti ve gelirinin belirlenmesi, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 11 (1 ve 2), 71-80.

Erkoyuncu, C., 2008, Ankara İli Beypazarı İlçesinde Organik ve Geleneksel Olarak Yapılan Domates Yetiştiriciliğinin Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, *Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara*.

Erol, A. S., 2008, Konya ili Çumra ilçesinde mısır üretimi yapan tarım işletmelerinin Avrupa Birliği tarımsal muhasebe veri ağı (FADN) sistemine göre sınıflandırılması ve işletme başarı ölçütlerinin karşılaştırılması, *Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*.

Furesi, R., Nencioni, C., Pulina, P. ve Rubino, R., 1999, Farm efficiency evaluation through FADN data base, *Organisation de l'élevage et rôle des structures de développement. Dans: Options Méditerranéennes, Série A*, 38, 283-287.

Göktolga, G. ve Karkacıer, O., 1999, FADN (Tarım Muhasebesi Veri Ağı) ve Konunun Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 1999 (1).

Gündoğmuş, E., 1998, Ankara ili Akyurt ilçesi tarım işletmelerinde ekmeklik buğday (Triticum aestivum L.) üretiminin fonksiyonel analizi ve üretim maliyetinin hesaplanması, *Tr. J. of Agriculture and Forestry*, 22, 251-260.

Gündoğmuş, E., 2000, Tarım İşletmelerinin Avrupa Bitliği Sistemine Göre Sınıflandırılması, *Konya İli İhtisaslaşmış tahıl İşletmeleri Örneği, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Ankara*.

Gündüz, O. ve Dağdeviren, M., 2011, Bafra ilçesinde süt maliyetinin belirlenmesi ve üretimi etkileyen faktörlerin fonksiyonel analizi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi*, 21 (2), 104-111.

Hill, B., 1991, The calculation of economic indicators. Report. Making use of RICA (FADN) accountancy data, p.

İnan, İ., Demirkol, C. ve Gaytancıoğlu, O., 2001, Hayvancılıkta Kayıt Tutmanın Türkiye Ekonomisine Olası Katkıları: Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birlikleri Örneği, *Türkiye-Hollanda Besi ve Süt Hayvancılığı Sempozyumu, Ankara*.

Karagölge, C., 2001, Tarımsal işletmecilik tarım işletmelerinin analizi ve planlaması, p.

Keskin, G., 2003, AB'de Tarım İşletmelerinin Sınıflandırılması ve Türkiye 'de Uygulanabilirliği-Tarımsal Muhasebe Veri Ağı FADN, *Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü TEAE-Bakış* (3).

Keskin, G. ve Dellal, İ., 2006, AB'de küçükbaş hayvan yetiştiren ihtisaslaşmış işletmeler ve Türkiye'nin uyum sürecindeki durumu, *Yedinci Türkiye Tarım Ekonomisi Kongresi. Eylül*, 13-15.

Kıral, T., 1970, Ziraat İşletmelerinde Defter Tutumu Şekilleri ve Mukayesesi, *Basılmamış Doktora tezi, Ankara*.

Kıral, T. ve Rehber, E., 1986, Hayvansal ürün maliyetlerinin hesaplanması, *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Antalya*.

Kıral, T. ve Tatlıdil, F., 1996, AB'de Tarım İşletmelerinin Sınıflandırılması, Büyüklük ve Gelir ile Bazı Başarı Ölçülerinin Saptanmasında Yeni Kavram ve Yaklaşımlar, Türkiye 2, *Tarım Ekonomisi Kongresi*, 1, 104-118.

Kıral, T., Kasnakoğlu, H., Tatlıdil, F., Fidan, H. ve Gündoğmuş, E., 1999, Tarımsal ürünler için maliyet hesaplama metodolojisi ve veri tabanı rehberi, *Proje Raporu*, 13.

Korkmaz, Z., 2014, Tokat İli Kazova Bölgesinde Meyve Yetiştiren İşletmelerin Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sistemine (FADN) Göre Sınıflandırılması ve Değerlendirilmesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, *Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tokat*.

Külekçi, M., 2006, Erzurum İli Hayvancılık İşletmelerinin AB Muhasebe Sistemine (FADN) Göre Sınıflandırılması ve Değerlendirilmesi; Karayazı, Tekman ve Çat İlçeleri Örneği, *Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 131s, Erzurum*.

Nazlı, C., 2006, Avrupa Birliği Tarım Muhasebesi Veri Ağı (FADN) Sistemi Çerçevesinde Türkiye'de Çiftçi Kayıt Sisteminin İncelenmesi, *Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.

Oğuz, C. ve Mülayim, A., 1997, Konya'da sözleşmeli şeker pancarı yetiştiren tarım işletmelerinin ekonomik durumu, *SS Konya Pancar Ekicileri Eğitim ve Sağlık Vakfı Yayınları, Yayın*, 4.

Özkan, A., 2001, Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinde Maliyetler ve Muhasebeleştirilmesi, *Yayınlanmamış Doktora Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Ankara*.

Özkan, E. ve Aydın, B., 2012, Türkiye'nin farklı bölgelerindeki çeşitli tarımsal ürün maliyetlerinin ve etkileyen unsurların karşılaştırılmalı değerlendirilmesi, *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, 5 (1), 134-138.

Peker, K. ve Özer, H., 2013, ERZURUM İLİNDE YETİŞTİRİLEBİLECEK ALTERNATİF YAĞ BİTKİLERİNİN EKONOMİK ANALİZİ, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 29 (2).

Peker, K., Kan, Arzu, 2010, Konya'da Yetiştirilen Tarla Ürünlerinde Rekabet Üstünlüklerinin Tespiti, *TEAE Yayınları,* , 180.

Popp, J. ve Udovecz, G., 2007, Hungarian agriculture and EU accession.

Rad, S. ve Yarşı, G., 2005, Silifke ilçesi'nde serada domates yetiştiren işletmelerin ekonomik performansları ve birim ürün maliyetleri, *Tarım bilimleri dergisi*, 11 (1), 26-33.

Rehber, E., 1994, Tarım İşletmeleri Muhasebe Veri Ağı. I. Tarım Ekonomisi Kongresi. İzmir.
Rehber, E., Tipi, T. ve Aksüyek, M., 2002a, AB tarım işletmeleri muhasebe veri ağı sistemi (fadn) ve bunun Türkiye'de seçilmiş bir alandaki tarım işletmelerine uygulanabilirliği üzerine bir araştırma, *Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Yayın* (230).
Rehber, E., Tipi, T. ve Aksüyek, M., 2002b, Tarım İşletmeleri Muhasebe Veri Ağı Tanımlar ve Uygulama Rehberi, *Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Yayın* (231).
Şen, Z., 2004, Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylığı ve katılım öncesi stratejisi çerçevesinde bölgesel politika alanında uyum durumunun değerlendirilmesi, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Ekonomik ve Mali Konular Dairesi Başkanlığı, p.
Taşcı, R., 2018, Arpa üretim, pazarlama ve işleme yapısının analizi: Konya ili örneği, *Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*.
Tipi, T., 2002, Tarım İşletmelerinin Yıllık Faaliyet Sonuçlarının Değerlendirilmesi Yöntemlerinin Karşılaştırmalı Analizi, *Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa*.
Topcu, Y., 2004, Erzurum İli Sığır Besiciliği İşletmelerinde Et Maliyeti ve Pazarlama Marjı Üzerine Bir Araştırma, *Turkish Journal of Veterinary & Animal Sciences*, 28 (6).
TÜİK, 2019, Tarımsal Üretim ve Verim Değerleri, web, https://www.turkiye.gov.tr/turkiye-istatistik-kurumu-baskanligi-tuik: [21/12/2019].
Van Lierde, D., 2001, A New Methodology For Stratification and Weighting of the Belgian FADN, *World Wide Web: http://www. ilvo. vlaanderen. be/Portals/9/Documents/Papers_cle/pap5. pdf (Ziyaret Tarihi: 15.07. 2009)*.
Varol, S., 2004, Dünden Bugüne Ortak Tarım Politikası ve AB Tarımının Yönetim Yapısı (Basılmamış) Bilgilendirme Notları, Ankara.
Yamane, T., 1967, Elementary sampling theory\Taro Yamane.

EKLER

EK-1 Çizelge 5.22.İncelenen işletmelerde ekonomik büyüklük grubuna göre 2016/2017 üretim dönemi, dönem sonu standart sonuçları

		İhtisaslaşmış Tarla Bitkileri Yetiştiriciliği				İhtisaslaşmış Mera Hayvancılığı Yetiştiriciliği			
Faktör Kodu	İşletmelerle İlgili Özellikler	Küçük İşletmeler 1-8 EBÜ	Orta İşletmeler 8-40 EBÜ	Büyük İşletmeler 40+ EBÜ	Ortalama	Küçük İşletmeler 1-8 EBÜ	Orta İşletmeler 8-40 EBÜ	Büyük İşletmeler 40+ EBÜ	Ortalama.
Popülasyon ve Örnek									
SYS02	Temsil Edilen İşletmeler								
SYS03	Örnek İşletmeler	34	58	88	180	9	19	31	59
Yapısal Göstergeler ve İşletme Başına Verim									
SE005	Ekonomik Büyüklük-EBÜ	3,46	21,36	133,15	72,64	7,80	20,25	97,02	76,20
SE010	Toplam İşgücü Girdisi-Yıllık İşgücü Ünitesi(YİÜ)	2,70	3,20	3,76	3,38	0,76	2,95	3,30	2,80
SE011	Toplam İşgücü Girdisi-Saat	5.929,28	7.045,36	8.262,08	7.410,16	1.680,00	6.497,44	7.244,08	6.423,76
SE015	Ücret Ödenmeyen İşgücü Girdisi-Aile İşgücü Ünitesi (AİÜ)	2,66	3,15	3,67	3,31	0,76	2,95	3,29	2,92
SE016	Ücret Ödenmeyen İşgücü Girdisi-Saat	5.860,00	6.931,76	8.066,40	7.284,00	1.680,00	6.494,72	7.232,32	6.418,96
SE020	Ücret Ödenen İşgücü Girdisi-Yıllık İşgücü Ünitesi(YİÜ)	0,03	0,05	0,09	0,07	-	0,001	0,01	0,002
SE021	Ücret Ödenen İşgücü Girdisi Saat	69,28	113,60	195,68	126,16	-	2,72	11,76	4,80
SE025	Toplam Kullanılabilir Tarım Arazisi-ha	22,87	19,01	40,75	30,36	2,18	21,75	31,63	23,95
SE030	Kiralanan Tarla Arazisi-ha	-	0,76	2,35	1,39	-	0,24	0,30	0,23
SE035	Tahıllar-ha	11,87	13,48	25,98	19,29	-	12,89	24,18	16,86
SE041	Diğer Tarla Bitkileri	0,15	2,71	11,53	6,54	-	0,03	0,87	0,47
SE042	Enerji Bitkileri-ha	-	-	-	-	-	-	-	-
SE046	Sebze ve Çiçekler-ha	-	0,01	1,13	0,56	-	-	-	-
SE050	Bağlar-ha	-	-	-	-	-	-	-	-
SE054	Uzun Ömürlü Bitkiler-ha	-	0,16	0,05	0,07	-	-	-	-
SE055	Meyve Arazisi-ha	-	0,16	0,05	0,07	-	-	-	-
SE060	Zeytin Arazisi-ha	-	-	-	-	-	-	-	-
SE065	Diğer Daimi Bitkiler-ha	-	-	-	-	-	-	-	-
SE071	Yem Bitkileri-ha	0,28	0,34	0,76	0,53	2,18	0,05	1,19	0,98
SE072	Nadas Alanları-ha	10,57	2,32	1,30	3,38	-	8,78	5,39	5,66
SE073	Set-Asit Düzenlemeleri Kapsamında Boş Bırakılan Arazi-ha	-	-	-	-	-	-	-	-
SE074	Üretim Dışı Bırakılan Toplam Tarım Arazisi-ha	10,57	2,32	1,30	3,38	-	8,78	5,39	5,66
SE075	Ormanlık Alanlar-ha	-	-	-	-	-	-	-	-
SE080	Toplam Hayvan Varlığı-HÜ	-	0,69	7,16	3,72	48,73	13,46	60,46	43,54
SE085	Süt İnekleri-HÜ	-	0,17	2,35	1,21	-	8,26	29,03	17,92
SE090	Diğer Sığırlar-HÜ	-	0,24	3,67	1,87	48,73	5,20	18,65	18,91
SE095	Koyun ve Keçiler-HÜ	-	0,27	1,14	0,64	-	-	12,78	6,72
SE100	Domuz-HÜ	-	-	-	-	-	-	-	-
SE105	Kümes Hayvanları-HÜ	-	-	-	-	-	-	-	-
SE110	Buğday Verimi 100kg/ha	15,44	32,68	42,52	34,24	-	9,26	19,45	13,20
SE115	Mısır Verimi 100kg/ha	-	62,93	151,78	94,48	-	26,31	316,83	174,94
SE120	Hayvan Yoğunluğu HÜ/ha	-	2,05	9,36	6,96	22,38	255,80	50,66	44,60
SE125	Süt Verimi Kg/inek	-	4.560,00	4.058,18	3.453,33	-	5.160,00	5.165,22	4.375,62
Toplam Çıktı ve Hesap Planı									
SE131	Toplam Çıktı-	13.840,83	85.408,15	480.799,54	265.192,34	31.182,22	80.934,21	387.719,14	234.537,01
SE132	Toplam Çıktı/Toplam Girdi	1,16	1,55	2,62	2,00	2,87	2,04	3,48	2,92

SE135	Toplam Bitkisel Üretim Çıktısı- TL	13.840,83	83.432,47	473.521,06	260.997,36	7.848,89	11.841,58	71.401,25	42.526,59
SE136	Toplam Bitkisel Üretim Çıktısı- TL/ha	605,26	4.389,59	11.621,12	7.210,19	3.604,08	544,36	2.257,34	1.911,14
SE140	Tahıllar- TL	12.402,60	51.880,98	212.613,93	123.004,51	-	11.247,50	50.907,06	30.369,85
SE145	Protein Bitkileri- TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE146	Enerji Bitkileri- TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE150	Patates- TL	-	1.875,00	14.860,80	7.869,44	-	-	-	-
SE155	Şeker Pancarı- TL	-	16.481,05	127.791,64	67.786,48	-	-	9.854,84	5.177,97
SE160	Yağlı Tohum Bitkileri- TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE165	Endüstri Bitkileri- TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE170	Sebze Ve Çiçekler- TL	-	1.172,41	40.329,55	20.094,44	-	-	-	-
SE175	Toplam Meyve	-	1.531,90	772,50	871,28	-	-	-	-
SE180	Trunçgiller- TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE185	Şarap ve Üzüm-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE190	Zeytin ve Zeytinyağı-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE195	Yem Bitkileri- TL	763,24	1.241,84	8.863,92	4.877,79	7.848,89	355,26	10.178,71	6.659,83
SE200	Diğer Bitkisel Üretim Değeri- TL	675,00	9.249,28	68.288,73	36.493,42	-	238,82	460,65	318,94
SE206	Toplam Hayvansal Üretim Çıktısı TL	-	1.975,69	7.278,49	4.194,98	23.333,33	69.092,63	316.317,89	192.010,42
SE207	Toplam hayvansal üretim çıktısı/HÜ	-	2.879,14	1.016,81	1.424,83	478,80	5.131,98	5.231,46	4.474,44
SE211	Hayvan varlığı değer değişimi TL	-	1.198,28	3.244,32	1.972,22	-	14.078,95	27.935,48	19.211,86
SE216	Sığır sütü ve süt ürünleri- TL	-	387,76	1.163,22	693,63	-	45.442,63	165.216,50	101.442,74
SE220	Sığır ve dana eti- TL	-	-	159,09	77,78	23.333,33	8.736,84	45.403,23	30.228,81
SE225	Domuz eti- TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE230	Koyun ve keçi eti- TL	-	989,65	2.711,86	1.451,35	-	834,21	77.762,68	41.127,00
SE235	Tavuk eti- TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE240	Yumurta- TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE245	Koyun ve keçi sütü- TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE251	Diğer hayvan ve hayvansal ürünler TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE256	Diğer Çıktılar- TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE260	Hane halkı tüketimi TL	-	146,55	203,26	146,59	-	1.668,42	1.896,21	1.533,60
SE265	İşletmede kullanılan TL	-	-	-	-	-	-	-	-
Masraf Hesap Planları									
SE270	Toplam Girdiler-	11.762,14	53.773,02	173.957,40	104.594,44	10.866,60	39.438,05	102.161,13	68.035,89
SE275	Toplam Ara tüketim masraflar	8.714,72	45.657,66	157.964,85	93.585,29	9.913,26	32.353,21	72.871,60	50.219,49
SE281	Toplam özel masraflar	3.311,37	29.518,95	96.118,09	57.128,21	8.016,13	23.359,78	51.768,11	35.945,64
SE284	Bitkisel üretim özel masrafları-TL/Ha	3.311,37	29.420,01	95.228,85	56.661,59	797,07	20.972,07	38.429,51	27.067,08
SE285	Tohum ve fide masrafları	1.080,84	5.935,73	15.523,23	9.705,92	-	4.129,97	10.766,10	6.986,75
SE290	İşletmede üretilen tohum ve fide masrafları- TL	11,45	-	-	2,16	-	15,26	-	4,91
SE295	Gübre masrafı- TL	1.117,23	13.603,76	38.396,64	23.366,16	470,40	6.986,34	17.562,05	11.549,11
SE300	Bitkisel ürün koruma masrafları- TL	440,22	780,32	3.348,49	1.971,63	-	293,13	728,22	477,02
SE305	Diğer bitkisel ürün özel masrafları- TL	673,09	9.100,20	37.960,50	21.617,89	326,67	9.562,63	9.373,15	8.054,19
SE309	Hayvansal üretim özel masrafları- TL	-	98,93	889,25	466,62	7.219,07	2.387,71	13.338,61	8.878,55
SE310	Hayvan yemleri- TL	-	54,04	556,20	289,33	4.569,50	1.655,09	9.064,59	5.992,79
SE315	İşletmede üretilen hayvan yemleri- TL	-	14,87	156,88	81,49	797,07	380,26	1.616,37	1.093,32
SE320	Domuz ve kümes hayvan yemleri- TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE325	İşletmede üretilen domuz ve kümes hayvan yemleri-TL	-	-	-	-	-	-	-	-

SE330	Diğer hayvansal üretim özel masrafları- TL	-	30,02	176,18	95,80	1.852,50	352,36	2.657,65	1.792,44
SE331	Ormancılık özel masrafları- TL	-	-	--		-	-	-	-
SE336	Toplam genel işletme masrafları- TL	5.403,36	16.138,71	61.846,76	36.457,08	1.897,13	8.993,43	21.103,49	14.273,86
SE340	Makine ve binaların cari masrafları- TL	420,15	1.352,36	2.451,28	1.713,53	525,13	1.985,77	2.483,25	2.024,35
SE345	Enerji masrafları- TL	3.397,32	4.477,78	13.892,45	8.876,42	65,33	2.449,24	6.270,08	4.093,15
SE350	Sözleşmeli iş masrafları- TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE356	Diğer genel işletme masrafları- TL	1.585,88	10.308,57	45.503,03	25.867,13	1.306,67	4.558,42	12.350,16	8.156,36
SE360	Amortisman masrafları- TL	689,41	1.710,17	4.612,48	2.936,27	953,33	4.436,05	21.010,16	12.613,22
SE365	Toplam dışsal faktör masrafları- TL	2.358,01	6.405,19	11.380,08	8.072,89	-	2.648,79	8.279,36	5.203,17
SE370	Ödenen ücretler- TL	627,33	1.028,65	1.782,02	1.321,16	-	24,63	106,49	63,88
SE375	Ödenen kiralar- TL	-	693,10	2.405,68	1.399,44	-	110,53	322,58	205,08
SE380	Ödenen faizler- TL	1.730,68	4.683,44	7.192,38	5.352,29	-	2.513,63	7.850,29	4.934,20
Destek Kalemleri Hesap Planı									
SE605	Toplam destekler-yatırım destekleri hariç	2.459,49	3.641,79	13.898,71	8.432,96	40.736,94	18.242,99	65.366,35	46.434,00
SE610	Toplam bitkisel ürün destekleri TL	2.459,49	3.003,88	6.343,14	4.533,58	1.001,78	2.642,51	2.637,24	2.389,46
SE611	Telafi Ödemeleri/Alan ödemeleri TL	-	-	-	-	-	-	-	-
SE612	Set-asit primleri	-	-	-	-	-	-	-	-
SE613	Diğer bitkisel ürün destekleri	1.107,13	1.168,21	2.003,76	1.565,16	762,22	1.215,40	2.637,24	1.893,34
SE615	Toplam hayvansal üretim destekleri	-	637,91	7.555,57	3.899,38	39.735,17	15.600,48	62.729,11	44.044,54
SE616	Süt sığırcılığı destekleri	-	19,50	314,62	160,10	-	1.577,72	6.546,61	3.947,82
SE617	Diğer sığır destekleri	-	538,67	6.854,02	3.524,43	39.735,17	14.022,76	51.804,27	37.796,30
SE618	Koyun ve keçi destekleri	-	79,74	330,11	187,08	-	-	3.571,77	1.876,69
SE619	Diğer hayvansal üretim destekleri	-	-	56,82	27,78	-	-	806,45	423,73
SE621	Çevresel amaçlı destekler	-	-	-	-	-	-	-	-
SE622	LFA destekleri	-	-	-	-	-	-	-	-
SE623	Diğer kırsal kalkınma destekler	-	-	-	-	-	-	-	-
SE624	Toplam kırsal kalkınma destekleri	-	-	-	-	-	-	-	-
SE625	Ara tüketim masraf destekleri	1.352,35	1.835,67	4.339,38	2.968,41	239,56	1.427,11	-	496,12
SE626	Dışsal faktör masraf destekleri	-	-	-	-	-	-	-	-
SE630	Ayrıştırılmış ödeme destekleri	-	-	-	-	-	-	-	-
SE631	İşletme bazlı destekler	-	-	-	-	-	-	-	-
SE632	Alan bazlı destekler	-	-	-	-	-	-	-	-
SE640	Ek yardımlar	-	-	-	-	-	-	-	-
SE650	Makale-68 kapsamında destekler	-	-	-	-	-	-	-	-
SE699	Diğer destekler	-	-	-	-	-	-	-	-
Destek ve Vergi Dengesi Kalemleri Hesapları									
SE600	Cari destekler ve vergi dengesi	2.459,49	3.641,79	13.898,71	8.432,96	1.001,78	2.642,51	2.637,24	2.389,46
SE605	Toplam destekler	-	-	-	-	-	-	-	-
SE395	KDV dengesi (yatırımlar hariç)	-	-	-	-	-	-	-	-
SE390	Vergiler	-	-	-	-	-	-	-	-
SE405	Yatırım destek ve vergi dengesi	-	-	-	-	-	-	-	-
SE406	Yatırım destekleri	-	-	-	-	-	-	-	-
SE407	Süt üretimini bırakma destekleri	-	-	-	-	-	-	-	-
SE408	Yatırım KDV'si	-	-	-	-	-	-	-	-

Gelir Kalemleri Hesap Planı									
SE131	Toplam Çıktı	13.840,83	85.408,15	480.799,54	265.192,34	31.182,22	80.934,21	387.719,14	234.537,01
SE275	Toplam Ara tüketim masraflar	8.714,72	45.657,66	157.964,85	93.585,29	9.913,26	32.353,21	72.871,60	50.219,49
SE600	Cari destekler ve vergi dengesi	2.459,49	3.641,79	13.898,71	8.432,96	1.001,78	2.642,51	2.637,24	2.389,46
SE410	Brüt işletme geliri	7.585,59	43.392,29	336.733,40	180.040,01	22.270,74	51.223,51	317.484,78	186.706,97
SE360	Amortisman masrafları	689,41	1.710,17	4.612,48	2.936,27	953,33	4.436,05	21.010,16	12.613,22
SE415	İşletme net katma değeri	6.896,18	41.682,11	332.120,93	177.103,75	21.317,40	46.787,45	296.474,62	174.093,75
SE365	Toplam dışsal faktör masrafları	2.358,01	6.405,19	11.380,08	8.072,89	-	2.648,79	8.279,36	5.203,17
SE405	Yatırım destek ve vergi dengesi	-	-	-	-	-	-	-	-
SE420	İşletme aile geliri	4.538,18	13.015,75	320.740,85	169.030,86	21.317,40	44.138,67	288.195,26	168.890,58
SE425	İşletme net katma değeri /YİG	2.558,76	13.304,42	3.637,97	6.445,85	27.915,65	15.841,99	89.967,69	56.631,14
SE430	İşletme aile gelir /AİG	1.703,75	11.196,18	108.115,47	56.785,93	27.915,65	14.951,39	87.597,34	55.098,89
Blanço Kalemleri Hesap Planı									
SE436	Toplam Varlıklar	276.407,11	660.659,49	2.047.054,05	1.265.871,38	234.137,11	588.718,43	1.946.293,47	1.247.931,89
SE441	Toplam sabit varlıklar	275.670,86	656.856,36	2.014.590,67	1.248.635,87	147.444,45	519.015,81	1.584.419,40	1.022.123,76
SE446	Arazi, daimi bitkiler ve kotalar	176.759,10	518.823,60	1.788.304,30	1.074.846,43	87.111,11	247.173,70	798.409,68	512.389,84
SE450	Binalar	83.529,41	78.241,38	112.829,55	96.150,00	40.666,67	131.315,79	320.290,32	216.779,66
SE455	Makinalar	15.382,35	56.974,14	95.056,82	67.736,11	19.666,67	67.500,00	102.532,30	78.610,19
SE460	Damızlık hayvanlar	-	2.817,24	18.400,00	9.903,33	-	73.026,32	363.187,10	214.344,07
SE465	Toplam cari varlıklar	736,25	3.803,13	32.463,38	17.235,51	86.692,66	69.702,63	361.874,07	225.808,14
SE470	Damızlık olmayan hayvanlar	-	2.399,14	28.315,91	14.616,39	38.561,11	50.526,32	226.193,55	141.000,85
SE475	Tarımsal ürün stokları	147,58	1.005,17	3.511,93	2.068,71	398,22	1.938,94	5.856,65	3.762,37
SE480	Diğer döner sermaye	588,67	398,82	635,54	550,41	47.733,33	17.237,37	129.823,87	81.044,92
SE485	Toplam borçlar	5.485,29	12.893,97	15.891,14	12.959,83	-	7.789,47	30.327,42	18.443,22
SE490	Uzun ve orta vadeli borçlar	3.955,88	7.247,41	15.300,23	10.562,61	-	4.631,58	22.641,94	13.388,14
SE495	Kısa vadeli borçlar	1.529,41	5.646,55	590,91	2.397,22	-	3.157,89	7.685,48	5.055,08
Finansal Yapı Kalemleri Hesap Planı									
SE501	Öz sermaye	270.921,82	631.045,53	1.979.462,91	1.222.248,44	234.137,11	575.648,43	1.907.466,83	1.223.322,47
SE506	Öz sermaye değişimi	-	-	-	-	-	-	-	-
SE510	Ortalama işletme sermayesi	-	-	-	-	-	-	-	-
SE516	Brüt yatırımlar	-	-	-	-	-	-	-	-
SE521	Net yatırımlar	-	-	-	-	-	-	-	-
SE526	Nakit akımı (1)	-	-	-	-	-	-	-	-
SE530	Nakit akımı (2)	-	-	-	-	-	-	-	-
SE535	Nakit akım/toplam işletme sermayesi	-	-	-	-	-	-	-	-

		Karma Bitkisel ve Hayvansal Üretim İşletmeleri				İhtisaslaşmış Meyve Yetiştiriciliği				
Faktör Kodu	İşletmelerle İlgili Özellikler	Küçük İşletmeler 1-8 EBÜ	Orta İşletmeler 8-40 EBÜ	Büyük İşletmeler 40+ EBÜ	Ortalama.	Küçük İşletmeler 1-8 EBÜ	Orta İşletmeler 8-40 EBÜ	Büyük İşletmeler 40+ EBÜ	Ortalama	İşletme Tipleri Ort.
Popülasyon ve Örnek										
SYS02	Temsil Edilen İşletmeler									
SYS03	Örnek İşletmeler	8	9	30	47	1	3	2	6	292
Yapısal Göstergeler ve İşletme Başına Verim										
SE005	Ekonomik Büyüklük-EBÜ	5,38	20,08	104,50	71,46	3,20	22,87	109,80	48,57	74,08
SE010	Toplam İşgücü Girdisi-Yıllık	3,52	4,23	3,37	3,56	3,22	2,60	3,00	2,84	3,28

	İşgücü Ünitesi(YİÜ)									
SE011	Toplam İşgücü Girdisi-Saat	7.744,96	9.299,60	7.412,24	7.829,36	7.080,00	5.711,28	6.610,48	6.238,40	7.254,25
SE015	Ücret Ödenmeyen İşgücü Girdisi-Aile İşgücü Ünitesi (AİÜ)	3,52	4,23	3,37	3,56	3,22	2,59	3,00	2,83	3,26
SE016	Ücret Ödenmeyen İşgücü Girdisi-Saat	7.744,96	9.297,76	7.404,00	7.824,64	7.080,00	5.706,64	6.600,00	6.233,36	7.174,65
SE020	Ücret Ödenen İşgücü Girdisi-Yıllık İşgücü Ünitesi(YİÜ)	-	0,001	0,004	0,002	-	0,002	0,005	0,002	0,04
SE021	Ücret Ödenen İşgücü GirdisiSaat	-	1,84	8,24	4,72	-	4,64	10,48	5,04	79,60
SE025	Toplam Kullanılabilir Tarım Arazisi-ha	4,00	19,89	38,25	28,90	0,40	14,00	33,70	18,30	28,59
SE030	Kiralanan Tarla Arazisi-ha	-	2,22	3,80	2,85	-	-	-	-	1,37
SE035	Tahıllar-ha	2,96	16,87	21,40	17,39	-	6,33	6,50	5,33	18,20
SE041	Diğer Tarla Bitkileri	-	-	10,01	6,39	-	-	-	-	5,15
SE042	Enerji Bitkileri-ha	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE046	Sebze ve Çiçekler-ha	-	-	-	-	-	-	-	-	0,34
SE050	Bağlar-ha	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE054	Uzun Ömürlü Bitkiler-ha	-	-	0,06	0,04	0,40	6,00	24,70	11,30	0,28
SE055	Meyve Arazisi-ha	-	-	0,06	0,04	0,40	6,00	24,70	11,30	0,28
SE060	Zeytin Arazisi-ha	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE065	Diğer Daimi Bitkiler-ha	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE071	Yem Bitkileri-ha	-	0,80	3,64	2,48	-	-	2,50	0,83	0,94
SE072	Nadas Alanları-ha	1,04	2,22	3,15	2,61	-	1,67	-	0,83	3,66
SE073	Set-Asit Düzenlemeleri Kapsamında Boş Bırakılan Arazi-ha	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE074	Üretim Dışı Bırakılan Toplam Tarım Arazisi-ha	1,04	2,22	3,15	2,61	-	1,67	-	0,83	3,66
SE075	Ormanlık Alanlar-ha	--		-	-	-	-	--	-	-
SE080	Toplam Hayvan Varlığı-HÜ	5,20	9,12	37,06	26,29	-	-	-	-	15,32
SE085	Süt İnekleri-HÜ	2,88	4,33	13,13	9,70	-	-	-	-	5,92
SE090	Diğer Sığırlar-HÜ	2,33	2,11	7,35	5,49	-	-	-	-	5,86
SE095	Koyun ve Keçiler-HÜ	-	2,68	16,58	11,09	-	-	-	-	3,54
SE100	Domuz-HÜ	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE105	Kümes Hayvanları-HÜ	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE110	Buğday Verimi 100kg/ha	45,00	27,33	33,08	34,01	-	32,50	40,00	29,58	29,85
SE115	Mısır Verimi 100kg/ha	-	16,66	164,16	107,97	-	-	-	-	110,97
SE120	Hayvan Yoğunluğu HÜ/ha	-	11,40	10,18	10,61	-	-	-	-	16,20
SE125	Süt Verimi Kg/inek	4.320,00	3.428,57	5.368,42	4.818,51	-	-	-	-	3.788,46
Toplam Çıktı ve Hesap Planı										
SE131	Toplam Çıktı-	21.523,00	80.275,67	417.587,67	285.580,74	12.800,00	87.010,00	406.295,00	181.070,00	260.551,44
SE132	Toplam Çıktı/Toplam Girdi	2,15	1,53	2,57	2,30	5,82	1,61	3,28	2,87	2,25
SE135	Toplam Bitkisel Üretim Çıktısı-TL	10.923,00	45.035,56	234.767,33	160.334,55	12.800,00	87.010,00	406.295,00	181.070,00	199.009,37
SE136	Toplam Bitkisel Üretim Çıktısı-TL/ha	2.730,75	2.264,36	6.137,71	4.816,09	32.000,00	6.215,00	12.056,23	12.459,58	5.862,00

SE140	Tahıllar- TL	10.923,00	35.995,56	112.197,60	80.367,49	-	11.750,00	17.315,00	11.646,67	95.136,25
SE145	Protein Bitkileri-TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE146	Enerji Bitkileri-TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE150	Patates- TL	-	-	-	-	-	-	-	-	4.851,03
SE155	Şeker Pancarı-TL	-	-	33.882,50	21.627,13	-	-	-	-	46.313,49
SE160	Yağlı Tohum Bitkileri- TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE165	Endüstri Bitkileri- TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE170	Sebze Ve Çiçekler- TL	-	-	-	-	-	-	-	-	12.386,99
SE175	Toplam Meyve	-	-	1.073,33	685,11	12.800,00	75.260,00	361.980,00	160.423,33	3.943,73
SE180	Trunçgiller- TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE185	Şarap ve Üzüm-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE190	Zeytin ve Zeytinyağı-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE195	Yem Bitkileri-TL	-	9.040,00	34.540,70	23.778,32	-	-	27.000,00	9.000,00	8.364,77
SE200	Diğer Bitkisel Üretim Değeri-TL	-	-	53.073,20	33.876,51	-	-	-	-	28.013,11
SE206	Toplam Hayvansal Üretim Çıktısı TL	10.600,00	35.240,11	182.820,33	125.246,19	-	-	-	-	61.542,06
SE207	Toplam hayvansal üretim çıktısı/HÜ	2.038,46	3.863,11	4.933,45	4.235,72	-	-	-	-	2.464,18
SE211	Hayvan varlığı değer değişimi TL	937,50	6.633,33	41.281,67	27.779,79	-	-	-	-	9.569,01
SE216	Sığır sütü ve süt ürünleri- TL	5.350,00	22.875,61	76.091,83	53.860,33	-	-	-	-	29.593,87
SE220	Sığır ve dana eti-TL	4.312,50	2.666,67	2.550,00	2.872,34	-	-	-	-	6.618,15
SE225	Domuz eti- TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE230	Koyun ve keçi eti- TL	-	3.061,50	62.896,83	40.733,73	-	-	-	-	15.761,03
SE235	Tavuk eti- TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE240	Yumurta- TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE245	Koyun ve keçi sütü- TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE251	Diğer hayvan ve hayvansal ürünler TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE256	Diğer Çıktılar-TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE260	Hane halkı tüketimi TL	1.125,00	529,00	1.037,00	954,70	-	-	-	-	553,91
SE265	İşletmede kullanılan TL	-	-	-	-	--		-	-	-
Masraf Hesap Planları										
SE270	Toplam Girdiler-	9.997,40	50.112,39	158.048,95	112.179,98	2.198,59	53.367,76	110.392,28	63.847,74	97.591,31
SE275	Toplam Ara tüketim masraflar	7.859,90	40.627,95	126.909,10	90.123,48	1.198,59	49.315,14	67.476,73	47.349,58	83.315,76
SE281	Toplam özel masraflar	3.954,91	32.278,75	82.583,23	59.566,91	886,48	34.042,52	46.804,55	32.770,52	52.740,20
SE284	Bitkisel üretim özel masrafları-TL/Ha	3.170,84	29.686,69	72.071,05	52.227,20	886,48	34.042,52	46.804,55	32.770,52	49.477,21
SE285	Tohum ve fide masrafları	1.110,94	6.564,67	18.838,09	13.470,47	-	2.258,33	2.592,00	1.993,17	9.603,95
SE290	İşletmede üretilen tohum ve fide masrafları- TL	11,17	-		1,90	-	-	-	-	2,63
SE295	Gübre masrafı-TL	1.402,97	12.678,94	29.734,76	21.646,32	126,48	7.116,08	7.842,85	6.193,41	20.348,78
SE300	Bitkisel ürün koruma masrafları- TL	64,43	328,08	1.040,80	738,13	600,00	4.568,10	7.124,70	4.758,95	1.528,37
SE305	Diğer bitkisel ürün özel masrafları- TL	592,50	10.115,00	22.457,40	16.372,28	160,00	20.100,00	29.245,00	19.825,00	17.996,11
SE309	Hayvansal üretim özel masrafları- TL	784,07	2.592,04	10.512,19	7.339,71	-	-	-	-	3.262,99

SE310	Hayvan yemleri- TL	621,80	1.340,60	4.875,14	3.474,34	-	-	-	-	1.948,45
SE315	İşletmede üretilen hayvan yemleri- TL	64,52	888,89	4.070,01	2.779,07	-	-	-	-	718,46
SE320	Domuz ve kümes hayvan yemleri- TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE325	İşletmede üretilen domuz ve kümes hayvan yemleri-TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE330	Diğer hayvansal üretim özel masrafları- TL	97,75	362,56	1.567,04	1.086,30	-	-	-		596,08
SE331	Ormancılık özel masrafları- TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE336	Toplam genel işletme masrafları- TL	3.904,99	8.349,20	44.325,88	30.556,57	312,11	15.272,63	20.672,18	14.579,06	30.575,56
SE340	Makine ve binaların cari masrafları- TL	498,11	975,42	1.921,56	1.498,09	72,11	120,96	479,68	232,39	1.711,22
SE345	Enerji masrafları- TL	592,50	5.370,44	20.450,45	14.182,71	80,00	5.751,67	7.532,50	5.400,00	8.692,60
SE350	Sözleşmeli iş masrafları- TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE356	Diğer genel işletme masrafları- TL	2.814,38	2.003,33	21.953,87	14.875,77	160,00	9.400,00	12.660,00	8.946,67	20.171,75
SE360	Amortisman masrafları- TL	2.137,50	6.568,33	16.881,33	12.396,91	1000,00	3.873,33	42.400,00	16.236,67	6.687,61
SE365	Toplam dışsal faktör masrafları- TL	-	2.916,10	14.258,51	9.659,58	-	179,28	515,55	261,49	7.587,93
SE370	Ödenen ücretler- TL	-	16,66	74,61	50,81	-	42,02	94,90	52,64	83,58
SE375	Ödenen kiralar- TL	-	1.722,22	2.453,33	1.895,74	-	-	-	-	1.209,25
SE380	Ödenen faizler- TL	-	1.177,22	11.730,57	7.713,02	-	137,26	420,65	208,85	5.542,10
Destek Kalemleri Hesap Planı										
SE605	Toplam destekler-yatırım destekleri hariç	5.348,13	11.262,44	32.147,68	23.586,75	44,00	1.898,17	5.512,75	2.794,00	18.434,52
SE610	Toplam bitkisel ürün destekleri TL	577,69	3.655,96	3.142,54	2.804,29	44,00	1.898,17	5.512,75	2.794,00	3.786,26
SE611	Telafi Ödemeleri/Alan ödemeleri TL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE612	Set-asit primleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE613	Diğer bitkisel ürün destekleri	251,81	1.712,62	2.966,18	2.264,12	-	541,50	1.805,75	872,67	1.729,75
SE615	Toplam hayvansal üretim destekleri	4.770,44	7.606,49	29.005,14	20.782,47	-	-	-	-	14.648,26
SE616	Süt sığırcılığı destekleri	107,44	577,43	2.199,25	1.532,63	-	-	-	-	1.143,06
SE617	Diğer sığır destekleri	4.663,00	6.259,61	20.819,23	15.281,22	-	-	-	-	12.269,16
SE618	Koyun ve keçi destekleri	-	769,44	4.653,33	3.117,55	-	-	-	-	996,32
SE619	Diğer hayvansal üretim destekleri	-	-	1.333,33	851,06	-	-	-	-	239,73
SE621	Çevresel amaçlı destekler	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE622	LFA destekleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE623	Diğer kırsal kalkınma destekler	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE624	Toplam kırsal kalkınma destekleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE625	Ara tüketim masraf destekleri	325,88	1.943,33	176,37	540,17	44,00	1.356,67	3.707,00	1.921,33	2.056,51
SE626	Dışsal faktör masraf destekleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE630	Ayrıştırılmış ödeme destekleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE631	İşletme bazlı destekler	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE632	Alan bazlı destekler	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE640	Ek yardımlar	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE650	Makale-68 kapsamında destekler	-	-	-	-	-	-	-	-	-

SE699	Diğer destekler	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Destek ve Vergi Dengesi Kalemleri Hesapları										
SE600	Cari destekler ve vergi dengesi	5.348,13	11.262,44	32.147,68	23.586,75	44,00	1.898,17	5.512,75	2.794,00	9.535,11
SE605	Toplam destekler	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE395	KDV dengesi (yatırımlar hariç)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE390	vergiler	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE405	Yatırım destek ve vergi dengesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE406	yatırım destekleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE407	Süt üretimini bırakma destekleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE408	Yatırım KDV'si	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gelir Kalemleri Hesap Planı										
SE131	Toplam Çıktı	21.523,00	80.275,67	417.587,67	285.580,74	12.800,00	87.010,00	406.295,00	181.070,00	26.0551,44
SE275	Toplam Ara tüketim masraflar	7.859,90	40.627,95	126.909,10	90.123,49	1.198,59	49.315,14	67.476,73	47.349,58	83.315,76
SE600	Cari destekler ve vergi dengesi	5.348,13	11.262,44	32.147,68	23.586,75	44,00	1.898,17	5.512,75	2.794,00	9.535,11
SE410	Brüt işletme geliri	19.011,23	50.910,16	322.826,25	219.044,01	11.645,41	39.593,02	344.331,02	136.514,42	186.770,78
SE360	Amortisman masrafları	2.137,50	6.568,33	16.881,33	12.396,91	1.000,00	3.873,33	42.400,00	16.236,67	6.687,61
SE415	İşletme net katma değeri	16.873,73	44.341,82	305.944,91	206.647,10	10.645,41	35.719,69	301.931,02	120.277,75	180.083,17
SE365	Toplam dışşal faktör masrafları	-	2.916,10	14.258,51	9.659,58	-	179,28	515,55	261,49	7.587,93
SE405	Yatırım destek ve vergi dengesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE420	İşletme aile geliri	16.873,73	41.425,72	291.686,40	196.987,52	10.645,41	35.540,41	301.415,47	120.016,26	172.495,24
SE425	İşletme net katma değeri /YİG	4.793,08	10.489,91	90.806,40	60.780,08	3.307,90	13.759,32	100.484,12	40.925,68	36.047,23
SE430	İşletme aile gelir /AİG	4.793,08	9.801,99	86.670,73	58.014,56	3.307,90	13.701,39	100.471,82	40.892,62	56.316,24
Blanço Kalemleri Hesap Planı										
SE436	Toplam Varlıklar	261.337,58	610.827,78	1.501.771,48	1.120.027,56	45.297,67	563.364,00	1.319.240,96	728.978,60	1.227.739,72
SE441	Toplam sabit varlıklar	250.675,00	545.988,88	1.255.199,79	948.410,51	43.447,67	562.573,87	1.317.620,33	727.734,99	1.143.840,62
SE446	Arazi,daimi bitkiler ve kotalar	90.000,00	297.500,00	759.329,79	556.965,82	16.000,00	466.666,70	1.095.250,00	601.083,35	868.107,02
SE450	Binalar	75.000,00	123.888,89	173.833,33	147.446,81	13.447,67	46.240,50	145.370,33	73.818,31	128.321,61
SE455	Makinalar	17.625,00	65.444,44	96.566,67	77.170,21	14.000,00	49.666,67	77.000,00	52.833,34	71.145,55
SE460	Damızlık hayvanlar	68.050,00	59.155,56	225.470,00	166.827,66	-	-	-	-	76.266,44
SE465	Toplam cari varlıklar	10.662,58	64.838,89	246.571,69	171.617,05	1.850,00	790,13	1.620,63	1.243,61	83.899,09
SE470	Damızlık olmayan hayvanlar	6.000,00	19.555,56	106.641,67	72.835,11	-	-	-	-	49.223,46
SE475	Tarımsal ürün stokları	277,58	1.371,78	4.885,19	3.428,14	300,00	790,13	845,63	726,94	2.602,16
SE480	Diğer döner sermaye	4.385,00	43.911,56	135.044,83	95.353,81	1.550,00		775,00	516,67	32.073,47
SE485	Toplam borçlar	7.000,00	6666,67	35.248,33	24.967,02	-	19.166,67	45.750,00	24.833,33	16.244,42
SE490	Uzun ve orta vadeli borçlar	7.000,00	2.777,78	23.148,33	16.498,94	-	-	-	-	11.871,99
SE495	Kısa vadeli borçlar	-	3.888,89	12.100,00	8.468,09	-	19.166,67	45.750,00	24.833,33	4.372,43
Finansal Yapı Kalemleri Hesap Planı										
SE501	Öz sermaye	254.337,58	555.316,22	1.382.914,79	1.032.340,23	45.297,67	544.197,33	1.273.490,96	704.145,27	1.223.367,28
SE506	Öz sermaye değişimi	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE510	Ortalama işletme sermayesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE516	Brüt yatırımlar	-	-	-	-	-	-	-	-	-

SE521	Net yatırımlar	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE526	Nakit akımı (1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE530	Nakit akımı (2)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SE535	Nakit akım/toplam işletme sermayesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Ek 2: Anket

KONYA İLİ

İLÇE ADI :

KÖY ADI :

Tarih :

Tablo 1. İşletmelerin Nüfus ve İşgücü Varlığı

No	Aile fert Yaşı		Eğitim Durum	İşletmede Hangi İşlerde Çalıştığı			İşletme Dışında Tarımsal Çalışma				Tarım dışı işlerde çalışma			
	E	K		İşin çeşidi	Sure (gün)	Çeş. ned. çalışmayan	Yaptığı işin adı	Çalıştığı sure (gün)	Aldığı ücret (TL/gün)	Toplam (TL)	Yaptığı işin adı	Çalıştığı sure (gün)	Aldığı ücret (TL/gün)	Toplam (TL)
1														
2														
3														
4														
5														
6														
7														
8														
9														
10														
11														
12														
13														
14														

Tablo 2. İşletmede Çalıştırılan Yabancı İşgücü

Yabancı İşgücü	sayısı	Yapılan iş	Toplam Çalışılan Süre (Gün)	Ödenen Toplam Ücret (TL)
Kadın				
Erkek				

Tablo 3. İşletmenin arazi varlığı ve kullanım durumu

Parsel Kodu	Parsel Genişliği (da)	Mülkiyeti (1:mülk, 2:kira, 3:ortak, 4:zilyet)	Arazi Nevi 1:sulu tarla, 2:kuru tarla, 3:sebze arazisi, 4:meyve, 5:bağ 6:çayır-mera, 7:diğer)	1 dekar arazi değeri	Kira/Ortakçılıkla İşlenen Parsel İse, Yıllık Kira Bedeli (TL/Da) ve Ortatçılık Bedeli (TL) ve Koşulları	Parselde Yetiştirilen Ürünün Adı
1						
2						
3						
4						
5						

Kendi Arazisinden Kiraya/Ortağa Verdiği Miktar:……Da; Kira/Ortakçılık Bedeli:…….. TL ve Kiraya/Ortağa Verme Nedenleri:…….....

Tablo 4. İşletmelerin arazi ıslahı sermayesi

Islah Nevi	Yapıldığı Yıl	Maliyeti (TL)	Bugünkü Değeri (TL)	Açıklama (Tamir-bakım, sigorta vb. masrafları varsa belirtiniz)
1. Sulama Tesisi				
-Bent				
-Kanal				
-Ark				
-Su kuyusu				
-Diğerleri				
2. Muhafaza Tesisi				
-Duvar				
-Çit				
-Hendek				
-Drenaj				
-Teras				
-Tesviye				
-Diğerleri				
3. Büyük çapta taş ayıklama				

Tablo 5. Bina Varlığı

İşletme Binalarının Nev'i	Büyüklüğü (m^2)	İnşa Edildiği Yıl	Bugünkü Değeri/yeniden inşa değeri (TL)	Kaç Yıl Kullanılabilir	Açıklamalar (taş, tuğla, kerpiç, tahta vs.)
Ev					
Ambar					
Ahır					
Samanlık					
Ağıl					
Kümes					
Hangar					

Tablo 6. Alet Makina Varlığı:

Nev'i*	Adet	Gücü (Beygir gücü)	Satın Al. Yıl	Bugünkü Değeri	Yıllık Kul. Süresi	Başka İşlet.Kul. Kirası	Açıklama (kaç yıl kullanılabilir)
A.Motorlu ve Ekipmanlar							
Traktör							
Traktör Pulluğu							
Diskarov							
Kültüvatör							
Mibzer							
Biçerdöver							
Römork							
Su Motoru							
Süt Makinesi							
B.Küçük Çiftçi Ekipmanları							
Pulluk							
Karasaban							
Döven							
Sürgü							
Tırmık							
At Arabası							
ElAletleri (bel vs.)							

Yıllık Toplam Tamir Bakım Masrafı .(.....TL).

(1 yıllık tamir bakım masrafları ile bir yıldan fazla faydalı olan onarım masraflarının bir yıla isabet eden miktarı toplanarak yazılacak

Tablo 7. İşletmelerin bitki sermayesi

Bitki Sermayesi	Sene Başı				Sene Sonu			
	Yaşı	Adedi	Birim Değeri (TL)	Tutarı (TL)	Yaşı	Adedi	Birim Değeri (TL)	Tutarı (TL)
Ağaç Sermayesi								
1. Meyveli Ağaçlar (**Türler**)								
2. Meyvesiz Ağaçlar (**Türler**)								

Tarla Demirbaşı (…… ve ……..Da)

Tarla Demirbaşı Unsurları	İşgücü		Çekigücü		Kullanılan Ekipman	Materyal Kullanımı		Genel Toplam (TL)
	Saat	Tutar (TL)	Saat	Tutar (TL)		Miktar (Kg)	Tutarı (TL)	
a.Nadas (Birinci sürüm)								
b.İkinci Sürüm								
c.Üçüncü Sürüm								
d.Dördüncü Sürüm								
e.Ekimi (Tohum+İşçilik)								
f.Gübreleme (Gübre+İşçilik)								
g.İlaçlama (İlaç ve İşçilik)								
h.Diğerleri								

*traktör 1 dekarı 1 saatte surer
** bir saatte 6lt mazot tüketir.

Tablo 8. İşletmenin ambar mevcudu ve yardımcı maddeler varlığı

Grubu	Malzemenin Cinsi	Sene Sonu		
		Miktarı (kg)	Birim Fiyatı (TL/kg)	Tutarı (TL)
1-Tohumluk	Buğday			
	Arpa			
2-Yemler	Arpa Kırması			
	Buğday Kırması			
	Saman			
	Kuru Ot			
	Pancar Posası			
	Besi Yemi			
	Süt Yemi			
	TOPLAM			
3-Gübre	Kimyevi gübre			
	Çiftlik gübresi			
	TOPLAM			
4-Tarımsal İlaç				
5-Yiyecek Maddeleri*				
6-Yakacak	Odun			
	Kömür			
	Tezek			
	TOPLAM			
7-Aydınlatma ve Temizlik				
8-Pazarda Satılacak Ürünler	Buğday			
	Arpa			
	Patates			
	Üzüm			
	Fiğ			
	Havuç			
	TOPLAM			
9. Malzemeler, Yağ ve Yakıt				
	TOPLAM			
GENEL TOPLAM				

Tablo 9.İşletmenin borçları, para mevcudu ve alacakları

Kredinin Cinsi		Miktarı (TL)	Alındığı Kişi veya Kuruluş	Alındığı Yıl	Vadesi (Ay)	Ödenen Miktar (TL)	Bir Yıla Düşen Miktar	Faiz (%)
Bitkisel Üretim Kredisi								
Hayvansal Üretim Kredisi								
Alet Makine Kredisi								
Aile Tüketim Harcamaları								
Şahıs Borçları								
Kooperatife Borçlar								
Toplam Borçları								
Alacaklar	Kişilerden							
	Kuruluşlar ve Bankalardan							
Para Mevcudu	Kasa*							
	Bankalar							

Tablo 10. Bitkisel Üretim Durumu

Ürünün adı*	Ekiliş Alanı	Verim(kg/da)				Satış Miktarı(kg)	Ailede Tüketilen (kg)	İşletmede Kullanılan Miktar Kg	**İşletmede Kullanım Şekli****	İşçilere Verilen	Satış Fiyatı (TL/kg)*			
		2016 verim	son5 yıl en yüksek verim	son5 yıl en düşük verim	son 5 yıl tipik verim						2016 fiyatı	son5 yıl en yüksek fiyat	son5 yıl en düşük fiyat	Son 5 yıl tipik fiyat
Kırsal Turizm gelirleri														
Ormancılık Gelirleri														

:** Ürün verimlerinde yan ürün varsa alınacak (saman vb). *:** Tohum, yem vb.

Tablo 11. Bitkisel Ürünlerde Özel Değişen Masraflar

Ürünler	Ekiliş (da)	Tohum veya fidan bed			Toplam gübre bedeli				Zirai mücadele ilaç bedeli				Yakıt ve Yağ Mas.	Ürün Sigortası (TL)	Sulama Ücreti (TL)	Geçici işçilik	Hasat Masrafları	PazarMasr. (TL)
		Mikta (kg)	Fiyat TL/kg	Tutar (TL)	Cinsi	Mikta (kg)	Fiyat (TL)	Tutar (TL)	Cinsi	Mikta (kg)	Fiyat (TL)	Tutar (TL)						
Buğday																		
Toplam																		

Tablo 12. İşletmelerin Hayvan Varlığı Artış ve Eksilişleri (Hayvan Hareket Tablosu)

Cinsi	Irkı Y:yerli M:melez K:kültür	Sene Başı				Satın alınan		Doğan	Satılanlar		Ölen	Eve Kesilen	Sene sonu		
		Yaş	Adet	Beher Kıymet (TL)	Tutarı (TL)	Adet	Tutar (TL)		Adet	Tutar			Adet	Beher kıymet	Tutarı (TL)
İrat hayv															
Boğa															
Inek															
Düve															
Tosun															
Dişi dana															
Erkek dana															
Dişi buzağı															
Erkek buzağı															
Koç															
Koyun															
Toklu															
Dişi kuzu															
Erkek kuzu															
Teke															
Keçi															
Çebiş															
Dişi Oğlak															
Erkek oğlak															
Tay															
Kümes Hay.															
Tavuk															
Kaz															
Ördek															
Hindi															
Arı (kovan)															
Kopek															

Tablo 13. Hayvansal Üretim Değeri

Ürünler	2016 Yılı Üretimi (kg)	Verim (kg/baş)				Evde Tüketilen (kg)	İşçilere verilen (kg)	Pazarda Satılan (kg)	Satış fiyatı (Tl/kg)				Toplam Üretim değ. (TL)	Pazarlanan Oran (%)
		2016 verim	Son 5 yıl en yüksek verim	Son 5 yıl en düşük verim	Son 5 yıl tipik verim				2016 fiyatı	Son 5 yıl en yüksek fiyatı	Son 5 yıl en düşük fiyatı	Son 5 yıl tipik fiyatı		
Süt Sığırcılığı Ürünleri														
- Süt														
- Buzağı														
-Diğer														
Sığır Besiciliği														
-Et (karkas)														
-Gübre														
-Diğer														
Koyunculuk														
-Süt														
-Peynir														
-Yapağı														
-Diğer														
Keçicilik														
-Süt														
-Peynir														
-Diğer														
Tavukçuluk														
Yumurta														
Tavuk Eti														
Gübre														
Diğer Hayv.														

Tablo 14.Hayvansal Üretimde Özel Değişen masraflar

Yapılan Masraflar	Hayvancılık Üretim Faaliyetleri																		
	Koyunculuk			Süt Sığırcılığı			Sığır Besiciliği			Keçicilik			Tavukçuluk			Arıcılık			Diğer
	Mikt	Fiyat	Tutar	Mikt	Fiyat	Tutar	Mikt	Fiyat	Tutar	Mikt	Fiyat	Tutar	Mikt	Fiyat	Tutar	Mikt	Fiyat	Tutar	
Hayvan alım veya emsal bedeli Besicilik yapılıyorsa)																			
YEM MASRAFI (Satın Alınan)																			
Kesif Yem Masrafı																			
Süt veya besi yemi																			
Arpa Kırması																			
Buğday Kırması																			
Kepek																			
Kaba Yem Masrafı (Satın Alınan)																			
Y. Pancar Posası																			
Saman																			
Kuru Ot																			
Kuru Yonca																			
Sap-saman																			
Daimi İşçi Masrafı																			
Daimi olmayan İşçi Masrafı																			
Veteriner Ücreti																			
Doğal Aşım veya suni tohum																			
Aşı ve İlaç Masrafı																			
Hayvan Sigortası Pirimi																			
Pazarlama masrafları*																			
Diğer Masraflar(ısıtma, aydınlatma, su,altlık,temizlik vb)																			
elektrik																			
Tamir-bakım																			
Hayvan Sayısı																			
TOPLAM																			

*Dereceleme, temizleme, paketleme ve işleme için yapılan materyal masrafları, Yükleme, taşıma, komisyon giderleridir.

Çizelge 15. Tarımsal Üretim ile ilgili alınan destekler

Destek Türleri	Destekle İlgili Fiziki Miktar (Arazi, Hayvan vs.)	Destek Tutarı	Ödeme Zamanı
1. Alan Bazlı Destekler			
Mazot ve gübre desteği			
Organik Tarım Desteği			
Organik Hayvancılık Desteği			
İyi Tarım Desteği			
2.Fark Ödemesi Destekleri (Arpa,Aspir,Buğday,Çavdar, Dane Mısır,Kanola,Kuru Fasolye,Mercimek,Nohut,Soya Fasulyesi,Tritikale,Yağlık Ayçiçeği,Yulaf)			
3.Hayvancılık Destekleri			
Buzağı-Malak Destekleri			
Ipekböceği Desteği			
Arıcılık Desteği			
Yem Bitkileri Desteği			
Bombus Arısı Desteği			
Atık Desteği			
Hastalıktan Ari İşletme Desteği			
Aşı Desteği			
Biyolojik ve Biyoteknik Mücadele Desteği			
Hayvan Gen Kaynakları Desteği			
4.Telafi Edici Ödeme Destekleri			
5. Diğer Tarımsal Amaçlı Destekler			
Sertifikali tohum kullanım Desteği			
Sertifikalı fidan,Çilek Fidesi ve Standart Fidan Kullanım Desteği			
Sertifikalı Tohum Üretim Desteği			
Sertifikalı Fidan Üretim Desteği			
Varsa Alınan Yatırım Hibe ve Desteği			
Bu sene yapılan yatırım toplamı			

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	**:**	**Zeynep KANAT**
Uyruğu	**:**	Türkiye Cumhuriyeti
Doğum Yeri ve Tarihi:		Ankara/ 25.08.1984
Telefon	**:**	05306915997
Faks	**:**	
e-mail	**:**	zynpeker@gmail.com

EĞİTİM

Derece	**Adı, İlçe, İl**	**Bitirme Yılı**
Lise:	Ankara Anıttepe Lisesi	2002
Üniversite:	Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Erzurum.	2009
Yüksek Lisans:	Atatürk Üniversitesi, F.B.E. Tarım Ekonomisi A.B.D.	2011
Doktora:	Selçuk Üniversitesi,F.B.E.Tarım Ekonomisi A.B.D.	2019

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	**Kurum**	**Görevi**
2012-2017	Konya Toprak Su ve Çölleşme İle Mücadele Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Ziraat Mühendisi
2017-…..	Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü	Ziraat Mühendisi

UZMANLIK ALANI: Tarımsal İşletmecilik

YABANCI DİLLER: İngilizce

YAYINLAR

Kanat, Z.,Keskin,A. 2018. İklim Değişikliği Üzerine Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. Cilt:49, Sayı:1, Sayfa:67-77. (Yüksek Lisans Tezinden Üretilmiştir).

Kanat Z.,Çelik,Y.,Çay,Ş. 2017. Konya İlinde Bodur ve Yarı Bodur Elma Üretiminin Maliyet Analizi. Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi. ISSN: 2458-8377. 31 (1), 56-62.

Kanat, Z. Göksu,N.,Gündüz,A.,Tunç,M.,Yokuş,S. 2014. TUBİTAK 4004 Doğa Eğitimi ve Bilim Okulları Destekleme Programı 'Rüzgarda Uçuşan Topraklar'projesi.

Eker, Z.,Yokuş S. ve Çarkacı D.A., 2013. KOP Bölgesinde Bitkisel Üretim, Dünü, Bugünü ve Geleceği. III. Ulusal Toprak ve Su Kaynakları Kongresi. 22-24 Ekim 2013 Tokat.

Yokuş S. ve Eker,Z.,2013.Karapınar ve Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi. III. Ulusal Toprak ve Su Kaynakları Kongresi. 22-24 Ekim 2013 Tokat.

Tümer, E.I., Dağdemir, V. and Eker, Z. 2011. Analyzing The Factors Affectıng Civil Cheese Consumption: The Case Of Erzurum In Turkey African Journal of Business Management Vol.5 (6), pp. 2175-2179. (Lisans Tezinden Üretilmiştir).

Tümer, E.İ., Dağdemir, V. ve Eker, Z. 2010. Civil Peynir Tüketiminde Etkili Olan Değişkenlerin Belirlenmesi. Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi, 22-24 Eylül, Şanlıurfa. (Lisans Tezinden Üretilmiştir).